

Riksdagens protokoll

1986/87:89

18 mars 1987

Protokoll
1986/87:89

Debatter m. m.

Onsdagen den 18 mars

Utrikesdebatt	3
Vissa anslag m. m. inom utrikesdepartementets område	102
Presstöd	110
Kommunala frågor	121
Arrendatorers rätt att förvärva arrendestället i vissa fall	136
Lagstiftning beträffande ideella föreningar	139
Det allmännas skadeståndsansvar m. m.	149
Anslag till exportfrämjande verksamhet, m. m.	160
Vissa anslag till energiändamål, m. m.	166
Ädelmetallkontroll	172
Anslag till museer och utställningar	174
Meddelande om frågor	
1986/87:453 av Per-Richard Molén (m) om persontransportstöd för Ånge kommun	180
1986/87:454 av Görel Bohlin (m) om byggstoppet för industri- och kontorsbyggnader i Stockholms län	180
1986/87:455 av Per Arne Aglert (fp) om visst forskningsprojekt i Bangladesh	181

Avgjorda ärenden

Onsdagen den 18 mars

Utrikesutskottets betänkande

1986/87:11 Vissa anslag m. m.: utrikesdepartementet	102
---	-----

Onsdagen den 18 mars

Kl. 09.00

1 § Justerades protokollet för den 10 innevarande månad.

2 § Föredrogs och hänvisades
Proposition
1986/87:96 till justitieutskottet

3 § Föredrogs men bordlades åter
Socialutskottets betänkanden 1986/87:16 och 17

4 § Utrikesdebatt

Talmannen anmälde att utrikesminister *Sten Andersson* nu skulle lämna meddelande i utrikespolitiska frågor.

Anf. 1 Utrikesminister STEN ANDERSSON:

Herr talman! Det internationella läget ger anledning till oro, men också till förhoppningar.

Inga avgörande lösningar har ännu nåtts i de internationella kriserna. Samtidigt ser vi fortsatta strävanden till fred och försoning.

Kärnvapenkapprustningen kastar alltjämt sin mörka skugga över mänskligheten. Samtidigt pågår förhandlingar med det uttalade syftet att kraftigt minska kärnvapenarsenalerna.

Apartheidpolitiken dömer ännu denna dag Sydafrikas svarta majoritet till ett liv i rättslöshet och förnedring. Samtidigt blir reaktionerna mot apartheidsystemets förtryck allt starkare.

Få människor kan ha blivit oberörda av de visioner som tonade fram vid toppmötet i Reykjavik i oktober. Ledarna för de båda största militärmakterna syntes ense om att kapprustningen borde vändas till sin motsats och att världens säkerhet på sikt borde byggas på en annan grund än kärnvapenavskräckningens.

Det görs nu skiftande bedömningar av hur nära en uppgörelse parterna egentligen var i Reykjavik, och hur nära de är nu vid de fortgående bilaterala kärnvapenförhandlingarna i Genève.

Vi har all anledning att ta fasta på de båda ledarnas gemensamma

förklaring att ett kärnvapenkrig inte kan vinnas och därför aldrig får utkämpas. Detta innebär en förpliktelse inte bara mot deras egna folk, utan mot hela mänskligheten.

Det är regeringens förhoppning att de förslag rörande en eliminering av medeldistanskärnvapen i Europa som båda parter nyligen lagt fram skall innebära ett genombrott i Genèveförhandlingarna.

Inom FN, i nedrustningskonferensen i Genève och i sexnationsinitiativet verkar Sverige för nedrustningsåtgärder som är genomförbara i en nära framtid, samtidigt som de är betydelsefulla steg i riktning mot mer omfattande nedrustning.

Hit hör kravet på omedelbart stopp för alla kärnvapenprov, kopplat till förhandlingar om ett fullständigt multilateralt provstoppsavtal.

Hit hör också överenskommelser för att förhindra kapprustning i rymden.

Förslaget om en korridor i Centraleuropa fri från slagfältskärnvapen skall ses som ett bidrag till strävandena att minska risken för en nukleär konflikt i Europa.

För att främja säkerheten och öka stabiliteten i vårt närområde fortsätter Sverige att verka för en kärnvapenfri zon i Norden. Det är regeringens förhoppning att en ämbetsmannagrupp snart skall kunna tillsättas för att vidare utreda zonfrågan. De nordiska ländernas skilda säkerhetspolitiska utgångspunkter måste självfallet respekteras i arbetet med denna fråga.

Sverige, liksom andra kärnvapenfria stater, har ett legitimt intresse av att uttrycka sin syn i frågor som rör kärnvapenkapprustningen. Kärnvapenhotet är globalt. Därför har alla stater en rätt och en skyldighet att delta i arbetet för att säkerställa att ett kärnvapenkrig aldrig bryter ut. Detta är utgångspunkten för sexnationsinitiativet, vars deltagare har inbjudits att hålla sitt nästa möte i Sverige.

Vid nedrustningskonferensen i Genève intar förhandlingarna om en konvention om förbud mot kemiska vapen en central plats. Ett positivt resultat av dessa viktiga multilaterala förhandlingar, där Sverige i år är ordförande, skulle vara av avgörande betydelse.

Möjligheten att avskaffa en hel kategori massförstörelsevapen är inom räckhåll. Det är glädjande att parterna i dessa förhandlingar nu visar en konstruktiv vilja till framsteg.

Det säkerhetspolitiska mönster som utvecklats i Norden, och i vilket den svenska neutralitetspolitiken är en viktig faktor, består.

Att militärallianserna ägnar vår del av världen ett ökat säkerhetspolitiskt och strategiskt intresse har varit uppenbart under en följd av år. Bl. a. är den förhöjda aktiviteten i havsområdena i vår närhet tecken på detta. Ingen kan dock ha intresse av att rubba den stabilitet som råder i Norden. Det är av stor vikt för Sverige att allianserna iakttar återhållsamhet i sina militära dispositioner i vår del av världen.

Regeringen avser att aktivt verka för att få till stånd förtroendeskapande åtgärder och nedrustning på det marina området.

Neutralitetspolitiken är den främsta garanten för vårt lands fred och oberoende. Denna politik kommer också framgent att föras med fasthet och konsekvens.

Neutralitetspolitiken bygger på att omvärlden kan hysa förtroende och

respekt för vår vilja och förmåga att orubbligt hålla fast vid den utrikespolitiska linje vi valt.

Det är inte minst mot denna bakgrund värdefullt att det i vårt land finns en bred uppslutning kring neutralitetspolitiken. Detta har också klart bekräftats av 1984 års försvarskommitté, som nu lagt fram sitt slutbetänkande.

Vår neutralitetspolitik stöds av ett starkt och allsidigt sammansatt totalförsvar.

Årets försvarsöverenskommelse är en uppgörelse över blockgränserna, och det är tillfredsställande. Överenskommelsen gör det möjligt för oss att upprätthålla ett effektivt och balanserat militärt försvar. Den bidrar till att värna om trovärdigheten i vår neutralitetspolitik.

Regeringen ser med största allvar på överbefälhavarens rapporter om fortsatta kränkningar av svenskt territorialvatten och luftrum. Åtgärder har vidtagits – och ytterligare åtgärder planeras – för att hävda våra gränsers okränkbarhet.

Vår territoriella integritet måste respekteras och alla kränkningar bestämt avvisas.

Herr talman! Det nära samarbetet mellan de nordiska länderna fortsätter att utvecklas och fördjupas.

Detta samarbete får årligen en genomlysning och stimulans vid Nordiska rådets sessioner. Vid den 35:e sessionen i Helsingfors nyligen kunde bl. a. konstateras att verksamhetsåret 1986 inneburit både konsolidering och nyskapande på flera områden.

Från Sovjetunionen kommer allt tydligare signaler om behovet av en förändring i det sovjetiska samhället. En större öppenhet och ett friare tankeutbyte, liksom ökat folkligt deltagande i ett land som Sovjetunionen, gagnar alla Europas folk.

I denna process har också ökade mänskliga kontakter över gränserna stor betydelse. Varje steg i denna riktning hälsar vi därför med tillfredsställelse och positivt intresse.

Vi kan i dag konstatera att vi har kunnat föra en del för Sverige och Sovjetunionen gemensamma problem närmare en lösning. Många splittrade familjer har kunnat återförenas. Vi har goda förhoppningar om en överenskommelse med Sovjetunionen om informationsutbyte av kärntekniska anläggningar och av varsel vid eventuella kärnkraftsolyckor.

På andra områden önskar vi se ytterligare framsteg. Det gäller främst förhandlingarna om avgränsningen i Östersjön.

En överenskommelse om gränsdragningen måste bygga på en fast folkrättslig grundval. En sådan överenskommelse skulle främja stabiliteten i förhållandet mellan våra länder. Den skulle dessutom skapa gynnsamma villkor för skyddet av miljön och fiskbeståndet i ett känsligt havsområde.

Våra förhandlingar i avgränsningsfrågan fortsätter.

ESK:s tredje uppföljningsmöte, som inleddes i november förra året i Wien, har börjat under relativt gynnsamma förutsättningar. En viktig orsak är Stockholmskonferensens positiva resultat. Detta har betytt mycket som stimulans till ESK-processen.

I Budapestappellen och Brysseldeklarationen har Warszawapakten och NATO uttryckt intresse för förhandlingar om konventionell nedrustning i

Europa, från Atlanten till Ural. Sverige välkomnar detta.

I Wien verkar vi för att mandatet för Stockholmskonferensen skall utvidgas så att en fortsättning av denna innefattar förhandlingar om såväl utökade förtroende- och säkerhetsskapande åtgärder som nedrustning. Det är viktigt att alla ESK-stater kan delta i en sådan process, som berör hela Europa och som kan få återverkningar på alla staters säkerhet.

Det är beklagligt att frågorna om ekonomiskt och tekniskt samarbete på senare år kommit i skymundan i ESK-processen. Därför är det värdefullt att det i Wien från olika håll lagts fram förslag som syftar till att främja det ekonomiska samarbetet i vid mening, också mellan stater med olika ekonomiska system. Till detta område hör även miljöfrågorna, där de nordiska länderna har lagt fram förslag.

Det tredje huvudområdet inom ESK-processen behandlar den s. k. "mänskliga dimensionen". Principen om respekt för de mänskliga rättigheterna, som är en av ESK:s tio grundläggande principer, står i centrum för arbetet.

Sverige ser det som en av Wienmötets huvuduppgifter att åstadkomma förbättringar vad gäller staternas uppfyllelse av åtaganden inom detta område. Ett antal förslag om konferenser och möten har förts fram i Wien.

Sverige har varit med om att lägga fram förslag som rör frågor som journalisters arbetsvillkor, enskilda människors kontakter över gränserna och ökad spridning av litteratur på mindre språk.

När vi nu ser tillbaka på utvecklingen av våra förbindelser med EG, sedan frihandelsavtalet ingicks 1972, har vi skäl att vara tillfredsställda. Handeln och de ekonomiska förbindelserna har utvecklats gynnsamt. Vårt förhållande till EG har funnit sin form.

Inom ramen för vår neutralitetspolitik är vi beredda att vidareutveckla våra förbindelser med EG. Detta framstår som särskilt angeläget när den västeuropeiska gemenskapen nu förbereder sig för att förverkliga en inre marknad med ett fritt flöde av varor och tjänster med anpassad lagstiftning och regler på de mest skilda områden av samhällslivet.

Det ligger i Sveriges eget intresse att medverka i denna utveckling. I annat fall riskerar vi att bli isolerade – ekonomiskt, tekniskt-vetenskapligt och kulturellt.

Det var med denna övertygelse Sverige anslöt sig till Eureka-initiativet för att utveckla Europas kunnande och konkurrenskraft inom högteknologin. Sverige deltar här som både givande och tagande part. Under andra halvåret i fjol var Sverige ordförande i Eureka.

Vårt medlemskap i Europarådet är en bekräftelse på vår starka förankring i de västerländska demokratiska idéerna. Denna förankring uttrycks i vårt engagemang i det mångskiftande samarbete som bedrivs inom organisationens ram. Europarådets funktion som brobyggare mellan EG:s medlemsstater och de övriga medlemmarna i Europarådet är viktig.

Herr talman! I Sydafrika ökar förtrycket. Undantagstillstånd råder nu i hela landet. Censuren har skärpts. Det har blivit praktiskt taget omöjligt att rapportera om motståndskampen.

Ändå vet vi att över 20 000 apartheidmotståndare har fängslats sedan

undantagstillståndet infördes, nära hälften av dem barn och ungdomar under 18 år.

Ministern för lag och ordning har själv uppgett att polisen under 1986 "i tjänsten" skjutit ihjäl 716 personer och sårat över 2 000.

Regeringen i Pretoria har samtidigt avvisat försök till fredliga lösningar. I maj i fjol anföll sydafrikanska säkerhetsstyrkor mål i grannländerna Botswana, Zambia och Zimbabwe, samtidigt som representanter för Samväldet förde samtal i regionen om möjligheterna för en förhandlingslösning.

Det sydafrikanska stödet till regeringsfientliga grupper i Moçambique och Angola fortsätter. Övriga grannländer utsätts också för hot och destabiliseringsåtgärder. Sydafrikas illegala närvaro i Namibia fortsätter.

Sydafrikas politik är ett hot mot internationell fred och säkerhet. En överväldigande majoritet av FN:s medlemsstater kräver att detta hot undanröjs. Sverige sluter sedan lång tid tillbaka upp bakom detta krav.

Bindande sanktioner, beslutade av FN:s säkerhetsråd, är det mest verksamma medlet för att på fredlig väg påskynda apartheidsystemets avskaffande och bana väg för en övergång till ett demokratiskt samhällssystem. Trots ett omfattande diplomatiskt förberedelsearbete, i vilket Sverige tog aktivt del, lyckades inte säkerhetsrådet, vid sitt sammanträde i februari, gå vidare med ett beslut om verksamma ekonomiska sanktionsåtgärder.

Det är en källa till djup besvikelse att de alliansfria rådsmedlemmarnas förslag om bindande sanktioner förkastades. Den svenska regeringen beklagar att några av säkerhetsrådets ständiga medlemmar är fortsatt negativa till bindande FN-sanktioner mot Sydafrika.

Enligt vår bedömning är det fortfarande möjligt att utvidga säkerhetsrådets tidigare rekommendationer om frivilliga åtgärder. Sverige avser därför att fortsätta strävandena att få till stånd ett beslut i säkerhetsrådet om effektiva sanktioner.

Det är viktigt att det internationella trycket på den sydafrikanska regeringen upprätthålls och förstärks. Det finns starka skäl för Sverige att i denna situation öka sina ansträngningar i kampen mot apartheidsystemet. Regeringen har därför nyligen föreslagit riksdagen att, i avvaktan på ett verksamt sanktionsbeslut av säkerhetsrådet och som ett led i försöken att få till stånd ett sådant, tillgripa en handelsbojkott mot Sydafrika. Detta är ett steg som avviker från Sveriges traditionella linje i sanktionsfrågor och är att betrakta som en engångsföreteelse, motiverad av apartheidfrågans helt unika karaktär.

Då Sverige år 1946 anslöt sig till FN såg vi stormakternas vetorätt i säkerhetsrådet som en garanti för att vi i framtiden skulle kunna bevara vår handlingsfrihet och inte bli indragna i stormaktskonflikter.

Regeringen har noga övervägt om ett handelsförbud mot Sydafrika kunde tänkas få negativa verkningar för neutralitetspolitikens trovärdighet. Sverige kan inte i denna fråga misstänkas handla på uppdrag av något maktblock eller i någon enskild stats intresse. Vi riskerar inte heller att komma i motsättning till någon stormakt eller att påtvingas ställningstaganden i stormakternas inbördes motsättningar.

Det är regeringens starka förhoppning att ett svenskt beslut om en handelsbojkott, tillsammans med motsvarande åtgärder som genomförs eller

planeras i övriga nordiska länder, skall leda till efterföljd.

Den akuta ekonomiska krisen i flera av länderna i södra Afrika har fördjupats av Sydafrikas destabiliseringsåtgärder. Särskilt gäller detta Angola och Moçambique. Antalet flyktingar i regionen har ökat. I södra Afrika finns ett växande behov av humanitärt bistånd.

Närmare hälften av Sveriges bilaterala bistånd går i dag till länderna i södra Afrika. Detta sker genom långsiktigt bilateralt utvecklingssamarbete, stöd till regionalt samarbete, humanitärt bistånd och katastrofbistånd. Denna inriktning av vårt bistånd är mera angelägen än någonsin.

Nu vilar ett tungt ansvar på den industrialiserade världen att kraftigt öka biståndet till länderna i södra Afrika så att dessa ges möjlighet att verka för ekonomisk utveckling i sina länder.

Herr talman! Ständigt blir vi påmind om den olösta konflikten i Mellanöstern.

I södra Libanon, där våld och kaos i mycket är en följd av den större konflikten i regionen, bidrar bl. a. svenska FN-soldater till en större – om än ömtålig – stabilitet. Säkerhetsrådet har krävt att Israel drar sig tillbaka till sin sida av den internationella gränsen. Detta skulle underlätta FN-soldaternas uppdrag.

I de områden som Israel ockuperat sedan år 1967 har våldet trappats upp. Okupationsmaktens övergrepp är många. Detta skapar bitterhet och desperation. En framtida samexistens blir allt svårare. Frånvaron av en utveckling mot fred i regionen innebär stora risker både för palestinierna och för Israel.

Sverige stöder ansträngningarna som görs för att få till stånd en internationell fredskonferens om Mellanöstern i FN:s regi. Det är vår förhoppning att en sådan konferens skall kunna föra samman parterna i konflikten i Mellanöstern till direkta förhandlingar och ömsesidiga erkännanden.

För en bestående lösning krävs att det palestinska folket är representerat i förhandlingar av företrädare som har dess förtroende. Vi anser att PLO har ett sådant förtroende. PLO bör därför vara representerat i den internationella konferensen.

En grundval för en lösning måste vara säkerhetsrådets resolutioner 242 och 338. De innebär, enligt vår uppfattning, att Israels rätt att existera inom säkra gränser måste erkännas och att Israel skall lämna de territorier som ockuperades år 1967. En annan nödvändig grundval för en lösning är palestiniernas rätt till självbestämmande och en egen stat.

I kriget mellan Irak och Iran har ännu inga framsteg kunnat göras mot en fredlig lösning. Det vettlösa dödandet fortsätter. Befolkningscentra har attackerats i stid med det arrangemang i FN:s regi som kom till stånd i juni 1984 rörande förbud mot attacker av civila mål. Andra rapporter har talat om fortsatt användning av kemiska vapen. Någon utväxling av krigsfångar har inte skett. Attackerna mot den internationella sjöfarten i området var förra året fler än under något tidigare år av kriget. Överträdelserna av internationell rätt är djupt oroande. Ansträngningarna i FN att få till stånd eldupphör och att bringa kriget till en fredlig lösning har den svenska regeringens starka stöd.

Kriget i Afghanistan pågår nu för åttonde året i följd. Sovjetunionen har

uttalat en önskan om en politisk lösning. Vi har dock ännu inte sett att Sovjetunionen på ett avgörande sätt omprövat sin politik. Det afghanska folket förnekas alltjämt rätten att fritt välja sitt eget styrelseskick. I Kabul sitter en regering, som för sin existens är beroende av de sovjetiska truppernas folkrättsstridiga närvaro.

Den svenska regeringen stödjer FN:s ansträngningar att uppnå fred i Afghanistan. Ett tillbakadragande av de sovjetiska trupperna måste vara ett huvudelement i en förhandlingslösning. Kriget utsätter det afghanska folket för oerhörda lidanden. Sverige lämnar därför ett omfattande humanitärt bistånd till offren för konflikten i Afghanistan.

Konflikten i Kampuchea har inte kommit närmare en lösning. Det militära och det politiska läget är låst. Det kan bara förändras genom en meningsfull dialog mellan de olika khmer-fraktionerna, Kina, Vietnam och ASEAN-staterna. Ett tillbakadragande av alla främmande trupper från landets territorium är en förutsättning för att Kampuchebas folk självt skall kunna få bestämma sin framtid.

I Centralamerika fortsätter konflikten mot en bakgrund av olösta sociala problem och utländsk inblandning. Det amerikanska stödet till de väpnade grupper som för krig mot Nicaraguas lagliga regering strider mot folkrätten, försvårar fredssträvandena och måste följaktligen upphöra. I El Salvador kan endast en förhandlingslösning mellan parterna i konflikten bana väg för ett slut på inbördeskriget. Contadoragruppens förnyade initiativ och fortsatta ansträngningar att finna en fredlig lösning i regionen har starkt svenskt stöd.

Folkrätten och FN-stadgan visar vägen till fred och försoning i de regionala konflikterna. FN-stadgan ålägger också organisationen och dess medlemsstater att främja respekten för mänskliga rättigheter.

Oskyldiga människor hotas av den växande, internationella terrorismen. Ett aktivt och konkret internationellt samarbete för att bekämpa terrorismen i alla dess former är en fråga av högsta vikt för den svenska regeringen. Sverige är berett att bl. a. i internationella fora som FN och Europarådet verka för ytterligare konkreta åtgärder för att minska det hot mot det demokratiska samhället som terrorismen utgör.

Herr talman! Medvetenheten ökar om det ohållbara i de skuldproblem, som ett växande antal fattiga u-länder – särskilt i Afrika söder om Sahara – befinner sig i. Biståndet till dessa länder måste öka. Men enbart bistånd räcker inte. Det behövs också internationella aktioner för skuldlätnader.

Biståndspolitikerna är en omistlig del av vår utrikespolitik. Det finns inget motsatsförhållande mellan solidaritet och säkerhet. Begreppen förutsätter och förstärker varandra.

Hotet mot miljön inger fortsatt oro. Ökenområden breder ut sig. De tropiska regnskogarna skövlas. Försurningen av vatten och mark fortgår. Uttunnning av det skyddande ozonskiktet kan leda till allvarliga hälsoproblem.

Världskommissionen för miljö och utveckling, under ledning av Norges statsminister Gro Harlem Brundtland, har i sitt arbete lanserat begreppet ”hållbar utveckling”. Därmed menas en utveckling som medger att dagens behov kan tillfredsställas utan att miljön förstörs eller naturresurserna

föröds. Då tryggas möjligheterna att också tillgodose framtida generationers behov.

Förenta nationerna brottas i dag med allvarliga finansiella problem. FN:s finansiella kris är i grunden politisk till sin natur. Det är allvarligt att vissa medlemsstater bryter mot FN-stadgans princip om solidariskt betalningsansvar för Förenta nationernas utgifter. I en värld där staternas ömsesidiga beroende ökar starkt på alla områden har alla stater ett egenintresse av ett väl fungerande multilateralt samarbete.

Det är för Sverige en angelägen uppgift att medverka i ansträngningar att föra Förenta nationerna ut ur dess nuvarande politiska och finansiella svårigheter. Sverige avser verka för realistiska åtgärder som förbättrar världsorganisationens effektivitet utan att de principer som är nedlagda i FN-stadgan ifrågasätts.

Herr talman! Det är i dag viktigare än någonsin att slå vakt om FN och de folkrättsliga regler som ryms i FN-stadgan. Respekt för folkrätten är av avgörande betydelse i förbindelserna mellan stater och folk. Om inte denna respekt upprätthålls riskerar vi att en djungelns lag breder ut sig i internationella förbindelser.

Folkrättens grundläggande principer är enkla och klara, och gäller för alla länder:

- Alla folk har rätt till självbestämmande.
- Ingen stat har rätt att blanda sig i andra staters inre angelägenheter.
- Stater skall göra sitt yttersta för att lösa konflikter med fredliga medel.
- Varje stats territoriella integritet måste respekteras.
- Fundamentala mänskliga rättigheter måste säkerställas.

Dessa regler är av särskild betydelse för de mindre nationernas säkerhet.

Deras innebörd är bl. a. att stormakter inte får ta sig friheter mot svagare grannar.

I alla internationella sammanhang måste vi verka för att folkrättens regler upprätthålls. Vi måste hävda att alla nationer är skyldiga att ta ett ansvar. Det gäller Afghanistan, när vi kritiserar Sovjetunionens intervention. Det gäller södra Afrika, när vi kritiserar Sydafrikas upprepade angrepp på landets grannar. Det gäller Centralamerika, där den Internationella domstolen funnit att de amerikanska åtgärderna mot Nicaragua strider mot folkrätten.

Vi skall fortsätta att driva en sådan aktiv utrikespolitik, grundad på folkrättens krav och till stöd för idéerna om frihet och självbestämmande, om rättvisa och fred. Det gör vi av solidaritet med de folk som utsätts för förtryck och orättvisor. Men vi gör det också i vårt eget intresse. En aktiv utrikespolitik, grundad på självständiga principiella ställningstaganden, understryker vår oavhängighet och vårt oberoende. Den har därför också betydelse för att stärka tilltron till den svenska neutralitetspolitiken.

Anf. 2 CARL BILDT (m):

Herr talman! Plötsligt verkar det som om rollerna har blivit omkastade på den internationella scenen. Vi ser det delvis i den supermaktsrelation som betyder så mycket också för oss.

Medan vi för några år sedan hade att göra med en starkt förstelnad ledning

i Moskva och en påtagligt dynamisk administration i Washington, är det nu lätt att få den ytliga bilden av att det förhåller sig precis tvärtom.

Medan utvecklingen i södra Afrika så sent som förra året antyde att frontstaterna aktivt ville införa omfattande ekonomiska sanktioner mot Sydafrika och att Sydafrika fruktade sådana, får man nu nästan intrycket av att det är frontstaterna som är mest skeptiska till sanktioner och Sydafrika som är mest benäget att ta till detta vapen.

Ändå är kontinuiteten i den internationella utvecklingen stark. Vi uppmärksammar de dramatiska skiftningarna, men berörs i grunden mycket mer av den tysta styrkan i de förändringar som sker gradvis.

Europa håller nu på att bli ett levande begrepp i vår politiska, vår kulturella och vår intellektuella debatt. Få saker hälsar jag med större tillfredsställelse.

Ty Europa är vår del av världen. Här hör vi hemma. Här formas vår framtid. Här finns de människor, de folk och de stater som alltid kommer att vara våra viktigaste samarbetspartner. När vi stärker vår europeiska identitet ger vi också vår globala roll en större styrka.

Men detta Europa i dag är både hopp och tragedi.

Nyligen avslutades i det vackra Prag den lika farsartade som tragiska rättegången mot en jazzklubb. Genom att låta sin jazz ljuda och genom att samla de människor som förenades i sin uppskattning av just denna musik hade musikerna blivit ett hot mot socialismen, och för det måste den socialistiska staten utdöma straff.

Domarna mot de fem i Prag är en utmaning mot Europa. Men samtidigt är de självfallet ett vittnesbörd så gott som något om svagheten i det förstelnade samhällssystem som fortfarande härskar över halva vår kontinent.

När jazzen anses hota socialismen, då spelar denna socialism på sista refrängen.

Men Europa är också vårt hopp. Ty i det allt närmare samarbetet mellan Västeuropas stater skapas nya förutsättningar för utveckling och välfärd i framtiden.

EG:s arbete med att till i början av 1990-talet skapa en i verklig mening gemensam marknad för varor, tjänster, individer och kapital är en alldeles nödvändig beståndsdel i en strategi som vill ge Europa styrka att möta de asiatiska och amerikanska ekonomiska utmaningarna. Och samma syfte har de olika teknologi- och forskningsprogram som spelar en allt större roll i samarbetet.

I detta långsiktiga framtidsarbete måste Sverige vara med. Vi får inte bli en stagnerande randstat till ett Västeuropa som successivt bygger ut sitt samarbete.

Frihandelsavtalet med dess utvecklingsparagraf är grunden. Men på denna grund måste nya strukturer byggas. Vi måste söka ett så nära, varaktigt och omfattande samarbete med EG som möjligt.

Vår neutralitetspolitik sätter en gräns. Vi kan inte delta i ett förpliktande utrikespolitiskt samarbete, eftersom ett sådant skulle kunna inskränka vår utrikespolitiska handlingsfrihet i kris- eller krigssituationer. Där går den avgörande gränsen. Och därmed lämnas faktiskt ett mycket stort utrymme för en allt aktivare svensk Europapolitik under de kommande åren.

Att markera den europeiska identiteten och att ge Sverige en fastare plats i det dynamiska europeiska samarbetet är sannolikt den allra viktigaste av de rent utrikespolitiska uppgifter som Sverige står inför under de kommande åren.

Klimatet mellan de bägge supermakterna har stor betydelse för den internationella utvecklingen.

Under de senaste åren har klimatväxlingarna gått fort. För bara några år sedan var det domedagstoner när företrädare för regeringen tog till orda i denna kammare. En ny europeisk istid randades. Faran för ett nytt krig beskrevs som större än någonsin sedan början av 1960-talet.

I dag är klimatet annorlunda. En försiktig hoppfullhet börjar att dominera den internationella debatten kring de avgörande kärnvapenrustningsfrågorna.

Herr talman! I utrikesdebatten för ett år sedan sade jag att man kunde skönja konturerna av en ny strategisk kompromiss mellan de bägge supermakterna. SALT-avtalens kompromiss hade passerats av den tekniska och strategiska utvecklingen, och nu måste en ny gradvis växa fram.

I dag ter sig dessa konturer något tydligare, även om framgången sker långsamt och även om den sker ryckvis.

Reykjavikmötet innebar att president Reagan och generalsekreterare Gorbatsjov diskuterade en längre gående överenskommelse om nedrustning än som diskuterats någonsin tidigare under hela efterkrigstiden. Enighet nåddes om att under en femårsperiod minska de strategiska ballistiska kärnvapenrobotorna med 50 %. Enighet nåddes om att, med undantag för 100 stridsspetsar i Asien och i USA, eliminera de bägge sidornas arsenaler av medeldistansrobotar. Enighet nåddes om en förlängning av det så viktiga ABM-avtalet.

Att allt inte kunde lösas i Reykjavik förvånade knappast någon som följt de senaste decenniernas mödosamma förhandlingar i dessa frågor. I slutskedet valde Sovjetunionen att göra varje överenskommelse avhängig av ett accepterande av en viss tolkning av ABM-avtalet.

Under de första månaderna efter Reykjavik fortsatte denna sovjetiska blockering. Om dess orsaker kan vi bara spekulera. Men med så mycket större tillfredsställelse kan vi nu konstatera att Sovjetunionen förklarat sig berett att separat sluta ett avtal om medeldistansrobotar enligt de riktlinjer som diskuterades i Reykjavik.

Alldeles säkert kommer det att ta sin tid att få fram ett sådant avtal. Jag noterade att den avgående amerikanske biträdande försvarsministern Richard Perle, som inte har gjort sig känd som någon ledande duva i dessa sammanhang, trodde att det kunde dröja till i höst innan ett avtal blev klart.

Men att bollen nu är i rullning råder det inget tvivel om. På måndag inleder premiärminister Thatcher sitt betydelsefulla besök i Moskva. Den 13 april följs hon av USA:s utrikesminister Shultz. Vi hör redan de mycket försiktiga spekulationerna om ett nytt toppmöte mot slutet av året. Och att utvecklingen går i riktning mot den stora strategiska kompromiss som kunde skönjas för ett år sedan och som skisserades i Reykjavik förefaller sannolikt.

Det är lätt att se, trots alla hinder, de intressen som driver på i riktning mot en uppgörelse.

I USA har president Reagan allt intresse av en stor utrikespolitisk framgång som kröningen på sina åtta år. Och inte utan skäl skulle han kunna göra gällande att en stor kompromiss efter dessa riktlinjer inte skulle ha varit möjlig utan den kontroversiella s. k. SDI-satsningen.

I Sovjetunionen behöver generalsekreterare Gorbatsjov en framgång på det utrikespolitiska området. Han har sträckt sig långt, men hittills utan resultat. I Afghanistan fortsätter det sovjetiska ockupationskriget. I Östeuropa består stelheden och förtrycket. En överenskommelse med Förenta Staterna vore för honom ett tecken på att hans nya linje faktiskt kan leda till resultat.

Att en överenskommelse mellan USA och Sovjetunionen vore välkommen säger sig självt. Men samtidigt måste sägas att vi har anledning att noga diskutera dess effekter för just vårt område.

I ett anförande i december i Helsingfors pekade jag på de ökade strategiska spänningarna i det nordeuropeiska och nordatlantiska området under det senaste decenniet icke minst med utgångspunkt i detta perspektiv.

Denna spänningsökning fortsätter. Icke minst Nordatlantens betydelse tilltar, samtidigt som vapensystemens och vapenbärarnas ökade räckvidder gör att denna utveckling berör allt större delar av Nordeuropa.

Ett rustningskontrollavtal mellan USA och Sovjetunionen skulle inte mildra just denna spänningsökning. I själva verket finns det anledning att diskutera om det inte på vissa punkter skulle kunna innebära en ny press mot vår region.

Neutralitetspolitikens freds- och stabilitetsbevarande värde intygas av oss alla. Men framgången för denna politik förutsätter en stram utrikespolitik och en stark försvarspolitik.

Och på bägge dessa punkter tycker jag att det finns anledning att ha synpunkter på regeringens politik.

Försvarsöverenskommelsen motsvarar inte de krav som den säkerhetspolitiska utvecklingen långsiktigt ställer på Sverige. Trots ett välkommet trendbrott när det gäller anslaget till främst utbildning innebär den att eftersläpningen gentemot omvärlden kommer att fortsätta och i vissa fall t. o. m. förstärkas.

I utrikesdeklarationen säger regeringen att den ser med "största allvar" på de fortsatta kränkningar av Sveriges territorium som överbefälhavaren rapporterat.

Det är bra att det nu sägs. Men det hade självfallet varit ännu bättre, icke minst i riktning mot dem som verkligen har skäl att läsa detta uttalande, om man kunnat sätta större kraft bakom dessa ord genom ett försvarsbeslut som hade gjort det möjligt att sätta upp en andra komplett ubåtsskyddsstyrka.

Nu har det kravet avisats. Kvar står orden. De är bra, men det återstår att se om de kommer att räcka. De gångna årens erfarenheter ger inte anledning till så stor optimism på den punkten.

Att vårt försvars eftersläpning fortsätter innebär att det stöd det i kritiska lägen kan ge vår neutralitetslinje kommer att försvagas. Det innebär att vårt säkerhetspolitiska risktagande i vissa situationer kan komma att öka. Vår trygghet kan komma att minska. Jag tror att vi alla har anledning att beklaga att så blir fallet.

Men neutralitetslinjen förutsätter också en fast och stram utrikespolitik. Denna utrikespolitik måste ha sina principer, doktriner och dogmer. Det är genom dessa den får sin styrka och sin trovärdighet.

Under det senaste året har vi i Sverige fört en intensiv debatt om hur vårt land på olika sätt skall kunna medverka till en fredlig utveckling mot frihet och demokrati i södra Afrika i allmänhet och i Sydafrika i all synnerhet.

Apartheidsystemet innebär en vidrig kränkning av våra principer om varje individs lika rättigheter. Människor behandlas där nere inte som individer med de rättigheter som varje individ har utan som medlemmar i något slags kollektiv – ett vitt med rättigheter, ett svart utan några rättigheter och ett färgat mitt emellan med bara vissa rättigheter.

Våra möjligheter att påverka, att styra utvecklingen nere i Sydafrika skall inte överdrivas. Ändå har vi en skyldighet, om inte annat moralisk, att göra det som står i vår makt att faktiskt göra.

Vi måste, tror jag, öka våra kontakter inne i Sydafrika med alla dem – svarta som färgade som vita, av olika politiska uppfattningar – som i dag arbetar för en förändring av systemet.

Kommunister i ANC och kapitalägare i den sydafrikanska industrin har förvisso sina vitt skilda uppfattningar om vilket Sydafrika de slutgiltigt strävar efter, men när man från så vitt skilda utgångspunkter kommer fram till krav på apartheidsystemets fullständiga avskaffande bör det mycket nog samt noteras.

Och kraven på förändring finns där – liksom motståndet. Skall vi tro på de bedömningar som nu görs inför det viktiga valet bland de vita i maj, håller kravet på förändring på att växa sig allt starkare.

Vi moderater har under den allmänna motionsperioden i år motionerat om ett ökat stöd för de krafter som inne i Sydafrika arbetar för en förändring. Jag hoppas att det skall vara möjligt att nå stöd för den linjen.

Vi har också ställt oss bakom regeringens linje att söka nå ett beslut i FN:s säkerhetsråd om antingen bindande selektiva sanktioner eller en rekommendation till medlemsstaterna om åtgärder mot Sydafrika som, också denna gång, berör handelns område.

Den linjen var enligt mening alldeles riktig, när regeringen lade fast den. Enligt min mening är den fortfarande riktig, även om den sedan dess har övergetts eller i varje fall kraftigt skjutits åt sidan av regeringen.

Den s. k. Undénlinje som vissa socialdemokratiska debattörer t. o. m. valt att beskriva som en "statsdogm" innebär att Sverige endast deltar i sanktioner, som är en form av ekonomisk krigföring, när sådana har beslutats eller mycket tydligt rekommenderats av Förenta nationernas säkerhetsråd.

För denna linje fanns det starka skäl när den kom till. Och de skälen har enligt min mening inte förlorat i styrka. Sedan slutet av 1970-talet, när ekonomiska sanktioner från väst, från öst, från nord mot syd har blivit allt populärare i det internationella umgänget, har denna Undénlinje visat sitt stora värde när den gjort det möjligt för Sverige att med högt huvud och med bibehållen respekt för våra värderingar och våra åsikter säga nej till det ena kravet efter det andra på deltagande i olika former av ekonomiska sanktioner.

Men nu har regeringen på denna punkt bytt fot. Hastigt gick det också.

Förenta Staternas och Storbritanniens veto i säkerhetsrådet mot bindande sanktioner var ingen överraskning. Det var väntat och förutsett. Det ingick i kalkylen bakom den svenska utrikeslinjen.

Det oväntade var att den svenska regeringen omedelbart därefter gav upp sin linje, att inte gå in för isolerade svenska sanktioner i avvaktan på beslut i FN:s säkerhetsråd, och i stället fattade beslut just om dessa isolerade åtgärder. Det hela blir enligt min mening inte mindre underligt, när regeringen nu säger att förutsättningarna för att få igenom en resolution om rekommendationer fortfarande finns. Finns förutsättningarna för den linjen fortfarande – varför fortsätter man då inte på den? Vi var ju tidigare eniga om att det var den linje som hade de största förutsättningarna att nå framgång och som inte heller orsakar Sverige någon utrikespolitisk skada. Det ligger annat än omsorg om konsekvensen i den utrikespolitiska linjen bakom detta hoppande mellan olika principer.

Nu överges Undénlinjen. Tillfälligt, sägs det. Jag hoppas att det är rätt.

Nu bryter Sverige mot det internationella handelsavtalet GATT. Det är ett avtal som skyddar de små mot de stora.

Och detta sammanfaller med andra tecken på att folkrättslinjen i svensk utrikespolitik håller på att förlora något i betydelse.

När UD:s mångåriga folkrättssakkunnige sade upp sig från sin tjänst, lät kabinetssekreteraren till pressen meddela att det nog i framtiden inte behövdes någon folkrättssakkunnig på utrikesdepartementet. Den tjänst som en gång var Östen Undéns skall inte återbesättas.

I utrikesdeklarationen sägs: "I alla internationella sammanhang måste vi verka för att folkrättens regler upprätthålls."

Det är bra. Så måste det vara. Så borde det vara. Men regeringen har just gjort undantag för GATT-avtalet, och den har just förklarat att den klarar sig väl utan speciell folkrättslig expertis i utrikesdepartementet.

Detta är beklagligt. Den internationella folkrätten är främst, och det är viktigt, de små staternas värn mot de starkas makt. Försvagar vi eller antyder vi att vi inte längre är så intresserade av den fasta folkrättslinjen i vår utrikespolitik, så försvagar vi dels vår egen möjlighet att i GATT eller i Förenta nationerna eller i något annat sammanhang hävda våra intressen, dels vår utrikespolitikens kraft när vi skall söka skydda andra små stater mot de övergrepp som stora stater kan begå mot dem, när man bryter mot t. ex. GATT-avtalet eller andra delar av det så viktiga folkrättsliga regelsystemet.

Vår utrikes- och säkerhetspolitik har flera olika och viktiga dimensioner.

Vi verkar för de frihetens och människovärdets idéer som är den långsiktiga vägen till fred – alla folks frihet, hela världens fred. Det känns skönt att säga detta, och jag besväras inte av att detta har ingått i de socialdemokratiska förstamajparollerna under många decennier.

Denna sanning gäller i Sydafrika såväl som i Sovjetunionen, i Chile likaväl som i Kampuchea.

Vi verkar, med stöd i folkrätten, för nationernas oberoende, för handelns frihet och för det internationella samarbetets utveckling. Det gäller det brutala sovjetiska ockupationskriget i Afghanistan liksom Förenta Staternas försök att med ekonomisk krigföring som strider mot GATT-avtalet tvinga Nicaragua att anpassa sig efter tonerna från Washington.

Vi säkrar, genom egna insatser och den respekt dessa inger, vårt oberoende och vår frihet i Europa och i Norden.

Styrkan i vårt totalförsvar är ytterst ett mått på vår vilja till frihet och till oberoende.

Så knyts värnet om vår egen frihet samman med vår lidelse också för andras frihet och för en fredligare värld. Och det band som knyter samman värnet om vår egen frihet med lidelsen för andras frihet är folkrätten. Det bandet får inte försvagas.

Anf. 3 INGEMAR ELIASSON (fp):

Herr talman! Sveriges förhållande till främmande makter är gott. Det var, om jag minns rätt, den traditionella frasen i forna tiders frontal. Den frasen är väl lika sann nu som då – med undantag av vårt förhållande till Sydafrika.

Frågan är emellertid om det är lika välbeställt med bilden av Sverige i utlandet. I någon mening och i ett längre perspektiv finns ett samband mellan bilden av Sverige i andra länder och hur relationerna till dessa länder utvecklas.

Våra relationer bestäms naturligtvis främst av hur Sverige uppträder i olika sammanhang mot andra stater och omvänt, av våra utrikespolitiska ställningstaganden, vår handelspolitik, vår biståndspolitik, vår alliansfrihet osv. Men relationerna bestäms och påverkas också av en rad andra faktorer som sammantagna kompletterar bilden av Sverige som nation. Dit hör faktorer som en väl fungerande demokrati, en fri och öppen ekonomi, en social välfärdspolitik, en strävan efter consensus i samhället, en förhållandevis lugn arbetsmarknad, effektivitet i näringsliv och statsförvaltning, ett öppet och fritt samhället med hög grad av rättssäkerhet.

Med sina förenklingar och överdrifter är detta alltså en sann bild av Sverige. Men det har kommit repor och rispor i negativet.

Orsakerna är flera. Otillräcklig förmåga att beivra ubåtskränkningar, desorganisation i spaningarna efter Olof Palmes mördare och rykten om illegala vapenförsäljningar är några återopade anledningar. Bilden är inte längre glättad. Den har fått fläckar och den är oskarp.

Vi har en gemensam uppgift att korrigera och reparera den bilden. Åtskilligt är löst prat och förtal och skall bemötas med korrekt information. Annat är simpel avundsjuka och skadeglädje. Det får vi nog leva med. Men vi kan inte bara dementera, förklara och nonchalera. Vi måste också vara självkritiska. De frågor jag har berört måste hanteras på sådant sätt, att bilden av Sverige som ett oberoende, öppet och rättssäkert samhälle blir tydligare.

Hur det politiska systemet hanterar förtroendekriser betyder mycket för bilden av en nation i omvärldens ögon. Ett färskt åskådningsexempel utgör därvidlag skandalerna kring den amerikanska administrationens köpslagan med Iran. Det hade kunnat utvecklas till en än värre kris för det politiska systemet, om den amerikanska presidenten inte valt att låta granska hela härvan av beskyllningar, sanningar och halvsanningar. Det faktum att en särskild kommission – den s. k. Towerkommissionen – tillsattes med uppgift att snabbt och skoningslöst gräva fram fakta i målet, har stärkt allmänhetens och omvärldens förtroende för de demokratiska institutionerna i USA.

Bilden av USA har blivit mer positiv på grund av Towerkommissionens rapport – trots de generande fakta den förde i ljuset. Den har underlättat att utkräva politiskt ansvar, föranlett uppstramning av administrationen och givit allmänheten insyn i makthavarnas förhållanden.

Utan jämförelser i övrigt påverkas på liknande sätt bilden av Sovjetunionen av vad som nu händer under Gorbatsjovs regim. Det vore oklokt att vifta undan alla tecken på ökad öppenhet och frigivning av regimkritiker som enbart propagandajippon. Inte minst uppgifterna om att man tar itu med korruption och nepotism inom det politiska systemet påverkar bilden av Sovjetunionen.

Också vårt eget sätt att hantera våra politiska förtroendekriser påverkar den bild som präglas av vår nation i omvärlden. Allmänhetens förtroende för det politiska systemet tar skada om rykten och anklagelser om försumlighet och oegentligheter i myndighetsutövningen inte blir uppklarade, granskade och åtgärdade. Detsamma gäller bilden av Sverige i utlandet.

Herr talman! Det är inte min avsikt att blanda ihop utrikesdebatten med dechargedebatten. Jag talar inte om riksdagens granskning av regeringens fögderi. Jag talar om vårt gemensamma ansvar som politiker och parlamentarer att eftersträva och tillämpa sådan öppenhet och självkritik att förtroendet för vårt demokratiska system inte eroderar och om vårt gemensamma ansvar för att respekten för Sverige i omvärldens ögon som en rättsskaffens nation inte behöver sättas i fråga.

Skavankerna i Sverige bilden får repareras på olika sätt. Förstärkningen av gränsskyddet pågår. Försvaret kommer att tillföras ökade resurser. Mordspaningen har omorganiserats. De brister i beredskap och säkerhet som mordet avslöjade, måste rättas till inom ramen för vad ett bevarat öppet samhälle möjliggör. Alla frågor kring svensk vapenexport måste hanteras på liknande sätt. Det är självklart att riksdagens och rättsväsendets granskning här måste fortgå med sedvanlig noggrannhet och skärpa. Det är väsentligt också för omvärldens bild av vårt rättssamhälle och vårt parlament att dessa uppgifter utförs med oväld och kompetens.

Från folkpartiets sida har vi härutöver fört fram tanken att en särskild granskning borde ske av omständigheterna kring vapenexporten, främst uppgifterna om förekomsten av svenska vapen i Iran. Motivet är omsorgen om allmänhetens och omvärldens tilltro till vårt politiska system. Här har vi att göra med rykten och uppgifter som går flera år tillbaka i tiden och kan röra flera olika regeringar och myndigheter. Det borde därför vara av gemensamt intresse att det politiska systemet också låter sig granskas utifrån.

”Det finns ett helt spektrum av intressen, inhemska och utländska, som kan tänkas dra fördel av den situationen som uppstått”, säger tidningen *Arbetet* i en ledare, och fortsätter: ”Och med syften alltifrån att misskreditera den svenska modellen till att få det demokratiska samhället att haverera. Eller varför inte att Sveriges roll som något av en förebild för många av den tredje världens länder skall få sig en allvarlig knäck.”

Jag begär inga omedelbara kommentarer från utrikesministern till dessa synpunkter. Men jag ber utrikesministern beakta sambandet mellan det sätt på vilket vi hanterar de frågor jag har tagit upp och den påverkan det har på bilden av Sverige i omvärlden och våra relationer till andra länder och folk.

Herr talman! Jag gjorde ett undantag beträffande de goda relationerna till andra länder för dem Sverige har med Sydafrika. Med en regim som skrivit in rasismen i sina grundlagar finns ingen anledning att ha goda relationer. Man kan fråga sig om det finns anledning att ha relationer alls. Svaret är att några andra relationer inte bör finnas än de som kan medverka till att kasta apartheidregimen ur sadeln.

I Sydafrika förbereder man sig nu för val. Dock inte allmänna val. Bara de vita har rösträtt. Men de har det, och alla vita i Sydafrika är inte rasister. Det är åtminstone teoretiskt möjligt för de vita att rösta bort apartheid.

Ett visst sönderfall inifrån av apartheidregimen har skymtat. Avhoppet av framträdande försvarare för systemet har väckt berättigad uppmärksamhet.

Näringslivet inom Sydafrika har redan tidigare krävt reformer till förmån för de färgade. En tilltagande isolering av Sydafrika på världsmarknaden utgör ett hot mot sydafrikanskt näringsliv. Trycket på reformer tilltar. Det liberala, reformvänliga partiet vädrar morgonluft.

Det vore emellertid naivt att förvänta sig en sinnesändring av president Botha och hans parti. Liket alla förtryckare genom historien kommer han och hans anhang att trappa upp förtrycket, förföljelsen, rättslösheten och raiderna mot oskyldiga i hopp om att skrämja till tystnad och lydnad. Utrikesministern gav alldeles nyss ett ohyggligt belägg för just denna upptrappning. Apartheid kan inte reformeras – bara avskaffas.

Det är i detta perspektiv som frågan om sanktioner mot Sydafrika skall ses. Man kan ha mycket olika meningar om effektiviteten av sanktioner och handelsbojkotter. I fallet Sydafrika har Sverige och en lång rad andra nationer sedan länge kommit till slutsatsen, att dylika åtgärder måste användas som påtryckningsmedel. Enigheten har varit total mellan de politiska partierna i Sverige om att eftersträva en internationell handelsbojkott. Jag vill understryka och erinra om detta med anledning av det sätt på vilket debatten förs i dag.

Sydafrika befinner sig under hårt internationellt tryck. Ett tryck som vi vill göra ännu hårdare. Ingen kan föreställa sig, att detta ensamt skulle kunna bli det direkta medlet att befria Sydafrikas slavar och förtryckta. Men det kan stärka befrielseströrelser och anti-apartheidkrafter inom landet.

En bred bojkott av Sydafrika är sannolikt den sista möjligheten att med fredliga medel påskynda en avveckling av apartheid. Det är med de stora demokratierna i väst som Sydafrika har sitt mesta handelsutbyte. De har därför ett särskilt ansvar. Domen kommer att falla tungt över dem som inte ville försöka att med fredliga medel avveckla apartheid.

Det är mot den här bakgrunden ytterst beklagligt, att England och USA motsätter sig beslut i FN:s säkerhetsråd om bindande sanktioner.

Den ena anledningen till att vi eftersträvat sådana bindande beslut eller rekommendationer antagna i FN:s säkerhetsråd har varit kravet på att göra sanktionerna effektiva och kännbara. En isolerad svensk bojkott ger inte stor effekt. Nu blir emellertid dess bättre den svenska bojkotten inte isolerad. Tvärtom har flera länder genomfört eller står i begrepp att genomföra sanktioner, också USA. Det ger en felaktig bild av läget att beskriva beslutet om svensk handelsbojkott av Sydafrika som en isolerad företeelse.

Den andra anledningen till att basera beslut om sanktioner på ställningsta-

gande i säkerhetsrådet har samband med vår alliansfrihet. Vi vill inte medverka i sanktioner mot viss stat, som är ett led i en konflikt mellan stormakterna.

Som påpekats från flera håll föreligger inte sådan stormaktskonflikt i Sydafrika. Det underströk också utrikesministern nyligen. Det behöver därför inte ses som en påfrestning och belastning på vår alliansfrihet och neutralitet att medverka i sanktioner riktade mot Sydafrika.

Tvärtom kan åtgärder som syftar till att isolera apartheidregimen sägas utgöra en traditionell del av svensk utrikespolitik. När vi i Sverige bestämde oss för att förbjuda investeringar i Sydafrika, var motiveringen att detta land utgjorde ett undantag, därför att det hade klätt rasdiskrimineringen i laglig form. I propositionen från 1984, i vilken denna lag skärptes, sägs att motiven för investeringsförbudet i korthet är att "den i lag fastställda rasdiskrimineringen i Sydafrika utgör ett unikt fall av kränkning av de mänskliga rättigheterna och att apartheid enhälligt och under lång tid fördömts av FN:s olika organ".

Det förväntades aldrig att detta beslut ensamt skulle skaka om Sydafrika. Förhoppningen var att det skulle få opinionsbildande effekt. Det har lagen också fått. I dag har en rad länder infört liknande lagstiftning.

På motsvarande sätt har Sveriges ställningstagande till frågan om handels-sanktioner en opinionsbildande betydelse. Om det beslutet uteblivit, hade det väckt förvåning och besvikelse. Sverige har intagit en opinionsledande och pådrivande roll i arbetet för isolering av Sydafrika. När möjligheterna att nå fram till mera långtgående beslut i säkerhetsrådet tills vidare har blockerats, är det därför logiskt att söka sig andra vägar. Det är då möjligt att falla tillbaka på den rekommendation om sanktioner som antogs av säkerhetsrådet 1985 och att göra gemensam sak med alla de länder som redan har fattat beslut eller är i färd med att göra det.

Det är angeläget, att Sverige som en liten, oberoende och neutral nation är noga med att våra utrikespolitiska ställningstaganden är förenliga med folkrätt och internationella avtal som vi har ingått. Enligt min mening har det övertygande visats – främst av mångårige diplomaten, kabinettssekreteraren och Undén-medarbetaren Sverker Åström – att en svensk handelsbojkott av Sydafrika under nuvarande omständigheter ligger väl i linje med den traditionella svenska utrikespolitiken.

Herr talman! Så småningom har det vuxit fram en bred majoritet i riksdagen för en svensk handelsbojkott av Sydafrika. Det är min förhoppning att det på motsvarande sätt skall växa fram enighet om att detta beslut och traditionell svensk utrikespolitik är förenliga.

Svensk säkerhetspolitik bygger på vad som från våra historiska erfarenheter och vårt geografiska läge bedöms vara bra för Sverige. Den bedömningen säger oss, att vi bäst främjar vår egen säkerhet och avspänning i vår omvärld, om vi står utanför alla militärallianser och förklarar oss vilja stå neutrala i händelse av krig.

Den säkerhetspolitiska lösning vi valt har visat sig ge ökad stabilitet i vår del av världen. Det ligger därför också i supermakternas intresse att underlätta, inte försvåra, för Sverige att vidmakthålla denna situation.

Vår neutralitet är inte ideologisk. Sverige är en demokrati bland västliga

demokratier och vi tillhör den västeuropeiska kulturkretsen. Vi anser det därför förenligt med vår utrikespolitik att kraftfullt agera till förmån för demokrati och mänskliga rättigheter var de än kan ha kommit i kläm. Övergrepp och diktatur skall fördömas var de än förekommer. Vi får inte döma oss själva till ideologisk anpasslighet.

Men om vår beslutsamhet att hålla oss utanför väpnade konflikter skall bli trovärdig och respekterad, måste vi kunna hålla stånd mot kränkningar av vårt territorium, varifrån de än hotar. Det skall vara förenligt med oacceptabelt stora resursinsatser att använda svenskt territorium som bas eller uppmarschområde. Jag noterade med tillfredsställelse utrikesministerns formuleringar om beslutsamheten att avvisa varje gränskränkning. Trovärdigheten i denna deklarerade avsikt kräver ett starkt försvar.

Den överenskommelse om det framtida försvaret som träffats mellan regeringspartiet och folkpartiet kommer att avsevärt stärka vår försvarsförmåga. Det är en betydelsefull och nödvändig markering av vår beslutsamhet att hävda vår alliansfrihet och vårt oberoende.

Också den svenska biståndspolitik är en viktig och konstruktiv del av svensk säkerhetspolitik. Filosofen och nobelpristagaren Bertrand Russel påpekade att konflikter mellan stater oftast kan härledas till den konflikt som uppkommer mellan två individer, som för sin överlevnad slåss om samma möjligheter till utkomst. Vårt bistånd, som syftar till att ge människor mat för dagen och hopp om framtiden, är av detta skäl ett i bästa mening fredsbevarande arbete.

Det ligger vidare i vårt intresse att konstruktivt delta i nedrustningsarbetet. Det måste ta sikte på att förmå supermakterna att i första hand frysa innehavet av kärnvapen vid nuvarande nivå och därefter kraftigt reducera det.

Tanken på en omfattande reduktion av kärnvapen föreföll vara en teoretisk tankekonstruktion fram till mötet i Reykjavik mellan president Reagan och generalsekreterare Gorbatsjov. Det som på sina håll betecknats som ett stort misslyckande kan lika väl ses som en bekräftelse på att idéerna om stora reduktioner av kärnvapenarsenalen är realistiska. Vad som diskuterades i Reykjavik, som utkast till en principöverenskommelse, var nämligen ett häpnadsväckande långtgående förslag.

Men det blev inget avtal. Kanske berodde det på att man gapade över för mycket. Mot den bakgrunden ter sig det nu aktuella utspelet från Sovjetunionen om en kraftig reduktion av medeldistansmissilerna i Europa som mer realistiskt. Den mindre ansatsen kan paradoxalt nog bli ett större steg mot nedrustning och ökad säkerhet. Som bl. a. professor Kjell Goldman påpekat innebär inte varje nedrustning automatiskt minskade risker. Nedrustning måste ske i kontrollerade former, som undanröjer risken för att osäkerhet, misstänksamhet och misstag skapar sitt eget okontrollerade krisförlopp.

Det återstår självfallet många problem att lösa innan ett avtal också om begränsad reduktion kan träffas. Det hindrar inte att den konstruktiva diskussion som nu kommit i gång väcker förhoppningar. Men för överskådlig tid kommer vi att leva under kärnvapenhotet. Det hänger inte över någon enstaka stad eller by utan över hela världen och över mänsklighetens överlevnad. Även vådorna av konventionella krig är i dag hela världens

plåga. Konflikter som bryter ut i ett hörn av världen påverkar snabbt indirekt villkoren också för avlägsna länder. Det har vi sett efter kriget i Mellanöstern och under det pågående mellan Iran och Irak. Handel och valutaströmmar kommer i obalans som rubbar de ekonomiska förhållandena inom och mellan länder.

I dag vet vi att det också finns andra inslag i hotbilden. Den internationella terrorismen hotar det öppna samhällets existens. Miljökatastrofer producerar giftmoln, som sveper in över våra gränser. Vår beredskap mot katastrofer som den i Tjernobyl är dålig. Våra möjligheter att skydda oss mot sura regn från Polen och England är begränsade. Vi borde till vårt totalförsvaret också lägga ett bättre miljövärn. Vårt land hotas inte bara av väpnade konflikter utan också av felaktig teknologi, som kan slå ut viktiga funktioner, döda skogarna och förgifta den åkermark som producerar vår föda, ja, kort sagt hota vår existens.

Denna belägenhet är densamma för alla länder och folk. Vi lever med en gemensam osäkerhet, som kan hanteras bara om vi eftersträvar samarbete och lösning av konflikter med fredliga medel.

Herr talman! Får jag slutligen säga några ord om Sveriges förhållande till Europa. Vi tillhör – det är en självklarhet att säga det – Europa i alla meningar: geografiskt, kulturellt, och ekonomiskt. Inget kan därför vara naturligare än att vi eftersträvar närmast möjliga relationer med Europas övriga stater. När det gäller handel, ekonomi, forskning och utveckling är det i första hand Västeuropa, dvs. de länder som tillämpar marknadsekonomi och i princip är frihandelsländer.

Allt det samarbete som eftersträvas måste utgå från den säkerhetspolitiska lösning som vi har valt. När det gäller det organiserade samarbetet inom Västeuropa betyder det att vår alliansfrihet och vår neutralitet inte får sättas i fråga. Det borde emellertid vara möjligt att även med detta förbehåll komma betydligt längre i harmonisering av handel och ekonomi mellan EG-länderna och Sverige och övriga inom EFTA.

EG har nu beslutat sig för att intensifiera arbetet med att undanröja kvarstående handelshinder mellan EG-länderna. Vi måste se till att Sverige därmed inte hamnar i en sämre position. Om handeln med EG försvåras skulle det omedelbart slå mycket hårt mot vår ekonomi och sysselsättning. I den takt som man inom EG nu för upp kvarstående hinder till diskussion och lösning måste vi pröva möjligheterna att få del av samma liberaliseringar. Vi behöver inte göra det med mössan i hand. Det är inte bara Sverige som drar nytta av närmare samarbete inom Europa – det gör också länderna inom EG – men det är vi som måste bevaka våra intressen.

Anf. 4 OLOF JOHANSSON (c):

Herr talman! Rustningarna är det mest iögonenfallande exemplet på hur vi slösar med de resurser som vi borde använda för att lösa mänsklighetens överlevnadsproblem. Därmed bidrar vi till att fördjupa fattigdomen, och fattigdom och orättvisor är i sin tur en huvudorsak till konflikter och krig. Kriget innebär ökad fattigdom och en omfattande miljöförstörelse – en ond cirkel med tragiska dimensioner.

Världens samlade militära utgifter uppskattas för närvarande till ca 700

miljarder dollar eller närmare 5 000 miljarder svenska kronor på ett år. Det motsvarar värdet av de samlade investeringarna i samtliga u-länder under ett år, och det är ungefär 20 gånger så mycket som de västliga industriländernas samlade u-landsbistånd.

De stora kärnvapenarsenalerna hotar mänsklighetens överlevnad och vår civilisations bestånd. Denna vetskap borde vara en ännu större drivkraft till arbete för fred för enskilda och länder än vad den är i dag.

Utgångspunkten för nedrustningsarbetet är, naturligt nog, vårt eget lands säkerhet och trygghet, men nedrustningspolitiken måste avse internationella mål. Den syftar till att skapa en fredlig utveckling i hela världen, och den vill skapa bättre förhållanden mellan världens länder.

Säkerheten kräver i dagens läge framför allt att ett globalt accepterat system för fredens bevarande skapas. Det som krävs är förtroendeskapande internationellt samarbete och effektiva mekanismer både för att hindra kärnvapenkrig och för att förebygga att konflikter mynnar ut i krigshandlingar. Sverige måste ge FN:s generalsekreterare allt tänkbart stöd i hans ansträngningar att stärka världsorganisationens och i synnerhet säkerhetsrådets roll i detta sammanhang. Nedrustning är en angelägenhet för alla FN:s medlemsstater. Också i det direkta förhandlingsarbetet måste därför FN:s roll stärkas.

Men det behövs också ett tydligt manifesterat folkligt engagemang. Den stora fredsresan har ur den synpunkten blivit en stor framgång. 112 regeringar har tagit emot dess representanter. Folkligt engagemang i fredsfrågan kräver respekt och är ett av de hoppfulla tecknen inför framtiden.

Kärnvapenhotet är dominerande också för svensk säkerhet. Att förhindra kärnvapenspridning, främja nedrustning på kärnvapenområdet och arbeta för att befintliga kärnvapen aldrig kommer till användning är av centralt intresse för oss. Verklig säkerhet innebär att alla kärnvapen avskaffas. Sverige måste fortsätta att driva de krav som Thorbjörn Fälldin framförde i FN 1982, och som socialdemokratiska regeringar därefter har fullföljt: ett fullständigt stopp för kärnvapenprov, ett fullständigt stopp för tillverkning av kärnvapen och dess vapenbärare, ett förbud mot all vidare utplacering av kärnvapen och kärnvapenbärare samt ett fullständigt förbud mot produktion av klyvbart material för vapenändamål. En sådan frysning av kärnvapenuvecklingen skulle kunna utgöra det första och mest effektiva steget mot betydande minskningar av kärnvapenarsenalerna.

Ett totalt provstoppsavtal tillhör de områden som bör ha en särskild prioritet, och Sverige bör ta förnyade initiativ för att få till stånd ett sådant avtal. De nyligen återupptagna provsprängningarna är här en allvarlig varning.

Från centerpartiet har vi i riksdagen särskilt kritiserat de franska kärnvapenproven vid Mururoa, som sker mot befolkningens vilja. Den nuvarande regeringen har avstått från att kritisera dessa prov. Det sker med hänvisning till att Sverige bör kritisera alla kärnvapenprov generellt. Enligt vår mening bör den svenska regeringen fördöma kärnvapenprov varhelst de förekommer och oberoende av vilket land det gäller.

Vi ser med tillfredsställelse på de förslag som Sovjetunionen, och senare

USA, har lagt fram om eliminering av medeldistanskärnvapen i Europa. Sådana förhandlingar bör bl. a. inriktas på de typer av kryssningsmissiler som har lång räckvidd.

FN har gett nedrustningskonferensen i uppdrag att förhandla för att förhindra kapprustning i rymden. När supermakterna kommer så långt som till prov med de nya systemen äventyras ingångna avtal och förhandlingarna om rustningsbegränsningar försvåras ytterligare. Tidsfaktorn är därför av avgörande betydelse. Det är nödvändigt att utan dröjsmål få till stånd internationella förhandlingar för att förhindra en kapprustning i rymden. Det europeiska forskningssamarbetet inom Eureka bör utnyttjas för att bidra till att utveckla teknik för verifikation. Centerpartiet ställer sig positivt till att Sverige medverkar till att en fredssatellit kan få en sådan användning.

Under senare år har det skett en kraftig satsning på konventionell upprustning. Den pågående konventionella kapprustningen medför en ökad roll för militära maktmedel i internationell politik. För mindre stater är detta starkt negativt. Risken för att bli angripen med konventionella vapen framstår för dem som det främsta hotet mot deras säkerhet. Det är glädjande att äntligen vissa framsteg har gjorts i förhandlingarna om truppbe-gränsningar i Centraleuropa. Ansträngningarna måste fortsätta för att få överenskom-melser om reduktion av de konventionella styrkorna i Europa.

Förslaget om en korridor fri från slagfältskärnvapen i Europa måste kombineras med ett förslag om begränsningar och förändringar av det konventionella försvaret för att inte leda till upprustning. Sådana begränsningar kan vara knutna till ömsesidiga trupp reduceringsavtal.

Det pågår en omfattande marin rustning. Kapprustningen till havs har också medfört att allt större delar av det fria havet nu används av båda blocken för övningar och annan militär närvaro. Det har blivit allt svårare att överblicka den militära aktiviteten också i våra nordliga farvatten. Det nordeuropeiska och det nordatlantiska området har fått en ökad strategisk betydelse. Stormakterna har på olika sätt visat ett tilltagande intresse för utvecklingen här. Det förekommer en ökad militär aktivitet från båda alliansernas sida i vårt närområde. Den ökande övnings- och spaningsverksamheten har lett till gränskränkningar till sjöss och i luften som aldrig får accepteras. Sverige måste kunna skydda sitt territorium med alla tillgängliga medel. Här vill jag kraftigt understryka det som framgår av regeringförklaringen i denna del.

De nordiska länderna måste utifrån sina säkerhetspolitiska lösningar överväga åtgärder som ytterligare kan konsolidera och stärka stabiliteten i norra Europa. En kärnvapenfri zon skulle kunna stärka de nordiska ländernas säkerhet. Ett balanserat zonarrangemang, som inte ger någon part ensidiga fördelar, skulle kunna främja avspänningen. De nordiska länderna måste först av allt vara eniga om att det ligger i ländernas intresse att få till stånd en kärnvapenfri zon i norra Europa. Det förutsätter också ett brett politiskt stöd i partierna i de nordiska länderna. Centerpartiet ser det som värdefullt att en enig svensk riksdag har slutit upp kring zontanken. Vi anser också att en parlamentarisk arbetsgrupp, med företrädare för riksdagspartierna i Norden, skulle innebära att frågan förs framåt. Det kan leda till en fördjupad nordisk dialog i säkerhetspolitiska frågor utifrån de olika säkerhetspolitiska lösningar länderna har valt.

Den svenska neutralitetspolitiken är, tillsammans med ett starkt försvar, den främsta garanten för vår fred och vårt oberoende. Nyckeln till framgång ligger i vår förmåga att upprätthålla trovärdigheten kring våra strävanden. Den bästa förutsättningen för att uppnå trovärdighet är om vi kan visa omvärlden att Sveriges folk och de politiska partierna står enade kring värnet av vårt lands oavhängighet och frihet.

Vårt försvar skall vara fredsbevarande, stabiliserande och krigsavhållande. Förmågan att upprätthålla ett trovärdigt invasionsförsvar är härvid av grundläggande betydelse. Utrustning, organisation och utbildning måste anpassas så att försvarsmaktens förmåga uppfattas just som trovärdig i omvärlden.

Det har varit en styrka för Sverige när försvarsbesluten präglats av en vilja till ett brett samförstånd. Vi hoppas och utgår från att arbetet i riksdagen skall präglas av ett sådant synsätt också inför vårens försvarsbeslut.

Det ökade säkerhetspolitiska intresset för norra Europa, och de återkommande kränkningarna av svenskt territorium, kräver tydliga försvars- och säkerhetspolitiska markeringar. Men vi har också anledning att ständigt uppmärksamma vad den tekniska utvecklingen och ekonomisk integration innebär för vår stabilitet, hur vår sårbarhet påverkas. Därför måste vi slå vakt om totalförsvarstanken och inte genom snabba förändringar undergräva våra möjligheter att klara oss i en kris- eller krigssituation.

Vapenexport från Sverige är i princip förbjuden. Förbudet är dock förenat med möjligheter till dispens efter prövning i varje enskilt fall. Grundförutsättningen för att export av vapen skall kunna tillåtas är att det sker till länder som inte befinner sig i konflikt eller hotas av konflikt, liksom att vapnen inte kan förväntas bli använda för förtryck av mottagarlandets invånare.

Tunga skäl kan anföras för att Sverige skall tillåta export av vapen i vissa fall. Vårt eget vapenbehov kräver inhemsk produktion. Detta i sin tur är av betydelse för trovärdigheten i vår neutralitetspolitik. Vi måste begränsa vårt beroende av omvärlden, minska vår sårbarhet även på det här området. Till detta kan läggas det rent principiella argumentet att andra länder, som upprätthåller ett försvar i samma fredliga syfte som vi själva, också bör ha samma rätt som vi att göra anspråk på att kunna köpa vapen på världsmarknaden. Att inte under några omständigheter tillåta vapenexport, men själv uppträda som köpare av vapen kan med skäl uppfattas som hyckleri.

Reglerna för svensk vapenexport har varit föremål för översyn och skärpning vid flera tillfällen. Trots detta visar systemet fortfarande betydande svagheter. Det vore därför motiverat att göra en ny samlad översyn även av principerna för svensk vapenexport. En sådan översyn borde ta som utgångspunkt att vapenexport ej kan få förekomma till länder som är inblandade i någon form av yttre eller inre konflikt eller som löper en påtaglig risk att bli inblandade i en sådan. Kraven på garantier mot vidareexport till sådana länder måste också skärpas.

En självklar regel borde vara att all export till länder varifrån det förekommer vidareexport i strid mot slutförbrukarintyget omedelbart stoppas. De nu aktuella vapenaffärerna visar också att kontrollen har varit otillräcklig. Det måste vara en självklarhet att tillräckliga medel avsätts så att en tillförlitlig kontroll kan ske av vapenhandeln. Detta gäller också de

utredningsresurser som krävs för att utreda misstankar om brott. En viktig del av den osäkerhet som i dag präglar den svenska debatten har sin grund just i att utredningar tar tid. Det räcker då inte att tillsätta många utredningar utan det gäller att snabbt komma till klarhet när misstankar uppstår. Detta gäller både vår rättsapparats sätt att fungera och den politiska nivån.

FN:s deklaration om mänskliga fri- och rättigheter innehåller bestämmelser om rätten till liv, frihet och personlig säkerhet. Den förbjuder slaveri, tortyr och omänsklig behandling samt fastställer rätten till yttrande- och religionsfrihet. Där står också att folkets vilja skall komma till uttryck i fria val med allmän rösträtt.

Verkligheten är att 25 miljoner människor under svåra, ofta miserabla och ovissa förhållanden framlever sitt liv som flyktingar. Ungefär 10 miljoner måste leva som flyktingar i sitt eget land. De övriga miljonerna har tagit sig till ett annat land, och då främst ett grannland. De flesta kommer från fattiga länder och de flesta flyr till fattiga länder. Ungefär 90 % av flyktingarna når endast grannlandet, som har fred att erbjuda, men inte så mycket mer. I det fattiga Sudan lever i dag 1 miljon etiopier. I Pakistan finns drygt 3 miljoner afghaner.

Mot denna dystra bakgrund växer rörelsen för mänskliga rättigheter allt snabbare och får stöd i allt bredare lager – över ett tusen oberoende grupper och organisationer är nu verksamma i världen. Detta har ökat trycket på regeringar i olika länder. När människor i frihet får föra fram sin mening, när opinioner kan bildas inom länder och internationellt, då upprätthålls också en grundläggande garanti för att de mänskliga rättigheterna inte bryts ned i tysthet. Världens demokratier har här ett stort ansvar. Vi måste ständigt vara beredda att ta de förtrycktas parti, varhelst de mänskliga rättigheterna förtrycks.

Barn drabbas hårt i konfliktsituationer. Deras föräldrar dödas och barnen rycks upp från sin miljö, från hem och familj. I vissa länder tas de dessutom ut som "soldater". Våld riktas i allt större utsträckning direkt mot barnen genom tortyr, dödsskjutningar och kidnappningar. Barn måste få ett särskilt skydd.

I det konventionsarbete som pågår i FN och i ESK om barns rättigheter, måste Sverige medverka till att artiklar införs om barn i krig. Innebörden måste vara att barn tillförsäkras ett särskilt skydd i krigssituationer och att inga barn får beväpnas. Det sistnämnda för att inte våld skall kunna riktas mot barn under förevändning att de varit beväpnade. Det är naturligtvis ett starkt skäl, utöver de rent humanitära. De flesta pojksoldater i t. ex. Iran är i åldern 15 till 17 år. Åldersgränsen för att beväpnas på detta sätt för krigföring måste höjas. FN och andra internationella och nationella hjälporganisationer måste också kunna garanteras att få komma in i krigförande länder för att där tillförsäkra barnen humanitär hjälp.

Sydafrika är inte bara hemlandet för apartheid. Det är också det enda land i världen, efter Nazi-Tyskland, som har grundlagsfäst rasdiskriminering, förenat med ett omfattande våld från polis och militär mot folkmajoriteten. Vi hörde nyss i regeringens förklaring hur många dödsoffer som dessa har skördat.

Pretoriaregimen för i dag krig i det ockuperade Namibia och i Angola och

Moçambique. Politisk, militär och ekonomisk utpressning utövas mot Lesotho, Swaziland och Botswana. Militära överfall görs mot Zambia och Zimbabwe. Sydafrika bryter mot en rad internationella avtal, domar i Internationella domstolen och vedertagna internationella umgängesregler.

Kraven på sanktioner mot Pretoriaregimen har ställts av de förtryckta i Sydafrika och Namibia sedan 1959. I Sverige råder en bred uppslutning bakom dessa krav, klarast uttryckt vid Folkriktsdagen mot apartheid i februari 1986.

Det framstår allt tydligare att Sydafrikas ekonomi och samhällsliv störs av de partiella sanktioner som redan införts. Protesterna från det hållet är också en signal i denna riktning.

Vi ser det som glädjande att den svenska regeringen nu har lagt fram ett förslag om handelsbojkott av Sydafrika. Lagförslaget ger vissa möjligheter till dispenser. Även om varje lagstiftning måste ha säkerhetsventiler får inte dispensmöjligheterna ges en vid tolkning. Motsvarande aktioner vidtas i dag i övriga nordiska länder. Samverkan är naturlig och självklar. Vi deltar alla i en långsiktig internationell process för att bryta det avskyvärda apartheidssystemets förtryck och omänsklighet.

Det står i dag klart att praktiskt taget alla miljöproblem har internationella dimensioner. Den långa raden av olyckor med internationella verkningar blir allt längre. Miljöproblemen förorsakas eller förvärras av miljöskadliga utsläpp i andra länder, nära och fjärran. Det enskilda landet som drabbas kan inte självt lösa problemen. Det kan bara ske genom internationellt samarbete.

Kärnkraftsolyckan i Tjernobyļ ger skrämmande bevis på att ett kärnkraftshaveri har förödande effekter på människor och miljö. Men också produktionsresurser drabbas. En olycka mer än etthundra mil från Sveriges gränser får sådana verkningar hos oss, trots att endast en mindre del av bränslehärden radioaktiva innehåll släpps ut i atmosfären.

Internationellt samarbete är en absolut förutsättning för att man skall kunna avvärja de globala miljöhoten, såsom drivhuseffekten, nedbrytningen av ozonlagret samt förstörelsen av de tropiska regnskogarna.

Utsläppen av koldioxid, kväveoxider, kolväten och freoner är alla bidragande orsaker till drivhuseffekten. Därtill kommer effekterna av att de tropiska regnskogarna skövlas. Följden av allt detta blir en successiv temperaturförhöjning. Ett annat globalt miljöhot i samband med skövlingen av de tropiska regnskogarna är den galopperande minskningen av jordens växt- och djurarter. Ca 70 % av jordens genetiska resurser finns i regnskogarna.

Allvarlig, irreparabel försämring av miljön kan i sig hota överlevnaden och därmed fundamentalt och i vid mening undergräva staters säkerhet. Miljöförstöring kan också framkalla intressekonflikter eller förvärra konflikter som redan finns mellan stater.

Forskningen om miljökonsekvenserna av ett kärnvapenkrig är väsentlig för att alla stater skall kunna få ökad kunskap på detta område, inte minst som ett värdefullt bidrag för att få till stånd en nedrustning av kärnvapen. Det är därför angeläget att klarlägga de förödande klimat- och miljöeffekter som forskarna hittills förutspått blir följden av ett kärnvapenkrig.

Den drastiska miljöförsämringen i tredje världen är ett hot mot nationell och internationell säkerhet också i så måtto att hela basen för ekonomi och försörjning bryts ned. Detta sker när jord-, mark- och skogsresurser överexploateras och felutnyttjas.

Sverige bör lägga kraftigt ökad vikt vid miljö- och resursfrågorna i det bilaterala utvecklingssamarbetet. Det räcker inte med att satsa svenska biståndspengar på rena miljöprojekt eller miljökomponenter i utvecklingsprojekt. Vad som krävs i ett längre perspektiv är att miljö- och naturresurshänsyn självklart byggs in i de samlade utvecklingssträvandena hos biståndsländerna. Det är glädjande att centerpartiet nu tycks få gehör för denna inställning i utrikesutskottet. Det måste bli ett erkänt faktum att rationellt, långsiktigt nyttjande och skydd av naturresursbasen är ett helt centralt utvecklingsmål.

Det framstår som särskilt angeläget att föra in miljöperspektivet också i de "högpolitiska" utvecklingsfrågorna – skuldfrågorna, valutapolitiken, den internationella ränte- och handelspolitiken.

Det kommer att bli allt viktigare att visa att ekonomin och välfärden på jorden finns att söka i en framsynt resurspolitik. Vi anser att Sverige nu bör ta initiativ till en internationell konferens om miljö- och resurshushållning.

Sverige måste ta nya initiativ för att aktivera och intensifiera det internationella samarbetet rörande miljö- och utvecklingsfrågorna. Detta samarbete har under senare år stagnerat och byråkratiserats, och det är en trend som måste brytas.

Ett ypperligt tillfälle för Sverige att återgå från ord till handling kommer nu under våren. Världskommissionen för miljö och utveckling, den s. k. Brundtlandkommissionen, kommer i april att lägga fram sin slutrapport. Den kommer att bilda underlag för diskussioner och beslut dels vid mötet i juni i Nairobi med FN:s miljöstyrelse, dels till hösten i New York med FN:s generalförsamling. Kommissionen tillkom i hög grad på svenskt initiativ med början 1981/82, och Sverige har både ekonomiskt och på andra sätt givit kommissionen sitt stöd.

Enligt förhandsuppgifter kommer kommissionen att föreslå långtgående förändringar i det internationella samarbetet över hela fältet: ekonomiska frågor, sociala frågor, miljö- och naturresursfrågor och utvecklingsfrågor. Överexploateringen i tredje världen kommer givetvis in här, liksom behovet av att ändra det politiska tänkandet och beslutsfattandet inom en rad områden såsom jordbruk, skogsbruk transporter, energi etc.

Miljö- och naturresurshänsyn måste, påpekas det i rapporten, helt och på ett tidigt och påverkbart stadium integreras när politiken utformas. Det är nästan alltid för sent att hänga på litet miljöpolitik på fattade beslut i ett sent stadium. Visst kan det döva ett dåligt samvete, men det ändrar inte politikens huvudinriktning, vilket oftast krävs för att det långsiktiga miljö- och resurstänkandet skall slå igenom. Som kommissionen påpekar och som ansvarskännande miljövärdare predikat i många år, måste vi i mycket högre utsträckning inrikta oss på att förutse och förebygga problemen i stället för att som nu pumpa in resurser i efterhand för att försöka städa upp och rädda vad som räddas kan.

Det är också oerhört viktigt att förstå att frågan om en hållbar utveckling

inte bara berör u-ländernas framtid. I minst lika hög grad gäller det oss i den industrialiserade världen. Åratal av brist på miljöhänsyn börjar nu kraftigt slå tillbaka även i våra länder, de s. k. utvecklade länderna. Även om arbetet för en bättre och säkrare framtid måste ske med utgångspunkten i det globala perspektivet och inom ramen för ett intensifierat, konkretiserat internationellt samarbete, är det till syvende og sist bara de nationella regeringarna som kan omsätta kommissionens rekommendationer i verklig handling.

Det internationella samarbetet blir aldrig bättre eller mer långtgående än vad de deltagande länderna önskar och tillåter det att bli. Det är en dyster sanning när ingenting händer, men det är också en stor möjlighet om den rätta viljan finns hos aktörerna.

För samtliga regeringar gäller att lägga om den nuvarande politiken som leder till en ohållbar utveckling med ständigt växande globala, regionala och nationella miljö- och resursproblem, till en politik som leder till en utveckling som är hållbar och bärkraftig. En sådan utveckling kan ge generationerna efter oss en framtid som är rikare, mer rättvis och tryggare för alla människor på denna vår enda jord.

Från centerns sida vill vi alltså uppmana regeringen att se till att Sverige aktivt tar del i detta arbete. Som vi alla förstår kommer det att ställas stora krav på såväl nationella som internationella insatser. Vi i centern kommer noga att studera kommissionens rapport och dess slutsatser och sedan följa den svenska regeringens handlande – nu som hittills genom pådrivande initiativ.

1987 års session med UNEP förbereds för närvarande. Vid detta möte kommer en huvudfråga att vara behandlingen av perspektivdokumentet, dvs. de långsiktiga planerna för FN:s miljöarbete till år 2000 och därefter. Beslut i denna viktiga fråga kommer att fattas. Sverige måste åter med kraft arbeta för att vända den negativa utvecklingen och stärka FN-systemets insatser på miljöområdet – och då särskilt UNEP:s verksamhet. Det vore en bra startpunkt att ta tag i dessa frågor.

Ett samarbetsavtal har slutits mellan europeiska stater om tekniskt och vetenskapligt utvecklingssamarbete. För att främja ett europeiskt samarbete på miljöområdet och för att utveckla och stimulera åtgärder för att minska luftföroreningar bör ett Miljö-Eureka bildas. Ett sådant Miljö-Eureka bör också samordna forskningsinsatserna på området och samordna de miljöövervakningsprogram som finns och som behöver vidareutvecklas.

Fred och utveckling bygger på solidaritet mellan människor. Solidariteten, i både nationell och internationell mening, är en av grundvalarna för den mänskliga existensen. Att ta ett delat ansvar för utvecklingen i världen innebär att vi måste dela med oss av våra gemensamma tillgångar, av våra erfarenheter, av vår kunskap och bistå dem som har det svårt att skapa en framtid att tro på. Inte minst med det ansvar som vi har i det internationella samarbetet är det därför alltid en fördel om vi här i Sveriges riksdag och i Sverige över huvud taget så långt möjligt kan vara eniga i vår uppfattning om vårt agerande i internationella fora i förhållande till andra länder. Det ger oss styrka, det ger oss trovärdighet. Det innebär inte att vi skall undvika att ta debatter när debatter behövs. Men detta är ändå det grundläggande viktiga i den svenska utrikes- och säkerhetspolitiken.

Anf. 5 LARS WERNER (vpk):

Herr talman! När Carl Bildt tidigare i dag intog talarstolen gav han uttryck för att hans världsbild uppenbarligen hade rubbats. Han noterade, som han sade, att det ytligt kan se ut som om det finns ett dynamiskt ledarskap i Moskva och ett förstelnat i Washington. Jag vill bara säga att jag tror att det är väldigt farligt att alltför mycket hänga upp sin världsbild på den ena eller andra stormaktens agerande. Carl Bildt kan tro mig. Jag har sedan en del år tillbaka dåliga erfarenheter av detta, och jag skall senare återkomma till detta problem.

Herr talman! Dagens debatt måste med nödvändighet ta upp vissa inrikes utrikespolitiska frågor: krigsmaterielexporten och Sydafrikabojkotten. Men dessa frågor kan inte diskuteras enbart i ett förkrympt nationellt perspektiv. Tvärtom måste de sättas in i ett internationellt sammanhang.

Världen är i dag överhopad av kärnvapen. Det finns kärnvapen i tillräckliga mängder för att förgöra allt liv på vår planet många gånger om. Ändå fortsätter kapprustningen. Kapprustningen utgör inte bara ett hot mot vår existens. Den stjälar också gigantiska resurser som skulle behövas på andra områden. Västvärldens regeringar satsar nu stora summor på att utveckla ett nytt rymdvapen, samtidigt som miljontals människor går arbetslösa, samtidigt som det pågår en omfattande social nedrustning, samtidigt som miljoner människor i tredje världen hotas av en svältkatastrof.

Kapprustningen utgör i sig en drivkraft för en ständigt fortsatt militär upprustning. Den försämrar och skärper det internationella politiska klimatet, skapar oro, misstro och spänningar. Därför skulle ett stopp för kapprustningen i sig vara ett viktigt bidrag för att främja avspänning och nedrustning. Därför finns det all anledning att välkomna de upprepade försöken från det nya sovjetiska ledarskapet att få i gång nedrustningssamtalen på nytt.

Vad man än anser och har ansett om Sovjetunionen och dess utrikespolitik, dess förslag nu och tidigare, är huvudfrågan i dag att oron för Reagan-administrationens mycket rigida inställning till nedrustningsfrågorna innebär en blockering av fortsatta nedrustningssamtal. I USA visar man inte någon större vilja att stoppa kapprustningen och att inleda seriösa nedrustningssamtal.

Det s. k. toppmötet i Reykjavik upplevdes säkert av många som en besvikelse, därför att den historiska möjligheten att inom överskådlig tid få bort kärnvapnen från vår jord inte togs till vara. Samtidigt visade diskussionerna i Reykjavik hur nära ett genombrott man egentligen var. Uppenbarligen var Ronald Reagan och hans medarbetare dåligt förberedda inför de sovjetiska förslagen. Det var viktigare att militarisera rymden än att åstadkomma nedrustning på jorden. Efter det har det kommit ett sovjetiskt initiativ att bortse från SDI, Sjärnornas krig, och enbart förhandla om euromissilerna. Det vittnar om att det för närvarande finns en stark vilja i Sovjetunionen att trots den hittillsvarande attityden från Reagan-administrationen söka nå konkreta överenskommelser.

Om Ronald Reagan och USA vägrar att inse de reella förhållandena måste Sverige tillsammans med andra stater i Europa ta fasta på de sovjetiska nedrustningsförslagen och i olika sammanhang bidra till att få i gång seriösa

förhandlingar. Det kan inte vara en uppgift bara för stormakterna att diskutera dessa frågor. Frågan om vår framtid kan aldrig överlämnas till enbart USA och Sovjetunionen att avgöra. Nedrustningsförhandlingarna måste breddas och utökas, och alla berörda länder och folk måste få insyn i och inflytande över frågor som rör deras egna liv och deras egen framtid.

Världen måste utnyttja den historiska möjlighet den nu erbjuds att börja avveckla kärnvapnen, och i vår del av världen måste vi på allt sätt medverka till att avmilitarisera det nordiska området. Vi måste dra det ur stormakternas kärnvapenstrategier. Vi måste börja med att inrätta en kärnvapenfri zon i Norden och en från slagfältskärnvapen fri korridor i Centraleuropa.

Sverige är ett litet land men har trots det som alla andra stater ett ansvar för att främja fred, avspänning och nedrustning. Vi har inga kärnvapen att avveckla, men vi tillverkar och säljer krigsmateriel som vi har ansvar för, något som vi har all anledning att begrunda i dessa dagar.

Många erkänner att frågan om vapenexporten är ett moraliskt dilemma och en politisk belastning. Det är den ena sidan av saken. Den andra är att det för somliga bara är en fråga om kronor och ören. Det är de rena krämarintressena som gör sig breda.

Uppgifterna om att svenska vapen smugglats till olika länder har nu blivit en följetong i massmedierna. Det går knappast en dag utan att nya uppgifter kommer fram, och det är bra. Men faktum är att det sedan många år varit känt att svenska vapen funnits där de inte borde finnas.

Vapenexportaffärerna och tillämpningen av vapenexportlagen är nu föremål för ett flertal olika utredningar – nio, tio stycken – allt ifrån krigsmaterielinspektionen till tullen, åklagarmyndigheterna, polisen och riksdagens konstitutionsutskott.

Åklagaren i Örebro, Stig L. Age, har delgivit anställda vid Bofors misstanke om brott, och han skall vara klar med sin utredning om några veckor. Svenska freds- och skiljedomsföreningen har dock redan dokumenterat att svenska vapen har smugglats till länder som det inte är tillåtet att exportera vapen till.

Denna illegala vapenexport måste fördömas. Det är fråga om kriminella handlingar, som är föremål för rättslig granskning. I avvaktan på de olika utredningarna får de definitiva slutsatserna vänta. Men vissa slutsatser kan redan nu dras, och vissa åtgärder bör också redan nu kunna vidtas.

Enligt vår mening bör t. ex. all svensk vapenexport stoppas tills vidare och inga nya vapenexportlicenser utfärdas förrän alla utredningar är avslutade. Det är den ena delen av den diskussion som pågår.

Det handlar emellertid inte bara om illegal vapenexport utan också om den helt lagliga vapenexporten. Om den förs den andra delen av diskussionen. Svenska vapen som exporterats helt lagligt har illegalt vidareexporterats till förbjudna länder.

Därför handlar det också om hur regeringarna de senaste tio tolv åren har reagerat. Det finns uppgifter om att den illegala vapenexporten har skett med olika regeringars kännedom. Hur det förhåller sig med den saken får vi se. Den frågan utreds nu bl. a. av konstitutionsutskottet. Helt klart är ändå att misstankar om illegal vapenexport har funnits sedan många år, och ingen regering kan rimligen ha varit okunnig om dessa misstankar.

Enligt den nuvarande vapenexportlagen får inte svenska vapen säljas till länder i krig eller i krisliknande tillstånd som kan övergå i krig. Av det skälet har också vapenexporten till vissa länder förbjudits, t. ex. till Iran och Irak, Indonesien, Burma, Singapore och USA. Men ändå har exporten till dessa länder fortsatt på grund av olika dispensförhållanden.

Vapenexporten till exempelvis USA har ökat kraftigt. Nyligen fick det statliga Förenade Fabriksverken en order på granatgeväret AT-4 från den amerikanska armén. Enligt tillförlitliga amerikanska källor är dessa vapen avsedda att användas av amerikanska styrkor i Mellanöstern och Centralamerika, t. ex. i Nicaragua.

Frågan är hur detta går ihop med den svenska vapenexportlagen. Om lagen är så töjbar att den t. o. m. tillåter export av vapen som skall användas av amerikanska styrkor i krisområden, kan man ju fråga sig om den över huvud taget medför någon begränsning.

Betänk om förhållandet var det att Sverige till Sovjetunionen exporterade vapen som skulle användas i Afghanistan. Skulle vapenexporten då ha fått fortgå i all stillhet såsom i dag? Jag tror inte att någon räknar med att så skulle ha varit förhållandet.

Vi har också haft anledning att klaga på den offentliga insynen i vapenexportaffärerna. Lagens tillämpning samt ansökningar och beslut om exportlicenser måste bli tillgängliga för en offentlig granskning och debatt. För vad hjälper det att riksdagen stiftar stränga lagar, om lagarna sedan tillämpas utan offentlig insyn och därtill på ett mycket märkligt sätt.

Tankar har t. ex. väckts om att riksdagen borde ha ett ökat inflytande – jag delar den uppfattningen – inte genom att pröva och besluta om varje enskild vapenaffär, utan genom att t. ex. ta ställning till utfärdandet av exportlicenser. Detta görs i dag av regeringen men kunde enligt min mening lika gärna göras av riksdagen. Skillnaden blir bara att frågan görs till föremål för en offentlig granskning och debatt, att hemlighetsmakeriet upphör och att allmänheten får större insyn i vapenaffärerna. Jag tror att det vore bra. Om vapenaffärerna är så ljusskygga att de inte tål offentlighetens ljus, skall de då över huvud taget förekomma?

Är regeringen beredd att medverka till en sådan öppen hantering av vapenexportfrågorna, och vad säger den borgerliga oppositionen? Det är inte heller ointressant. Den har en något kluven inställning till dessa frågor.

Jag är naturligtvis medveten om att vi i dag har en parlamentarisk krigsmaterielnämnd. Men den är enbart rådgivande, och dess arbete är sekretessbelagt. Allmänheten har alltså över huvud taget ingen insyn i dess arbete. Att sedan de kritiska rösterna är utestängda från nämnden ökar ju inte tilltron till att den fungerar som den kritiska prövningsinstans den borde vara.

Nu pågår på olika nivåer en offentlig debatt om den svenska vapenexporten – om hur den skall kunna kontrolleras och till vilka länder Sverige skall exportera vapen. En del kräver att vapenexporten skall stoppas helt, och jag hörde statsministern häromdagen antyda att kretsen av mottagarländer kan behöva begränsas.

Det här är ingen alldeles ny debatt. Jag hade själv en diskussion 1975 i den här frågan med dåvarande handelsministern Kjell-Olof Feldt. Då gällde det

exporten av krigsmateriel till NATO-länder i Europa.

Det finns de som hävdar att exporten borde begränsas till, som man säger, Norden och neutrala alliansfria stater i Europa. Det kan låta bra, men jag vill ändå sätta ett frågetecken och verkligen ifrågasätta om Sverige skall exportera vapen till Norge och Danmark, som är medlemmar i en av pakterna.

Samtidigt som det pågår en debatt om hur krigsmaterielexporten skall begränsas, kommer försvarskommittén med ett förslag om att, som man säger, liberalisera exportbestämmelserna för vapen som Sverige tillverkar tillsammans med andra stater. Vad betyder det?

Jo, det betyder i klartext att partierna i försvarskommittén och i den rådgivande parlamentariska nämnden – socialdemokraterna, folkpartiet, moderaterna och centerpartiet – inte bara vill mjuka upp vapenexportbestämmelserna utan dessutom internationellt utvidga den svenska krigsmaterieltillverkningen.

Jag vill fråga er allihop: Är det verkligen era slutsatser av de senaste årens märkliga vapenaffärer, att man skall tunna ut bestämmelserna och utöka den svenska krigsmaterieltillverkningen? Är det på det sättet ni reagerar på Bofors vapenaffärer som nu är föremål för polisutredning?

Det är ingen oväsentlig fråga, och ni bör lämna besked. Menar ni verkligen, mot bakgrund av den senaste tidens avslöjanden, att vapenexportlagen bör mjukas upp, att den svenska krigsmaterieltillverkningen bör utvidgas internationellt? Är det på det sättet vi skall förstå era ställningstaganden i försvarskommittén?

Herr talman! Efter många års debatt föreligger nu äntligen ett förslag till bojkott av Sydafrika. För vårt parti, som tillsammans med andra sedan länge drivit den frågan, är det naturligtvis glädjande. Samtidigt beklagar vi att det skulle behöva ta så lång tid och att lagförslaget, som det ser ut med undantag och dispenser, ändå inte innebär en total bojkott av apartheidssystemet i Sydafrika.

Vi tycker att det är olyckligt med undantag och dispensmöjligheter, eftersom de inte bara skapar tvivel om viljan till en effektiv bojkott utan också ger utrymme för godtycke och tolkningstvister som ger motiv för påtryckningar och lobbyverksamhet, som vi vet förekommer i det här sammanhanget.

Ihåligheterna i lagen kan också skapa internationella tvivel om viljan i Sverige att vidta en total bojkott av Sydafrika. Exemplets makt tunnans ut, något som inte minst regeringen mot bakgrund av viljan att åstadkomma en bred internationell bojkott borde betänka. En ihålig, halvhjärtad svensk bojkott bidrar säkert inte till att skapa en vidare, internationell bojkott, snarare tvärtom.

Jag tycker egentligen att erfarenheterna av vapenexporten och vapenexportbestämmelserna borde stämma regeringen till eftertanke i det här sammanhanget, därför att det i dag finns ekonomiska intressen som medvetet utnyttjar oklara och flexibla lagar, bara man kan tjäna pengar på det.

Därför hade det ur alla synpunkter varit bättre med en klar totalbojkott av Sydafrika. Jag är rädd för att regeringens förslag innebär att man väcker

förhoppningar om att på både lagliga och olagliga vägar kunna kringgå bestämmelserna i lagen.

Det är inte så många månader sedan olika företrädare för regeringen hävdade att de svenska företagen i Sydafrika inte skulle kunna övervintra. De skulle inte kunna bli kvar där efter en bojkott från svensk sida. Det är möjligt att det är därför som regeringens förslag inte innehåller ett uttryckligt förbud för svenska företag att vara verksamma i Sydafrika.

Nu har de svenska företagen i Sydafrika förklarat att de skall bli kvar trots lagen, antingen därför att de ser tillräckliga kryphål i lagen eller därför att de ser möjligheter att kringgå lagen på samma sätt som Bofors kringgått vapenexportlagen. Vilken tolkning som är den riktiga borde vara ett problem för regeringen. Eller har regeringen ändrat uppfattning i frågan om de svenska företagens möjligheter att övervintra?

Om regeringen anser att företagen inte förstått lagen, tycker jag att man borde utnyttja tillfället i dag och ge företagen klart besked om att alla svenska företags verksamhet i Sydafrika helt skall upphöra.

Motståndarna till en bojkott har inte bara sagt sig värna om den svarta befolkningen, utan de har också sagt att en Sydafrikabojkott skulle strida mot GATT-reglerna.

Det har också sagts att en bojkott skulle strida mot den s. k. Undénlinjen, mot grunderna för den svenska neutralitetspolitiken. Märkligt nog har det argumentet främst använts av personer som är motståndare till eller som har tvekat om en svensk bojkott. Ingen annan har rest den invändningen. Därför är det svårt att frigöra sig från misstanken att syftet inte har varit att i första hand värna om Sveriges neutralitet utan att det har varit att stoppa ett svenskt bojkottbeslut.

Vänsterpartiet kommunisterna vill värna om vårt lands oberoende, vårt lands självständighet, vårt lands traditionella utrikespolitik. Vi ser heller inte ett bojkottbeslut som ett brott mot de grundläggande principerna. Ingen främmande makt utövar påtryckning mot vårt land i den här frågan. Tvärtom handlar det om en ensidig svensk bojkott av Sydafrika.

När det ena argumentet i den här frågan har avfärdats, har man genast hittat och tagit upp ett nytt. Man har febrilt rest den ena invändningen efter den andra, och det är en rätt märklig argumentering. Det menar jag är ett faktiskt hot mot både Undénlinjen och Sveriges internationella ställning som neutralt land. Den här diskussionen skapar föreställningar att vår neutralitetspolitik kan läggas till rätta allt efter de inhemska behoven.

Frågan är väl inte taktiskt betingad för vårt land, och därför menar jag att det inte finns någon anledning att, som regeringen gör, hävda att det här bojkottbeslutet är ett undantag som bekräftar huvudregeln och som aldrig kommer att upprepas. Jag skulle vilja uttrycka det så här i stället: Låt oss hoppas på att det aldrig kommer att behöva upprepas. Den skillnaden är, menar jag, inte oväsentlig.

Herr talman! Det råder bred enighet om den svenska alliansfriheten och neutralitetspolitiken, och när frågan diskuteras handlar det mest om tillämpningen.

Av omsorg om den svenska neutraliteten och alliansfriheten avstod Sverige i slutet av 60-talet och i början av 70-talet, när diskussionen fördes om

medlemskap i EG, från att bli medlem i EG – eller EEC som det då hette. Det var ett medvetet politiskt val, som gjordes efter en omfattande och stundtals ganska het och från debatt.

I dag säger utrikesministern i utrikesdeklarationen att "vårt förhållande till EG har funnit sin form". Ja, så står det. Men vårt förhållande till EG står ju nu inför förändringar. EG är i färd med att fram till 1992 riva ner de återstående handelshindren i Europa i syfte att skapa en stor, inre västeuropeisk marknad.

Hur förhåller vi oss då till det? Är det inte att förenkla frågan väl mycket att enbart göra gällande, att det ligger i vårt lands intresse att medverka till denna utveckling i EG? Ser regeringen verkligen inga problem, inga risker eller hot mot vår självständighet och vår ställning som neutralt land när den uttrycker sig på det sättet?

Det heter att vi håller på att harmonisera våra lagar och bestämmelser till EG:s krav. Bakom detta oskyldiga begrepp döljer sig ju omfattande politiska processer. Harmoniseringen innebär t. ex. att svenska lagar och bestämmelser mjukas upp och tunnas ur för att överensstamma med EG:s bestämmelser. Det gäller exempelvis arbetsmiljön. Skall vi tunna ur våra bestämmelser på arbetsmiljöns område för att harmonisera oss in i EG?

Inom fackföreningsrörelsen ser man precis som vi med stor oro på denna s. k. harmonisering, därför att den kan få till följd att olika lagar och bestämmelser som löntagarna och fackföreningsrörelsen har genomdrivet kan komma att rivas upp eller tunnas ur. Det är *en* aspekt på den s. k. harmoniseringen.

En annan aspekt är att harmoniseringen får till följd att lagar och bestämmelser ändras bara därför att EG så begär, inte därför att svenska folket eller dess valda företrädare i riksdagen har krävt lagändringar. Är inte det ett hot mot vår självständighet, mot vårt nationella oberoende och vår suveränitet? Är inte det ett problem för regeringen?

Sverige är i dag mycket beroende av EG, alltför beroende enligt vår mening. Den nu pågående harmoniseringen minskar inte detta beroende, tvärtom görs Sverige ännu mer beroende. Vi ser en fara i att Sverige håller på att harmoniseras in i EG utan att detta ens är föremål för en riktig, offentlig debatt. Inte minst tystnaden och oviljan till en debatt inför de faktiska problemen inger oro.

Herr talman! Till sist: Vår kritik av regeringens enligt vår mening oklara inställning till den s. k. harmoniseringen grundar sig på vår vilja till nationellt oberoende och suveränitet. Det är nämligen en av grundvalarna för den svenska neutralitetspolitiken, och det är utgångspunkten för våra kritiska frågor.

Vi anser att regeringens oklarhet strider mot dess egna utgångspunkter för den svenska neutralitetspolitiken, inte minst som de kommer till uttryck i den regeringsdeklaration som utrikesministern i dag har föredragit. Det är utgångspunkter som vi för övrigt delar fullt ut.

Vi är överens om att grunderna för den svenska neutralitetspolitiken skall vara:

- Att alla folk har rätt till självbestämmande.

- Att ingen stat har rätt att blanda sig i andra staters inre angelägenheter.
- Att alla stater skall göra sitt yttersta för att lösa konflikter med fredliga medel.
- Att varje stats territoriella integritet måste respekteras.
- Att fundamentala mänskliga rättigheter måste säkerställas.

Om detta råder ingen oenighet.

Sverige är ett litet land, men ett land som dock kan och måste utnyttja de möjligheter vi har, inte minst som alliansfri stat, för att främja folkens frihet och skapa en fredligare värld.

Anf. 6 Utrikesminister STEN ANDERSSON:

Herr talman! När jag för drygt ett år sedan blev utrikesminister ställde jag upp tre målsättningar som jag tyckte borde gälla för utrikespolitiken, och jag försökte fånga in dem med tre ord, nämligen säkerhet, solidaritet och samförstånd. Utrikesdeklarationen har i mycket handlat om säkerhet och solidaritet, och jag tänkte nu säga några ord om samförståndet.

Jag ser det som en svensk utrikesministers förpliktelse att söka åstadkomma enighet kring utrikespolitiken, helt enkelt därför att Sverige då står starkare, både då vi för förhandlingar med andra länder, som med Sovjetunionen då det gäller gränsdragningen i Östersjön, och när vi hävdar svenska ståndpunkter i FN, i Genève eller var det nu kan vara.

Det är också med tillfredsställelse – även om det har förekommit en och annan biton från moderat och kommunistiskt håll i den här debatten – jag kan konstatera att det i allt väsentligt råder enighet kring den svenska utrikespolitiken. Jag vill gärna ha sagt att detta har samtliga partier bemödat sig om att åstadkomma. Vi har också i ömtåliga frågor kunnat föra väldigt öppna resonemang och till slut tagit oss fram till en gemensam ståndpunkt, som har gjort att vi har stått starkare i förhandlingarna.

Jag tycker att den enigheten har kommit till starkt uttryck också under den här debatten trots bitonerna. Det gäller – i varje fall beträffande fyra partier – EG-samarbetet. Visst finns där problem – också det problemet att Sverige för sin egen välfärds skull blir alltmer beroende, liksom alla andra länder, av sin omvärld. Och jag menar allvar då jag på regeringens vägnar säger att vi är beredda att sträcka oss så långt som till den gräns som neutraliteten sätter. Med detta är det sagt att vi har många anledningar att diskutera problem i det här sammanhanget, men vi kommer aldrig ifrån frågeställningen så enkelt som Lars Werner försöker göra det.

Vi är överens om väldigt mycket annat, och jag skall inte upprepa det.

Jag måste säga att jag blev glad när Carl Bildt, om jag uppfattade det rätt, med litet vördsamt darr på stämman nämnde Östen Undéns namn, eftersom jag är övertygad om att han gjorde det av uppriktighet. Men tänk, så glad Östen Undén skulle ha blivit, om han någon gång under sin levnad hade fått ett liknande omdöme från högerhåll! Det fick han aldrig höra.

På två punkter anmälde Carl Bildt avvikande mening. Det gällde försvarsöverenskommelsen och vårt agerande i fråga om Sydafrika.

Då det gäller försvarsöverenskommelsen skall jag inte ge mig in i den debatten. Jag tycker att Ingemar Eliasson på ett övertygande sätt ändå visade

att det ligger en viss överdrift i påståendet att Sveriges trygghet minskar då vi ökar försvarskostnaderna reallt på det sätt som sker i överenskommelsen.

Vad så gäller Sydafrika tycker jag också att Carl Bildt gjorde sig skyldig till överdrifter, men låt mig först ta fasta på det som förenar, för det tror jag är viktigt. Vi är helt överens om att apartheidsystemet är ett vedervärdigt system. Vi är överens om att Sverige bör ge sitt bidrag till att detta system så snart som möjligt avskaffas. Vi är överens om att vi i Förenta nationerna måste verka för sanktioner, eftersom det på sikt är det enda verksamma medlet att på fredlig väg bli av med apartheidsystemet.

Men Carl Bildt överdriver när han säger att vi har övergivit Undénlinjen – för gott, fick jag en känsla av. Likaså överdriver han då han säger att vi har övergivit eller skjutit åt sidan tanken på att åstadkomma sanktioner.

Nej, vi har inte övergivit Undénlinjen. Vi säger att vi har gjort ett avsteg från Undénlinjen och att detta är att betrakta som en engångsföreteelse och kan betraktas på det sättet, därför att situationen i Sydafrika är alldeles unik. I årtionden har där förekommit en systematisk, brutal kränkning av de mänskliga rättigheterna. Inte nog med detta: Rätten att förtrycka majoriteten finns inskriven i Sydafrikas grundlag. Dessutom har världssamfundet FN – i vilket fall som helst den överväldigande majoriteten av FN:s medlemsländer – i årtal fördömt detta system.

Carl Bildt menar att vi har övergivit Undénlinjen och därmed utsatt oss för risken att bli offer för de påtryckningar som från tid till annan kommer från än den ena än den andra stormaktens sida för att vi skall gå med i sanktionskampanjer, som stormakten i fråga vill företa vid sidan av FN. Jag anser att även detta påstående är felaktigt. Vi måste nämligen se på motiveringarna till Undénlinjen. Östen Undéns motivering för att Sverige skulle inta denna hållning, att inte gå med i sanktionskampanjer som inte beslutats av FN:s säkerhetsråd, var ju att Sverige därmed aldrig skulle behöva riskera att påtvingas sanktionskampanjer av den ena eller den andra stormakten. Vi skulle aldrig behöva ta ställning för den ena stormakten mot den andra, aldrig behöva misstänkas för att gå någon stormakts ärenden. Men risken föreligger inte då det gäller Sydafrika. Här föreligger ingen stormaktskonflikt. Den ena stormakten är för sanktioner, den andra stormakten har redan beslutat om sanktioner. Jag är helt övertygad om, att om denna fråga kommer upp i FN:s säkerhetsråd, dvs. om det läggs fram ett förslag om rekommendation att vidta frivilliga åtgärder, kommer förslaget inte att veteras i säkerhetsrådet. Vi kan alltså med en viss effekt och med högt buret huvud också i fortsättningen hävda Undénlinjen. Jag går så långt att jag påstår att Sverige i inget av de fall då Sverige blivit utsatt för sådana här påtryckningar skulle ha stått svagare, om Sverige redan tidigare fattat ett sådant beslut som vi nu kommer att fatta beträffande sanktioner mot Sydafrika. I praktiskt taget alla frågorna hade det blivit en konflikt mellan stormakterna.

Vi har inte övergivit tanken att åstadkomma ett beslut om sanktioner. Tvärtom, vi menar att det efter ett beslut om en ensidig svensk bojkottaktion är angelägnare än någonsin att öka ansträngningarna att åstadkomma ett sanktionsbeslut i FN. Till de skäl som jag har nämnt tidigare vill jag foga detta: Vid alla mina samtal med representanter för ANC och UDF, med

frontstatsledarna och många andra har jag blivit övertygad om att tiden för en fredlig lösning av apartheidfrågan snabbt håller på att rinna ut. Den situation som har uppstått på så många andra håll i världen i liknande fall håller nu på att uppstå i Sydafrika: regimen slår med allt brutālare metoder ned oppositionen för att värna om de privilegier som en liten minoritet har skaffat sig. Samtidigt ökar hos de förtryckta, och framför allt hos de unga bland de förtryckta, misstron mot ledarskapet. Revoltkänslan och desperationen ökar, och då kan det som på många andra håll i världen mycket lätt hända att de mera demokratiskt sinnade, de mera sansade ledarna, som Nelson Mandela och Oliver Tambo, skjuts åt sidan för att ersättas av mer revolutionärt sinnade ledare. Då är blodbadet ett faktum.

Jag inbillar mig inte ett ögonblick att en svensk bojkottaktion som sådan kommer att ha någon avgörande betydelse utan endast i kombination med andra staters engagemang. Det gläder mig mycket att människor som lider och som har sett andra människor dödas, de som tillhör befrielse rörelsen, de betraktar den svenska aktionen som en uppmuntran i deras arbete. Det här har alltså en moralisk aspekt.

Anf. 7 CARL BILDT (m) replik:

Herr talman! Låt mig börja med att helt kort instämma i litet av det som utrikesministern sade i inledningen till sin första replik, nämligen detta att utrikesdeklarationen självfallet avspeglar en bred enighet om huvudlinjerna i Sveriges utrikespolitik. Det faktum att vi nu för en debatt om vissa aspekter av denna politik kan ju tjäna som en illustration av den enighet som i övrigt råder.

Jag hade dock satt värde på om utrikesministern något hade kommenterat de saker som jag tog upp beträffande folkrättslinjens ställning i svensk utrikespolitik för närvarande, icke minst mot bakgrund av de enligt min mening litet olyckliga uttalanden som kabinetssekreteraren har gjort med anledning av den folkrättsakkunniges avgång.

Så till Undénlinjen och till betydelsen för denna av det lagförslag som nu ligger på riksdagens bord. Vi är eniga om att det här innebär ett brott, låt oss kalla det ett avsteg eller ett övergivande om vi så vill. Men i just detta specifika fall överges den s. k. Undénlinjen, och det är första gången som det sker. Det är klart att detta kommer att återopas i framtiden.

Utrikesministern säger att vi måste se på de situationer som låg till grund för denna linje. Så nämner han att det gäller att hålla sig utanför öst-väst-konflikten, och det är alldeles riktigt. Men i den värld vi lever i har nästan varje tänkbar konflikt en öst-väst-dimension, samtidigt som mycket få konflikter är enbart öst-väst-konflikter. De fall som vi har haft att ta ställning till under senare år – låt mig bara nämna några av dem – har inte alls varit så enkla som utrikesministern låter antyda. Ta t. ex. Argentinas invasion av Falklandsöarna-Malvinas. Då krävdes internationella sanktioner. Det var ingen öst-väst-konflikt. Vi sade nej till deltagande med hänvisning till Undénlinjen. Jag tycker att detta var alldeles riktigt. Vi respekterades för ställningstagandet. Ta t. ex. användandet av ekonomiska sanktioner under senare år mot stater som har varit inblandade i internationell eller nationell terrorism. Ta exemplet med tillfångatagandet av gisslan på

den amerikanska ambassaden i Teheran – detta fördömdes av en enig världsoption, inkl. Sovjetunionen. Händelsen föranledde förslag om ekonomiska sanktioner. Vi fick förfrågan om deltagande, men vi sade nej. Undénlinjen gällde. Det var riktigt. Vi hade detta stöd. Det stödet har vi inte på samma sätt i framtiden.

Undénlinjen är inte heller något teoretiskt begrepp som bara har att göra med just de saker som vi nu diskuterar, utan den har också att göra med de konkreta åtaganden som Sverige har iklätt sig när det t. ex. gäller GATT. GATT är ju det avtal som reglerar den fria handeln i världen, den fria handel som betyder så oerhört mycket för framför allt de små staterna och icke minst för en exportberoende småstat som Sverige. Nu gör vi ett avsteg från GATT. Vi bryter mot GATT-stadgan. Det är klart att man kan motivera detta med det lättsinne som jag såg att Sverker Åström visade i TV häromkvällen. Han sade att så många andra, t. ex. stormakter, också bryter mot GATT-stadgan. Så varför kan inte vi göra det också? Vi kan inte göra det av just den enkla anledningen att vi måste kunna säga att det är fel när stormakterna bryter mot GATT-stadgan. När Förenta Staterna åberopar GATT-stadgan, artikel 21 B om jag inte missminner mig, när det gäller sanktionen mot Nicaragua, säger vi att det är fel. Men kan vi säga detta i fortsättningen? USA bryter mot GATT-stadgan, Sverige bryter mot GATT-stadgan, alla andra bryter mot den. Vad har denna stadga för värde, om man kan bryta mot den utan några större konsekvenser?

Under hela hösten sades det från regeringens sida att det fanns en färdig sanktionslag. Nu vet vi att det inte fanns någon sanktionslag. När det kom till kritan och man skulle göra den här helomvändningen i politiken, fick man ta till en gammal lag från 1971, som avser helt andra situationer, som inte är utformad för att täcka denna situation. Och man försatte sig själv i det läget att man fick tillämpa bara vissa paragrafer av den gamla lagen. Den har operativa paragrafer, 3–8. Man vill nu tillämpa paragraferna 3 och 5 men inte 4, 6, 7 och 8. Sedan förser man det hela med en undantagsbestämmelse, som är så nebulös att den nästan förtjänar att citeras.

Där står: Om förhållandena – vilka anges inte – ändras, så att syftet – som inte heller anges – med ett förordnande ej längre kvarstår, skall regeringen så snart det kan ske – dvs. inte omedelbart – i motsvarande mån – motsvarande vad då? frågar man – upphäva eller möjligtvis ändra meddelande, förordnande eller med stöd därav meddelade föreskrifter.

Detta, herr talman, som har förelagts oss är ingen lag, det är ett moras.

Anf. 8 INGEMAR ELIASSON (fp) replik:

Herr talman! Jag tycker att den utrikesdeklaration som här har framlagts för riksdagen följer en gammal tradition. Den är fullständig, måttfull och balanserad. Jag noterade några passager med stort intresse, och jag vill i den här repliken uppehålla mig vid en, nämligen den där utrikesministern lägger ut texten i frågan huruvida en svensk bojkott av Sydafrika är förenlig med vår traditionella svenska utrikespolitik.

Utrikesministern säger: "Sverige kan inte i denna fråga misstänkas handla på uppdrag av något maktblock eller i någon enskild stats intresse." Nej, det är precis så. Det är ju också detta som är huvudkriteriet i vår alliansfrihet och

vår neutralitetspolitik. Därmed har man alltså uppfyllt själva grundkriteriet för att vi skall kunna delta i en sanktion utan att bryta mot traditionell svensk utrikespolitik. Den tolkningen gör folkpartiet, och vi menar att vi därmed står fast vid gammal traditionell svensk utrikespolitik – precis av de skäl som utrikesministern själv här har utvecklat.

Detta har ju också, som jag antydde i mitt tidigare inlägg, övertygande visats av Sverker Åström. I den utfrågning som Carl Bildt återopade får Sverker Åström frågan: "Är det då ett brott mot Undénlinjen, enligt din uppfattning?" Sverker Åström svarar: "Jag kan faktiskt inte alls se det." Så utvecklar han skälen. Det ena är att Sydafrika länge har varit ett unikt exempel på brott mot FN-stadgan. Han påpekar att inte bara generalförsamlingen utan även säkerhetsrådet har fattat en rad olika beslut, där man t. o. m. har gått så långt att man sagt att apartheid kan bli ett hot mot freden i Afrika. Det andra skälet är att vi inte riskerar att komma i kläm mellan supermakterna.

Av dessa skäl har vi dragit slutsatsen att det i den situation som utvecklingen nu har medfört i Sydafrika – och när vi har prövat möjligheterna att komma fram i FN – är både moraliskt och rättsligt rätt att genomföra en svensk handelsbojkott. Därmed slår vi följe med en lång rad andra stater, vilket innebär att åtgärden inte blir isolerad utan kan förväntas få effekt på regimen i Sydafrika.

Utrikesministerns beskrivning av läget är alldeles riktig – dvs. att FN:s säkerhetsråd har avslagit ett förslag om bindande sanktioner, att våldet har trappats upp i Sydafrika, att man vädjar till oss från anti-apartheid-rörelserna om att tillgripa handelssanktioner.

Det läget rådde faktiskt också förra våren. Vi drog redan då slutsatsen att vi inte längre kunde vänta. Om vi skulle delta i en internationell handelsbojkott så borde Sverige, liksom tidigare, vara opinionsbildande och pådrivande. Precis de skäl som utrikesministern nu anför, som underlag för det beslut regeringen har kommit till, kunde anföras för ett år sedan, eller åtminstone i slutet av maj och i början av juni förra året. Vi har förlorat ett år – vi hade kunnat fatta beslutet tidigare. Men vi skall inte längre gråta över spilld mjölk utan vara tacksamma för att det nu har vuxit fram en bred enighet inom Sveriges riksdag om att en handelsbojkott bör genomföras.

Det är min förhoppning att det på motsvarande sätt skall växa fram en enighet i utrikesnämnden och här i parlamentet om att denna åtgärd ligger i linje med svensk traditionell utrikespolitik. Jag beklagar att en sådan enighet ännu inte har nåtts. Men i den regeringsdeklaration som här har presenterats läser jag in att regeringen inte vill förstora de tolkningstvister som här kan föreligga.

Med anledning av den situation som vi nu befinner oss i vill jag också fråga vad regeringen har för avsikt när det gäller ökat stöd till frontstaterna. I den proposition som riksdagen nu har att behandla om handelsbojkotten finns inte något förslag till ökat stöd. Vi har från folkpartiets sida föreslagit att en del av biståndet skall omgrupperas, så att vi samtidigt som vi fattar beslut om en handelsbojkott kan följa upp med ett massivt stöd till de frontstater som riskerar att hamna i en ännu sämre situation på grund av bojkotten. Det vore intressant att få utrikesministerns kommentar till detta.

Anf. 9 OLOF JOHANSSON (c) replik:

Herr talman! Som en allmän kommentar till regeringsförklaringen vill jag gärna understryka att den, som redan har sagts här, är måttfull i tonen och balanserad. Den är kanske inte fullständig – det kan ingen regeringsförklaring vara. Men den betonar vad som i långa stycken är gemensamma svenska ståndpunkter, och det är viktigt för att man skall kunna ge trovärdighet åt det utrikespolitiska agerandet.

Jag tycker att det finns anledning att ibland också säga, även om vi har en och annan hård debatt mellan regering och opposition, att Sten Andersson på ett föredömligt sätt försöker hålla kontakt med de olika politiska partierna. Det gör att den debatt som förs här i dag kanske blir mer avspänd än vad den annars skulle vara. Det är alltså en viktig del i arbetsmetodiken, som vi i alla fall uppskattar mycket.

Flera av de frågor som diskuteras i dag kommer att finnas på riksdagens bord under våren, och i samband därmed kommer mer detaljerade ställningstaganden att krävas av oss.

Jag vill understryka vad Ingemar Eliasson har varit inne på – att vi naturligtvis uppfattar det som en viktig framgång för Sverige att vi nu kan få en bred enighet om en Sydafrikabojkott. Dessutom måste det naturligtvis vara så, att det krävs av oss att vi genomför vissa åtgärder i södra Afrika, och en del av dem är redan igångsatta.

Det är min och centerpartiets övertygelse att när vi en gång har bestämt oss för en handelsbojkott, då kommer kraven på att ställa upp på frontstaternas sida att öka högst avsevärt, och då får det inte finnas någon som helst tvekan i det avseendet. Jag instämmer gärna i den fråga som Ingemar Eliasson ställde. Vi hade kanske på den punkten väntat oss något mer av framtidsbesked när det gäller hur man tänker agera för att följa upp ett bojkottbeslut. Det är ett starkt moraliskt krav på oss att ställa upp för dem som mer direkt drabbas av eventuella motaktioner.

Jag tycker inte det finns anledning att göra någon stor debatt av de eventuella nyanser som kan finnas i uttolkningarna av Undénlinjen, i varje fall mellan socialdemokraterna, centern och folkpartiet. Jag noterar att utrikesdeklarationen på den här punkten har tonat ner en del tidigare uttalanden. Tidigare yttranden från mig i debatten har en del uppfattat som en mycket vid tolkning av vad Undéndoktrinen ålägger oss. Så skall det definitivt inte tolkas. Däremot tror jag det är farligt att låsa fast sig vid uttalanden, som innebär att en situation är unik och därför skall leda till ett visst handlingsmönster i framtiden. Det finns inga situationer som är exakt lika. Men det finns och har funnits rasregimer i modern tid, också i Sydafrikas omedelbara närhet. Rhodesiabeslutet i början av 70-talet är ett typexempel på just detta. Därför tror jag det skulle vara bra med en viss återhållsamhet.

Jag tycker också att det i viktiga delar var välgörande att höra ambassadör Sverker Åströms uttalanden kring detta. Det är viktigt att inte göra de väsentliga ingredienserna i Undéndoktrinen till en tvångströja för framtiden. Jag tror att de som eftersträvar någonting sådant bör fundera över att den svenska debatten är skild ifrån verkligheten i Sydafrika. Det finns egentligen bara ett uttryck för det: I Sydafrika gäller det livet. Här i vårt land kan vi ha

råd att diskutera utrikespolitiska doktriner och formuleringar. Men vi skall inte göra den debatten till den dominerande.

Det är också viktigt att säga att det handlar om en process. Vi har från centerns sida upplevt att vi borde haft ett närmare samarbete med de övriga nordiska länderna. Men vi kommer nu att gå i samma riktning och göra det ungefär samtidigt. Det är viktigt att den kontakten hålls och att det nordiska utvecklingsprogram som finns när det gäller Sydafrika följs upp. Jag utgår ifrån att utrikesministern kommer att ägna det särskilt intresse och att de kommande utrikesministermötena kommer att ta upp den frågan.

Men jag vill direkt ställa frågan till utrikesministern om så kommer att ske, vilka ytterligare åtgärder i programmet som man tänker ta fram och hur man skall samordna åtgärderna när det gäller frontstaterna.

Anf. 10 LARS WERNER (vpk) replik:

Herr talman! Först några ord om utrikesministerns påståenden om att jag gör det för enkelt för mig i EG-debatten. Jag anser inte det. Låt mig gå tillbaka till hela debatten.

Vi var emot en svensk anslutning till EG, som jag sade av omsorg om vårt lands neutralitet och alliansfrihet. Och det är därför som vi ser med oro på den pågående s. k. harmoniseringen. Vi tycker oss se ett svenskt närmande till EG som inte ens är föremål för offentlig debatt, och vi ställer oss frågande till den tystnaden och den politiska anpassningen till EG.

Jag tycker inte heller att deklARATIONEN från regeringen i dag skapar klarhet. Sten Andersson säger: "Vårt förhållande till EG har funnit sin form." Det gör han i ett läge just när vårt förhållande till EG står inför stora förändringar. Vi ser en fara i harmoniseringen. Vi ser ett hot mot oberoendet och självständigheten, mot själva grundvalarna för vår neutralitet.

Regler och bestämmelser förändras för att möta EG:s krav, säger Sten Andersson. Ja, men av bl. a. det skälet avvisades ju en svensk anslutning till EG. Och jag förmodar att detta var en bidragande orsak till att också de andra partierna för en del år sedan avvisade ett svenskt EG-medlemskap. Frågan blir då om de andra partierna har ändrat uppfattning. Det är en mycket märklig tystnad som råder.

Jag påstår inte att regeringen vill harmonisera in Sverige i EG. Jag påstår inte i dag att regeringen vill ansluta Sverige till EG. Men jag påstår att regeringen mumlar om de här frågorna. Det skapar osäkerhet, och det skapar möjligen förhoppningar på en del håll.

För vår välfärds skull måste vi närma oss EG, säger Sten Andersson. Samtidigt säger han med all rätt – och det är bra – att det finns en gräns, nämligen frågan om neutraliteten. Men det intressanta är: Var går den gränsen? Är den töjbar?

Jag gör det inte för enkelt för mig, men jag ser en hel rad problem som jag tycker att också regeringen borde se. Jag nämnde ett exempel, frågan om arbetsmiljön, men det finns en hel rad andra exempel.

Menar ni att det finns något som vi kan tumma på? Menar ni att det finns lagar och bestämmelser där vi kan sänka våra krav för att harmonisera oss och komma närmare EG? Tror ni att vi kan få de fördelar som EG kan erbjuda oss på det handelspolitiska området utan att det kostar oss

någonting? Tror ni att vi kan plocka russinen ur kakan?

Jag tycker det vore mycket bättre om regeringen klart och entydigt tog fram alla de problem som finns när vi står inför den här frågan. På vilka områden skulle vi behöva sänka våra krav för att närma oss EG handelspolitiskt, och var går gränsen för neutraliteten?

Sedan några ord också om Sydafrika. Hur överens vi än må vara i kritiken och avståndstagandet gentemot apartheidsystemet skall vi inte sticka under stol med att det finns mycket olika åsikter om en bojkott. Några av motståndarna är emot en bojkott därför att den drabbar de svarta, säger de. Andra är ärligare och säger rakt ut att de är emot en bojkott därför att den drabbar dem själva.

Det är naturligtvis riktigt att en bojkott av Sydafrika får konsekvenser. Den får konsekvenser för de svarta, som ändå begär av oss att vi skall bojkotta apartheidregimen. Den får konsekvenser för frontstaterna, som ändå begär att vi skall bojkotta Sydafrika. Den får konsekvenser också för Sydafrika – det visar landets reaktioner på bojkottlagen. Och bojkotten får naturligtvis också konsekvenser för Sverige och mer eller mindre för olika människor i Sverige. Men solidariteten får inte stanna vid till intet förpliktande ord. Solidariteten har ett pris, och det priset måste vi vara beredda att betala, om vi menar allvar med vårt uttalande om stöd för de svartas frihetskamp.

Jag ställde en fråga till regeringen: Anser ni att de svenska företagen skall ges möjligheter att övervintra och stanna kvar i Sydafrika efter en svensk bojkott?

Till sist frågan om vapenexporten. Det är litet märkligt att det är så tyst om den frågan här i dag. Det är en fråga som diskuteras och där en bred allmänhet har rätt att begära svar. Jag frågade de andra partierna om de står fast vid försvarskommitténs förslag att mjuka upp vapenexportreglerna och internationellt utvidga den svenska krigsmaterielltillverkningen. Ni måste förstå att vi står frågande – och vi är inte ensamma om det – inför försvarskommitténs förslag, inte minst mot bakgrund av den senaste tidens avslöjanden. Tvivel uppstår om vad ni verkligen anser beträffande vapenexporten, om ni enbart av taktiska skäl för närvarande sitter i konstitutionsutskottet och ifrågasätter delar av vapenexporten, eller om ni har tagit intryck av den senaste tidens avslöjanden. I det senare fallet borde ni också dra konsekvenserna och ta avstånd från försvarskommitténs förslag.

Anf. 11 Utrikesminister STEN ANDERSSON:

Herr talman! Först något om vårt samarbete med EG. Nej, Lars Werner, neutraliteten sätter en absolut och bestämd gräns för vårt samarbete med EG. Jag har talat om formen, inte om innehållet. Jag menar att vi varje gång vi ställs inför ett problem – det må gälla en harmonisering eller det tekniska samarbetet eller vad det nu kan vara – då får diskutera hur nära neutralitetsgränsen vi är, men vi kommer aldrig att tumma på den.

Vad gäller avsteg eller inte och konsekvenser för framtiden av vårt kommande bojkottbeslut skall jag inte upprepa motiven till att vi ansett det finnas anledning att göra ett avsteg, men vi betraktar det som ett avsteg från Undénlinjen. Det är väl motiverat men det är ett avsteg, och vi har av skäl

som jag också har nämnt anledning att betrakta det som en engångsföreteelse. Det är också ett avsteg från våra förpliktelser i förhållande till GATT-överenskommelsen. Jag betraktar inte alls detta som problemfritt, men jag tycker att Carl Bildts farhågor är överdrivna.

Vad sedan gäller Sydafrika och framför allt frontstaterna vill jag säga till Olof Johansson och Ingemar Eliasson, som tog upp detta, att det vore ansvarslöst av Sverige – och det har jag hävdad i många internationella sammanhang – att bara kräva sanktionsåtgärder, om man inte också förbinder detta krav med insatser för att bygga ut infrastrukturen, bygga hamnar, vägar, flygfält och annat i frontstaterna för att göra dem mera oberoende av Sydafrika. Det måste göras på ett sådant sätt att också ett framtida fritt Sydafrika kommer att få nytta av det. På det sättet stöder man de positiva krafter som finns också bland de vita i Sydafrika. Förutom de nära 2 miljarder kronor som vi varje år bidrar med till detta område lade vi i höstas till ytterligare 660 milj. kr. Jag kan inte säga exakt vad som kommer att hända framöver, men i den tilläggsbudget som läggs fram i vår kommer det att finnas ett förslag som tar fasta på dessa frågor, och då får vi tillfälle att diskutera om vi kan göra något ytterligare.

Låt mig sedan knyta an till något som Ingemar Eliasson också tog upp, nämligen den bild man har i utlandet av Sverige och hur den påverkar våra relationer med utlandet. Den bilden är naturligtvis splittrad. Ingemar Eliasson sade att detta i stor utsträckning beror på hur vi klarar de interna kriserna. Ja, vi har hyggligt klarat den kris som uppstod efter mordet på Olof Palme, vi har hyggligt klarat den ekonomiska krisen, och det påverkar Sverigebilden. Men naturligtvis påverkas Sverigebilden också av all den osäkerhet och den oro som nu finns i det svenska samhället. Den påverkas av alla de rykten och misstänkliggöranden, beskyllningar och spekulationer som också finns i det svenska samhället – först mordet på Olof Palme, sedan den hittills resultatlösa jakten på mördaren, strulet tidigare i utredningsarbetet, rykten om vapenaffärer, om kriminella handlingar och om statsråd som inte fullgjort sina förpliktelser. Jag vill bara säga att vi alla – regering och opposition – har ett gemensamt ansvar för att så snart som möjligt göra den bilden klarare än vad den är i dag, inte dölja någonting utan ta fram hela sanningen. Jag vill vädja till dem som har fått förtroendet att ta fram sanningen att vara litet försiktigare innan hela sanningen har tagits fram. Om man under vägen från ett förhör går ut med sina egna omdömen, leder det lätt till att oron i landet ökar i stället för att minska.

Vad gäller vapenaffärerna vill jag bara anlägga ett par utrikespolitiska aspekter på dem. Den frågan kräver en mera grundläggande diskussion än vad vi får rum med här. Det är klart att om ett stort svenskt företag som det sägs har begått kriminella handlingar genom att smugla vapen till länder som är i krig så skadas Sveriges anseende, och det kan i värsta fall uppstå utrikespolitiska problem. Dess värre – enligt min uppfattning – är lagarna sådana att företag som lojalt följer givna riktlinjer och de lagar som gäller kan försätta Sverige i en utrikespolitiskt besvärlig situation. Man har i dag rätt att marknadsföra sina produkter, att skriva preliminära kontrakt med regeringar i vilket land som helst. Sedan skall Sveriges regering pröva dessa kontrakt. Det har i många fall hänt att vi har varit tvungna att säga nej, och då skapas

det ett utrikespolitiskt problem i förhållande till vederbörande land. Det är en olycklig situation.

Av detta är det framför allt två slutsatser som bör dras. För det första måste vi så snabbt som möjligt få fram allt som gäller dessa affärer – inte bara den nuvarande regeringens hanterande utan också föregående borgerliga regeringars hanterande – utan att jag för ett ögonblick misstänker eller påstår att det har begåtts någon felaktighet. Här har varit en stor debatt om försäljningen av Robot 70 till Singapore och eventuell vidareexport. Ett faktum är att 714 Robot 70 har sålts till Singapore. Inte en enda av dessa robotar har sålts efter tillstånd av en socialdemokratisk regering, utan alla tillstånd har givits av borgerliga regeringar. Därför är det nödvändigt att regeringarnas hantering kartläggs och att man får alldeles klara besked – fortfarande utan att jag säger att jag misstänker att några oegentligheter har ägt rum.

Den andra slutsatsen som man redan nu kan dra är att vi för att undvika att sådana här utrikespolitiska problem uppstår måste skärpa både lagstiftningen och kontrollen av att lagarna följs. Till den debatten får vi återkomma.

Anf. 12 CARL BILDT (m) replik:

Herr talman! Först om Sydafrika och Undénlinjen i all korthet.

Det är klart att Ingemar Eliasson har en poäng i den här debatten, när han påpekar att alla de skäl som utrikesministern räknar upp för att göra avsteg från Undénlinjen också fanns för ett år sedan. Men för ett år sedan sade riksdagen, regeringen, statsministern och utrikesministern att det inte gick, och det som inte gick för ett år sedan det går nu med skäl som inte har förändrats sedan dess. Det är ett lappkast, och det är klart att skälen huvudsakligen är inrikespolitiska och inte utrikespolitiska. Det är också självklart att denna typ av mera inrikespolitiskt motiverade lappkast ställer till en del skada för den utrikespolitiska trovärdigheten. Det blir svårt för Sverige att i fortsättningen anklaga andra nationer som bryter mot GATT-avtalet för att ifrågasätta folkrätten. Deras självklara replik blir: Det kan ni i Sverige säga, men ni gör samma sak, och därför tar vi ingen större hänsyn till vad ni säger.

Jag är fortfarande litet förvånad över att utrikesministern inte har skapat någon klarhet angående folkrättsfrågornas framtida ställning i utrikesdepartementet. Den klarheten borde kunna skapas. Det skall inte behöva vara någon diskussion om den.

Jag vill ge några korta kommentarer till den diskussion som vi också har fört, och som vi kommer att fortsätta att föra, om vapenexporten och om vad som har inträffat. Först och främst tror jag att det är viktigt att vi har det politiska kuraget att klart säga att Sverige måste exportera vapen. Det har försvarskommittén sagt. Det var vi eniga om, och det skall vi vara eniga om här också. Vi behöver för vår trygghet en försvarsmaterielindustri, och denna är beroende av en viss export. Denna export skall ske under så ordnade former som möjligt. Vi skall kontrollera den på ett tillfredsställande sätt. Men vi skall inte skämmas över den, utan vi skall vara stolta över att andra nationer som vill bevara sitt oberoende anser att de system som vi tar fram här i Sverige är bättre än system som tas fram i andra länder. Det tycker jag

att också utrikesministern någon gång kunde ha kuraget att säga.

Jag tycker emellertid att regeringen i vissa hänseenden har rört till det för sig och rört till det för Sverige. Klara besked, även om dessa klara besked är obehagliga, är nödvändiga.

Sten Andersson säger nu att regeringen och oppositionen har ett gemensamt ansvar för detta. Nåja, det är väl att ta till. Mats Hellström är ansvarig för sig själv, och vi har inget ansvar för om Mats Hellström rör in sig i den ena motsättningen efter den andra, så långt att det är litet svårt att se i vilken ände han egentligen skall komma ut. Det är inte vi som har ansvaret om Roine Carlsson kommer med oklarheter om Sveriges försvarspolitik på ett sätt som leder till tvivelsmål om vad han egentligen ägnar sig åt. Det är regeringens ansvar att svara för regeringens linje. Sedan har vi i oppositionen ett ansvar för att ibland kritisera regeringen och ibland komma med goda råd om vad man skall göra. Jag tycker – vilket jag har sagt tidigare, även i utrikesnämnden, och jag kan även säga det här – att regeringen har varit senfärdig när det gäller att gå till botten med uppgifterna om framför allt leveranser av Robot 70 till Iran. Dessa uppgifter har cirkulerat länge, och de är utomordentligt allvarliga. Det är klart att man kan säga att det finns en åklagare i Örebro som håller på med detta. Men det är inte alldeles tillfredsställande. Regeringen har ansvaret för förtroendet för Sveriges utrikespolitik gentemot omvärlden. Då skall regeringen göra allt som står i dess makt för att så snabbt som möjligt ta reda på vad som faktiskt har inträffat. Och jag har sagt att jag tycker att regeringen har varit senfärdig i fråga om detta, och det tycker jag fortfarande.

Sedan kan utrikesministern, skicklig politiker som han är, med den rätt att disponera över hemliga uppgifter som bara utrikesministern har, säga att så och så många robotar leverades vid den och den tidpunkten. Jag vet inte om motsvarande rätt att avslöja olika hemliga uppgifter föreligger även för andra som har tillgång till den typen av information. Låt mig då bara framhålla att det som utrikesministern säger är riktigt. Men den regering som skickade en speciell emissarie till Singapore och lät denne emissarie komma hem och säga att Singapore är vitt som snö och att vi dit skall exportera så mycket som det över huvud taget går att exportera var socialdemokratisk. Det är möjligt att det var rätt att göra det. Det är möjligt att Sverker Åström hade rätt, och det är möjligt att Mats Hellström hade rätt, men det var ni som gjorde det.

Om vi kan komma fram till formerna för att låta några som i genuin mening är oberoende gå igenom inte bara vad som faktiskt har inträffat utan hur denna fråga har handlagts – vilka åtgärder regeringen har vidtagit och vid vilka tidpunkter – för att bringa klarhet, så tycker jag att det vore bra. Jag hoppas innerligt, och jag tror fortfarande, att en sådan utredning skall komma fram till för det första att det inte alls har förekommit smuggling i den omfattning som man nu gör gällande från vissa krafter, som självfallet har ett intresse av att diskreditera hela den svenska försvarsmaterielindustrin, för det andra att detta har handlagts på ett någorlunda ordnat, anständigt och bra sätt. Men det viktiga är att klarhet skapas. Och det är möjligen ett gemensamt ansvar, och det skall jag försöka leva upp till. Men det vore bra om regeringen också levde upp till sitt ansvar – samtliga statsråd.

Anf. 13 INGEMAR ELIASSON (fp) replik:

Herr talman! Jag har litet svårt, herr utrikesminister, att förstå varför regeringen inte tar fasta på det som överensstämmer med svensk utrikespolitik i fråga om bojkott av Sydafrika. Från många håll har det ju påpekats och belagts att Sydafrika under lång tid i vår politik och i FN:s behandling har utgjort ett unikum, därför att Sydafrika har skrivit in rasåtskillnaden i sin grundlag och därför att denna rasåtskillnad är ett så flagrant brott mot FN-stadgan. Det har också påpekats och belagts att vi inte löper någon som helst risk att hamna i en stormaktskonflikt när vi bojkottar Sydafrika. Det är själva grundfrågan i vår alliansfrihet och i vår neutralitetspolitik. Vi löper inte risk att äventyra den för att vi nu ställer upp på en bred internationell bojkott – låt vara att beslutet i säkerhetsrådet inte blev så långtgående som vi hade önskat, men själva grundkriteriet är uppfyllt.

Den rekommendation som FN:s säkerhetsråd antog 1985 ger medlemsstaterna möjlighet att bedöma i vilken omfattning och när de skall vidta och utvidga handelssanktioner. Vi har dragit slutsatsen att vi nu har kommit till vägs ände och att vi nu måste medverka i och vara delaktiga i de internationella bojkottaktioner som håller på att växa fram. Om detta är vi ense. Varför inte ta fasta på alla de skäl som talar för, pekar på och belägger att detta är i överensstämmelse med svensk traditionell utrikespolitik, den s. k. Undénlinjen, i stället för att överdriva de skillnader som utrikesministern pekar på?

Jag fäster stor vikt vid den formulering som finns i deklarationen och där det talas om att Sverige i fråga om detta inte kan misstänkas handla på uppdrag av något maktblock, att Sverige inte blir påtvingat ett ställningstagande och att Sverige här står fritt från stormaktskonflikter. Jag ser ändå detta som ett led i en framväxt av en enighet mellan partierna också på denna punkt på samma sätt som när det gäller synen på en handelsbojkott. Det är möjligt att det är en överdrivet optimistisk tolkning, men jag hoppas att utrikesministern kan medverka till att vi successivt också kan se det som vi nu är överens om att göra som en naturlig och logisk förlängning av våra tidigare ställningstaganden i Sydafrikafrågan, vilka ju har ansetts vara förenliga med svensk traditionell utrikespolitik.

Det är betänkligt och bekymmersamt, för att inte säga ledsamt, om en diskussion om teknikaliteter och tolkningstvister skulle lägga en dimma över den viktiga grundvärderingen och sakfrågan, nämligen att visa solidaritet med de förtryckta, med dem som kämpar för sitt liv för att få bli behandlade som människor och få sitt människovärde åter. Vi får inte låta frågan om tolkning av avtal och doktriner lägga en slöja över denna viktiga grundvärdering och denna sakfråga.

Närbesläktat med detta är vårt stöd till frontstaterna. Jag har tagit intryck av den argumentation som utrikesministern vid flera tillfällen har fört härvidlag, dvs. att vi samtidigt måste komma frontstaterna till hjälp, och att vi måste markera ett ökat stöd samtidigt som vi medverkar till att isolera apartheidregimen. Vi har dragit våra slutsatser av detta, nämligen att omfördela en stor del av biståndet så att det kommer frontstaterna direkt till hjälp.

Nu aviserar utrikesministern en sådan omfördelning. Men det hade varit

värdefullt om det hade kommit samtidigt med propositionen om handelsbojkott, så att vi redan vid utrikesutskottets behandling av biståndet hade kunnat ta hänsyn till det. Det vore värdefullt om utrikesministern här kunde föra frågan så pass mycket framåt, att vi samtidigt med beslut om handelsbojkott kunde besluta om ökat stöd till fronstaterna.

Herr talman! Jag noterar till slut med tillfredsställelse de kommentarer som utrikesministern gjorde till mitt resonemang om Sverige-bilden. Jag noterar att utrikesministern i stort sett använde samma ord som jag, nämligen att vi har ett gemensamt ansvar för att korrigera och rätta till bilden. Ett viktigt led därvidlag är att vi låter det politiska systemet bli granskat utifrån. Omvärldens och allmänhetens tilltro till oss som politiker, parlamentariker, förtroendevalda skulle öka om vi visade att en granskning av oberoende jurister och betrodda kvinnor och män utifrån fick komma till stånd.

Under detta anförande övertog tredje vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 14 OLOF JOHANSSON (c) replik:

Herr talman! Jag välkomnar det som Sten Andersson sade beträffande frontstaterna, nämligen att regeringen därvidlag återkommer i tilläggsbudgeten under våren. Jag vill ytterligare än en gång betona hur viktigt det är att vi fortsätter det nordiska samarbetet när det gäller bojkott mot Sydafrika och de olika åtgärder som krävs samt att vi självfallet fortsätter arbetet i FN för att uppnå heltäckande sanktioner. Vidare vill jag påminna om det uttalande som gjordes gemensamt av partiernas företrädare i överläggningarna i somras och där det hette att strävan efter sanktioner, beslutade av FN:s säkerhetsråd, är en huvudlinje i svensk Sydafrikapolitik. När man inte kan följa huvudlinjen i varje moment, måste man ändå hålla fast vid och arbeta vidare efter den och därefter agera på egen hand med tanke på den tillspetsade situationen i Sydafrika.

Jag skall också något kommentera vapenexportdiskussionen. Det är viktigt att betona att regeringen har möjligheter att omedelbart vidta vissa åtgärder. Det handlar om tillsyn, kontroll och information, och att se till att utredningar har resurser. Det krävs inga särskilda riksdagsbeslut, och man behöver inte invänta någonting i det här fallet. Det är naturligtvis en regerings uppgift att så långt det är fysiskt möjligt snabbt skapa klarhet. Jag tolkar in i Sten Anderssons första slutsats i dag att det är den typen av åtgärder som man tänker sig att vidta i den mån de inte redan är vidtagna.

Snabbhet i utredningsarbetet är en nödvändighet, för annars ger vi oavsiktliga osäkerhetssignaler till vår omvärld – och naturligtvis även till den svenska allmänheten, men i dag diskuterar vi internationella komplikationer i sammanhanget.

Regeringen har långtgående möjligheter i dag att göra sådana här insatser. Det finns en risk att debatten så mycket kommer att handla om alla utredningar som tillsätts att man glömmer bort att det här gäller att ge resurser till och sätta fart på de utredningar som pågår.

Sverige-bilden, som också utrikesministern kommenterade, har även vi

från oppositionen naturligtvis ett ansvar för. Jag vill direkt säga att det var en ganska okonventionell uppställning som skedde i samband med omorganisationen av Palme-utredningen. Jag tycker att det var en självklar sak i det läget att oppositionen ställde upp just för att få fram en snabbhet i aktionen och skapa en enighet, inte för att dölja någonting – ingen har glädje av det – eller för att skapa någon sorts oklart maktfördelningsförhållande i den svenska demokratin, utan för att i en sådan här unik situation förhindra att frågor som inte lämpar sig för det görs till partipolitik. Det vore oacceptabelt att de skulle leda till en partipolitisk strid.

Nu skall granskningsarbetet naturligtvis gå vidare och gälla både den politiska nivån och naturligtvis rättsapparatusens sätt att fungera samt åtgärder i övrigt som krävs. Om detta kan vi ha en politisk debatt, men vi skall försöka undvika en partipolitisk debatt i den unika situation när landets statsminister har mördats. Detta har i varje fall varit vår avsikt. Detta är viktigt, inte minst för att skapa klarhet utanför vårt lands gränser om den svenska situationen. Också där kan det finnas inslag som leder till desinformation, som vi vet. Därför är det viktigt att vi själva gemensamt gör vårt bästa här i vårt land.

Anf. 15 LARS WERNER (vpk) replik:

Herr talman! När det gäller EG fick jag ett besked av utrikesministern, nämligen att neutraliteten sätter gränser i fråga om harmoniseringen. Men då återstår de konkreta problemen: Vad kommer harmoniseringen att kräva, och vilka konkreta problem kommer att uppstå? Till det får vi väl återkomma, för frågan är naturligtvis inte slutdiskuterad.

Beträffande Sydafrika frågade jag utrikesministern och företrädarna för de borgerliga partierna, så när som på moderaterna, som har en egen linje i denna fråga, om det fortfarande är deras mening att de svenska företagens verksamhet i Sydafrika skall upphöra. De svenska företagen, som jag sade tidigare, har förklarat att de skall vara kvar i landet bojkotten till trots. Anser ni att företagen har tolkat lagen på fel sätt? Anser ni att förslaget ger företagen rätt och möjlighet att bli kvar i Sydafrika? Anser ni att de svenska företagen får vara kvar, eller skall de lämna landet?

För några månader sedan hette det att lagen skulle omöjliggöra fortsatt verksamhet i Sydafrika. Nu ligger förslaget på riksdagens bord samtidigt som företagen förklarar att de tänker stanna kvar. Då är frågan: Är det fel på lagförslaget, eller har ni ändrat åsikt? Om utrikesministern och regeringen anser att de svenska företagens verksamhet i Sydafrika skall upphöra, borde dessa uttalanden från företagens sida stämma till viss eftertanke. Måste man inte täppa till sådana möjligheter?

Lagen skall ge regeringen möjlighet att medge dispenser. Vad skall de användas till? Det har sagts att det kan uppstå särskilda situationer, t. ex. att frontstaterna begär undantag. För min del misstänker jag att just möjligheten till dispenser ger de svenska företagen hopp om fortsatt verksamhet i Sydafrika. Jag tycker att regeringen borde bidra till att skingra sådana förhoppningar och misstankar genom att här i kammaren i dag ge uttryck för vad man egentligen menar på denna punkt.

Till sist till frågan om vapenexport. Jag har vid ett par tillfällen ställt frågan till företrädare för de andra partierna om man är beredd att medverka till

ökad offentlig insyn i vapenexportaffärerna genom att t. ex. låta riksdagen få besluta om vapenexportlicenserna, som då skulle bli föremål för en offentlig granskning och debatt här i kammaren.

Carl Bildt tycker att vi måste fortsätta exportera vapen, bara det sker på ett anständigt sätt. – Ja, det är ett sätt att uttrycka frågan.

Men jag har inte fått något svar på frågan om öppenheten. Är ni emot en ökad öppenhet och insyn? Någon uppfattning måste ni väl ändå ha, eller skall vi tolka tystnaden så, att ni inte vill ha offentlig debatt om dessa frågor utan vill gömma dem i ytterligare en utredning? Vi saknar ju inte utredningar på det här området. Om jag inte har räknat alldeles fel är det åtta nio utredningar som sysslar med olika bitar av detta.

Jag frågade också om ställningstagandena i försvarskommittén innebär att ni menar att vi skall tunna ut vapenexportlagen och internationellt utvidga den svenska krigsmaterieltillverkningen. Är verkligen slutsatsen från er sida att den senaste tidens affärer skall resultera i att lagarna behöver mjukas upp? Utrikesministern säger att vi befinner oss i en olycklig situation. – Ja, det är väl det minsta vi kan säga. Det finns svårigheter. Vi måste skärpa lagstiftningen – det tycker jag är ett steg i rätt riktning. Men moderaternas, centerns och folkpartiets linje är att vi behöver ytterligare en utredning. Är det verkligen vad vi behöver? Skall vi i första hand vänta på en utredning innan vi tar ställning? Kan vi inte ta ställning till vissa principiella frågor redan i dag?

I konstitutionsutskottet visar i vart fall ett parti en oerhört stor iver och aktivitet, framför allt när det gäller att granska den socialdemokratiska regeringens göranden och låtanden. Men det handlar ju inte om principen om export av vapen i sig. Moderaterna förekommer flitigt i sammanhanget och i den här debatten, och man kan ibland förledas att tro att de är särskilt mycket emot vapenexport. Sanningen är ju den – för att bara ta ett exempel – att moderaterna på tio år inte har funnit anledning att ställa en enda fråga eller interpellation om vapenexporten här i kammaren.

Anf. 16 STIG ALEMYR (s):

Herr talman! Utrikesdebatten spänner över nästan alla internationella frågeställningar, och regeringsdeklarationen tar upp alla ämnen som är av intresse för Sverige. Jag vill bara meddela kammaren att en rad av dessa frågor senare i vår kommer att behandlas i riksdagen med anledning av utlåtanden från utrikesutskottet. Det gäller t. ex. biståndet, som vi kommer att debattera i slutet av april. Sydafrikafrågan kommer upp vid ungefär samma tidpunkt. Det blir ett betänkande om nedrustning och ett om Mellanöstern. I höst kommer ett betänkande om mänskliga rättigheter, som vi har tänkt att ägna ganska lång tid, bereda grundligt och få en omfattande debatt om i kammaren. Det blir en diskussion om EG och en diskussion om vapenexporten. Det blir också diskussioner om såväl Nordiska rådet som Europarådet. Denna utrikesdebatt blir sålunda mer en principiell diskussion.

Herr talman! Jag kommer att ta upp några av de ämnesområden som jag från mina utgångspunkter anser mig vilja beröra i dag.

Först några ord om apartheid och södra Afrika. Jag noterade med tillfredsställelse regeringsdeklarationens försäkran att regeringen i alla

internationella fora kommer att ta upp frågan och försöka få flera länder att engagera sig i effektiva sanktioner mot apartheid. Om sanktionerna inte blir effektiva kommer det att drabba randstaterna hårt. Det är också viktigt att vårt bistånd till så stor del som nu sker går till dessa stater. Deras infrastruktur måste byggas ut. Detta är en förutsättning för oberoende av Sydafrika. Men problemen är många. Det svenska biståndssamarbetet med t. ex. Lesotho kan inte genomföras utan användande av Sydafrikas transportleder.

Jag instämmer i beklagandet att säkerhetsrådet inte kunde fatta beslut i Sydafrikafrågan. Från flera regeringar säger man att sanktioner inte leder till något. Men om Förenta Staterna, Storbritannien, Västtyskland och andra länder menar allvar med sina fördömanden av apartheid som fenomen, varför gör dessa stater då så litet? Tiden går. Förtrycket pågår. Världssamfundet är handlingsförlamat.

De svenska sanktioner som kommer att träda i kraft vid halvårsskiftet bör förhoppningsvis kunna vara föredöme för några andra länder. Men verkningfulla sanktioner kan inte få innehålla så många undantag som t. ex. det nu liggande norska lagförslaget.

Den 22 april kommer riksdagen att debattera biståndspolitiken. Vi återkommer då till frågan om samarbetet med södra Afrika liksom till samarbetet med en rad andra länder. Jag vill i det sammanhanget endast ta upp två frågor.

Vid ett besök i Vietnam för ett par veckor sedan hade jag tillfälle att samtala med såväl premiärministern som utrikesministern. Båda försäkrade att ockupationen av Kampuchea kommer att upphöra senast 1990. Det är en viktig förutsättning för fortsatt svensk-vietnamesiskt biståndssamarbete, och jag hälsar med tillfredsställelse denna försäkran från den vietnamesiska regeringen.

Herr talman! Det har under den senaste tiden förekommit debatt om vårt biståndsorgan SIDA. Vi ser fram emot justitiekanslerns bedömning av de händelser som lett till den s. k. munkaveldebatten. I denna har också hävdats att SIDA:s konsultavtal strider mot grundlagen. Skulle det vara riktigt skall naturligtvis reglerna ändras. Men det finns anledning att erinra om att avtalsformuleringarna har utarbetats i samarbete med riksrevisionsverket.

I regeringsdeklarationen talas om Europarådets betydelse. I min egenskap av ordförande i den parlamentariska delegationen vill jag uttala min glädje över detta. Rådet har haft stor betydelse för samarbetet i Europa genom årtionden, inte minst i arbetet för mänskliga rättigheter. Här kommer i dag det turkiska problemet in i bilden. Utan tvivel har det skett förbättringar i Turkiet med avseende på mänskliga rättigheter. Men det är med stor oro vi ser hur den kurdiska befolkningen behandlas. Turkiska bombplan dödar kurder. Ett medlemsland i Europarådet faller bomber över en befolkningsminoritet. Ingen vet i dag hur det kurdiska problemet skall lösas. Vi kan endast uppmana Turkiets regering att i samverkan med andra länder i vilka kurdiska minoriteter lever söka att med fredliga medel finna en lösning. Det finns eljest risk för att det kurdiska problemet kan växa till en ny stor internationell krishärd.

Cypern är medlem i Europarådet. Beklagligtvis har varken denna

organisation eller andra, t. ex. Förenta nationerna, kunnat medverka till att ena de båda folkgrupperna på ön. Det är en häpnadsväckande brist på god vilja som visas från olika håll. Såväl den turkiska som den grekiska regeringen visar brist på vilja till kompromiss och samarbete. Turkarna ockuperar den norra delen av ön. Det är en rimlig slutsats som den svenska regeringen drar av det låsta läget när man meddelar generalsekreteraren att det inte är möjligt att fortsätta med trupper i FN-styrkan under nuvarande omständigheter.

Vid en resa i Mellanöstern i höstas kunde en delegation från utrikesutskottet konstatera hur låst läget är. Israel visar inga avsikter att dra sig tillbaka från ockuperade områden. Man är heller inte beredd att låta PLO delta i en internationell konferens. Denna lösning är mycket olycklig. Att PLO:s deltagande skall förhindra hållandet av en konferens är orimligt. Det borde vara möjligt att visa någon kompromissvilja, om man verkligen önskar få slut på konflikten i Mellanöstern.

Utrikesutskottet besökte också Etiopien. Vi har sedan många årtionden tillbaka nära relationer till det etiopiska folket, som under historien fått lida så mycket under yttre tryck, inbördeskrig och torka. Det är med stor oro vi ser på det pågående inbördeskriget, som tar så mycket av det fattiga landets resurser och förorsakar så mycket mänskligt lidande. Det är också med oro vi följer utvecklingen på landsbygden, där stora folkomflyttningar riskerar att leda till kränkningar av mänskliga rättigheter. Även om vi inte begär att införande av västeuropeiska demokratiska samhällssystem skall vara en förutsättning för biståndssamarbete, kan vi inte godta varaktiga kränkningar av mänskliga rättigheter.

En riksdagsdelegation besökte i juni 1986 EG-parlamentet liksom företrädare för kommissionen och rådet. Vi deklarerade den svenska riksdagens intresse för utvidgat samarbete med Europeiska gemenskapen inom de ramar som vår neutralitetspolitik medger. Vi mötte stor välvilja och stort intresse från företrädare för EG. Dock visade det sig att parlamentsledamöterna inte alltid kände till eller förstod Sveriges situation. Vi gjorde vad vi kunde för att förklara vår position. Det är säkerligen viktigt att detta sker fortlöpande. Täta kontakter mellan företrädare för Sveriges regering och riksdag och EG:s olika organ är viktiga för den utveckling av samarbetet mellan dem och oss, vilket betyder så mycket för Sveriges ekonomiska utveckling.

Herr talman! Ett ekonomiskt starkt Västeuropa är en viktig förutsättning för hela världens utveckling. Från Västeuropa går de stora strömmarna av bistånd till den tredje världen. Dessa insatser bör öka. De västeuropeiska demokratierna har ett stort ansvar både för den ekonomiska utvecklingen och för upprätthållandet av mänskliga rättigheter. För flera europeiska länder gäller ett särskilt, historiskt ansvar från den tid då kolonialismen grundlade mycket av dagens underutveckling.

Såväl när det gäller utvecklingsbistånd som när det gäller kampen mot apartheid har tredje världen rätt att ställa krav på Västeuropa. Det är, herr talman, en viktig uppgift för Sverige att medverka till att de västeuropeiska demokratierna lever upp till dessa krav.

Anf. 17 MARGARETHA AF UGGLAS (m):

Herr talman! Som ett litet, utrikeshandelsberoende land bygger Sverige sin välfärd på internationell samverkan. Vi kan upprätthålla en hög livskvalitet endast genom ett omfattande kontaktutbyte med andra länder på praktiskt taget alla samhällslivets områden. Ekonomiskt och socialt, kulturellt och ideologiskt hämtar vi vår styrka ur det internationella samarbetet. Även välfärden, som vi ofta tror är specifikt svensk, är beroende av det fria utbytet av tankar, idéer, forskningsresultat och produkter som bl. a. gör det möjligt att ge sjuka och handikappade en kvalificerad vård.

Varje bedömning av Sveriges framtid måste ta sin utgångspunkt i en bedömning av omvärldens utveckling. Till alldeles övervägande grad bestäms vår utveckling av den gemensamma färdriktningen fria länder emellan.

Det finns de som beklagar detta och som drömmer om att Sverige skall spela en roll alldeles för sig självt, en roll där vi inte är lika beroende av influenser och impulser från andra länder och kontinenter.

Visst kan vi avskärma oss – det finns inget som säger att Sverige naturnödvändigt måste samverka. Men förlusten blir då stor i form av minskad välfärd, kulturell isolering och ekonomisk tillbakagång. Valet är därför ganska lätt.

Kulturellt, ekonomiskt och socialt är Sverige en del av Europa. Den vitalisering av Europa som EG:s planer på att skapa en intern fri marknad för 320 miljoner människor ger löfte om är av avgörande betydelse också för oss. Det ekonomiskt starkare och utrikespolitiskt morskare Europa som EG:s planer ger förhoppningar om kan komma att bli en allt betydelsefullare faktor i 1990-talets värld.

Sverige måste stärka och fördjupa sina kontakter med den europeiska gemenskapen. Regeringskansliet har dragit i gång ett förtjänstfullt arbete för att möjliggöra för Sverige att aktivt delta i den ekonomiska integration som nu pågår. Vi måste aktivt söka påverka de gemensamma europeiska lösningar som förhandlas fram på viktiga områden som utbildning och forskning, kapitalrörelser, skatter, tjänstehandel m. m. De närmaste åren är mycket betydelsefulla. Det är nu som vi och övriga EFTA-länder måste se till att inte skämmas av från den europeiska utvecklingen.

Men samarbetet med Europa får för Sveriges del inte bara handla om ekonomi. Sverige måste ta del också i den kulturella, sociala och ekonomiska utvecklingen. Sverige bör vårda sig om sina europeiska förbindelser på bred front. Sverige har stora möjligheter att stärka förbindelserna med Europa genom att samhällslivet i vid mening engagerar sig i Europaarbetet. Det gäller Sveriges riksdag, som genom sina utskott kan upprätthålla kontakter med motsvarande organ i Europaparlamentet. Det gäller partier, institutioner och folkrörelser, som genom egna initiativ och kontakter kan bidra till att göra Sverige i bästa mening Europatillvänt.

Parallellt med att vår integration i Västeuropa ökar måste kontakterna med Central- och Östeuropa byggas ut. Detta kan ske på bilateral basis och genom ett fortsatt aktivt svenskt deltagande i ESK-processen. Förhandlingarna i Wien tycks just nu präglas av mängder av förslag och propåer som framlagts av de deltagande staterna. Det är också betydelsefullt att bredden i Helsingforsavtalet bibehålls. Miljöfrågor, ekonomiska frågor och inte minst

frågan om de mänskliga rättigheterna måste föras framåt vid sidan av nedrustningsförhandlingarna. Den nya, öppnare attityden hos ledningen för Sovjetunionen borde öka möjligheterna att göra landvinningar för de mänskliga rättigheterna inom Helsingforsprocessens ram.

För folken i Östeuropa är Helsingforsprocessen, sedd som en helhet, oerhört viktig. Om detta vittnar bl. a. bildandet av de många Helsingforsgrupperna i öst. Folkens förhoppningar i öst får inte svikas i de fortsatta ESK-förhandlingarna. Då vinnes ingen stabilitet i Europa. Framsteg måste uppnås på alla Helsingforsavtalets sakområden.

Herr talman! Samtidigt som förhoppningar om betydande framsteg på nedrustningsområdet återigen fått ny näring tycks oron för vad en s. k. nollösning kan föra med sig finnas kvar i flera europeiska huvudstäder. En denuklearisering av Europa rör vid mycket centrala säkerhetspolitiska föreställningar, etablerade sedan decennier. Det är förståeligt om västeuropeerna, som har kämpat sig igenom medeldistansmissilernas utplacering, ställer sig något avvaktande inför en amerikansk-sovjetisk överenskommelse som innebär att medeldistansmissilerna avvecklas, samtidigt som de sovjetiska kortdistansrobotarna blir kvar och en konventionell nedrustning ännu inte har påbörjats.

Nedrustningen måste företas så att både öst och väst känner att deras säkerhetspolitiska intressen tillvaratas. I denna ekvation ingår också den sovjetiska oron för det amerikanska SDI-programmet.

I Genève pågår de viktiga kemivapenförhandlingarna inom ramen för CD. Sverige innehar nu ordförandeskapet i förhandlingarna. För att Sverige skall kunna fullgöra sina uppgifter på bästa sätt bör den svenska delegationen vid CD i Genève tillföras personella förstärkningar. Vi beklagar att vårt förslag härom inte vunnit stöd.

Europa har ett omistligt arv i sina demokratiska traditioner. Vaktsländet kring detta arv liksom strävan efter enighet manifesterades efter andra världskriget i tillkomsten av Europarådet. Europarådet med sina 21 medlemmar utgör en viktig moralisk kraft i Europa och världen, till förmån för demokrati och mänskliga rättigheter. Europakonventionen och Europadomstolen ger varje medborgare i medlemsstaterna den hittills unika möjligheten att vända sig till ett övernationellt organ och få rätt gentemot sitt eget lands myndigheter.

Många av det moderna samhällets problem löses bäst i samverkan med Europas länder. Dit hör terrorism, främlingshat, missbruksproblem, integritetsfrågor förknippade med dataanvändning, och etiska frågor som hör samman med den nya gentekniken. Europeiska lösningar är nödvändiga också på miljöområdet.

Sverige bör i sin Europapolitik fortsätta att ge sitt stöd till Europarådet och dess organ. En arbetsfördelning mellan Europarådet och Europaparlamentet bör eftersträvas.

Värdefullt i Europarådets arbete är också dess strävan att främja demokrati och mänskliga rättigheter även utanför Europa. Kontakterna med Latinamerika t. ex. är väl utbyggda. En resolution har antagits av den parlamentariska församlingen om betydelsen av att främja de mänskliga fri- och rättigheterna i biståndssamarbetet.

Sverige har en hel del att lära av denna rekommendation. Sambandet mellan en demokratisk och en ekonomisk och en social utveckling betonas i denna kraftigt. Alltför länge har demokratimålet eftersatts i svensk biståndspolitik. Nu betonas det av alla partier. Låt oss då tillse att det svenska biståndet får en sådan utformning att det på ett konkret sätt stödjer en demokratisk utveckling i tredje världen.

Denna linje är inte minst viktig i kontakterna med södra Afrika. Den ensidiga bojkottlinje som regeringen nu tyvärr valt får inte medföra att Sveriges möjligheter och intresse för att stödja den demokratiska oppositionen i Sydafrika försvagas. Det är framför allt inne i Sydafrika som kampen mot det avskyvärda apartheidsystemet måste vinnas. Sverige måste enligt vår mening öka sina ansträngningar och insatser för att stödja dem som kämpar mot apartheid. För detta arbete krävs kontakter, inte isolering.

Det omfattande svenska biståndet till Vietnam är klandervärt bl. a. mot bakgrund av Vietnams fortsatta ockupation av Kampuchea.

Den vietnamesiska ockupationen av Kampuchea strider lika mycket mot folkrätten som Sovjets invasion i Afghanistan. I det ena fallet stödjer Sverige ockupationsmakten, i det andra söker vi ge humanitär hjälp till motståndsrörelsen. Logiken i den svenska linjen är inte helt klar.

Herr talman! Det är viktigt för Sverige, som ett litet land, att stödja folkrättens principer både när det är bekvämt och när det är obekvämt. Att mäta olika mått inom utrikespolitikens ram skadar vår egen utrikespolitiska trovärdighet.

Anf. 18 RUNE ÅNGSTRÖM (fp):

Herr talman! I sin deklaration betonade utrikesministern den internationella folkrättens betydelse för de små nationerna. Det är viktigt och riktigt att utrikesministern gör denna deklaration. Tyvärr har regeringen glömt bort denna viktiga del av vår internationella framtoning i sektorn fredlig samexistens under väldigt lång tid. Det är länge sedan Sverige gjorde några mer vägande inlägg i den internationella debatten på folkrättens område. Detta är markerat också genom att UD:s folkrättsexpert hoppat av från sitt jobb och hänvisat till att regeringen och UD inte längre visar intresse för folkrättsfrågorna. Jag delar uppfattningen om detta bristande intresse, och jag skall utveckla detta närmare.

Sverige har en lång tradition då det gäller arbetet att uppnå fred och samförstånd i världen. Redan före andra världskrigets utbrott gjorde vi många uppmärksammade insatser i Nationernas förbund och andra internationella organ i medlande roller för att rädda världsfreden.

Sverige grundlade också en tradition på folkrättens område genom starka insatser internationellt. Till sitt innehåll har detta inneburit att vi hävdade uppfattningen att anslutningen till ett för hela "statssamfundet" gemensamt normsystem verksamt kan bidra till att undanröja risker för konflikter och i värsta fall krig mellan folken. Sverige har också alltid betonat folkrättens avgörande betydelse gentemot de militärt och ekonomiskt starkare stormakterna. De små nationernas suveränitet och bestämmanderätt över sitt eget territorium har varit en ledstjärna för Sveriges agerande i internationella sammanhang.

Den uppfattningen framgick också av utrikesministerns deklaration.

Arbetet för att trygga folkrätten och verka för en humanisering av krigets lagar hade sedan sin intensivaste period här i Sverige under 1970-talet. Den av regeringen tillsatta folkrättsdelegationen, bl. a. under ledning av Alva Myrdal under lång tid, deltog intensivt i det internationella förhandlingsarbetet i dessa för den svenska profilen i folkrätts- och nedrustningssammanhang betydelsefulla frågor.

Det internationella arbetet ledde 1977 fram till de s. k. tilläggsprotokollen till 1949 års Genèvekonventioner. I dessa båda tilläggsprotokoll fastläggs ett antal viktiga nya regler gällande humanitet i krigföringen – ett förstärkt skydd för civilbefolkningen, regler angående ockupation osv.

Sverige ratificerade under år 1979 de båda tilläggsprotokollen. Därigenom aktualiserades för svensk del en rad frågor inom folkrättens område. Det gällde i första hand tolkningen av vissa regler, spridning av protokollen samt undervisning om de nya reglerna och deras tillämpning. Staternas skyldigheter finns fastslagna i särskilda artiklar i protokollen. Det var huvudsakligen med anledning av att Sverige ratificerade de båda tilläggsprotokollen som folkrättskommittén tillkallades i slutet av 1978. Kommittén med hovrättspresident Carl-Ivar Skarstedt som ordförande lämnade den 1 juni 1984 sitt slutbetänkande, *Folkrätten i krig*, till försvarsministern.

Folkrättskommitténs slutbetänkande anses vara en av de största och mest kvalificerade folkrättsliga utredningar som gjorts i detta land. Kommittén kommer inte enbart med förslag till olika nyordningar och nyorganisationer utan tolkar också komplicerade folkrättsliga regler. Betänkandet har redan kommit att spela stor roll i den folkrättsliga undervisningen i vårt land.

Kommitténs förslag och andra uttalanden berör många myndigheter och organisationer inom det svenska totalförsvaret: försvarsmakten, Svenska röda korset, socialstyrelsen, skolöverstyrelsen, räddningsverket, överstyrelsen för civil beredskap och universiteten. Denna uppräknning visar vilka stora ansvarsområden det gäller och hur viktigt detta arbete är.

Sverige hade en framträdande roll under det mångåriga internationella konferensarbete som låg bakom tillkomsten av de båda tilläggsprotokollen i Genève. Det fortsatta svenska engagemanget inom detta område och inte minst det inom denna del av den folkrättsliga materian unika dokument som folkrättskommitténs slutbetänkande anses utgöra anser jag måste fullföljas. Det är också vad man väntar sig i utlandet. De lösningar av olika problem och frågeställningar som Sverige kommer fram till kan därför antas bli till god ledning och rent av bli mönsterbildande såväl vid tillämpningen av tilläggsprotokollens regelsystem som vid de fortsatta strävandena att vidareutveckla den internationella humanitära rätten. Det finns också ett klart samband mellan folkrätten och svensk säkerhetspolitik. Folkrätten innebär ett skydd för ett litet neutralt land även under konfliktsituationer och krig.

I regeringen är det utrikes- och försvarsdepartementet som har ansvaret för att folkrättskommitténs slutbetänkande omsätts i beslut och andra åtgärder.

Efter beslut i försvarsdepartementet har man bildat ett rådgivande utskott för utbildning och tillämpning av folkrättens regler i krig. Utskottet hade sitt första sammanträde i mars 1986. Vid detta sammanträde drog man upp riktlinjerna för utskottets närmast liggande uppgifter.

Mot denna bakgrund finns det anledning att med oro konstatera att arbetet för att i beslut och andra åtgärder omsätta förslagen i folkrättskommitténs slutbetänkande ännu inte har kommit längre än att folkrättsdelegationens rådgivande utskott inrättats efter ett beslut av regeringen. Utbildningen av juridiska rådgivare åt militära chefer skall också komma i gång genom överbefälhavarens försorg. Snart har det gått tio år sedan tilläggsprotokollen tillkom och tre år sedan folkrättskommitténs slutbetänkande lämnades och ingenting ytterligare har hänt.

Riksdagen har all anledning att begära information om vad som har hänt sedan Sverige 1979 genom beslut av riksdagen ratificerade de båda tilläggsprotokollen. Det är betänkligt att den mångfald av frågor som folkrättskommitténs betänkande innehåller inte har behandlats med den kraft och det engagemang som ämnet så väl motiverar.

Det är också mot denna bakgrund anmärkningsvärt att det i Sverige satsas påtagligt små resurser på forskning och utbildning på detta område. Vid de juridiska fakulteterna finns totalt endast en renodlad folkrättsprofessur, i Uppsala, medan folkrätten i övrigt, i t. ex. Stockholm och Lund, företräds av professorn i internationell rätt, som också har att svara för det rent inomstatliga ämnet internationell privaträtt. Vid en jämförelse med förhållandena i andra länder ter sig avsaknaden av en professur i folkrätt som ytterst anmärkningsvärd. Det finns också andra tecken på att UD är i färd med att nedrusta sitt kunnande på folkrättens område. Detta är att beklaga. Det minskar Sveriges kunnande och initiativförmåga på folkrättens område och försvagar Sveriges auktoritet på nedrustningens område, som alltid har varit prioriterat av samtliga svenska regeringar – mellan två krig och efter det senaste världskriget. Det finns all anledning för regeringen att med kraft ta tag i folkrättsfrågorna. Man borde kunna förvänta sig att en proposition på de sakligt underbyggda och ännu aktuella förslag som folkrättskommitténs betänkande innehåller läggs fram för riksdagen. En professur i folkrätt bör också inrättas, och folkrättsarbetet i UD bör få de resurser som möjliggör meningsfulla insatser på ett, för en liten nation som Sverige, så betydelsefullt område.

Herr talman! Utrikesdebatten i dag har också behandlat ämnen som vår vapenexport. Jag vill bara understryka några saker i det sammanhanget utöver vad mitt partis företrädare Ingemar Eliasson tidigare sagt.

För att denna typ av oro och begynnande misstro mot politiker skall kunna undanröjas fordras att regeringen går till botten i de olika ärendena och öppet redovisar för svenska folket vad som hänt. Skrämmande exempel från andra länder visar hur även starka nationer kan skakas i sina grundvalar om inte sanningen redovisas. En sådan känslig affär är naturligtvis alla turerna kring Sveriges vapenexport.

Strävan efter fred och samförstånd mellan olika nationer sitter djupt i den svenska folksjälen. Av den orsaken är det naturligt att rykten om att Sverige säljer vapen till krigförande nationer och terrorregimer väcker oro och vrede. I avsaknad av klara och entydiga besked om motsatsen sätter många sin tilltro till de illavarslande ryktena. Om Boforsbolaget smugglat vapen till länder som är involverade i krigshandlingar är detta en sak för tullen och polisen att utreda, och om någon är skyldig skall vederbörande ställas inför

domstol. I den processen skall inga politiska makthavare ingripa, endast stå till polisens förfogande för upplysningar om så erfordras.

För den svenska vapenexporten finns i dag klara regler. All vapenexport är förbjuden, men dispens kan ges av regeringen för export till neutrala, politiskt stabila länder. Export av vapen till länder som är indragna i krigshandlingar eller där det finns risk för att så kommer att ske får inte godkännas av en svensk regering. De allt tätare uppgifterna om att svenska vapen, och detta i betydande omfattning, finns t. ex. hos krigsmakterna i Iran, Dubai, Bahrein och Libyen betyder, om uppgifterna är riktiga, klara brott mot reglerna för den svenska vapenexporten.

Huruvida någon regeringsmedlem i olika regeringar känt till dessa förhållanden har konstitutionsutskottet att utreda. I detta utredningsarbete måste regeringen beredvilligt hjälpa till genom att öppet redogöra för av den kända förhållanden. Halvsanningar och oklara besked bidrar bara till att öka misstron hos allmänheten.

Regeringen måste också med det snaraste se över reglerna för vår vapenexport och kontrollapparaten för att dessa regler sedan skall kunna efterlevas.

En vitbok bör också ges ut med en öppen redovisning av vår export av vapen. Det är av yttersta vikt, bl. a. för trovärdigheten i våra strävanden för nedrustning, att misstron mot den svenska vapenhandeln undanröjs.

Herr talman! På biståndsområdet finns det också oroande inslag. Aktioner från SIDA:s ledning för att tysta obekvämlig kritik av vår biståndsverksamhet hör inte hemma i svensk demokrati. Felaktiga och vilseledande uppgifter under frågestunder i riksdagen utgör också hot mot biståndsverksamheten i stort. Kravet på att mänskliga rättigheter skall respekteras vid rekryteringen och behandlingen av arbetskraften vid skogsavverkningarna i samband med Bai Bang-projektet är ett inflammerat diskussionsämne, och den borgerliga oppositionen i riksdagen har krävt att ärendet skall klarläggas och förbättringar i skogsarbetarnas levnadsvillkor skall göras. Efter många debatter i ärendet och med samstämmiga oroande uppgifter från Vietnam som bakgrund har biståndsministern nu tillsatt en utredning som skall lägga fram fakta i ärendet. Utredningen beräknas bli klar till hösten.

I dagarna har biståndsministern själv besökt Vietnam och Vinh Phu-provinsen för att själv bilda sig en uppfattning om skogsarbetarnas villkor. Jag tycker detta är ambitiöst och riktigt, men jag finner det inte särskilt välbetänkt att efter ett kort besök på ort och ställe och ett fåtal intervjuer fälla omdömen om villkoren för skogsarbetarna – detta mot bakgrunden av att professor Rita Liljeström skall lägga fram sin utredning till hösten.

Herr talman! Jag har tagit fram ett par exempel inom Sveriges utrikesförvaltning där oklara regler, bristande kontroll, brister i informationen och bristande öppenhet i redovisningarna skapat ett klimat för misstro och ryktesspridning. Det är inte bra för gamla Sverige att den andan kommer smygande; det blir då ett sjukt samhälle.

Ännu är det inte för sent att rätta till saker och ting i detta hänseende, och vi politiker har ett särskilt ansvar för ärliga och öppna redovisningar av vårt handlande, även när vi har gjort fel. Det skapar respekt.

I de frågor där jag påvisat oro och misstro har regeringen den största

möjligheten att återställa förtroendet genom en öppen attityd och en dokumenterad vilja att rätta till där något har gått snett.

Anf. 19 GUNNEL JONÄNG (c):

Herr talman! En av de grundläggande principerna i svensk utrikespolitik är värnet om de små staterna.

I ESK-processen betonas starkt att de 35 stater som deltar har lika rättigheter och skyldigheter. Oavsett storlek har varje land möjlighet genom den rådande consensusprincipen att säga nej till ett förslag och därmed förhindra dess verkställighet.

Sverige fäster stor vikt vid ESK-processen. Vi tror på dess möjligheter att skapa avspänning och förtroende i Europa. Vi tror på de små staternas möjligheter att ge konstruktiva bidrag härtill.

Jag har just kommit tillbaka från ESK-mötet i Wien. Jag fann stämningen där optimistisk. Den nya sovjetiska öppenheten kan ge möjlighet till nya vinklingar i förhandlingarna, även om alla signaler från Moskva ännu inte tycks ha nått fram till Wien.

Jag fann dock situationen när det gäller det framtida nedrustningsarbetet oroande. Det har kommit in ett nytt element i diskussionerna. NATO- och Warszawapakternas medlemsstater – 23 stycken – har särskilda möten i samband med ESK. Flera av dem anser att frågan om nedrustning i Europa är en fråga för paktstaterna och inte för de neutrala och alliansfria staterna – de s. k. NN-staterna – till vilka Sverige hör.

Det är ett märkligt synsätt. Frågan om avspänning och nedrustning i Europa är en fråga för alla Europas stater, oavsett om de är anslutna till någon pakt eller är neutrala.

Schweiz, som också hör till de neutrala, manifesterar sitt bristande intresse för multilaterala förhandlingar. Detta land vill ej att nedrustningsfrågor diskuteras inom ESK och skiljer därmed ut sig från NN-gruppen.

Denna splittring inom NN-gruppen minskar NN-staternas inflytande. Diskussionen och osäkerheten om hur de framtida nedrustningsförhandlingarna skall bedrivas leder inte bara till minskad makt för NN-staterna utan äventyrar också hela ESK-processens framtida möjligheter.

Styrkan i ESK-processen är just att praktiskt taget alla de europeiska staterna deltar och tillsammans fattar beslut som är av betydelse för Europas framtid.

Jag skulle önska att utrikesnämnden diskuterade den aktuella och framtida situationen när det gäller nedrustningsförhandlingar i Europa. Hanteringen av denna fråga är av betydelse för hela det fortsatta ESK-arbetet. Eftersom detta berör en våra grundläggande utrikespolitiska principer, om de små staternas möjligheter att delta i och påverka nedrustningsförhandlingar, skulle jag faktiskt vilja be utrikesministern att överväga om inte utrikesnämnden borde analysera och diskutera den aktuella situationen.

Skulle förutsättningarna för de följande förhandlingarna förändras kommer det inte att bli någon Stockholmskonferens nr 2.

Jag tycker att vårt eget agerande inte är särskilt klokt när det gäller frågan om lokaliteter. Vi vet att Stockholmskonferensen fick utomordentliga lovord. Bl. a. prisades lokaliteterna och det centrala läget. Möjligheten att

komma tillbaka till Sergels torg hade säkert lockat många delegationer. Att tänka sig nya lokaliteter, eventuellt en bit ut i periferin, är föga lockande.

Från centerpartiet har vi på olika sätt agerat för att Sverige och Stockholm skulle placera sig på kartan för internationella konferenser. Vi såg därvid Stockholmskonferensen som en inkörspport, men varken regeringen eller Stockholms kommun har insett vikten av detta. Då får man också finna sig i resultatet: att Sverige kan bli akterseglat.

Herr talman! Jag skall ta upp en fråga och en utveckling som jag känner oro för och som också har berörts här tidigare i dag. Jag gör det inte i något polemiskt syfte utan för att medverka till en medvetenhet och till ökat ansvarstagande från oss alla.

Sverige har genom åren förvärvat ett gott anseende utomlands. Enligt min mening finns det risk för att detta anseende håller på att naggas i kanten, och vår trovärdighet håller på att få sig en törn.

Vi har just nu många företeelser i vårt samhälle med negativa förtecken.

Vi hade tidigare – på regeringens tillskyndan – en debatt om sänkning av enprocentsmålet när det gäller vårt bistånd.

Från Sverige talades i högtidliga sammanhang om stöd till de sovjetiska judarna och nödvändigheten av att de fick utresetillstånd från Sovjetunionen. Men när de fick det var de inte välkomna till Sverige.

I debatten om vapenhandelsfrågorna finns inslag av dubbelmoral.

Utredningen om Palmemordet har negativt påverkat bilden utåt av svensk polis och svenskt rättsväsende. En hel folkgrupp – kurderna – har kommit i kläm här i Sverige efter mordet.

Jag anser däremot inte att Sveriges solidaritet med de fattiga och de förtryckta har urholkats. Nästa månad lägger vi här i kammaren åter fast ett ambitiöst biståndsprogram, där vi står enade i vårt arbete för solidaritet.

Men hur är det med vår solidaritet med flyktingar som kommer till Sverige? Behandlingen av familjen Malik från Pakistan är omänsklig. Det är ovärdigt Sverige att agera så som har skett.

Dessa skeenden skapar en otrygghet bland oss vanliga människor här i Sverige. Det innebär också att vårt förtroende för myndigheter urholkas. Stabiliteten i samhället ersätts av osäkerhet.

Allt detta bidrar också till att underminera vårt internationella anseende.

Många får ta på sig skulden: regering, myndigheter, politiker.

Men en sak är säker: ansvaret för att stabilisera vårt samhälle, att förbättra vårt internationella anseende – det åvilar oss alla! Här instämmer jag helt med vad utrikesministern sade när han talade om allas vårt ansvar för att ge en klarare bild utomlands av Sverige.

Vi politiker måste ta vårt ansvar att ständigt informera inom och utanför våra partier om det oerhörda behovet ute i världen av stöd och hjälp, om behovet av öppna dörrar mot dem som lider och har det svårt. Vi måste informera om solidariteten som något av det viktigaste i världen människor emellan, den solidaritet som kan minska orättvisorna och som är en av vägarna för att bygga en värld i fred.

I FN-stadgan läggs de folkrättsliga grunder fast som reglerar förhållandena mellan stater och folk. De innefattar bl. a. folkens rätt till självbestämmande

och staternas territoriella integritet. Dessa folkrättsliga grunder borde vara ett skydd för de mindre staterna gentemot stormakterna.

Men både USA och Sovjetunionen sätter sig över dessa grundläggande principer. Det är utomordentligt allvarligt när två stormakter på sätt som sker överträder de regler de själva har accepterat som medlemmar i FN. I kraft av sin råa styrka utövar de våld mot sina svagare grannar. Jag tänker på USA:s övergrepp mot Nicaragua, där t. o. m. Internationella domstolen har lagt fast att USA:s agerande strider mot folkrätten.

Jag tänker självfallet på Sovjetunionens krig mot Afghanistans folk. Det är också ett exempel på stormaktens förakt för ett litet folks vilja att självt bestämma över sitt öde.

Vid ett besök i afghanska flyktingläger som jag gjorde nyligen såg jag det enorma behov av stöd som finns bland de 3 miljoner flyktingar som lever sitt liv i flyktingläger i Pakistan. Men jag såg också deras kampvilja, deras förhoppningar om att få komma tillbaka till sitt land.

Kriget har orsakat svält i olika delar av Afghanistan. Tillgång till bra utsäde är en viktig förutsättning för att avhjälpa bristen på mat. Centerns fredsråd startar därför i dagarna en insamling till ett utsädesprojekt i Kunardalen i Afghanistan.

Också Marocko är en av de stater som också gör sig skyldiga till övergrepp mot en mindre grannstat, det gamla Västra Sahara. Genom ett grymt krig strävar Marocko efter att få så stor kontroll över landet att man kan utvinna de mest värdefulla naturtillgångarna. Det sahariska folket får ekonomiskt stöd från Sverige – det behöver detta stöd, och det behöver även vårt moraliska stöd.

I Turkiet fortsätter kränkningarna av de mänskliga rättigheterna. Även om förhållandena har förbättrats sker fortfarande godtyckliga arresteringar, och det förekommer tortyr vid polisförhör. Turkiet tvångsflyttar kurder i tusental, och kurderna utsätts för bombningar.

Diktaturer i olika delar av världen fortsätter sitt förtryck. Khomeiniregimen överträffar alla i grymhet. Iran–Irak-kriget hjälper till att hålla en förtryckarregim vid makten. Kriget är väsentligt för den iranska regimen. Social välfärd och omsorg om medborgarna kommer i sista hand, och i kriget fortsätter bombningarna mot civila mål.

Det brukar sägas om oss svenskar, herr talman, att vi bara kan tala om en fråga i taget. Chile är ett exempel på detta. I dag engagerar vi oss framför allt mot apartheid och för frågan om Sydafrikasanktioner, och det är naturligtvis viktigt, men vi tycks varken se eller höra vad som händer i Chile.

Chiles export till Sverige ökar mycket kraftigt. Chile är t. ex. i dag – hör och häpna – den största exportören av skogsråvaror till Sverige, medan Chile 1985 inte alls hade någon sådan export. Vår fruktimport från Chile har fördubblats under 1986.

Men Chile är fortfarande samma gamla militärdiktatur som när vi på 1970-talet genomförde en del begränsade handelsbojkotter mot landet. Det får inte gå till så att vi minskar importen från Sydafrika och i stället ökar importen från Chile – vi får inte vara så enögda. Vi måste på nytt ta upp och diskutera situationen i Chile och vår starkt ökande import därifrån.

En sak vet vi, och det är att förtrycket har samma ansikte var det än

förekommer, och det är kvinnor och barn som drabbas mest av förtrycket. Folkrådet värnar också om de mänskliga rättigheterna, men, som Stig Alemyr sade, vi får anledning att återkomma till dessa frågor när vi senare här i kammaren skall diskutera dem separat.

Det finns som väl är, herr talman, också en positiv utveckling ute i världen. Diktaturer går under. Nya länder tar sina första svåra steg på demokratins väg. Med mjukhet, värme och blommor gjorde Corazon Aquino revolution i Filippinerna och störtade Ferdinand Marcos. Med styrka och kraft arbetar hon nu för att införa ett demokratiskt system.

Jag studerade i början av året situationen i Filippinerna och fick en inblick i hur oerhört svår och labil situationen är och hur motsättningarna har vuxit i landet under Marcos tid. Senast i dag på morgonen fick vi höra om angreppet mot en militärakademi i Filippinerna – ett nytt bevis på oron och instabiliteten i landet. Europa bör öppna sin marknad för filippinska varor. Sverige bör stödja Filippinernas ekonomiska utveckling, och vi bör också ge filippinerna vårt moraliska stöd i deras arbete på att bygga upp en demokrati.

Anf. 20 STURE ERICSON (s):

Herr talman! Det heter att detta är en debatt, och därför tänkte jag inledningsvis ta upp några av de frågor som Gunnel Jonäng berörde i sitt anförande. Gunnel Jonäng kritiserade svenska regeringen och Stockholms kommun för att de inte har insett hur viktigt det är att Stockholmskonferensens andra fas kommer att äga rum här i Stockholm. Jag tror nog att det finns ett intresse inom alla partier och på alla händer av att den andra fasen av konferensen anordnas i Stockholm. Det är emellertid inte vi i Sverige som avgör, och jag tror inte heller att det är de lokalfrågor som Gunnel Jonäng tar upp som är avgörande, utan det är en hel del andra faktorer, bl. a. vilka politiska lösningar man kommer fram till. Även om organiserandet av den första fasen lyckades mycket bra kan det vara svårt att få alla de andra 34 länderna att gå med på vad de betraktar som en utlokalisering av konferensen till Stockholm.

Vad sedan gäller Gunnel Jonängs tal om att Sveriges internationella anseende urholkas tycker jag att hennes exempel var litet dåligt valt, när hon tog upp ett enskilt flyktingfall. Jag vill påstå att Sveriges anseende är utomordentligt gott i de sammanhangen. Vi har världens kanske mest generösa flyktingpolitik; vi tog emot 17 000 flyktingar i fjol. T. o. m. 200 svenska kommuner ställer upp för att hjälpa till att ta hand om flyktingarna. Jag skulle därför vilja vädja till Gunnel Jonäng att inte försöka göra partipolitik av enskilda flyktingfall. Myndigheterna befinner sig alltid i ett underläge i den debatten, eftersom de inte öppet kan redovisa alla de fakta som ligger bakom de utredningar som har resulterat i beslut som Gunnel Jonäng kanske finner mindre lyckade.

Herr talman! Den säkerhetspolitiska situationen i Norden är av central betydelse för svensk utrikespolitik. Vår utrikespolitik är i sin tur en betydelsefull del av det säkerhetspolitiska mönstret i Nordeuropa.

Det ökade intresse som de båda militärblocken ägnar det nordiska området orsakas av den militärtekniska utvecklingen. Kolahalvön är av stor strategisk betydelse för Sovjetunionens luftförsvar och som bas för de

kärnvapenbestyckade ubåtar som garanterar Sovjet andraslagsförmåga i den globala terrorbalansen. Dessa strategiska ubåtar har ökat USA:s intresse för Norska havet och Ishavet. Den framskjutna offensiva marinstrategi, som tycks dominera tänkandet bland de amerikanska amiralerna, gör haven norr om Skandinavien till ett område där supermakterna nu är inbegripna i en rustningsduell. NATO har ett betydande strategiskt övertag, eftersom angränsande kust och flygbaser är av stor betydelse för det moderna marina kriget. Kolahalvön är sårbar, och ett framflyttat försvar, dvs. söderut längs den norska kusten, skulle vara till stor fördel för Sovjet.

Detta är i korta drag bakgrunden till NATO:s och Warszawapaktens ökade intresse för den nordligaste delen av Skandinavien. Försvarskommittén konstaterade att vid kris och krig i närområdet har vårt läge blivit mera utsatt och att risken ökat för att vi i ett tidigt skede kan bli indragna i en stormaktskonflikt. Däremot anses inte risken för krig i vår del av världen ha ökat. En tämligen stabil balans råder i Europa.

Det är inte helt lätt att föra en säkerhetspolitisk diskussion på det nordiska planet. Nordiska rådet har hittills byggt på förutsättningen att säkerhetspolitiken inte tas upp till diskussion. De nordiska NATO-länderna har starkt begränsad rörelsefrihet, därför att de garantier om stöd som alliansen skall ge dem är litet osäkra och påverkas av det politiska agerandet i Oslo och Köpenhamn. Finland har genom fredsavtalet och sin vänskaps- och biståndspakt med Sovjet klara restriktioner för sitt handlande. Formellt har Sverige störst frihet, men vi måste ständigt vara lyhörda och ta hänsyn till förändringar i vår omgivning. Våra närmaste grannländers utsatta geopolitiska läge påverkar starkt vår politik och våra åtgärder. Den reala ökning av våra militärutgifter som regeringen nu föreslår är en konkret illustration till detta faktum.

Något som komplicerat vår situation är att militärallianserna numera operativt torde betrakta det nordiska området som en enhet. Därmed ökar behovet av samnordiskt agerande och ömsesidigt hänsynstagande – inom ramen för våra länders olika säkerhetspolitiska bindningar. Vi bör utnyttja de möjligheter som finns, att i samverkan bevara Norden som ett militärt lågspänningsområde.

Det som under 1980-talet mer än något annat gjort det möjligt att på många olika nivåer föra en säkerhetspolitisk diskussion mellan de nordiska länderna, har varit förslaget att göra Norden till en kärnvapenfri zon. Zonförslaget har hittills haft sitt största värde i att det stimulerat till en samnordisk säkerhetspolitisk debatt. Den har ökat intresset och höjt kunskapsnivån i våra länder för de hot och de faror som vi måste försöka hantera i framtiden.

Debatten har också ökat medvetenheten i alla nordiska länder för hur beroende vi är av varandras säkerhetspolitik. Många har kommit till insikt om, att det bara är genom samnordiskt agerande som vi kanske kan påverka den utveckling som fört Norden närmare centrum i stormaktskonfrontationen i Europa. Norden gemensamt kanske kan bidra till att något höja kärnvapentröskeln. Den chansen får vi inte försitta. Därför måste diskussionen om en kärnvapenfri zon i Norden hållas i gång.

Tiden räcker inte för att här ge bakgrunden till dagens zondebatt, utan jag

får nöja mig med några, som jag tror, aktuella argument.

Vi hoppas att de nordiska utrikesministrarna nu äntligen skall tillsätta den ämbetsmannakommitté som skall ta fram underlag för ett framtida samnordiskt agerande i denna sak. Att Island har speciella säkerhetspolitiska problem skall förhoppningsvis inte hindra den isländska regeringen från att delta i sådana överläggningar. Samtal mellan diplomater i en förberedande kommitté innebär ju inga bindningar. Det bör rimligen ligga i Islands nationella intresse att även säkerhetspolitiskt markera sin nordiska hemvist.

Som ett resultat av den samnordiska parlamentarikerkonferensen, som hölls i Köpenhamn i november 1985, har en informell nordisk parlamentarikergrupp arbetat med att formulera samnordiska ståndpunkter, som kan utgöra en grundval för det fortsatta arbetet med zonförslaget. Ett 20-tal partier från de fem nordiska parlamenten har deltagit och de representerar majoriteter i samtliga dessa parlament. Tyvärr har högerpartierna i de nordiska NATO-länderna och i Sverige tackat nej till att delta. Sverige har representerats av centerpartiet, vpk och socialdemokraterna. Ett textutkast som kan bli grundvalen för en fortsatt nordisk diskussion är nu ute på remiss i de deltagande partierna.

Knut Frydenlund tog några veckor före sin alltför tidiga död ett initiativ, som kan föra zonfrågan ett stort steg framåt. Jag är övertygad om att hans efterträdare Thorvald Stoltenberg kommer att agera i samma anda. Frydenlund konstaterade att om de nordiska NATO-medlemmarna skall kunna delta i ett zonarrangemang, måste det klargöras vilken roll kärnvapnen i framtiden kommer att spela inom NATO-försvaret. Norge avser därför att inom NATO ta upp en diskussion om alliansens kärnvapenberoende och begära att frågan utreds.

Kåre Willoch, numera ordförande i Stortingets utrikesutskott och som alltid mycket lojal med aktuella åsikter i Washington, gick genast till motattack mot Frydenlund. Enligt Willoch måste man börja med att säkra balansen mellan de konventionella styrkorna i öst och väst. Först därefter kan man ge avkall på kärnvapnen. Det blir en katastrof om man tar dessa frågor i fel ordningsföljd. Sedan tillägger Willoch: "Sovjet har en meget betydlig övervekt i konventionelle styrker i Europa."

Detta är i koncentrat högerns sakliga invändning mot en ändring av NATO:s kärnvapenstrategi i Europa och mot att mellan de nordiska NATO-länderna föra realdiskussioner om en kärnvapenfri zon. Synpunkter av samma innehåll som Willochs har här i kammaren framförts av moderaterna.

Allt fler västliga bedömare går nu öppet emot de traditionella åsikterna om östs stora övertag i fråga om konventionella styrkor i Europa. The London Institute for Strategic Studies, som anses allmänt pro-västligt i sina bedömningar, har nu under en rad år kommit till slutsatsen, att den samlade konventionella balansen mellan NATO och Warszawapakten är sådan, att ett militärt angrepp skulle vara ett högst riskfyllt företag för båda sidor, eftersom ingendera parten har tillräcklig samlad styrka för att garantera seger.

En rapport från det ansedda Brookings Institute i Washington i fjol konstaterade att den konventionella balansen inte bara är nära jämvikt utan

t. o. m. i västs favör. Ordföranden i USA-senatens utrikesutskott, Claiborne Pell, har gett uttryck för liknande uppfattningar.

Egentligen är det här inte särskilt egendomligt eftersom NATO:s samlade BNP är ungefär fyra gånger så stor som Sovjetunionens. Det betyder, att även om Sovjet använder en större andel av sina resurser på militära rustningar, så kommer man ändå på efterkälken. Det är svårt att göra annat än grova kalkyler på de totala militärutgifterna, men enligt SIPRI:s årsböcker torde västalliansens militära kostnader vara ungefär dubbelt så stora som Warszawapaktens. Detta har gällt under många år och NATO har därigenom byggt upp en styrka, som mycket väl kan mäta sig med östsidans.

De 16 NATO-staterna utgör den starkaste, ekonomiskt mest stabila och folkrika allians världen någonsin skådat. Det är en gåta varför de politiska ledarna för denna allians inte agerar med större självförtroende och frigör sig från det trauma, som det kollektiva självmordshotet om förstaanvändning av kärnvapen nu utgör i dagens Europa. Allt fler – även militära bedömare – menar att NATO:s kärnvapenoption inte är ett trovärdigt hot, och därför gör mer skada än nytta för försvaret av de västliga demokratierna. Det politiska beroendet av slagfältskärnvapen börjar i dagens Västeuropa alltmer uppfattas som en belastning. Frydenlunds initiativ ligger därför rätt i tiden. Willoch däremot har inte följt med sin tid, när han bygger sitt försvar av NATO:s obsoleta kärnvapendoktrin på myten om östsidans enorma konventionella övertag.

Här i Sverige har ÖB haft regeringens uppdrag att göra en studie av de militärstrategiska, militäroperativa och militärtekniska förhållandena i Centraleuropa. "Europaprojektet" har under två år engagerat den bästa expertis vi har på området, med tillgång till all den information vi har lyckats samla. Flera av deras rapporter är hemliga, men i januari publicerades en sammanfattning av slutrapporten. Det ÖB delger oss är mycket intressant läsning. Det ständiga talet om hotet från östs enorma konventionella övertag bland de grupper som jag brukar kalla "det moderat-militära komplexet" borde nu dämpas. Svenska Dagbladet har i sin självupptagenhet undvikit en redovisning av Europaprojektets slutrapport. Försöker redaktörerna tiga ihjäl ÖB:s redovisning, eftersom den inte stämmer med de fördomar som de med sådan frenesi propagerar?

ÖB konstaterar att det inte går att ge ett enkelt och entydigt svar på frågan om det föreligger militär jämvikt mellan Warszawapakten och NATO. Warszawapakten har visserligen större markstyrkor, främst stridsvagnsförband, som kan användas för en offensiv, men NATO har starkt pansarvärn och väsentligt starkare flygstyrkor. Studien framhäver flygkrigets avgörande betydelse för styrkebalansen. I ett längre rustningsperspektiv tycks tendensen vara ett ökande tekniskt försprång för NATO, vars ekonomiska potential ju är flera gånger större än Warszawapaktens.

Herr talman! Med det här inlägget har jag velat bidra till det politiska upplysningsarbete som krävs för att ta död på myten om östs enorma konventionella övertag i Europa. Starka intressen vill hålla denna myt vid liv – bl. a. de i vårt land som ständigt kräver kraftigt ökade satsningar på det militära försvaret.

En mer realistisk bedömning av de konventionella styrkerelationerna

mellan NATO och Warszawapakten håller nu på att breda ut sig i Västeuropa. Därmed måste den NATO-strategi som bygger på förstaanvändning av kärnvapen i Europa så småningom överges. Den processen kan ta några år. Vi som engagerat oss i arbetet för att göra Norden till en kärnvapenfri zon upplever i dag att tiden arbetar för vår sak.

Prot. 1986/87:89
18 mars 1987

Utrikesdebatt

Anf. 21 GUNNEL JONÄNG (c) replik:

Herr talman! Sture Ericson och jag var ju båda delegater vid Stockholmskonferensen, och vi vet hur de europeiska delegationerna uppskattade lokaliteterna i det förutvarande riksdagshuset vid Sergels torg. Vi kan nog tillsammans ge en elöge till regeringen, till UD och till den svenska delegationen för det väldigt fina värdskap som utövades.

Jag vet att – och det tror jag att även Sture Ericson vet – många delegationer med stor glädje skulle ha kommit tillbaka till Stockholm. Men utvecklingen på lokalitetsområdet försvårar naturligtvis detta.

Det är riktigt som Sture Ericson säger att anordnandet av en Stockholmskonferens 2 beror inte främst av lokaliteterna utan framför allt av utvecklingen nere i Wien. Jag tog upp den frågan speciellt i mitt anförande och framhöll att många stater har önskemål om att nedrustningsförhandlingarna skall föras mellan de stater som är anslutna till pakterna och att ESK skall arbeta vid sidan om samt att det skall ske en kommunikation däremellan. Naturligtvis spelar det här in i betydande omfattning.

Sture Ericson sade att vi har världens generösaste flyktingpolitik. Det är riktigt att vi har en generös flyktingpolitik, men låt oss tillsammans värna den politiken och vara rädda om den. Är politiken bra skall vi ju inte försämma den, och därför måste vi ständigt analysera situationen och se vad som händer. Vi måste ständigt penetrera fallen och undersöka hur flyktingpolitiken följs upp här hemma, hur vi bemöter dem som söker asyl osv.

Jag drev nu inte, anser jag, mycket partipolitik i mitt anförande, för jag tyckte att hela den här utrikespolitiska debatten i hög grad hade präglats av samförstånd, och jag ville försöka vara en röst som gav uttryck åt detta samförstånd. Att man för fram ett speciellt exempel kan ändå inte hänföras till partipolitik, såvitt jag förstår.

Anf. 22 STURE ERICSON (s) replik:

Herr talman! Gunnel Jonäng backar nu i sin kritik när det gäller Stockholmskonferensens andra fas och håller med mig om att det inte är lokalfrågorna som avgör om konferensen kommer till Stockholm eller inte. Så förhåller det sig. Vi kommer att lösa lokalfrågan, om de 35 staterna nere i Wien bestämmer sig för att hålla den andra fasens sammanträden i Stockholm. Lokalfrågan blir inget stort och avgörande problem för oss.

Det är riktigt att det är den politiska utvecklingen i de förhandlingar som nu förs som avgör om Stockholm är en lämplig lokaliseringsort eller inte. Det är bara att beklaga att framför allt USA driver linjen att de neutrala skall hållas utanför diskussioner om nedrustning och att man bara skall föra förhandlingar om förtroendeskapande åtgärder när de neutrala är närvarande. Härvidlag finns alla åsikter företrädda i västgruppen. De neutrala vill

vara med, men även den gruppen är – som Gunnel Jonäng sade i sitt första anförande – litet splittrad. Schweizarna driver en egen linje.

Vi får väl se vart den här förhandlingen leder. Vi skall nog inte ännu ge upp våra ansträngningar att föra också nedrustningsdiskussionerna inom ESK-ramen. För vad blir kvar av ESK och balansen mellan de olika korgarna – mänskliga rättigheter, säkerhetspolitik – om man bryter ut nedrustningsfrågorna och börjar föra diskussionen om dem på paktnivå? Vi neutrala tror också att vi kan tillföra en europeisk förhandling om nedrustning någonting positivt, att vi kan fungera som något slags katalysatorer i konflikten mellan militärpakterna.

Slutligen: Gunnel Jonäng håller nu med om att vi för en generös flyktingpolitik. Jag reagerade mot vad jag tyckte var en antydan till att försöka partipolitiskt utnyttja ett enskilt flyktingfall. Den sporten brukar folkpartiet excellera i. Jag trodde inte att centerpartiet höll på med sådant.

Anf. 23 GUNNEL JONÄNG (c) replik:

Herr talman! Jag tror faktiskt att Sture Ericson missuppfattade mig. Jag backade inte i min kritik när det gäller lokaliteterna. Hela tiden har jag sagt att lokaliteterna är naturligtvis *en del* av det hela. Och det är väl ändå uppenbart för alla att om inte Stockholm har några lokaliteter att erbjuda, så är den första förutsättningen borta när det gäller att få en Stockholmskonferens 2. Men vi är överens om att det är utfallet av förhandlingarna nere i Wien som kommer att vara avgörande.

Det är riktigt som Sture Ericson säger att USA driver linjen att de neutrala staterna inte skall vara med i nedrustningsförhandlingar. Härvidlag har jag precis samma uppfattning som Sture Ericson, att detta är väldigt svårt för oss att förstå, därför att vi i Sverige – liksom fallet är i de andra neutrala länderna – är ju medvetna om att avspänning och nedrustning i Europa *är* inte en fråga bara för dem som tillhör pakterna. Det *är* en fråga även för oss neutrala. Detta står helt klart för oss. Vi tror också att vi har något konstruktivt att bidra med i de här nedrustningsförhandlingarna, och jag vet att regeringen agerar för att det skall åstadkommas resultat i detta avseende. Jag hoppas också att man, som jag sade, skall kunna diskutera detta i utrikesnämnden och se vilka åtgärder som kan vidtas för att försöka förbättra möjligheterna att få nedrustningsfrågorna behandlade inom ESK-processen.

Sture Ericson upprepade påståendet att jag utnyttjar ett enskilt flyktingfall. Men tycker Sture Ericson verkligen att man kan försvara det som hände med den här familjen? Det gällde en höggravid kvinna som hämtades från ett sjukhus. Jag kan inte se att det finns *något* försvar för ett sådant handlande. Det är naturligtvis detta som oroar mig. Jag sitter med i invandrarverkets styrelse, och jag skall ta upp frågan. Jag har väldigt svårt att förstå hur en familj kan utsättas för en sådan här behandling.

Jag tycker att vi skall inte väja när det gäller de här exemplen. Vi skall se på dem, analysera vad som är fel och vad som har gått snett samt göra vad vi kan för att reparera skadan.

Anf. 24 STURE ERICSON (s) replik:

Herr talman! Gunnel Jonäng sitter i invandrarverkets styrelse och har alltså möjligheter att personligen ta fram all den information som behövs för att bedöma det här fallet. Men hon gör inte det utan ställer sig upp i kammaren och försöker bedriva partipolitik med utgångspunkt från ett enskilt utvisningsfall. Det tycker jag är litet diskvalificerande för en ledamot av invandrarverkets styrelse.

När det gäller lokalfrågan för Stockholmskonferensen beklagar jag att Gunnel Jonäng står här i kammaren och lämnar felaktig information. Hon säger att vi har inte lokaler för att ta hand om den andra fasen av Stockholmskonferensen. Vi har lokaler. Jag beklagar att Gunnel Jonäng påstår att så inte är fallet – detta kommer man i Wien att citera bland de konkurrenter som Stockholm har för att arrangera konferensen. De är mycket vaksamma. De kommer att säga att parlamentariker i Stockholm har konstaterat att Stockholm inte längre har några lokaler – då faller Stockholm bort ur konkurrensen. Detta kommer att utnyttjas av de länder som gärna vill ha Stockholmskonferensens andra fas efter Wien, de länder som har upptäckt att det är ekonomiskt mycket gynnsamt att arrangera sådana möten. Jag beklagar därför den desinformation som Gunnel Jonäng nu har spritt i kammaren. Jag försäkrar att Stockholm kommer att ha mycket bra lokaler om vi får möjlighet att arrangera Stockholmskonferensens andra fas. Så är det.

Tredje vice talmannen anmälde att Gunnel Jonäng anhållit att till protokollet få antecknat att hon inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 25 STEN STURE PATERSON (m):

Herr talman! Tidskriften *The Economist* blev speciellt uppmärksam i förra veckans finansdebatt. Orsaken var att finansminister Feldt observerat en artikel om Sveriges ekonomi i tidskriftens utgåva av den 7 mars 1987 och funnit artikeln sakligt välunderbyggd.

Samma nummer av *The Economist* innehåller en ledare ur vilken jag, med samma tilltro till sакligheten i tidskriftens innehåll som finansministern visat, vill göra följande citat som inledning till detta mitt anförande:

– Européerna är ett underligt släkte. De kan snart komma att leva på en halvt kärnvapenfri kontinent. De flesta av dem tycks tro att denna lyckliga möjlighet är resultatet av ett "Gorbatjovinitiativ", medan faktum är att det nollalternativförslag som Michail Gorbatjov presenterade den 28 februari hade lagts fram av Ronald Reagan 1981 och då avslagits av ryssarna. Sedan har de halvt accepterat det, förra året med förbehåll av ett förlamande stjärnornas-krig-villkor, som nu undanröjts, fem och ett halvt år efter det att förslaget först lades fram.

Oavsett de politiskt spektakulära skillnader som kan vara fördolda i det anförda citatet är detta intressant från speciellt två synpunkter. Ledarskriften fångar i dessa få inledande meningar upp företeelser som i väsentlig grad påverkar den miljö i vilken det utrikespolitiska arbetet måste äga rum.

En sådan är den nygamla desinformationsverksamheten. En annan är nedrustningsförhandlingarnas verklighetsfrämmande process.

Desinformationen som vapen i en krigssituation har en uråldrig historia. Mindre uppmärksammat är att den nu återuppstått i modern form som ett vapen under fredstid i ideologiernas kamp om makten. Med desinformation riktad mot ett annat land kan dettas väljaropinion påverkas, intresseorganisationer missledas och misstro skapas mot rådande politiska system.

Intresset för desinformationens roll i det världspolitiska spelet väcktes av Arnaud de Berchgraves och Robert Moss 1980 publicerade bok *The Spike*. Dess innehåll väckte sensation. USA:s kongress öppnade hearings om desinformation, och inom USA:s utrikesdepartement bildades en avdelning för bevakning av Sovjets desinformation utomlands. Värdefulla vittnesmål avgavs av Stanislav Levchenko, avhoppare från KGB, och Ladislav Bittman, avhoppare som biträdande chef för det tjeckoslovakiska departementet för desinformation. Ytterligare belysande material läggs fram i böcker som *Dezinformatsia* av Roy Godson och Richard H. Schultz samt *New Lies for Old* av Anatolij Golitsyn. – Utvärderingen av tillgängligt material får ett visst mönster att framstå.

För det första är förmodligen den västliga desinformationen inne i Sovjetunionen minimal. Orsaken är att det synes mindre meningsfullt att påverka den allmänna opinionen i Sovjet, då denna har så litet inflytande på sovjetisk politik. Bättre förutsättningar antas då föreligga i mera öppna östeuropeiska länder som exempelvis Polen.

Väst-väst-desinformation förekommer, särskilt genom metoden att köpa plats för artiklar i pressen.

Återstår frågan hur effektiv Sovjetblockets desinformation är när det gäller att påverka opinionen i västsidans öppna samhällen.

Uppskattningsvis ger Sovjet ut ca 4 miljarder dollar om året på öppen och förtäckt propaganda. Ca 15 000 personer är aktivt verksamma på området. I beteckningen "aktiva åtgärder" innefattas internationella frontorganisationer, agentpåverkade operationer och falsarier.

Framgången för Sovjets desinformation är omdiskuterad. Generellt synes resonansen bli dålig när motivet för desinformationen ligger alltför långt borta från den allmänna opinionens mening, medan betydande framgång kan nås om desinformationen anknyter till redan populära uppfattningar.

Desinformationen försvårar det internationella umgänget genom att sakförhållandena undanskymas. Stora krav på grundlig källkritisk granskning av underlagsmaterialet till alla beslut på det utrikespolitiska fältet måste ställas på all till beslutet medverkande personal. Även massmedia har ett särskilt ansvar att bevaka att de inte blir utnyttjade för spridande av desinformation. Detta gäller även för Sverige.

Motionsvägen har jag påvisat problemet och kan konstatera att vårt psykologiska försvar betraktar desinformation som en företeelse som endast uppträder i samband med krigstillstånd eller möjligen redan i ett skymningsläge. Försvaret mot desinformation i fredstid är helt otillfredsställande, för att inte säga obefintligt.

Det finns välgrundad anledning att efterlysa kraftfullare initiativ från regeringen än vad som tagits i årets försvarsproposition i denna angelägna

fråga. Den är relaterad till utformningen av svensk utrikespolitik, till avvägningen av våra försvarsansträngningar och i förlängningen till bedömningen av vilka insatser som krävs för att bevara friheten för ett Sverige med ett öppet demokratiskt styrelseskick.

Desinformationens metodik och syfte står i bjärt kontrast till de stolta deklamationer som uttalades av ledande statsmän i samband med tillkomsten av Förenta nationerna 1945.

Inför kongressens båda kamrar avgav president Roosevelt följande stolta deklamation:

- Vi måste leda världssamarbetet eller bära skulden för ytterligare en världskonflikt. --- Jag anser att Krimkonferensen innebar en lyckad ansträngning av de tre ledande nationerna för att finna en gemensam grund för fred. Det betyder - och bör också betyda - slutet på de system som grundar sig på unilateralt handlande, slutna allianser, intressesfärer, maktbalanser och alla de andra lösningar som prövats i århundraden utan att lyckas.

Winston Churchill såg inte mindre optimistiskt på framtidens möjligheter när han talade till underhuset den 27 februari 1945:

- Vi har alla tre gemensamt beslutat om långsiktiga åtaganden som på en och samma gång är praktiska och högtidliga. Tillsammans har vi den obestridbara makten att leda världen till välstånd, frihet och lycka. Stormakterna måste försöka att leda i stället för att styra. Tillsammans med andra stater, såväl stora som små, har vi möjligheten att bilda en världsorganisation som, väl utrustad med maktresurser, kommer att värna alla staters rätt mot angrepp. Jag är övertygad om att ett bättre alternativ nu finns inom räckhåll än vad mänskligheten någonsin tidigare haft i dokumenterad historia.

I samma fråga uttalade Josef Stalin inför det kommunistiska partiets centralkommitté:

- Bortsett från en total avväpning av angriparmakter finns det endast ett sätt - att bilda en särskild organisation för säkrandet av freden och säkerheten i världen och att låta dess verkställande organ förfoga över det minimum av militära resurser som krävs för att förhindra aggression. Det får inte bli en upprepning av NF, som vi har i dystert minne och som varken hade rätten eller de medel som krävdes för att avvärja aggression. Det kommer att bli en ny, speciell organisation med auktoritet och utrustad med allt som krävs för att försvara freden och avvärja aggression. Kan vi förvänta oss att den kommer att bli effektiv? Den kommer att bli effektiv om stormakterna fortsätter att handla i en enig och samstämmig anda.

Herr talman! Hur har nu dessa högtidliga löften och ljusa framtidsförutsägelser kommit till uppfyllelse? Vi finner att den enighet mellan de tre stormakterna, som var en förutsättning för deklamationernas uppfyllelse, redan på ett tidigt stadium havererade. Det unilaterala handlandet, de slutna allianserna, intressesfärer och maktbalanser har återvänt i ett skrämmande omfång. De maktresurser som var en förutsättning för att "värna alla staters

rätt mot angrepp" eller för att "förhindra aggression" har inte FN fått tillgång till. Medlemsländerna har genom åren givit många prov på svek mot FN som organisation, dess stadga, iklädda åtaganden och elementära grundregler. FN befinner sig nu i en organisatorisk, institutionell och politisk kris samt en forskningens och kunskapens kris. Situationens allvar förstärks av att intresset för internationella åtaganden är i avtagande på grund av en motvilja mot att få den egna handlingsfriheten begränsad. Är dessa svek ett bevis på att det internationella samarbetet visat sig vara något som ännu är bortom mänsklighetens förmåga? – Det är en fråga som Princetonprofessorn Leon Gordenker ställer sig efter sin analys av FN:s situation.

Det vilar på medlemsländernas ansvar att se till att Gordenkers pessimistiska reflexion ej får fotfäste. Med gemensamma ansträngningar måste kripsituationen lösas upp och tilltron till FN som organisation förstärkas. Det ges inget annat alternativ än FN som fredsbevarande och krigsförhindrande organisation. Endast inom FN:s samarbetsram står lösningar att finna på de stora globala problemen – den världsekonomiska krisen, resurs- och energiproblemen, kort- till långsiktiga miljöproblem, den fortsatta befolkningsökningen, polariseringen mellan rika och fattiga. Alla är problem som inget land kan lösa av egen kraft.

Sveriges inställning är klar. I proposition 1986/87:100, bil. 5, betonas att en hörnsten i vår utrikespolitik är vårt medlemskap i FN och de förpliktelser som åläggs staterna enligt FN:s stadga. FN:s universella karaktär måste upprätthållas. Därför medverkar Sverige med optimism i det påbörjade reformarbetet, som skall återge FN dess effektivitet och finansiella styrka.

Den universella insikten om att ett världskrig är totalt oacceptabelt är ett stöd för FN i dess fredsbevarande arbete. Ett tredje världskrig med insats av kärnvapen skulle innebära slutet för all mänsklig civilisation. Här om föreligger också en samstämmig universell uppfattning. Ändå fortsätter en kärnvapenupprustning som inte kan föra någon part fram till en seger. Denna politik saknar ett brett förankrat folkligt stöd. Folkviljan kräver kärnvapens totala avskaffande som ett första steg i nedrustningssträvandena. Mot denna bakgrund framstår kärnvapenmakternas agerande som verklighetsfrämmande.

Världens totala rustningskostnader beräknas av SIPRI belöpa sig till ca 900 miljarder dollar per år. Det är ett astronomiskt belopp, som avsätts för ett rent destruktivt ändamål. Dess utnyttjande kräver vidare betydande personalresurser, alltifrån beslutsfattare, forskare och administratörer till enskilda soldater. Följdverkningarna, hur man skall ta sig ur denna onda cirkel, tillkommen på grund av en djup internationell förtroendekris, kräver sin tribut av högt kvalificerad personal. Vidare följer att arbetet måste rapporteras av massmedia och därmed kommer att uppta ett betydande utrymme i dess flöde. Sammantaget växer bilden fram av en värld i ofred och otrygghet, en värld där alltför stor del av den samlade mänskliga hjärnkapaciteten är bunden till en verksamhet som innebär destruktion och självförintelse.

I rådande situation är utrymmet trångt för de krafter som vill vända utvecklingen mot en värld i förtroendefullt samarbete för att skapa bättre livsmiljö för alla. Det är hög tid att vända intresseinriktningen mot de stora

tidigare här uppräknade, globala problemen. De kan endast lösas på fredlig väg och i internationell samverkan.

Proposition 1986/87:100, bil. 5, ger stöd för dessa tankegångar. Däri betonas den viktiga uppgiften att i internationell samverkan bl. a. ta sig an de stora miljöproblemen som försurning, ökenspridning och skogsförstöring. Detta är en linje som länge drivits av moderata samlingspartiet. Vi har även fört fram i debatten nödvändigheten av betydande internationella insatser på naturmiljösidan för att rädda Afrika från att vara en döende kontinent. För inte fullt 3 % under fem år av de årliga rustningskostnaderna i världen skulle hela kostnaden kunna betalas för FN:s våren 1986 antagna utvecklingsprogram för återhämtning och utveckling i Afrika 1986-1990.

Endast inom ett reaktiverat FN kan en framgångsrik kamp föras mot miljöförstörelse, de omfattande flyktingproblemen lösas, de mänskliga rättigheterna få genomslagskraft och en fredlig samverkan uppnås. Därför är det viktigt att Sverige slår vakt om FN som en grundsten i sin utrikespolitik.

Anf. 26 MAJ BRITT THEORIN (s):

Herr talman! Arbetet för internationell nedrustning handlar på en gång om Sveriges säkerhet och om mänsklighetens överlevnad. I det arbetet behövs den folkliga opinionens brinnande engagemang. Där behövs de tekniska och militära experternas detaljkunskap och de diplomatiska förhandlarnas tålmodighet och uppfinningsrikedom.

Från stormakternas förhandlingar är Sverige och större delen av världen utestängda. Vi är hänvisade till att göra uttalanden, formulera krav, samtala, vädja, argumentera och någon gång framlägga konkreta förslag.

Sveriges roll i nedrustningsarbetet är emellertid inte enbart denna. Viktiga förhandlingar förs multilateralt. I dessa sammanhang, där Sverige är med, spelar vi en aktiv, ja ofta t. o. m. ledande roll.

I mitt anförande i dag om svensk nedrustningspolitik tänker jag framför allt ta upp det multilaterala arbetet.

I Wien diskuteras nu hur Stockholmskonferensens arbete skall kunna förbättras. Stockholm har lagt en god grund för nedrustningsförhandlingar inom ESK:s ram.

Både öst och väst har uttalat sig för förhandlingar om nedrustning i ett Europa från Atlanten till Ural.

Sverige hävdar att de framtida förhandlingarna måste handla både om en vidareutveckling av de förtroende- och säkerhetsskapande åtgärderna och om egentlig nedrustning. Vi vill på jämställd fot med andra stater delta i sådana förhandlingar. Just staternas lika rättigheter är en hörnsten i ESK-arbetet.

Vårt huvudskäl för att delta är att själva kunna bevaka viktiga svenska intressen. Står vi utanför finns risk för att de neutrala staternas särskilda säkerhetspolitiska situation glöms bort. Resultatet av överenskommelser som rör Centraleuropa får inte heller bli att t. ex. militära styrkor och aktiviteter flyttas norrut.

De neutrala och alliansfria staterna hotar inte någons säkerhet. Vi har anledning att tro att både öst och väst tvärtom sätter värde på att Sverige bidrar till lugn, stabilitet och fred i en viktig del av Europa.

Erfarenheterna från ESK-processen visar att deltagande av stater utanför de militära allianserna kan underlätta överenskommelser.

Som bekant har förslag även framlagts i Wien om separata förhandlingar om förtroende- och säkerhetsskapande åtgärder resp. nedrustningsåtgärder. I de senare skulle enbart de 23 paktanslutna staterna delta.

Diskussionen om formerna för framtida förhandlingar fortsätter bland de 23 paktanslutna och bland alla de 35. Ett slags förberedande förhandling pågår. Det går inte att i förväg förutse resultatet av denna. Men Sverige kommer att konsekvent verka för ett resultat som tillgodoser våra grundläggande intressen.

Nedrustningskonferensen i Genève, CD kallad, skapar sällan spektakulära rubriker – som mötet i Reykjavik, generalsekreterare Gorbatsjovs utspel eller den amerikanska SDI-debatten. Men den är likafullt viktig, ja, oundgänglig.

Hur skulle ett fullständigt provstoppsavtal kunna upprättas bilateralt eller trilateralt när sex stater har sprängt kärnladdningar och minst en handfull övriga stater kanske skulle kunna göra det inom en nära framtid? Hur skulle två stater kunna avskaffa alla strategiska kärnvapen när ytterligare tre stater innehar sådana vapen? Hur skulle stormakterna själva kunna avtala om ett förbud mot kemiska vapen när sådana vapen sannolikt redan finns spridda till andra stater och när flertalet av världens stater sannolikt är i stånd att tillverka dem?

Viktiga och nödvändiga steg kan och måste tas av de ledande kärnvapenmakterna. Men verkligt effektiva och heltäckande åtgärder förutsätter hela världssamfundets medverkan.

Svaren på rustningsfrågorna är därför multilaterala.

Årets nedrustningssession i CD, som inleddes för en månad sedan, lovar att bli synnerligen intensiv, särskilt för Sveriges del. I år har den svenske förhandlingsambassadören övertagit ordförandeskapet i konferensens kommitté för kemiska vapen – den enda dagordningspunkt där i dag reella förhandlingar bedrivs.

En verifierbar kemivapenkonvention skulle förbjuda produktion av en hel kategori massförstörelsevapen och innehålla bestämmelser om hur lager och produktionsanläggningar skulle förstöras. Därigenom skulle den bli den första av sitt slag i nedrustningsförhandlingarnas historia. Den skulle kunna bli ett slags mall att användas i framtida förhandlingar om andra vapenkategorier. Den skulle innebära ett verkligt genombrott för multilaterala nedrustningsansträngningar och framför allt för nedrustningskonferensen.

En fullständig konvention är inom räckhåll. Förhandlingarna är inne i ett avgörande skede. Efter 15 års överläggningar, och betydande framsteg på senare tid, kan de återstående huvudfrågorna nu överblickas.

Frågan om hur existerande vapenlager skall deklarerats har under de senaste veckorna kommit närmare en lösning. Andra utestående problem i förhandlingarna gäller procedurer för inspektion på anmaning och kontroll av att stridsmedel inte produceras i den fredliga kemiska industrin.

Det är bråttom att nå resultat i Genève. Vapenutvecklingen står inte stilla.

Kemiska vapen har använts nyligen, av Irak i Gulfkriget. Det finns en klar risk att de kan komma till användning på nytt i denna eller andra konflikter.

Stormakter förbereder sig för att använda kemiska vapen. Förenta Staterna har beslutat att i höst börja producera nästa generation kemiska vapen, de s. k. binära vapnen. Frankrike gör ingen hemlighet av att de planerar för produktion av moderna kemivapen. Sovjetunionen har, till skillnad från Förenta Staterna, aldrig upprätthållit något produktionsstopp för kemiska vapen.

Dessutom misstänks allt som oftast ett betydande antal andra stater, framför allt u-länder, vara i färd med att skaffa sig dessa vapen. Att göra detta är knappast för någon stat förenat med oöverstigliga tekniska hinder. Uttrycket de fattigas atombomb säger vad det handlar om.

De problem som återstår att lösa i Genève är svåra, men långt ifrån tekniskt omöjliga. Avgörande är om alla stater är beredda att söka sig fram till rimliga kompromisslösningar. Alternativet till förhandlad nedrustning borde inte tilltala någon, för det är utökad tillverkning av kemiska vapen i föregivet avskräckningssyfte, spridning till olika konflikthårdar, krångliga system för exportkontroll som drabbar både u-länder och den kemiska industrin.

Att göra allt som är möjligt för att bana vägen för en kemivapenkonvention är en central uppgift för svensk nedrustningspolitik under 1987. Vi har fått ett stort förtroende – och ett tungt ansvar.

Herr talman! Nedrustningskonferensens första dagordningspunkt är, sedan länge, frågan om ett fullständigt provstoppsavtal. Men dess arbete fördröjs, fortfarande, av en kombination av verkliga meningsskiljaktigheter och procedurell dogmatism.

I själva sakfrågan har de sovjetiska kärnsprängningarna den 26 februari och den 12 mars markerat att ännu ett tillfälle har försuttits. Som så många andra stater har Sverige beklagat att Förenta Staterna fortsatt sina provsprängningar under de sovjetiska moratoriernas 18 månader. Vi har också – och här vill jag invända litet grand mot vad Olof Johansson sade tidigare – givit uttryck för, kraftfullt, vår uppfattning om de franska kärnvapenproven i Stillahavsområdet. Det har skett vid överläggningar med president Mitterrand när han har varit här i Sverige, och det har skett i uttalanden såväl från utrikesministern som från min sida.

Våra protester kommer nu att rikta sig mot varje provsprängning – oavsett om de äger rum i Nevadaöknen, i Kazachstan, på Mururoa eller någon annanstans.

Kärnvapenmakterna borde visa återhållsamhet i vapenlaboratorier och på testplatser och dådkraft vid förhandlingsbordet. Inte tvärtom, som de gör i dag.

Reykjavikmötet var ett sällsynt exempel just på dådkraft vid förhandlingsbordet. Med de två föll på mållinjen. Beslutsamhetens friska hy såg sedan ut att blekna snabbt.

Men än finns möjlighet att rädda visionen om radikal kärnvapenedrustning. Förenta Staterna och Sovjetunionen har omsider börjat att gemensamt söka fästa på papper vad de är eniga om, och vad de inte är eniga om, kring de frågor som diskuterades på Island.

De rapporter vi fått tyder på att denna process kan bli mödosam. Inte enbart rymdfrågorna står i vägen för en uppgörelse.

Sambandet mellan rymdvapen och strategiska kärnvapen är uppenbart. Det är ingen tillfällighet att ABM-avtalet och det första SALT-avtalet förhandlades fram och undertecknades samtidigt. Urholkas ABM-avtalet, ökar risken för en ohämmad kapprustning med kärnvapenarsenalernas största domedagsvapen.

Som det uttrycktes i den svenska utrikesdeklarationen för 20 år sedan: "Vad antirobotvapnen beträffar har supermakterna på amerikanskt initiativ nyligen trätt i kontakt med varandra för att undersöka förutsättningarna för en överenskommelse, enligt vilken ingen av dem skulle engagera sig i någon massiv anskaffning av antirobotar. Skulle de---inleda en utbyggnad av dylika system, skulle världen stå inför en synnerligen kostnadskrävande och till sina verkningar svårförutsebar uppskrivning av rustningsspiralen. Enorm ekonomiska och tekniska resurser skulle än en gång bindas till nya kärnstridsmedel, som i första hand är avsedda för försvar men som drar med sig nya offensiva system."

Sambandet mellan rymdförsvaret och medeldistansvapen är däremot svagt. Det är positivt att den förhandlingsmässiga kopplingen mellan dessa frågor nu släppts. Vägen för en separat överenskommelse om medeldistansvapen borde ligga öppen, även om t. ex. verifikationsfrågor kan återstå att lösa. Från flera håll har talats om möjligheten till avtal redan under 1987. Man skulle därigenom återgå till den situation som förelåg i Europa före SS 20, Pershing II, kryssningsmissiler och sovjetiska kärnvapen i DDR och Tjeckoslovakien.

En sådan separat överenskommelse skulle naturligtvis inte befria Europa från kärnvapenhotet. Hotet om förintelse från ett antal typer av kärnvapen – till lands, till havs, i luften, med skiftande räckvidd – skulle finnas kvar. Det mångomtalade kärnvapenparaplyet skulle knappast heller bli avskaffat.

Men en överenskommelse om en europeisk nollösning skulle bidra till att reducera kärnvapnens militära och politiska roll i Europa. Den skulle visa att kapprustningen kan ta mer än en riktning, att vapen inte bara kan utplaceras utan också nedmonteras och förstöras. Den skulle kunna bli ett viktigt steg på vägen mot en mer omfattande uppgörelse. Den skulle återge de bilaterala förhandlingarna trovärdighet i ett läge där allt fler börjat ifrågasätta om de två stora verkligen har ett gemensamt intresse av att uppnå reella resultat. Ett sådant tillfälle får inte försittas.

Herr talman! Både för bilaterala, europeiska och globala nedrustningsförhandlingar ser 1987 ut att bli ett viktigt år. Det ställer krav på en fortsatt aktiv, engagerad och väl underbyggd svensk politik.

Under åren har Sverige förvärvat en betydande diplomatisk och teknisk kompetens på nedrustningsområdet. Forskare och militära experter ger ett ovärderligt stöd åt politiker och förhandlare.

Sverige spelar en aktiv och konstruktiv roll i de förhandlingar där vi som neutral stat själva kan delta. Och vi vägrar att slå oss till ro i förhoppningen att problemen kommer att lösas av kärnvapenmakterna.

I kärnvapenskräckens absurda värld kan man inte annat än känna sympati med den tänkare som i Stockholms tunnelbana har skrivit dessa ord: Du har inte en chans – tag den!

Men 1987 kan bli det år då kemiska vapen en gång för alla förbjuds.

1987 kan bli det år då arbetet för ett fullständigt provstoppsavtal på allvar kommer i gång i Genève.

1987 kan bli det år då historiens första avtal om minskade kärnvapenarsenaler skrivs.

Vi har en chans. Vi måste ta den.

Anf. 27 GUNNEL JONÄNG (c) replik:

Herr talman! Maj Britt Theorin menade i fråga om de franska kärnvapenproven vid Mururoa att Olof Johansson hade gjort något felaktigt uttalande i sitt anförande. Men hon känner väl ändå till bakgrunden när det gäller de franska kärnvapenproven.

Vi har tagit upp frågan från centerpartiet i riksdagen, och vi har fått reservera oss ensamma i utskottet ända till i fjol. Då skedde en omvändelse hos den socialdemokratiska majoriteten i utskottet. Men ännu har vi inte sett att regeringen har gått ut med något kraftfullt uttalande som innebär en kritik av de franska kärnvapenproven. Har det hänt, så vore det väldigt bra om Maj Britt Theorin talade om när det har skett, för det har i så fall undgått mig.

Anf. 28 MAJ BRITT THEORIN (s) replik:

Herr talman! Det är ledsamt att detta har undgått Gunnel Jonäng.

Först kanske jag skall klargöra att regeringen alltid har vänt sig mot samtliga kärnvapenprov i världen, oavsett om de har skett vid Mururoaatollen, i Nevadaöknen eller i Novaja Zemlja i Sovjetunionen. Men vi har också tagit tillfället i akt att föra fram våra synpunkter direkt till Frankrike. Som jag nämnde har det bl. a. skett vid den överläggning som förekom mellan president Mitterrand och statsminister Olof Palme här i Stockholm. Då framförde den svenska regeringen sina kritiska synpunkter på de franska kärnvapenproven.

Både i mina egna uttalanden vid nedrustningskonferensen i Genève och i FN och i utrikesministrarnas anföranden har denna kritik också framförts.

Jag skall naturligtvis försöka plocka fram exakt datum åt Gunnel Jonäng, om det kan vara till någon hjälp. Men det finns inga som helst delade meningar från vår sida angående kärnvapenprovets olämplighet, oavsett om de sker vid Mururoaatollen eller någon annanstans. Regeringen kommer att kraftfullt protestera mot dem alla.

Det kanske är på sin plats att påminna om att riksdagen vid sin behandling av nedrustningsfrågorna i höstas enhälligt gjorde ett klart uttalande. Det är också en signal till den franska regeringen att riksdagen enhälligt vänder sig mot de franska kärnvapenproven.

Jag är övertygad om att vi har ett gemensamt intresse, Gunnel Jonäng och jag, centern och socialdemokratin och samtliga partier i Sveriges riksdag, av att få ett mycket snabbt stopp på kärnvapenproven, eftersom det är själva nyckeln till kärnvapenedrustningen. Det tror jag att vi gemensamt skall kunna arbeta för.

Anf. 29 GUNNEL JONÄNG (c) replik:

Herr talman! Det senaste som Maj Britt Theorin sade kan jag instämma i. Det som har varit tvistefröet mellan oss här har ju varit att socialdemokratin

har menat att man skall fördöma kärnvapenproven generellt men att man – och det kan vi hitta i gamla riksdagsprotokoll – inte skall gå in och fördöma speciellt de franska kärnvapenproven. Här har det alltså förelegat en skillnad. Jag vill bara understryka vad Olof Johansson sade, nämligen att regeringen inte har kritiserat dessa prov.

Sedan är det också riktigt som Maj Britt Theorin sade och som jag anförde i min replik, att socialdemokraterna i det senaste nedrustningsbetänkandet ställde upp på centerlinjen, och därmed fick vi ett enhälligt betänkande.

Anf. 30 MAJ BRITT THEORIN (s) replik:

Herr talman! Jag tycker inte att vi skall disputera om någonting som vi egentligen är eniga om, men låt mig bara klargöra – om det skulle råda någon tveksamhet om det – att vi för fram protesterna mot både franska och andra kärnvapenprov såväl i officiella tal både vid konferensen i Genève och vid andra officiella tillfällen som vid direkta förhandlingar.

Jag har helt nyligen vid förhandlingar med den sovjetiska motsvarigheten framfört kritik och protester mot att Sovjetunionen skulle återuppta sina kärnvapenprov. På samma sätt har vi naturligtvis gjort när det gällt Frankrike.

Om det skulle behövas ett datum för när vi officiellt har protesterat, skall jag också kunna plocka fram det. Det centrala är dock att det, såvitt jag förstår, inte finns några delade meningar i Sveriges riksdag om att kärnvapenproven bör upphöra och det med det snaraste.

Anf. 31 KARIN AHRLAND (fp):

Herr talman! För en kort tid sedan var jag i Pakistan, i Islamabad och Peshawar. Jag besökte några av de hundratals flyktingläger som finns i Pakistan, jag var på Röda korsets sjukhus för krigsskadade i Peshawar. Jag talade med företrädare för motståndsrörelsen, med pakistanska tjänstemän och med FN-tjänstemän som på olika sätt är engagerade i de problem som kriget i Afghanistan har medfört. Mitt besök pågick samtidigt som de nya förhandlingarna i Genève skulle börja.

När jag kom åter till Sverige och gick igenom dagspressen från den vecka jag varit borta, fann jag två korta notiser om Afghanistankriget i svenska tidningar. I Pakistan var det däremot sida upp och sida ner varje dag. Självfallet finns det skäl för den pakistanska pressen att ägna extra mycket utrymme åt Afghanistan, eftersom det är ett grannland, men jag upphör aldrig att förvåna mig över att den svenska pressen inte tycks ha intresse för att sprida mer kunskap om vad som händer med Afghanistan och dess folk. Nog borde svensk press visa större intresse för ett litet land som i likhet med oss har velat vara neutralt, men som har blivit offer för en stormakts imperialistiska krig. Nog borde alla som i Sverige klagat över att vi tar emot något mer än 10 000 flyktingar per år uppmanas att tänka sig för och jämföra med förhållandena i Pakistan och i Iran. Det finns snart 3 miljoner flyktingar från Afghanistan i Pakistan och nästan 2 miljoner i Iran. Peshawar hade före kriget 60 000 invånare. I dag bor 220 000 människor i staden, och i distriktet runt staden finns det 460 000 flyktingar. De har kommit vandrande över bergen från Afghanistan, jagade från sina hem därför att de inte har velat

finna sig i ockupationsmaktens grymma villkor. Vi som svenskar, som har samma granne som Afghanistan, borde ägna större uppmärksamhet åt det folkets grymma öde, åt de flyktingar som drömmer om att få återvända till sitt land och åt dem som befinner sig kvar inne i landet och lever under ständiga faror och stora lidanden.

Men för några månader sedan väckte det en viss uppmärksamhet också här att Kabulregimen och Sovjet erbjöd vapenvila från den 15 januari. Herr talman! Det var inte fråga om någon villkorslös vapenvila eller om något tillbakadragande av de ryska trupperna. Den som vill studera frågan bör läsa professor Ermacoras senaste rapport. Han är FN:s speciella rapportör när det gäller mänskliga rättigheter. Han överlämnade sin tredje rapport till kommissionen för mänskliga rättigheter den 19 februari i år. Av rapporten framgår det fritt översatt bl. a. följande.

Efter deklarationen om eld upphör den 15 januari 1987 har bombandet av motståndsrörelsen mer än fördubblats. I 33 § i rapporten skriver Ermacora: Generellt talat visar all samordnad information på det faktum att efter deklarationen om eld upphör har bombardemangen fortsatt och intensifierats, särskilt vid North West Frontier i gränstrakterna mellan Afghanistan och Pakistan. Detta förorsakar många dödsfall bland civila flyktingar. Uppgifter från sjukhusen visar på en ökning av antalet sårade.

Jag besökte ett sjukhus som bara tar emot krigsskadade. Där låg det många gerillasoldater som var skadade av gängse krigsvapen. Men det fanns också många barn som hade skadats av bombsplitter. De hade förlorat ben, fötter eller armar. De hade i ansiktet skador som det var ohyggligt att se på. De här barnen är inte så gamla att de kan ha deltagit i kriget, men de har ändå blivit offer för kriget och kommer i hela sitt liv att vara märkta av ett av de grymmaste krigen i vårt århundrade. Samtidigt som jag var i Peshawar inträffade ett bombattentat mot en av stadens skolor, som ligger nära högkvarteret för en av motståndsrörelsens ledare. Tolv människor, bland dem flera barn, dog vid attentatet. Några dagar senare bombade afghanska flygplan ett par flyktingläger inne i Pakistan.

Det här är bara några ögonblicksbilder från dagssituationen i Afghanistan och Pakistan. Det är svårare att förmedla bilderna från Afghanistan, där kriget pågår för åttonde året. Men vi vet genom dem som har varit där inne och genom Ermacoras rapport att civilbefolkningen utsätts för oerhörda lidanden. Vi vet att bombningarna inte skonar någon bara därför att han inte tillhör Mujaheddin, att mycket av jordbruket är förstört och att svälten hotar på många ställen. Vi vet också att gerillans motståndsvilja fortfarande är stark, och vi vet att en försvinnande liten del av befolkningen stöder den nuvarande regimen. Vi tror oss veta att Sovjet numera inser att det var ett stort misstag att invadera Afghanistan. Vi tycker oss ha märkt att Gorbatsjov gärna skulle vilja hitta en diplomatisk stege för att komma ut. Vi skall naturligtvis noga följa vad som kan bli resultatet, men det är viktigt att vi när vi gör detta både håller vid liv vårt hopp om en bättre framtid för Afghanistan och en kritisk blick för vad som verkligen sker. Tillbakadragandet av några regementen i höstas blev mest propaganda för ockupationsmakten. Det har inte följts av fler tillbakadraganden. Erbjudandet av vapenvila och allmän amnesti var långt ifrån villkorslöst och stämmer inte med de regler för sådana

som finns i 1907 års Haagkonvention om lagar och regler vid krig på land.

Men ändå är, herr talman, mitt intryck att det finns en något större anledning till hopp i dag än för bara ett år sedan. Motståndsrörelsens företrädare i Pakistan har kunnat ena sig i många frågor som de inte har varit eniga om tidigare. De har en gemensam talesman och har nu lyckats få företräde och därmed erkännande av allt fler regeringar i den fria världen. Sådant ger ett moraliskt stöd som det afghanska folket behöver mot Sovjet, och jag vill gärna säga ifrån att jag tycker att det är utmärkt att utrikesministern lovat att ta emot en av de afghanska ledarna den här veckan, när denne kommer till Stockholm för en demonstration som anordnas på lördag i samband med det afghanska nyåret.

Förra året vid den här tiden hölls en demonstration som samlade 10 000 människor. Det var en stor manifestation, och vi kan ta den som ett bevis för att det, även om det är ont om nyheter från Afghanistan i massmedia, hos många svenskar finns ett stort engagemang för Afghanistans sak. Vi som ordnade demonstrationen vågade då inte tro på en snar lösning, och bara några månader efteråt startade vår planering för den demonstration som skall bli av nu på lördag i Stockholm. När vi då först talade om den, sade vi oss att det låg något ödesmättat bittert i att vi på goda grunder ansåg att vi borde börja planera för en demonstration tio månader senare. Kriget skulle ju teoretiskt sett kunna vara slut då. Det har tyvärr visat sig att vi gjorde rätt. Vi måste fortfarande demonstrera.

Men, herr talman, motståndsrörelsens tappra och envetna kamp inne i landet liksom diplomatiska framställningar i olika fora världen runt, liksom humanitär hjälp till befolkningen inne i landet och till de fem miljonerna flyktingar, liksom demonstrationer – allt detta tillsammans skall med tiden bära frukt. När vi demonstrerar i år, kan vi faktiskt tolka olika utspel från Sovjet som att man där börjat inse sitt stora misstag. Det vore en stor framgång för mänskligheten, om Sovjet ville ta konsekvenserna och snarast kalla hem sina trupper. Det vore en stor tragedi för mänskligheten, om det inte sker och vi måste demonstrera nästa år också. Från svensk sida måste vi nämligen visa att vi är solidariska med varje litet land som angrips. Vi skall, herr talman, alltid vara villiga att arbeta för fred i världen, men vi måste arbeta lika mycket för folkens frihet.

Anf. 32 MAJ-LIS LÖÖW (s):

Herr talman! En alldeles färsk informationsbroschyr från SIDA ger en sammanfattning av biståndet till ett av våra s. k. programländer, nämligen Moçambique. Men nu är det inte för att debattera vare sig bistånd eller Moçambique som jag har anmält mig till den här utrikesdebatten – det skall vi diskutera här i kammaren i april.

Jag skulle ändå vilja läsa upp vad som står på framsidan av den här broschyren, för jag tycker att det är så tänkvärt:

”Med sina stora satsningar på jämlikhet, utbildning och sjukvård visar Moçambique upp en positiv bild av vad svart majoritetsstyre kan innebära.

Men Sydafrika låter inte Moçambique leva i fred. Sydafrika tillåter inte att Moçambique blir ett lockande exempel på vad svart styre i Sydafrika skulle kunna innebära. Därför har Sydafrika gjort allt för att få Moçambique på

knä: från terrorattacker och sabotage till ekonomisk bojkott.

Ändå kämpar Moçambique vidare, utan att ge upp sina visioner av ett rättvist samhälle, utan att släppa målet ur sikte: ett Moçambique som kan försörja och utbilda hela sitt folk."

Så långt SIDA-broschyrerna.

När jag läste detta kom jag att tänka på vad en representant för vad som i den här kammaren brukar kallas "den svenska allmänheten" sade till mig i telefon häromdagen: "Det är alldeles utmärkt att det nu blir en bojkott mot Sydafrika, men varför talar ni bara om apartheid? Sydafrika har ju så mycket annat på sitt samvete. Tänk bara på hur de bär sig åt mot sina grannländer!"

Jag tyckte naturligtvis att det var viktigt att klargöra för den här mannen att en grundläggande förutsättning för att vi skulle göra det här undantaget med en ensidig svensk bojkott är själva det faktum att Sydafrika som enda land i världen har rasåtskillnadspolitiken fastlagd i konstitutionen, dvs. hela samhället bygger på att man gör skillnad på svart och vit. Allt annat – våld och förtryck, utsugning inom landet och aggression mot grannländerna – finns det exempel på runt om i världen utan att vi för den skull diskuterar en svensk eller internationell handelsbojkott.

Det har, herr talman, under den här månaden och i den här debatten diskuterats ingående huruvida Sydafrikabojkotten är ett avsteg eller inte från den s. k. Undénlinjen, huruvida detta avsteg tas nu eller togs med den första Sydafrikalagen osv. Nyanserna i detta må vara intressanta, men jag tycker inte att det finns anledning att bagatellisera det steg som vi nu tar. Jag tycker det är bra att vi nu slår fast att detta är ett stort och unikt avsteg från traditionell svensk utrikespolitik.

Detta tycker jag inte enbart för att undvika att bojkotten i framtiden skall betraktas som ett prejudikat, vilket många är rädda för, utan jag tycker det mest därför att undantaget desto tydligare understryker vår avsky för apartheidssystemet.

Det telefonsamtal som jag talade om inledningsvis fick mig att fundera över att det kanske i riksdagens utrikesdebatt finns anledning att litet ytterligare påminna om vad Sydafrikaregimen tar sig före, förutom rasåtskillnaden och det våld som den föder inne i landet.

För det första: Tvärtemot FN:s beslut vägrar man att lämna ifrån sig förvaltarskapet av ett grannland, Sydvästafrika eller Namibia, som det också heter. Bara detta faktum borde ha lett till att FN för länge sedan försökt sätta kraft bakom sitt ord genom sanktioner. Så skedde aldrig, och det har enligt min mening allvarligt skadat tilltron till FN.

För det andra: Från Namibia och Sydafrika för man sedan flera år ett regelrätt krig in på angolanskt territorium, ett krig som ofta har kallats det glömda kriget.

För det tredje: De övriga grannstaterna – eller frontstaterna, som vi brukar kalla dem – utsätts för ständiga hot, terroraktioner eller andra destabiliseringsåtgärder, som det heter med ett fint ord. När portugiserna fick släppa Moçambique och Angola 1974 och när Smithregimen fick ge upp sitt Sydrhodesia 1979 och det blev ett fritt Zimbabwe, då ansågs det allmänt att rasismen hade tagit ett rejält steg neråt på Afrikas karta. Men ändå har inget av dessa länder ännu riktigt i lugn och ro fått utveckla sin nations möjligheter

under svart majoritetsstyre, utan en liten vit minoritet fortsätter att från sitt privilegierade och starkt beväpnade hörn längst nere i Afrika orsaka stort mänskligt lidande, hota freden, göra folkrättsliga övergrepp och hindra utvecklingen i hela regionen.

I Sverige stöttar vi kampen mot apartheid av respekt för demokrati och mänskliga rättigheter. Men för Sverige betyder också Sydafrikas agerande i regionen att fyra eller fem av våra samarbetsländer för utvecklingsbistånd hindras i sin utveckling och således inte till fullo kan dra nytta av vare sig våra eller några andra biståndsinsatser. De stora insatser som vi nu gör i frontstaterna går ut på att göra dem oberoende när det gäller hamnar, vägar, energiförsörjning, osv., dvs. hjälpa dem att klara handel och kommunikationer utan grannen i söder. Med en fredlig samexistens mellan regimer som kan samarbeta skulle sannolikt många av problemen kunna lösas på ett helt annat sätt och de svenska insatserna också kunna användas på ett annat sätt för hela regionens bästa.

Världssamfundet är uppenbarligen likgiltigt för de gigantiska problemen och lidandet. Två fredliga medel har den övriga världen att ta till för att tvinga fram en lösning. Det ena är en allomfattande, bindande och effektiv handelsbojkott. Det andra vore ett massivt stöd till frontstaterna så länge de tvingas leva under den vita skuggan i södra Afrika.

Ingen av dessa åtgärder har världssamfundet lyckats samla sig kring. För detta kan man naturligtvis vara oändligt besviken. Det är nämligen inte bara FN-bojkotten på handelsområde som runnit ut i sanden. Någon stor mängd efterföljare har det inte blivit till den extra insats på nära 700 milj. kr. som vi gjorde från svensk sida i höstas för att stötta frontstaterna. I dag har här i kammaren röster höjts för ytterligare sådana insatser. Ingemar Eliasson krävde att man skulle omfördela en stor del av biståndet till frontstaterna. Det är en god tanke. Men det förtjänar att påminnas att hälften av det svenska biståndet redan i dag går till södra Afrika. Det är som sagt bra att vi anstränger oss att göra ytterligare insatser där, men i besvikelsen över bristen på internationell uppslutning kring södra Afrikas sak eller rättare sagt över att utvecklingen går så långsamt som den gör är det desto viktigare att vi här i Sverige, som har en så lång tradition när det gäller stöd till befrielsekampen i södra Afrika, inte förtrötts eller ger upp därför att vi tycker att våra insatser är så små. Och det har vi inte gjort – tvärtom skall vi nu se till att vår egen bojkott blir så heltäckande och effektiv som möjligt.

Jag tror inte ett ögonblick på att den ensam tvingar någon i Pretoria på fall – och jag tror inte det finns någon i det här landet som tror det – men ändå har den nya lagen ett brett stöd här i riksdagen och, som sig bör, också hos det svenska folket. Många tycker att moral och mänsklig medkänsla är alldeles för irrationella grunder för en lagstiftning, men, herr talman, så är det uppenbarligen inte alltid, och det är tydligen många fler som tycker att det är just moral och mänsklig medkänsla som i dag motiverar Sverige för att göra ytterligare insatser när det gäller södra Afrika.

Anf. 33 VIOLA CLAESSION (vpk):

Herr talman! Jag vill börja med ett citat: "Den svenska neutralitetspolitiken måste präglas av ansvar för Sverige. Den får aldrig föras på ett sätt som

kan skapa förväntningar på den ena sidan eller farhågor på den andra om avvikelser från den valda handlingslinjen. Vi skall orubbligt slå vakt om förtroendet ute i världen för vår föresats är att icke ens under starkt yttre tryck lämna neutralitetspolitiken. ---Vi kan ha ett hur starkt försvar som helst, börjar omvärlden tvivla på vår alliansfrihet begränsas ändå möjligheterna att föra en oberoende neutralitetspolitik. Därför är just utrikespolitiken vår främsta försvarslinje. I denna utrikespolitik ingår arbetet för fred och frihet, för rättvisa och internationell solidaritet i vår omvärld. Detta är ett arbete för viktiga principer. Men det handlar också om ett eget intresse. När vi arbetar för fred och internationell solidaritet tar vi också ansvar för Sverige."

Detta var ett citat ur Olof Palmes sista utrikespolitiska tal här i riksdagen.

Många undrar i dag hur det är med vår orubblighet. Har vi klarat det starka trycket från högerkrafterna här hemma och i andra länder? Sveriges "affärer" ter sig allt märkligare i medborgarnas och omvärldens ögon. Ingen tycks ha en fullständig överblick – och den eller de som har det har ännu inte framträtt. Men redan innan tidningarnas feta rubriker om nya spekulationer eller sjuka företeelser förkunnats har människorna i allmänhet insett att ett ekonomiskt och politiskt rävspel förekommer bakom demokratins fasader. Sverige verkar sjukt. Frågan är hur pass djupt in i samhällskroppen det onda sitter.

Inte ens det svenska fredsforskningsinstitutet SIPRI får vara i fred. SIPRI:s nye direktör, västtysken Stützle, tar med varm hand emot pengar från en amerikansk stiftelse med kommentaren: Jag kan inte ta hänsyn till det som varit.

Herr talman! Det som varit är alltså det självklara kravet att svensk fredsforskning måste vara fri från bindningar till supermakter som USA.

Olof Palmes klara deklamationer från utrikesdebatten 1985 hör också till det som varit. Frågan är om den neutrala linjen också gör det.

Det finns allvarliga tecken på att det sker en uppluckring på allt fler områden. Överstatliga organ som EG och Nordiska rådet utnyttjas för att successivt lotsa Sverige in i ett allt hårdare beroende till ekonomiskt mäktiga krafter i Västeuropa.

I början av 1970-talet hade vi en intensiv och viktig samhällsdebatt om EEC, det som i dag kallas EG. Med hänvisning till att Sverige inte kunde dela den utrikespolitiska linje som EEC stod för, med hänvisning till NATO-sambanden osv., fanns det inte en chans att då få med svenska folket på en politik som skulle ge efter i fråga om neutraliteten.

I dag håller detta på att ske utan debatt. Bakom kulisserna ges löften åt EG-intressenter långt innan vare sig riksdagens folkvalda eller fackföreningsrörelsen fått säga sin mening eller – ännu värre – innan flertalet berörda ens har en aning om vad som egentligen pågår. Vi får bara inblick i en liten pusselbit i taget. Hemlighetsmakeriet handlar inte enbart om vapenexporten. Det handlar också om att Sverige säljer ut allt större delar av sitt nationella oberoende. Vår status som neutral nation har minskat.

Efter olika avslöjanden som har handlat om mordet på Olof Palme och om vapenexporten har mycket hänt med bl. a. svenska massmedia – långt om länge. Men jag vill hävda att massmedia, medan detta har pågått och

fortfarande, faktiskt har ägnat sig alldeles för litet åt något som borde ha gett kanske lika stora rubriker som dessa mer dramatiska händelser.

Det räcker inte att som utrikesministern gjorde i kammaren tidigare i dag, nämligen svara på Lars Werners frågor om EG genom att säga, att visst finns det stora problem. Det tycks som om socialdemokraterna trots allt börjar få litet kalla fötter när de inser vad regeringspolitiken och Feldts s. k. tredje väg får för konsekvenser, t. ex. att handelspolitiken i allmänhet och EG-samarbetet i synnerhet försatt regeringen i en ohållbar situation och att detta börjar gå upp t. o. m. för finansministern själv. Allt fler inom den fackliga rörelsen har nu denna uppfattning om följderna av regeringens exportledda och EG-beroende aningslöshet. Jag delar denna uppfattning. Massmedias intresse måste öka när det gäller dessa frågor.

Låt mig ta några konkreta exempel på hur långt in i ett ödesdigert beroende Sverige nu har hamnat. Eftersom de flesta inser att ett lands kommunikationer och transportsystem har en avgörande betydelse i både freds- och krigstid, utgår jag från exempel just på detta område.

Inom Sverige har regeringens övertro på ekonomisk tillväxt, mätt med ett ålderdomligt BNP-mått, lett till ett mycket nära samarbete med den svenska exportindustrin. Ett exempel är Volvo och de diktat som bilindustrin fått regeringen att ställa upp på. Från en totalt misslyckad varvspolitik har så regeringen övergått till en lika stark övertro på bilproduktion. Regeringen sätter nu sin lit till ett par nya bilfabriker. Men bilindustrin nöjer sig inte med detta utan driver också igenom sina krav på en motorväg som kommer att bli den dyraste i Sveriges historia. Detta kommer att gynna den tunga landsvägstrafiken, vilket i sin tur ligger helt i linje med vad de mäktiga åkeriintressena och storfinansen inom EG krävt av Sverige.

EG låter sig emellertid inte nöja med detta. Man ställer också krav på att Sverige måste tillåta allt tyngre lastbilekipage. Alla partier ställer tyvärr upp på detta utom vpk, hittills i varje fall. När nu frågan om att Sverige skall ändra sin lagstiftning på transportområdet för att harmonisera, som det heter, med EG och detta har avancerat till ett folkvalt organ, har detta föregåtts av starka påtryckningar på Sverige från olika EG-organ. Fackliga representanter fäller omdömet att regeringen håller på att baxa landet in i EG. Facket vet att våra regler och lagar på arbetsmiljöområdet kan bli nästa steg i denna process.

Miljörörelsen å sin sida vet att kommande steg också kan handla om uppluckringar på miljöområdet. För om vi skall agera på EG:s villkor blir det de lösningar som är billigast för kapitalet som får råda, också här hemma. Vad betyder nu detta i ett längre perspektiv?

Jo, det kommer att innebära att regeringen, trots alla vackra löften om att minska luftföroeningarna och rädda den hotade svenska skogen, kommer att känna sig pressad att tillåta att bilismen ständigt ökar och att allt tyngre långtradare sliter ned våra vägar och spyr ut alltmer livsfarliga avgaser. Birgitta Dahls ganska radikala framtoning får, sett mot denna bakgrund, ett något falskt skimmer över sig. Snart kommer det att heta att EG vägrar att köpa svenska produkter om inte Sverige mjukar upp sina krav på område efter område. Förslaget om att S-märkningen av elartiklar skall tas bort

därför att EG vägrar att acceptera svenska säkerhetskrav är ett exempel som snart kommer att börja tillämpas i praktiken.

Herr talman! EG:s påtryckningar är alltså mycket allvarliga, och regeringens anpassningspolitik är ännu värre. Om vi samtidigt analyserar hur vår transportpolitik ser ut i stort inser nog de flesta att vårt lands beredskap inte är särskilt god vare sig när det gäller att förhindra miljökatastrofer eller när det gäller vår sårbarhet på andra områden.

Det är obestridligt att den svenska civila handelsflottan spelade en viktig roll i Sveriges beredskap under andra världskriget. I dag har vi ingen handelsflotta värd namnet. Vi har helt enkelt inte någon sjöfartspolitik i det här landet.

Det räcker att gå cirka tio år tillbaka i tiden. Då låg Sverige på tolfte plats i världen som sjöfartsnation. 24 000 svenska sjömän hade anställning på 650 fartyg. I dag är bilden totalt förändrad. Utflaggningen och redarnas manövrer har åstadkommit ett ras som lett till att antalet svenska sjömän har halverats. Sveriges nationella oberoende på transportområdet är därmed allvarligt skadat. Stat och regering är ansvariga för denna farliga låt-gåpolitik. I stället för att ensidigt inrikta alla åtgärder på exportnäringen och på storföretagens villkor borde man sett till att underhålla vår civila beredskap. I stället för att sälja ut och nedrusta den statliga rederiverksamheten borde man ha satsat på att utveckla den.

Regeringen har vägrat att lyssna på sjöfolket och deras förslag. På samma sätt har man hanterat de förslag på sjöfartsområdet och när det gäller övriga miljövänliga transportområden som vpk gång på gång och år efter år har tagit upp här i riksdagen. Sverige befinner sig i dag i en kasinoekonomi, där redare av en ny sort får spela fritt med våra beredskapstillgångar. När staten 1986 sålde ut Zenits tio tankbåtar till Argonaut kom detta att bli ett av det årets mest uppmärksammade klipp.

Herr talman! Vinnare är Mats Janson, en i gänget av "klipping-shiping"-män. Förlorare är bl. a. det svenska sjöfolket, ja, hela det svenska folket för övrigt. Båtarna köptes enbart för att säljas. Över sommaren 1986 ökade tankbåtarna med över 100 miljoner i värde. Argonauts enda uppoffring var att ge ett litet antal sjömän jobb i 18 månader. Regeringens anseende bland svenska sjömän och bland alla som vill bevara vårt oberoende på transportområdet är i dag mycket dåligt.

I ett Europasamarbete är det dags att tänka på att Europa inte bara är Västeuropa och att Europa inte är hela världen. I ett Europasamarbete är det dags att satsa på miljön och miljövänliga transporter som samtidigt bevarar vårt rykte som neutral nation och som inte tvingar oss in i ett beroende som på sikt innebär ett närmande till NATO. Sverige kan lägga om färdriktning till en satsning på miljövänligare produktion för hemmamarknaden och på en ny teknik som kan och måste utvecklas så att den också passar för tredje världens behov. Den inriktningen, herr talman, leder bort från Feldts s. k. tredje väg.

Sveriges utrikespolitik och vår handel måste ge större utrymme för solidaritet. Det dröjde alltför länge innan regeringen tog tag i Sydafrikafrågan och beslutade om åtgärder på det området. Att ängsligt snegla på EG:s eller USA:s hårdnackade och cyniska lönsamhetstänkande duger inte längre.

Vi behöver ett nytt klarspråk här i riksdagen. Jag förväntar mig att övriga partier visar vilka motiv som för deras del ligger bakom det hängivna talet om EG-anpassning.

Herr talman! Jag vill sluta med att återge vad Lennart Klackenbergs, som är f. d. statssekreterare och som arbetade med biståndsfrågor, sade efter valet 1976 när det fanns stor anledning för socialdemokraterna här i landet att rannsaka sitt samvete och sin politik efter valnederlaget: Vi måste vara beredda att diskutera vårt beroende av det internationella kapitalistiska systemet. Om vi inte öppet redovisar de begränsningar som det medför kan vi inte heller göra så mycket för att vidga solidaritetsutrymmet.

Herr talman! Jag önskar att dagens socialdemokrater och riksdagsledamöter skulle använda just ett sådant språk. Då skulle svenska folket få en bättre information om vad politiken handlar om i dag.

Anf. 34 TREDJE VICE TALMANNEN:

Jag får meddela att anslag nu har satts upp om att detta sammanträde skall fortsätta efter kl. 19.00.

Anf. 35 KARL-ERIK SVARTBERG (s):

Herr talman!

”Det måste finnas tiotusen städer i riket
ingen av dem har skonats från krigets vapen.
Hur gott det vore att få smida dessa verktyg till
jordbruksredskap
och låta oxarna plöja upp vart tunnland av de
många övergivna fälten!
Oxar i jordbruket,
silkesmaskar vid hemmen.
Då behövde inte våra tappra soldater gråta
mera.
Männen skulle skörda sin säd, kvinnorna spinna
silke, och de skulle sjunga vid arbetet.”

Herr talman! Så formulerade den gamle kinesen Tu Fu sin dröm om fred och frihet, om rättvisa och solidaritet år 758 – en helt annan miljö, en helt annan tid men ändå samma dröm som vi allesammans går och bär på, nämligen drömmen om fred och frihet. Denna dikt finns på ett vykort som Svenska FN-förbundet, Sveriges fredsråd och Utbildningsradion gav ut förra året, som alltså var internationella fredsåret. Vi vet att internationella fredsåret inte riktigt gav det som vi hade hoppats. När året började pågick det krig och militära konflikter på ett 15-tal platser i världen. När året slutade såg det ungefär likadant ut. Ändå måste vi fortsätta att formulera drömmen precis som Tu Fu år 758.

År 1982 beskrevs drömmen så här:

”Vi drömmer om en världsordning där det inte behövs några kärnvapen, där fred och säkerhet kan vidmakthållas på mycket lägre nivå med konventionella vapen och där vi kan ägna våra gemensamma resurser åt att

ge människor större frihet och ett bättre liv. Jag är övertygad om att de flesta människor på vår jord delar denna dröm och jag hyser stor tillit till deras förmåga att förverkliga den.”

Prot. 1986/87:89
18 mars 1987

Utrikesdebatt

Så formulerade sig Olof Palme i inledningen till Palmekommissionens rapport. ”Gemensam säkerhet, ett program för nedrustning”.

”Jag hyser stor tillit till deras förmåga att förverkliga den” – alltså drömmen –, sade Olof Palme. Det kommer an på oss att göra det. Många av oss har i FN sett redskapet för att förverkliga drömmen. Jag tänker ägna mitt anförande åt några kommenterar kring just FN. Vi har hört mycket i dag i regeringens utrikespolitiska deklaration och många anföranden.

Vi ser gång på gång att FN inte lever upp till de förväntningar vi ställer på FN, eller för att formulera det bättre: Medlemsstaterna i FN lever inte upp till de förväntningar som vi har rätt att ställa på dem i FN. De lever inte upp till de förpliktelser som de åtagit sig i FN enligt stadgan.

Nu är FN mitt inne i en svår finansiell kris. Det beror på att vissa medlemsstater inte betalar avgifter såsom de har förbundit sig enligt stadgan. Det är inte betalningsförmågan det kommer an på. Medlemsavgifterna är ju anpassade till varje medlemsstats betalningsförmåga. Världens regeringar satsar varje år ca 900 miljarder dollar på militära rustningar. Olof Johansson nämnde tidigare beloppet 700 miljarder dollar. Vilket belopp som är det rätta är egentligen ointressant i sammanhanget. Men låt gå för att det är 900 miljarder dollar. FN:s budget för i år är 0,8 miljarder dollar. Alltså mindre än en promille av det som världen satsar på rustningar skulle vi behöva för att FN skulle kunna fungera. Detta visar att det inte är betalningsförmågan det kommer an på.

Herr talman! Nog är det en skandal att världens länder inte vill satsa detta blygsamma belopp på att FN skall kunna fungera – en promille av rustningskostnaderna. Detta exempel visar också att krisen i grund och botten är en politisk kris och återspeglar att förtroendet för FN sviktar, framför allt när det gäller det multilaterala samarbetet från stormakternas sida.

Under en lång tid utgjorde öststaternas innehållna bidrag till flera av FN:s fredsbevarande operationer ett svårt problem. På så sätt byggdes skulder upp som har orsakat FN finansiella bekymmer. Nu har situationen dramatiskt förvärrats, därför att den amerikanska kongressen har beslutat om kraftiga nedskärningar av det amerikanska årsbidraget. Bidraget såg ut att bli en fjärdedel av den stadgade avgiften, men det blev ungefär hälften. Eftersom Förenta Staterna ensamt svarar för en fjärdedel av FN:s reguljära budget, får förändringar i det landets uppträdande stort genomslag.

I ett större perspektiv handlar det, som jag sade, om mycket blygsamma summor. Ändå har det amerikanska agerandet försatt FN i en akut finansiell kris. Den är ännu inte övervunnen. Sverige och de övriga nordiska länderna betalade direkt efter årsskiftet sina årsbidrag för att avhjälpa den kritiska likviditetssituationen. Alla stater borde inse att de har ett egenintresse av att värna om FN och upprätthålla respekten för stadgan. Det måste också gälla för det solidariska betalningsansvaret.

Vi har tidigare talat om att Sverige i FN fört fram tankar om att minska den

högsta andelen av de uttaxerade bidragen som en enskild medlemsstat har att betala. En jämnare fördelning av kostnaderna skulle minska FN:s sårbarhet och beroende av enstaka större bidragsgivare. Det skulle kanske också bättre markera att FN är en organisation för alla stater – det är en viktig synpunkt.

Även FN måste naturligtvis kunna reformeras. Självfallet har det genom årens lopp utvecklats en byråkrati, även om den inte är fullt så stor som man ibland gör gällande. FN är inte den papperskvarn som det har hävdats. Jag brukar göra en jämförelse som är talande. FN-sekretariatets pappersproduktion under ett år motsvarar ett söndagsnummer av New York Times. Det är en jämförelse som kan ge en bild av denna papperskvarn, som en och annan kallar det.

Nu har en reformprocess inletts. En serie rekommendationer utarbetade av den s. k. 18-gruppen har legat till grund. Man har fattat beslut om en förändrad budgetprocedur. Förhoppningsvis kan detta leda till en bredare uppslutning bakom FN:s verksamhet. Vad förändringarna konkret kommer att innebära är det för tidigt att tala om. Man bör realistiskt utgå från att FN också under åren framöver kommer att ha finansiella problem. För Sverige måste det vara en uppgift att vara med och hjälpa FN ur denna kris. Vi måste göra allt som står i vår makt för att realistiska reformer skall kunna genomföras som förbättrar organisationen, som gör den effektivare utan att man åsidosätter de principer som är nedlagda i FN-stadgan.

Trots de problem som FN har, och har haft genom åren, har organisationen ändå visat prov på en anmärkningsvärd livskraft. FN kan sägas symbolisera förhoppningen om internationell samverkan i en värld som präglas av konflikter, kapprustning, otillfredsställda mänskliga behov samt allvarliga ekologiska problem.

FN har under sin mer än 40-åriga tillvaro visat att organisationen fyller ett stort behov. Organisationen har också många gånger visat att den i någon mån kunnat motsvara de ideal som man ställde upp i stadgan. Det har sagts flera gånger, bl. a. från svenskt håll, att om FN inte fanns skulle man behöva skapa ett FN.

FN:s framtida öde beror nu på medlemsstaternas politiska vilja. De måste i ord och handling sluta upp bakom FN-stadgan och utnyttja världsorganisationen för att finna lösningar på de gemensamma problemen. Dagens verklighet är så komplicerad att vi inte har något annat alternativ. Vi har inte råd att i varje nation sluta oss inom vårt skal. Vi måste samarbeta för att finna lösningar på de problem vi har.

Herr talman! Jag inledde med att citera Tu Fu och den dröm han hade om fred. Det kan tyckas litet egendomligt att i denna debatt som handlar om utrikespolitik, om ABM-avtal, SDI, konventionella styrkor och kärnvapenbärande missiler, supermakter, militärpakter och allt vad det är, plocka in poeterna. Men, herr talman, poeterna formulerar ofta väldigt fint den där folkliga drömmen om fred. Därför vill jag sluta med en modern författare, Benkt-Erik Hedin, från vårt eget årtionde.

Det finns en dröm om allas lika värde
om fred och samarbete i en värld

Det finns en dröm om Inga gränser
om du och jag och alla

Prot. 1986/87:89
18 mars 1987

Utrikesdebatt

Det är en dröm en längtan
mitt bland gränser och olikhet
mitt i vårt orättvisa liv

Och drömmen hjälper oss att leva
och drömmen växer i vårt liv
så vi kan bryta gränserna
och krossa orättvisan

Under detta anförande övertog andre vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 36 ELISABETH FLEETWOOD (m):

Herr talman! Liksom under en följd av år väcktes i år under allmänna motionstiden i januari en fempartimotion angående de mänskliga rättigheterna i Sovjetunionen. Vi anförde i dess inledning vår glädje över Andrej Sacharovs återkomst till Moskva efter sju års förvisning till Gorkij, och vi noterade med beundran hans okuvliga vilja till fortsatt kamp för mänskliga rättigheter och samvetsfångars frisläppande.

Herr talman! Glasnost, det ryska ord som närmast kan översättas med öppenhet, är kanske den ryska glosa som för närvarande oftast hörs i väst. Stora förhoppningar ställs på denna av generalsekreterare Gorbatjov initierade glasnost – öppenheten. Men kan vi vara förvissade om att den är uppriktig? Vi hoppas det! Kan vi lita på att den varar? Vi hoppas det!

Fler än Andrej Sacharov har frigetts. Antalet påstås ligga omkring 150. Det är i och för sig bra. Men det är bara en början. Tiotusentals väntar.

Naturligtvis står vi fast vid våra tidigare krav på total respekt för de mänskliga rättigheterna enligt Helsingforsöverenskommelsen 1975. Dessa rättigheter skall gälla i hela världen – det måste vara vår klara målsättning. Men det är också ett absolut krav att de skall respekteras av signatärmakterna, de stater som undertecknade överenskommelsen. Det är därför som vi med sorg och indignation konstaterar att Sovjetunionen fortlöpande bryter mot sluidokumentet från Helsingfors.

I detta sluidokument erkänner staterna ”den allmänna betydelsen av de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna, vilkas respekterande är en väsentlig faktor för den fred, rättvisa och välfärd som är nödvändiga för att säkerställa utvecklandet av vänskapliga förbindelser och samarbete mellan dem liksom mellan alla stater”.

I Helsingfordokumentet förklarar de undertecknande staterna vidare bl. a. att de är bundna av de internationella konventionerna om mänskliga rättigheter. En statsledning som gör anspråk på att bli betraktad såsom aktivt arbetande för världsfred måste visa sin goda vilja bl. a. genom att förverkliga ingångna avtal om de mänskliga rättigheterna.

Herr talman! Tillåt mig att här få fästa riksdagens uppmärksamhet på några enskilda tragiska fall av många.

Inna Meiman, hustru till professor Naum Meiman, dog för en tid sedan i Washington i den svåra cancersjukdom för vilken hon erbjudits vård i utlandet, bl. a. här hos oss i Sverige. Under flera år förvägrades hon utresetillstånd, och när detta äntligen gavs var det för sent. Inna Meiman dog en vecka efter ankomsten till USA. Hennes man begärde att få resa till hennes begravning, men fick avslag. Hur är sådant möjligt? Professor Meimans "secret work" ligger 30 år tillbaka i tiden och har i dagens datasamhälle förlorat sin vetenskapliga aktualitet.

Yosif Begun anlände efter sitt frisläppande under stor internationell uppmärksamhet till Moskva för några veckor sedan. Det gläder vi oss över. Hans brott var att han undervisat i hebreiska och avsåg att fortsätta med det. Men glädjen över att Yosif Begun fick återse sin familj grumlades verkligen för ett par dagar sedan, när svensk radio rapporterade att Beguns son Boris arresterats. Må vi hoppas att den rapporten grundade sig på ett misstag och att Boris befinner sig i frihet! Vi vet inte i dag hur det förhåller sig.

Två andra välkända namn är Irina och Victor Brailovsky. För någon tid sedan fick de ännu ett avslag på sina ansökningar att få emigrera till Israel. De har fört en fortlöpande dispyt med KGB och resp. institutioner beträffande arten av sin vetenskapliga verksamhet.

Professor Alexander Lerner, en av de mest kända av Sovjets "refuseniks", hävdar att hans vetenskapliga arbeten, utförda för åratals sedan, helt förlorat sin vetenskapliga "secrecy". De framlades 1960 och förklarades redan 1966 som "declassified" på en kongress i London. Men ändå förvägras Lerner tillstånd till utresa – efter mer än 20 år!

För inte så länge sedan bildade ett sjuttioaljudar i Israel en grupp med benämningen "Let my parents go". Dessa har bl. a. det gemensamt att de alla hittills misslyckats med att få ut sina föräldrar ur Sovjet. De har förtecknat alla "föräldrarefuseniks" och bl. a. redovisat deras ålder, yrke, status och hälsotillstånd liksom motiv för avslag. Låt mig nämna ett par av dessa.

Fenia Lapsker, 69 år, bor i Kishinev med sin invaliderade son Efim, född 1950. En annan av hennes söner emigrerade redan under de s. k. goda åren på 1970-talet, då tillståndsgivningen var humanare. Denne son, Yakov, vill inget hellre än att få ta hand om sin mor och sin invaliderade bror. Men de har fått avslag på grund av Efims militärtjänst – för 15 år sedan!

Ett annat lika obarmhärtigt fall: Lea Prestina-Akkerman har en son i Moskva, välkänd judisk aktivist och lärare i hebreiska, samt en dotter och en dotterson i Israel. Dottern kom till Israel 1973. Leas man, vars arbete var orsak till avslaget på deras ansökan 1977, dog 1985. Kort efter faderns död förlorade dottern Irina i Israel en av sina söner i en bilolycka. Hon står nu ensam med en son, född i Israel. Lea får inte resa till sin dotter och dotterson. Motivering: "Du har en son i Moskva. Din dotter övergav dig, så varför vill du träffa henne?" Varför denna oförståeliga grymhet?

Ett tredje exempel: Lev och Anna Slutzky ansökte 1976 att få resa till dotter, svärson, och dotterdotter i Israel. Visum förvägrades dem, utan några skäl. De flesta i familjen Slutzky gick under i andra världskriget. De enda nära anhöriga Lev och Anna Slutzky har bor i Israel. De har aldrig arbetat med ur säkerhets- eller informationssynpunkt känsligt material. Varför hindrar man dem att resa?

Herr talman! Den 8 mars var den internationella kvinnodagen. Den 8, 9 och 10 mars genomförde judiska kvinnor i Sovjet en hungerstrejk. De samlades i varandras hem bl. a. i Riga, Tallinn, Gorkij och Moskva i protest mot den behandling som judar utsätts för. På många håll i världen förekom sympatidemonstrationer. Bl. a. var det en grupp här i Stockholm som demonstrerade utanför Intourists resebyrå.

Herr talman! Det är vår förhoppning att den svenska delegationen vid uppföljningskonferensen i Wien skall ta upp Sovjetjudarnas svåra situation. Och härvidlag hyser vi tillförsikt.

Låt mig också konstatera vår uppskattning av den insats som nyligen gjordes av den svenska riksdagsdelegationen vid besöket i Moskva.

Med vårt grannland Sovjetunionen har vi och vill vi för framtiden ha goda relationer. Men om Sovjetunionen vill att vi skall uppfatta dess statslednings ofta upprepade vilja till fred såsom trovärdig, måste Sovjetsamhället upphöra med att förfölja oliktänkande, döma sådana till långvariga straff och förvägra dem rätten att utvandera.

En förutsättning för trovärdighet i internationella sammanhang är ömsesidig respekt för ingångna överenskommelser. Bland sådana har de internationella konventionerna om mänskliga rättigheter grundläggande betydelse. En stat som visar respekt för de egna medborgarnas integritet blir själv respekterad i omgänget stater emellan. Viktiga politiska ställningstaganden förestår för den sovjetiska statsledningen när det gäller respekten för de mänskliga rättigheterna. Internationella opinionsyttringar kan därvid inte vara helt utan betydelse såsom ett stöd åt de tankegångar som Andrej Sacharov och andra medborgarrättskämpar arbetar för.

Herr talman! Tillåt mig slutligen säga några ord om de politiska fångarna i Etiopien.

Man beräknar att omkring 6 000 personer har hållits fängslade i Addis Abeba under 1986. Därutöver sitter många tusen i fängelser utanför Addis. Hur många de är kan inte närmare anges. Vissa lättnader och förbättringar har skett under det senaste året, och det noterar vi med tillfredsställelse. Myndigheterna har under året frigivit ett antal personer, däribland ett större antal medlemmar i Mekane Jesus-kyrkan i Welega liksom personer som tillhört politiska oppositionsgrupper. En större frigivning hade väntats i samband med det etiopiska nyåret i september. Avsikten var att då presentera den nya konstitutionen, men den blev inte klar till nyåret. Förhoppningsvis sker det förväntade frigivandet i samband med att konstitutionen antas.

Aktionen för de politiska fångarna i Etiopien har vid flera tillfällen vädjat till den etiopiska statsledningen. Vi vet att actionen åtminstone vid något tillfälle nått ända fram, således ända till statschefen. Självfallet, herr talman, kommer vårt arbete för frigivning av politiska fångar i Etiopien att fortsätta.

Anf. 37 VIOLA CLAESSION (vpk) replik:

Herr talman! Jag har med intresse lyssnat på Elisabeth Fleetwoods anförande och vad hon sagt om det som har hänt och händer i Sovjetunionen. Tiden kommer att utvisa huruvida förhoppningarna om att en fortsatt sådan politik som den vi ser i dag och som är en annan än tidigare i förhållande till de

oliktänkande kommer att infrias. Men jag begärde ordet därför att jag skulle vilja förflytta Elisabeth Fleetwood litet längre västerut i en alldeles speciell fråga, som jag har haft uppe i kammaren tidigare i dag.

Genom Carl Bildt har moderaterna i dag varnat för risken för att Sverige skall bli en stagnerande randstat i Västeuropa. Alltsedan den mest intensiva EEC-debatten på 1960- och 1970-talen har högern mer eller mindre tydligt visat att man vill ansluta vårt land till EG så gott som utan förbehåll. På svensk mark har tonen varit moderat. I kretsen av likasinnade har man på utländsk mark varit råare i sina krav och i synen på EG.

År 1983 deltog dåvarande moderatledaren i ett möte i London, där ett program med namnet "De euro-amerikanska relationerna" antogs. Bland programskrivarna befann sig en av riksdagens moderata ledamöter. En huvudtes i detta program är att banden mellan USA och Västeuropa måste stärkas och att länderna inom NATO skall satsa mer pengar på militära ändamål.

I ett senare sammanhang 1984, då ett program för Europas enhet antogs, var de svenska moderaterna också delaktiga i uttalanden om att EG måste stärkas med avsikten att väst måste stå starkare gentemot öst i stormaktspolitiken.

Jag undrar om Elisabeth Fleetwood tror att den här typen av propaganda och programskrivning är ägnad att göra det lättare för de oliktankande i Sovjetunionen.

När nu moderaterna vill "ge Sverige en fastare plats i det dynamiska europeiska samarbetet" tycker jag att det är väldigt viktigt att granska trovärdigheten. Anser Elisabeth Fleetwood att EG:s huvuduppgift är att agera som USA:s förlängda arm gentemot Östeuropa? Är moderaternas intresse av medlemskap i grund och botten ett led i en militärstrategi anpassad till NATO? Om inte, Elisabeth Fleetwood, är det kanske lämpligt att omedelbart ta avstånd från de programtexter om EG och de euro-amerikanska relationerna som ni var med och snickrade ihop för några år sedan. En deklaration om era syften med EG-medlemskap kan inte vara hur tånjbar som helst, eller hur?

Är det så att den svenska högern har en linje som bara kan framföras utomlands och en annan linje avsedd för tal i den svenska riksdagen, Elisabeth Fleetwood?

Anf. 38 ELISABETH FLEETWOOD (m) replik:

Herr talman! Jag är litet förvånad över Viola Claessons replik till mig. Sedan det ett par gånger förut har hänt att vpk har varit med på våra motioner om mänskliga rättigheter men gjort underliga markeringar i kammaren, när vi diskuterat dem där, trodde jag att man skulle undvika att göra så igen. Jag har också fått en känsla av – och det här pekar åt det hållet, och det gör mig bedrövad – att när vi tar upp just de sovjetiska judarnas sak, vill vpk gärna diskutera något annat. Jag diskuterar i dag Sovjetjudarnas situation. Jag gör det gärna vidare, men jag avstår från att gå in i den allmänna debatt som har ägt rum tidigare i dag.

Anf. 39 VIOLA CLAESSION (vpk) replik:

Herr talman! Naturligtvis står vi fast vid vad vi tidigare har sagt när det gäller de mänskliga rättigheterna. Men det gäller inte bara det – det handlar inte bara om pappersexercis eller svartskrift på ett papper, utan jag menar att det också handlar om vad man gör i praktiken, vad man säger när man reser till olika länder. Det har också betydelse för de människor som man vill värna om.

För egen del var jag i Sovjetunionen för exakt ett år sedan. Då tog jag upp i diskussionen så fort jag hade tillfälle flera judiska fall som jag hade blivit ombedd att ta upp. Självfallet agerar man så.

Men nu vill jag veta hur det är med den moderata trovärdigheten och vad Elisabeth Fleetwood tycker om de uttalanden som har fällts när det gäller EG, NATO och USA. Vad det handlar om är helt enkelt moderata samlingspartiets trovärdighet när det gäller öst kontra väst.

Anf. 40 ELISABETH FLEETWOOD (m) replik:

Herr talman! Jag har fullt förtroende för den politik vi för på området, och jag tänker inte diskutera uttalanden som Viola Claesson här kommer med från debatten i kammaren. Vi kan ta upp detta i det sammanhang där det hör hemma.

Får jag rekommendera vpk att nästa gång vi diskuterar Sovjets judar inte genast föra samtalet från dem till något annat. Det urholkar det som vi alla i riksdagen vill åstadkomma.

Andre vice talmannen anmälde att Viola Claesson anhållit att till protokollet få antecknat att hon inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 41 MARGARETA HEMMINGSSON (s):

Herr talman! Jag skulle vilja börja mitt anförande med att citera från en musikal:

”Godafton. Vi bryter sändningen för ett extrameddelande. USAs president Ronald Reagan ger Sovjetunionen en frist på 24 timmar att flytta flottan de har utanför Kuba. USA har kärnvapenbestyckade missiler klara att användas och världen håller bokstavligen andan.”

Det är det meddelande som får barnen på Unga Örnars fritidsgård i Borlänge att vakna upp. De konstaterar att barn ofta är klokare än vuxna och att man inte vill kriga mot sina kompisar. Därför tar Borlängebarnen initiativet till en brevväxling mellan Reagans sonson Billy och Gorbatsjovs dotterdotter Irina.

En tid senare meddelar TV-nyheterna att både Reagan och Gorbatsjov är spårlöst försvunna. Sekretessen är ”fantastisk”, men ryktet gör gällande att det är en ungdomsorganisation som står bakom försvinnandena.

En vecka senare kan historien avslöjas. På grund av brevväxlingen mellan supermaktledarnas barnbarn har Reagan och Gorbatsjov träffats i Borlänge. Där kom de överens om att satsa på u-landshjälp i stället för på rustningar. Och barnen på gården konstaterar sjungande: ”Tillsammans kan vi uträdda stordåd.”

Det är handlingen i fredsmusikalen Poolare Reagan och kamrat Gorbatsjov

job, som Unga Örnar i Kvarnsveden och Sellnäs själva författat och uppträtt med i närmare ett år. Över 35 barn har medverkat i två alternerande rollbesättningar.

Det här är ett exempel på barns och ungdomars engagemang i fredsfrågan. Barn ställer krav på oss vuxna. De kräver ett engagemang, men de kräver också att vi visar i handling att det ligger allvar bakom våra ord.

Caroline, en av dem som medverkar i föreställningen, säger så här: "De som bestämmer idag pratar så mycket men gör så lite. De håller långa tal och är så allvarliga, men gör inget konkret. De pratar hellre om skatter än om fred. De lägger ned en massa pengar på valaffischer, sedan säger de att de inte har råd."

Det är allvarliga synpunkter, synpunkter som vi måste ta på allvar, för att barnen skall kunna ta oss på allvar. Kanske tycker någon att frågan om krigsleksaker inte hör hemma i en utrikespolitisk debatt. Jag tycker det, för barn måste fostras till fred.

Barn måste lära sig att konflikter inte löses med våld. Barn kommer nog alltid att leka krig. Det kan man se t. o. m. på orter där strider pågår. Men är det med vapen, om än leksaksvapen, de skall leka? Ett vapen, en pistol eller en stridsvagn, kan ju aldrig vara något annat än en pistol eller en stridsvagn. Det är skillnad mot en pinne eller en hand som i en lek får fungera som ett vapen – i en annan som något annat.

Samtidigt kommer nya spel på marknaden; en ny typ av datorspel dyker upp i varuhus, kaféer och kiosker. Där står man framför en bildskärm och det gäller att samla poäng. Man får fler poäng ju mer man bombar, fler poäng ju fler hus som bombas. Det finns alltså bilder av bostadsområden där barnen som är med i leken skall samla poäng genom att bomba civila bostäder.

Där finns också bilder av fältsjukhus och ambulanser. Om man prickar ambulansen får man högsta antalet poäng. Detta är en skrämmande utveckling, ett skrämmande sätt att lära barn att inte följa de viktiga rättigheter och skyldigheter som gäller i en krigssituation.

Nej, det är dags för oss att få en lag mot krigs- och våldleksaker. Inte skall vi som lever i ett land med fred uppmuntra barn att leka det våld som vi själva föraktar.

Herr talman! Framtiden är våra barn. Deras framtid blir hela världens framtid – våra barns framtid i en trång värld.

Samtidigt läser vi om den skrämmande nutid som många av världens barn lever i. Ett axplock ur högen med tidningsurklipp ger en bild av detta.

Runaways – hemlösa barn i New York. Bara sporadiskt har de gått i skola. De har rymt från familjer där föräldrarna bråkat, ofta har de misshandlats, ibland har de utsatts för incest, de har blivit vanvårdade och försummade.

New York bär illusionen om möjligheten att börja ett nytt spännande liv. För tonåringarna är New York den glänsande metropolen. Där skall drömmarna om att bli känd, rik, älskad och förälskad gå i uppfyllelse.

I stället hamnar de i en cynisk storstad där det är omöjligt att hitta en bostad, om man inte kan betala hyror lika höga som skyskraporna. Vem bryr sig om en ensam 14-åring som står och hänger utanför en porrbiograf för homosexuella? Vem skall hjälpa honom till en framtid att tro på?

Samtidigt slår Unicef larm. Enligt en rapport från FN:s barnfond kommer

över 140 000 barn att dödas eller att bli svårt sårade under 1987 om inte något radikalt görs. För varje soldat som dödas i striderna i exempelvis Moçambique dör flera barn.

I ett annat urklipp läser jag om fastkedjade, neddrogade barn i Turkiet. Jag skall be att få citera.

”Plats: en tingsrätt i Istanbul.

Det är en ovanligt stor kalabalik i väntsalen i dag. Man väntar med stigande spänning på att den omtalade brottslingen med det bloddoftande öknamnet Al Capone Ahmet ska göra sitt inträde. Fotograferna är på plats. Två militärpoliser med k-pistar visar sig vid ingången. En av dem håller i den kedja som den beryktade Ahmet är kedjad vid. Fotografernas kamerablixtar skrämmer fången. Ska han hamna på tidningarnas löpsedlar igen? Domaren som han träffar i rättsalen tror inte sina ögon.

– Hur gammal är du min pojke, frågar han.

– Jag tror att jag är tolv år, säger Ahmet.

Han är osäker på sin ålder. Han har aldrig ägt något personbevis. Detta är hans andra rättegång inom loppet av en månad. Han är redan dömd till sex år och åtta månader för inbrott i en livsmedelsaffär. Han är denna gång anklagad för stöld av ett guldarmband. Lagen säger åtta års fängelse för hans brott.”

Det som skrämmer mig allra mest är nog ändå bilderna från bordellträsket i Bangkok. De illegala bordellerna drivs efter samma hänsynslösa princip; i skumma träkåkar på smutsiga bakgator hålls flickorna fängslade – nio-tio-åringar är inte ovanligt.

Med nummerlappar på bröstet, uppradade på träbänkar väntar de på att stå till tjänst för några bath, en bath är ca 25 öre. Småflickorna kommer nästan undantagslöst från landsbygden – sålda till agenter och uppköpare som lånat föräldrarna pengar. Barnen sätts i pant och agenten säljer dem vidare till bordeller och fabriker där barnen skall arbeta av föräldrarnas skuld. Deras blick är tom, ansiktena fullsminkade. De är barn, men de verkar mycket mycket gamla.

Sverige har av tradition arbetat för ett starkt internationellt skydd av de mänskliga rättigheterna. Det är naturligt och viktigt att Sverige också nu spelar en aktiv roll i den internationella arbetsgrupp som bildats för att utarbeta ett förslag till en FN-konvention om barns rättigheter.

När det gäller att skapa opinion och föra ut information kring barns rättigheter i Sverige och i utlandet spelar folkrörelser och organisationer en särskilt betydelsefull roll.

Konventionsförslaget, som nu föreligger, omfattar artiklar om att barns bästa måste bevakas i olika sammanhang. Barns rättigheter vid separation från sina föräldrar tas upp liksom bl. a. barns rätt till utbildning, hälso- och sjukvård, lek och rekreation. Vi måste hoppas att det arbetet blir framgångsrikt. För barnens skull – för framtiden!

Låt mig, herr talman, avsluta med att citera en svensk tolvåringar framtidsdrömmar.

”När jag blir stor vill jag att det blir fred. Jag vill inte dö i krig. Jag vill ha det bra. Jag vill inte vara fattig. Jag vill ha lagom med pengar. Jag vill inte vara miljonär. Jag vill alltså ha lagom med pengar.

Jag vill ha en tjej som hjälper till med pengar. Jag ska vara helnykterist. Jag ska inte röka. Jag ska aldrig svika någon. Jag ska aldrig bråka om pengar. Vi två ska aldrig bråka. Vi ska ha det bra."

Låt oss hoppas att han får den framtiden!

Anf. 42 ALF SVENSSON (c):

Herr talman! När jag hörde Margareta Hemmingssons engagerade anförande kom jag att erinra mig förra påsken när min familj, min fru, våra tre barn och jag, besökte Israel. Naturligtvis gick vi till klagomuren för att också barnen skulle få se och uppleva den. Sexåringen och sjuåringen såg naturligtvis genast att mellan de stora klippblocken fanns massor med små papperslappar, och de frågade: "Pappa, vad är det för något?"

Jag svarade att det var små papperslappar där folk har skrivit vad de önskar. Man kanske kan kalla det böneämnen eller något sådant. Genast kom nästa fråga: "Har du ett papper, har du en penna?" Så fick de varsin papperslapp och varsin penna och lade sig på de stora, rejäla gatstenarna och skrev. Min fru och jag var naturligtvis gränslöst nyfikna på vad de skrev. Jag trodde i min enfald att de skrev att de ville ha en ny cykel eller en ny docka eller något sådant. Jag tänkte att de har rätt att skriva vad de vill och stoppa in sina tankar mellan de stora klippblocken. Man vet ju att så småningom berättar barn för varandra. Alexander, sju år, hade skrivit till Gud att han ville att det aldrig mera skall bli krig. Detta tog riktigt tag i mig, värderade kammarledamöter, för jag trodde inte att en sjuåring skrev så. Men sedan har jag förstått att det gör de flesta sjuåringar.

Jag tror inte att jag visste vad krig var när jag var sju år. Jag hade klart för mig att något mycket konstigt hände någonstans ute i världen, eftersom mamma hade ransoneringskuponger och blev särskilt glad om det kom någon som inte drack kaffe, utan hade med sig en kupong så att mamma kunde köpa litet extra kaffe.

I dag vet barn när de är sju år vad krig är – de har sett det på TV. Deras högsta önskan är inte alltid en ny cykel, utan att det aldrig mera skall bli krig.

Vilket ansvar har inte vi vuxna för att helhjärtat, till 100 %, engagera oss för en fredlig värld!

Herr talman! Sverige har under mycket lång tid spelat en viktig och aktiv roll för avspänning, fred och nedrustning i världen, trots att vi är ett litet, neutralt land långt uppe i det kalla Norden. Namn som Dag Hammarskjöld, Alva Myrdal, Olof Palme och Inga Thorsson förknippas med ett målmedvetet, tålmodigt och konstruktivt arbete för världsfreden.

På senare tid har dock Sverige på nytt förekommit på den internationella arenan, men denna gång i mindre hedrande sammanhang, och det är mycket ledsamt. För den internationella opinionen har Sverige fått ett nytt ansikte. Sverige är inte längre bara fredsmäklarnas och det obundna biståndets hemvist. Sverige har placerat in sig bland de internationella vapensmedjor som förser krigförande parter med högteknologiska vapen. Det pågår utredningar av om brott verkligen föreligger, men i den internationella opinionen är skadan redan skedd.

Den senaste tidens avslöjanden visar att den svenska vapenexporten utgör ett stort dilemma i Sveriges internationella relationer. Vapenexporten

kommer i konflikt med våra egna säkerhetspolitiska målsättningar, avspänning, nedrustning och utveckling. Kds beslutade sig redan 1980 för att verka för att svensk vapenexport avvecklas. Målet är att skapa en större samstämmighet mellan alla våra säkerhetspolitiska målsättningar. Vi har också under allmänna motionstiden väckt en motion, som kräver att regeringen utarbetar en avvecklingsplan för den svenska vapenexporten och att efterlevnaden av de gällande reglerna för vapenexporten stärks.

Problemen med Sveriges vapenexport är egentligen av två slag. Dels har den socialdemokratiska regeringen blivit alltmer liberal i sin vapenexportpolitik, dels finns det starka misstankar om en omfattande svensk vapensmuggling till länder som Iran, Dubai och Bahrain. Båda dessa förhållanden kräver snara och kraftfulla politiska insatser för att återupprätta regeringens och Sveriges internationella förtroende. Hitintills har regeringen inte visat tillräcklig vilja och beslutsamhet att ta ett resolut tag om utvecklingen.

Svensk vapenexport är i princip förbjuden. Det vet vi, men vi vet också att regeringen medger dispenser i enlighet med de riktlinjer som riksdagen har antagit. 1985 byggdes kontrollen över krigsmaterielexporten ut, bl. a. genom förstärkning av krigsmaterielinspektionen. Samma år började också den rådgivande nämnden för krigsmaterielexportfrågor sin verksamhet. Denna nämnd var regeringens svar på kritik som riktats mot konsekvenserna av den svenska vapenexporten. Hittills har nämndens existens inte i mätbar grad minskat de kontroversiella inslagen i svensk vapenexport eller begränsat vapenexportens volym. 1977 var värdet av den svenska vapenexporten 695,4 milj. kr. 1984 hade den i löpande priser stigit till 2 178 milj. kr. 1986 hade beviljade exporttillstånd mer än fördubblats till 4 462 miljoner. Detta kan inte med bästa vilja i världen beskrivas som en restriktiv vapenexportpolitik.

Herr talman! Ett moraliskt problem är att ca 45 % av vapenexporten går till länder i tredje världen. I utredningen om samband mellan nedrustning och utveckling framhåller regeringens egen expert, Inga Thorsson, sambandet mellan utvecklingsländernas vapenimport och en försenad ekonomisk och social utveckling. Vapenexport till svenska biståndsländer i tredje världen framstår mot bakgrund av utredningens resultat som mycket paradoxal.

Det mest uppenbara exemplet på denna inkonsekvens mellan vapenexport och våra biståndspolitiska målsättningar, visar sig när regeringen beviljar exportlicens för kanoner till Indien till ett värde av ca 10 miljarder kronor och dessutom beviljar statliga exportkreditgarantier för affären. Sådana beslut harmonierar synnerligen dåligt med den svenska biståndspolitikens huvudmålsättningar som resurstillväxt, ekonomisk och social utjämning i mottagarländerna. Den regeringen närstående Broderskapsrörelsen skriver i sin tidnings senaste huvudledare att "allt fler länder har ansetts trovärdiga som köpare. I Krigsmaterielinspektionens och utrikeshandelsministerns ögon har allt fler blivit fredliga och demokratiska. Regeringen agerar av allt att döma numera aktivt för att saluföra svenska vapen. Krämarintressena tycks ha tagit över."

Så långt tidningen Broderskap, som också anser att regeringen helt håller på att tappa kontrollen över vapenexporten. Tänker regeringen och utrikeshandelsministern vidta några åtgärder för att få grepp om vapenexportut-

vecklingen och skapa trovärdighet för doktrinen att Sverige bedriver en restriktiv vapenexport? Hittills har man mest grävt ned sig i ett defensivt självförsvar.

Vid förhören med det ansvariga statsrådet i konstitutionsutskottet förefaller han mest ha gjort krystade försök att skjuta skulden för den fortsatta vapenexporten till Indonesien på tidigare borgerliga regeringar. Nu krävs det självprövning och konstruktiva, radikala åtgärder. Varför inte lyssna på tullverkets i snart två år framförda förslag till en förstärkt kontrollfunktion?

När USA protesterade mot att Sverige höll på att etablera sig som vidareförsäljare österut av amerikansk högteknologi, ingrep regeringen kraftfullt och har numera hävt bannstrålen från Washington. Tullverket har pekat på att högteknologiexporten numera är kringgärdad av långt starkare restriktioner och vida bättre kontroll av efterlevnaden än motsvarande ordningar för vapenexporten. Det går att styra utvecklingen bara den politiska viljan finns. Kontrollen över den svenska vapenexporten måste skärpas drastiskt och bli minst lika rigorös som kontrollen över exporten av annan högteknologi.

Herr talman! I ett längre perspektiv bör svensk vapenexport avvecklas. Detta måste självfallet ske på ett sådant sätt att sysselsättningen i Karlskoga och andra orter som är starkt beroende av krigsmaterielindustrin kan upprätthållas och utvecklas. Regeringen bör alltså få riksdagens uppdrag att utarbeta en avvecklingsplan för den svenska vapenexporten, där de säkerhetspolitiska målsättningarna beaktas samtidigt som kostnaderna beräknas och redovisas.

Herr talman! Vid förra årets utrikespolitiska debatt kunde vi glädjas åt att en demokratisk utveckling startat med ett spirande hopp för de hårt prövade befolkningarna i de tre fattiga länderna Filippinerna, Uganda och Haiti. Nu hopar sig nya problem över dessa länder. På Filippinerna behöver president Aquino allt tänkbart internationellt stöd för att kunna fortsätta sin hittills framgångsrika kamp för demokrati och rättvisa när den kommunistiska gerillan nu har återupptagit sin väpnade kamp mot regeringen. Det är djupt tragiskt att både Uganda och Haiti drabbats av den mycket allvarliga aidsepidemi som nu väller fram över afrikanska och asiatiska fattiga stater. Tiotals procent av befolkningen kan vara HIV-smittade. Biståndsarbetet när det gäller dessa länder måste innehålla program för att hejda den fasansfulla aidsvågen. Annars blir annat biståndsarbete meningslöst.

Herr talman! Vi har med tillfredsställelse noterat den sovjetiske ledaren Michail Gorbatjovs nya och friska ledarstil. Jag tycker att det vore fejt och orätt att inte markera det. Sverige har som nära granne och litet neutralt land all anledning att uppskatta de nya och konkreta nedrustningsinitiativen och moderniseringen av det sovjetiska ledarskapet. Vi hoppas att detta leder till en fortsatt liberalisering av levnadsvillkoren och möjligheterna till ökat folkligt utbyte mellan våra folk. Det vore ett genombrott för framtidsoptimismen i hela världen om USA och Sovjetunionen kunde komma fram till ett avtal om medeldistanskärnvapnen i Europa. Förutsättningarna för detta verkar trots allt nu bättre än på mycket länge.

Herr talman! Grunden för en svensk kristet demokratisk utrikespolitik är en aktiv neutralitetspolitik, som blir fast och konsekvent bl. a. genom ett

starkt totalförsvaret, en nationell samling omkring säkerhetspolitiken och en generös bistånds- och flyktingpolitik, byggd på en folklig förankring i kristna grundvärderingar om broderskap och solidaritet.

Prot. 1986/87:89
18 mars 1987

Utrikesdebatt

Anf. 43 PER-OLOF STRINDBERG (m):

Herr talman! Dagens utrikespolitiska debatt närmar sig nu sitt slut. Många talare har kritiserat apartheidpolitiken i Sydafrika. Jag avser inte att ta upp den. Det innebär inte att jag inte instämmer i kritiken, men den utrikespolitiska debatten fokuseras lätt till en fråga i taget. Man kritiserar förtryck på ett håll men glömmer förtryck som förekommer på andra håll, som då helt kommer i skymundan. De som drabbas av förtrycket och ofriheten frågar sig – med all rätt – om Sverige helt har glömt bort deras situation.

Jag lyssnade med intresse till utrikesministerns anförande här i dag, inte minst när han i slutet av sitt inlägg framhöll att det är viktigare nu än någonsin att slå vakt om de folkrättsliga regler som rymms i FN-stadgan.

Utrikesministern framhöll också att folkrättens principer är enkla och klara och gäller för alla länder, och han räknade upp fem olika punkter – fem principer – som han ansåg vara grundläggande. Han nämnde bl. a. att alla folk har rätt till självbestämmande och att fundamentala mänskliga rättigheter måste säkerställas.

Det är förvisso viktiga principer, men de måste tillämpas med konsekvens. Jag tycker att man i den utrikespolitiska debatten alltför lätt glömmer bort politiskt förtryck och brott mot mänskliga fri- och rättigheter, för att inte tala om nationers rätt till frihet och nationellt oberoende, när ofrihet och förtryck pågått under decennier. Då tycks opinionen vara dövd – förtrycket och ofriheten accepteras som något ofrånkomligt.

Man skall inte acceptera en sådan politik. Förtryck – ja, t. o. m. ockupation – förekommer inom det som jag vill kalla vårt närområde. Vad jag efterlyser – och jag har gjort det många gånger tidigare, bl. a. här i riksdagen – är en stark och ständigt vaken opinion mot förtryck varhelst det än förekommer. Det gäller alltså en opinion som ständigt pekar på förtrycket i de en gång fria staterna Estland, Lettland och Litauen.

Dessa nationer är fortfarande ockuperade av Sovjetunionen, trots att det är hela 42 år sedan det andra världskriget slutade i Europa. Under alla dessa efterkrigsår har de baltiska folken krävt att återfå sin nationella frihet och självbestämmanderätt. Detta har förvägrats dem av Sovjetunionen, trots att Ryssland i fredsfördragen 1920 i Tartu, Moskva och Riga förklarade sig "frivilligt och för eviga tider" avstå från suveränitetsrättigheterna över de baltiska staterna. Man erkände då "utan reservationer oavhängigheten för dessa stater". I det stora verket om den ryska diplomatins historia betraktades fördragen med de nya staterna som "en stor seger för sovjetdiplomatin i kampen för de baltiska staternas neutralisering".

Detta är nu historia, herr talman, men viktig och av alltför många tyvärr glömd historia. Under decennier har de baltiska folket försökt påminna om dessa Sovjetunionens förpliktelser och löften. Det har gjorts av modiga människor i Estland, Lettland och Litauen och av alla de hundratusentals baltar som tvingas leva i exil runt om i världen.

Varför förtiger man i så stor utsträckning de förhållanden som i dag råder i

97

Balticum? Är det möjligen så att man håller på att bli så historielös att man glömt bort att Estland, Lettland och Litauen en gång var fria nationer, med vilka vi under mellankrigsåren utvecklade bl. a. ett givande kulturellt utbyte? Eller har man kanske glömt alla de band som knyter Balticum så nära och intimt samman med svensk stormaktshistoria – ett samband som borde på ett alldeles speciellt sätt förplikta oss svenskar att stödja de baltiska folkens krav på frihet.

Oavsett skälet är det beklämmande att Sveriges röst, som annars hörs i så många sammanhang, är så lågmäld att den knappast hörs när det gäller förtrycket i Balticum.

I en replik anförde utrikesministern i dag att situationen i Sydafrika är unik, därför att förtrycket där har pågått i decennier. Ja, det har det gjort i Estland, Lettland och Litauen också. Under efterkrigstiden har dessa länder förlorat hundratusentals människor, bl. a. genom deportationer. Det är ett oacceptabelt förhållande. Nog måste väl de grundläggande principer som utrikesministern nämnde här tidigare, bl. a. den att alla folk har rätt till självbestämmande, gälla även folket i Estland, Lettland och Litauen.

Flera talare har också här i dag understrukit principen att ingen stat har rätt att blanda sig i andra staters inre angelägenheter. Denna princip måste väl också gälla för Sovjetunionen, och kritiken mot dess politik i Balticum får inte tystna, lika litet som den får det när det gäller Sovjetunionens inblandning på andra håll i Östeuropa eller i Afghanistan.

De baltiska folken har under seklernas lopp många gånger fått kämpa för sin frihet. Det har varit en kamp mot många fiender; ryssar, polacker, de tyska riddarordnarna och även vi svenskar har varit inblandade. Den svenska tiden skildras dock glädjande nog som "den goda svensktiden".

Alexandr Solsjenitsyn skildrar denna situation när han i Gulagarkipelagen skriver: "mellan tvenne hammare – den teutoniska och den slaviska – har det lilla Estland hamnat som ett städ sedan urminnes tider. Slagen har fallit ömsom från öst och väst. – – slutet kunde aldrig skönjas – – ännu syns det icke till – –."

Solsjenitsyn kunde ha tillagt att slagen ibland även fallit från norr och gällt alla de baltiska staterna.

Jag hade förmånen att få besöka Balticum när Estland, Lettland och Litauen fortfarande var fria nationer. Sverige hade ju, som jag nyss framhöll, mycket nära kontakter med alla tre republikerna under tiden före andra världskriget. Sedan kom ockupationen och förryskningen. Den fria världen och allra minst vi i Sverige får inte stillatigande acceptera en fortsatt ockupation och förtryck av de baltiska staterna. Vi måste med kraft verka för att Estland, Lettland och Litauen får återta sin plats bland världens fria nationer.

Tillåt mig, herr talman, att i detta sammanhang också ta upp ett problem som många gånger tidigare har diskuterats här i riksdagen. Jag tänker på det dubbla medborgarskap som den baltiska minoriteten i vårt land fortfarande är påtvingad av Sovjetunionen; ett medborgarskap som de helt naturligt inte vill acceptera, då de inte accepterar Sovjets överhöghet över Estland, Lettland och Litauen. Den svenska utrikesledningen får inte spara någon möda när det gäller att genom förhandlingar med Sovjetunionen åntligen

försöka lösa denna fråga, som ur sovjetisk synpunkt skulle kosta så litet men som skulle glädja alla de balter som lever i Sverige i en oftast påtvingad exil.

Prot. 1986/87:89
18 mars 1987

Utrikesdebatt

Anf. 44 HANS GÖRAN FRANCK (s):

Herr talman! Mer än 13 år har gått sedan militärjuntan under ledning av general Augusto Pinochet genom en blodig statskupp övertog makten i landet. Det är en tragedi att det chilenska folket, som har stolta, fredliga och demokratiska traditioner, fortfarande lider under en extrem högerdiktatur. Det råder fortfarande undantagstillstånd i Chile.

Under 1986 ökade juntans förtryck kraftigt i syfte att söka krossa den allt starkare oppositionen i landet. Hemliga dödsskvadroner har hotat, kidnappat och dödat politiska opponenter, arbetare för mänskliga rättigheter och medlemmar i olika kyrkliga och sociala organisationer i större omfattning än på länge.

Förra året ökade antalet arresterade drastiskt. Särskilt allvarligt är det starkt ökande antalet fångar som hålls totalt isolerade upp till 40 dagar i samband med att de ställs inför militärdomstol. Undersökningar av politiska mord utförda av dödsskvadroner, liksom av tusentals försvunnas öden, har avslutats under senare tid. Samtidigt som förföljelsen ökat har amnesti getts åt personer som är ansvariga för mycket allvarliga brott. Inte en enda polis eller någon juntafunktionär, som står bakom brotten, har straffats.

Det har under denna månad förekommit två internationella möten, som har stor betydelse för Chile.

Den 12 mars antog FN:s kommission om mänskliga rättigheter en resolution, som uttrycker stor oro "at the persistent ineffectiveness of the Chilean Government in respecting human rights and restoring legality in conformity with the Universal Declaration of Human Rights, which is essential for the effective enjoyment and exercise of human rights and fundamental freedoms in the best democratic tradition of Chile". (I översättning: över den chilenska regeringens ständiga ineffektivitet när det gäller att respektera mänskliga rättigheter och upprätthålla lagligheten i enlighet med den internationella deklARATIONEN om mänskliga rättigheter, vilket är nödvändigt för att mänskliga rättigheter och grundläggande friheter skall kunna åtnjutas och utövas på det sätt som Chile haft som tradition.) Av särskild betydelse är att det beslöts att situationen beträffande mänskliga rättigheter i Chile är att betrakta som en angelägenhet med hög prioritet.

Den 13-15 mars hölls i Italien en stor internationell konferens för demokrati i Chile, i vilken jag deltog som socialdemokratisk representant. Konferensen, som inleddes med ett engagerat anförande av den italienske premiärministern Benito Craxi, vädjade till påven och andra personligheter som besöker Chile att utöva påtryckningar för återupprättande av demokrati och mänskliga rättigheter särskilt för fria demokratiska val.

Det pågår i Chile en stor kampanj för fria val. Denna kampanj skall kulminera i samband med att påven besöker Chile i början av april detta år. I samband med påvebesöket kommer man att ordna sju stora folkmöten i Santiago och i provinsen. Förhoppningen är att påven skall anknyta till kravet på fria val och förklara att det är legitimt. Därmed skulle, menar man i det katolska Chile, Pinochet ha gjort en stor prestigeförlust och de

förhandlingsvilliga generalerna skulle bli alltmer villiga att inleda den demokratiska processen. Det finns nämligen generaler som har uttalat sig i sådan riktning.

Det finns all anledning att den svenska regeringen, politiker, kyrkliga samfund och organisationer ger ett aktivt politiskt och moraliskt stöd till denna kampanj för fria val i Chile.

Fria val bör enligt den samlade oppositionen, som var företräd vid mötet i Italien, komma till stånd snarast möjligt, men endast under fulla garantier av att deras fria och äkta karaktär säkras. General Pinochets avgång är enligt den samlade oppositionen en förutsättning för att demokratin skall kunna återupprättas och respekten för mänskliga rättigheter iakttas.

I detta läge är det givetvis viktigt att alla regeringar avhåller sig från att ge lån eller annat ekonomiskt stöd eller bistånd till Chilejuntan. Däremot behövs det beredskap från den svenska regeringen, liksom från andra regeringars sida, att snabbt kunna ge bistånd till Chile så snart en demokratisk regering övertagit makten i landet.

Den ekonomiska krisen i Chile, med omkring 35-procentig arbetslöshet, social misär med omfattande hunger och svält, kan inte förändras utan att en demokratisk utveckling påbörjas. Då blir man i skriande behov av internationellt bistånd och stöd.

Det behövs i dag förstärkta humanitära insatser, främst till de förföljda och deras familjer. Sverige hör sedan länge till bidragsgivarna. Det bör övervägas att förstärka detta stöd, inte minst när det gäller rättshjälp åt de förföljda.

Närmare ett tjugotal chilensare står åtalade inför militärdomstol, där de hotas av dödsstraff. Tre dödsdomar har redan avkunnats, men ännu inte verkställt. Det är angeläget att proteströrelsen mot dödsdomarna förstärks. Även regeringar bör ge uttryck för att dödsdomarna och verkställighet av redan avkunnade dödsdomar måste stoppas omedelbart.

Herr talman! Det har i vårt land funnits en stark solidaritet med det chilenska folket. Till detta har inte minst bidragit att tusentals chilensare fått en fristad i vårt land. Det är hög tid att diktaturen i Chile avskaffas och att den demokratiska processen säkras i landet. Sverige liksom det internationella samfundet i övrigt kan förstärka sina insatser för att få ett slut på den chilenska tragedin.

Anf. 45 LARS AHLSTRÖM (m):

Herr talman! Först vill jag instämma i Per-Olof Strindbergs anförande om de baltiska folkens situation.

Jag har en vän i Moskva. Han är 49 år, han är matematiker, han är cancersjuk, han är refusenik. Sedan 1979 har han försökt få tillåtelse att lämna Sovjetunionen för att kunna förena sig med sin 15 år yngre broder i väst. Men förgäves.

Den 11 september förra året värdade the International Cancer Patients Solidarity Committee till Sovjetunionen om att fem sovjetiska medborgare som lider av cancer måtte beviljas utresetillstånd. Fyra av dessa har kunnat resa ut: Tatyana Bogomolny, Rimma Bravve, Leah Mariasin och Inna Meiman. Inna Meiman fick vänta alltför länge och var vid ankomsten till USA så svårt sjuk att hon avled efter några dagar.

Av denna lista på fem cancersjuka refuseniks återstår i dag en – min vän Benjamin Charny. Hans tillstånd försämras gradvis. Hjärtattacker, högt blodtryck och cirkulationsrubbnings förvärrar hans cancer.

Jag vädjar för min vän, generalsekreterare Michail Gorbatsjov, jag vädjar nu, här i denna kammare, liksom jag vädjat tidigare i brev. Benjamin Charnys fall är inte unikt, det är ett av många och det är ett fall som uppmärksammas och påtalats bl. a. av senator Edward Kennedy i ett anförande i amerikanska kongressen den 3 oktober förra året.

Sovjetunionen har undertecknat den internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter. Där heter det bl. a.: ”var och en har rätt att lämna vilket land som helst, inklusive det egna”. Sovjet har också skrivit under Helsingforsavtalet 1975, enligt vilket de 35 deltagande staterna åtar sig att ”underlätta friare rörlighet och kontakter, såväl individuellt som kollektivt, såväl privat som officiellt ---”. Deltagarländerna har också åtagit sig att ”respektera mänskliga rättigheter och grundläggande friheter för alla utan åtskillnad på grund av ras, kön, språk eller religion, att stödja och uppmuntra effektivt utövande av medborgerliga, politiska, ekonomiska, sociala, kulturella och andra rättigheter”.

Det borde vara en självklarhet att följa avtalet. Det är aldrig en enskild stats ensak hur den behandlar sina medborgare. Därför är det vår plikt – och vår rätt – att reagera när mänskliga rättigheter kränks.

Jag har suttit hemma hos Benjamin och hans familj. Vi har pratat, skrattat och varit glada tillsammans; precis som fallet är när jag varje söndagkväll talar med honom i telefon. Men de är ändå olyckliga människor. Därför är också jag och deras andra vänner olyckliga. Varför tillåter ni dem inte att resa, herr Gorbatsjov? Jag kan inte tro att de är så betydelsefulla att ni vill ha dem i er närhet. Låt Benjamin och hans familj få förena sig med anhöriga i väst! Det skulle göra dem lyckliga och glada – och inte bara dem, utan också deras vänner världen över. Visa barmhärtighet mot en svårt sjuk medmänniska, men visa barmhärtighet innan det är för sent! Av humanitära skäl, låt min vän få resa!

Fredspristagaren Elie Wiesels ord måste alltid stå levande för oss: ”Likgiltigheten inför en annan människas förtvivlan är en förbrytelse ty den ökar förtvivlan.”

Herr talman! Vi som har haft förmånen att få lära känna de sovjetiska judarna och deras kamp för frihet, vi är djupt imponerade av deras mod och obändiga livsvilja. De har givit oss, sina vänner, en andlig styrka som gör att vi aldrig kommer att förtrötta i vår kamp för deras mänskliga rättigheter. Winston Churchill, som kämpade för frihet och mänskliga rättigheter, yttrade i ett tal 1943 något som alltid äger aktualitet: ”We are all of us defending a Cause, the Cause of Freedom and of Justice, of the Weak against the Strong, Law against Violence, Mercy and Tolerance against Brutality and ironbound Tyranny.” (I översättning: Vi försvarar alla en sak, frihetens och rättvisans sak, de svaga mot de starka, lag mot våld, barmhärtighet och tolerans mot brutalitet och järnhård tyranni.)

Prot. 1986/87:89
18 mars 1987

*Vissa anslag m. m.
inom utrikesdeparte-
mentets område*

Anf. 46 MARGARETA FOGELBERG (fp):

Herr talman! Min röst är tyvärr inte lämpad för några längre anföranden. Men den sak som Lars Ahlström har tagit upp här finner jag vara så angelägen för oss alla att jag ber att få instämma i hans anförande.

Överläggningen var härmed avslutad.

5 § Föredrogs

utrikesutskottets betänkande

1986/87:11 om vissa anslag m. m. inom utrikesdepartementets område (prop. 1986/87:100 delvis).

Andre vice talmannen meddelade att debatten i fråga om detta betänkande skulle vara gemensam för samtliga punkter.

Vissa anslag m. m. inom utrikesdepartementets område

Anf. 47 MARGARETHA AF UGGLAS (m):

Herr talman! I den långa och innehållsrika utrikesdebatten har redan en del av de frågor som behandlas i förevarande betänkande berörts, och jag kan därför fatta mig mycket kort. Jag skall säga några ord om de moderata reservationer som finns fogade till betänkandet.

Den första reservationen handlar om medel för tillfällig förstärkning av nedrustningsdelegationen i Genève. Det är så att i Genève pågår de viktiga kemivapenförhandlingarna inom ramen för CD. Dessa förhandlingar är bland de viktigaste förhandlingarna som just nu äger rum nere i Genève. Sverige innehar ordförandeskapet vid förhandlingarna. Och vi menar att för att Sverige skall kunna fullgöra sina uppgifter på bästa sätt bör den svenska delegationen vid CD i Genève tillföras personella förstärkningar.

Vi har motionerat om att medel härför skall tas från anslaget F 3, och det är bara att beklaga att vårt förslag i denna angelägna fråga inte har vunnit utskottsmajoritetens stöd. Därför har vi avgivit reservation nr 1.

När det för övrigt gäller anslaget för information om freds- och nedrustningssträvanden anser vi att regeringens förslag i budgetpropositionen är väl avvägda. Den enda justering som enligt vår åsikt måste göras avser just överföringen av medel till nedrustningsdelegationen i Genève. Detta ger vi uttryck för i reservation nr 3.

Jag ber att få yrka bifall till de moderata reservationerna.

Anf. 48 BERTIL MÅBRINK (vpk):

Herr talman! Vpk har fogat ett antal reservationer och ett särskilt yttrande till detta betänkande. Men jag vill börja med att uttala min tillfredsställelse över att anslagen till fredsorganisationerna nu ökar så kraftigt. Det rör sig egentligen om ett gammalt vpk-krav från 1970-talet. Vi talade om att 1 % av försvarsanslagen skulle gå till fredsarbetet. Jag behöver i och för sig inte tillämpa detta promilleresonemang, men ett faktum är att man nu med

väldigt stora steg börjar närma sig det belopp som vi alltså föreslog. Detta tycker jag är värt att notera och uttala sin glädje över. Man brukar ju säga: Bättre sent än aldrig! Ja, det tar litet tid ibland, innan vi får gehör för våra förslag.

Jag utgår från att när folkrörelseutredningen som nu gör en översyn beträffande grundbidrag och projektbidrag har slutfört sitt arbete, så kommer alla de fredsorganisationer och alla de olika rörelser som arbetar för freden att få bidrag framöver. Om det sedan skall vara projektbidrag eller grundbidrag får man naturligtvis diskutera från fall till fall. Men jag tycker att det har varit otillfredsställande att ett antal organisationer faktiskt inte har fått bidrag trots att de har utfört ett väldigt gott fredsarbete och har tvingats göra detta med väldigt knappa resurser. Exempelvis utgår jag från att den stora Fredsresan – vi har i en motion begärt 100 000 kr. för dess arbete – i fortsättningen kan få detta i och för sig blygsamma belopp. Det arbete som där utförts är ett väldigt stort och viktigt arbete för freden och även för Sverige och Sveriges policy.

De fredsorganisationer till vilka man lämnat bidrag har naturligtvis inte fått tillräckliga bidrag, på grund av att anslagen inte varit så stora att det funnits möjlighet att ge dem vad de begärt. Den möjligheten finns nu i och med den kraftiga ökning som sker.

Men det är faktiskt *en* fredsorganisation som jag ändå vill ägna litet tid åt, och det är Svenska fredskommittén. Detta är en av Sveriges äldsta fredsorganisationer, med en rätt bred folkrörelseförankring. Kommittén har under ett antal år förvägrats anslag för sitt fredsarbete. Det märkliga är att man aldrig har fått en förklaring till varför Svenska fredskommittén inte kan beviljas det anslag som har begärts eller ett anslag över huvud taget.

Jag vet inte om utskottets talesman – det är väl Bengt Silfverstrand som skall försvara utskottet – nu kan ge mig en motivering till att man förvägrar Svenska fredskommittén anslag. Är det därför att Svenska fredskommittén är en antiimperialistisk organisation och har detta inskrivet i sitt program? Eller finns det någon annan politisk motivering? Det skulle faktiskt vara intressant att få veta detta.

Vi har i vår motion också begärt att det skulle ges ett anslag för information om fredsarbetet i skolan på 2 milj. kr. Detta förslag avstyrker utskottet, och det tycker jag är beklagligt. Skolan är ju ett mycket viktigt område, där man bör lägga ned stora ansträngningar när det gäller information om fred, nedrustning och säkerhet. Med tanke på att regeringen nu skär ned kraftigt på anslagen på andra delar av skolans område tycker jag att det skulle ha varit fint om utskottets majoritet åtminstone hade kunnat redovisa en viljeyttring i den här frågan.

Vi har i motionen också begärt att SIPRI, som utför ett mycket viktigt arbete – det är vi väl alla överens om – också när det gäller freden, skulle få det anslag som man hade begärt, alltså 17 800 000 kr. Men det har utskottsmajoriteten alltså avvisat.

Det är klart att man kan säga som utskottsmajoriteten gör, att det ankommer på regeringen att bestämma, pröva och besluta vilka som skall få anslag för fredsarbetet. Men det kan väl ändå inte hindra utskottsmajoriteten att ägva en viljeyttring på den punkten. Man får inte hårdra det så, att man

säger att vi uttalar oss om en summa, och sedan ankommer det på regeringen att pröva och besluta vilka som skall ha och inte skall ha bidrag. Det kan regeringen få fortsätta att göra – det har jag ingenting emot – men utskottet bör väl ändå redovisa en uppfattning.

Den sista fråga jag skall kommentera är den gamla frågan om IDB, Interamerikanska utvecklingsbanken – det är alltså inte heller någon fråga som är speciellt ny här i kammaren, men den är fortfarande lika aktuell.

Här föreslår regeringen att man skall anslå ett antal miljoner till den Interamerikanska utvecklingsbanken. Vi vet ju vad IDB representerar – IDB representerar amerikanska intressen, och dess verksamhet går ut på att hålla en mängd brutala militärdiktaturer i Latinamerika under armarna. Jag tycker faktiskt att det är oanständigt att Sverige med biståndsmedel skall understödja en sådan verksamhet.

Jag har här i dag hört en massa talare säga – jag tänker inte minst på dem som hade ordet sist i den utrikespolitiska debatten – att var helst i världen som förtryck utövas måste man protestera och ta avstånd. Den principen är jag anhängare av. När vi skall rösta om reservation nr 2 i utrikesutskottets betänkande skall det därför bli intressant att se, om de som nyss har uttalat sig på det sättet kommer att rösta för reservationen eller för utskottets hemställan. Röstar man för utskottets hemställan anslår man 25 milj. kr. till IDB, ett organ som understöder den brutala militärregimen i Chile, som förtrycker majoriteten av människorna, torterar, mördar osv. Tycker ni att det är i överensstämmelse med vad ni tidigare i dag har deklarerat från riksdagens talarstol – det gäller inte minst moderaterna – att använda svenska biståndsmedel till en sådan verksamhet?

Med det här, herr talman, yrkar jag bifall till reservationerna 2, 4, 5 och 6.

Anf. 49 BENGT SILFVERSTRAND (s):

Herr talman! Till det här betänkandet, som behandlar vissa anslag inom utrikesdepartementets område, har fogats sex reservationer – två från moderaterna och fyra från vpk. Jag skall i korthet kommentera dessa reservationer.

Men först vill jag slå fast att det, trots behovet av en stram hushållning och trots att besparingar är nödvändiga också inom utrikesdepartementets område, varit möjligt att anslå ytterligare resurser till några särskilt angelägna områden. Jag tänker då i första hand på det kraftigt ökade stödet till fredsarbetet.

Kraven på utrikesförvaltningen har ökat i olika avseenden. Det internationella politiska klimatet, den spänning som alltså finns mellan stormakterna och dessa stormakters strategiska intresse för vårt närområde väcker höga anspråk på politisk rapportering och analys. Det gäller kanske särskilt det säkerhetspolitiska området.

Det kraftigt ökande antalet asylärenden har medfört ett behov av större ekonomiska resurser också till utrikesförvaltningen. Förstärkningar har också skett i syfte att utveckla det viktiga internationella samarbetet på miljövårdsområdet och för att kunna stimulera exportfrämjande verksamhet, för att ta några exempel.

Trots detta har uppsatta sparmål kunnat uppnås inom utrikesdepartemen-

tets verksamhetsområde. För att det nya sparmålet på 42,5 miljoner fram till 1989/90 skall kunna klaras kommer utrikesförvaltningens verksamhetsområden åter att bli föremål för översyn.

Enighet om medelsanvisningen har kunnat uppnås med några undantag.

I reservation 1 begär moderata samlingspartiet ytterligare 250 000 kr. för att tillfälligt förstärka förhandlingskapaciteten vid den svenska nedrustningsdelegationen i Genève. Dessa medel vill man anskaffa genom att göra motsvarande sänkning av anslagen till information om freds- och nedrustningssträvanden.

Vi tycker givetvis att det är väsentligt att nedrustningsförhandlingarna, och då inte minst strävandena att komma fram till en konvention om fullständig förbud mot kemiska vapen, ges hög prioritet och utesluter inte att vissa förstärkningar av förhandlingsarbetet kan visa sig nödvändiga under den tid Sverige har ordförandeskapet för förhandlingarna. Det bör enligt utskottsmajoritetens uppfattning emellertid ankomma på regeringen att avgöra om och när ett sådant behov föreligger, liksom det bör vara regeringens sak att bestämma formerna för en sådan förstärkning inom ramen för tillgängliga resurser. Därför yrkar jag avslag på reservation nr 1.

Moderaterna har i olika sammanhang visat en jämfört med övriga riksdagspartier mindre generös inställning till fredsarbetet. Det går igen i synen på anslagen till information om freds- och nedrustningssträvanden. I en motion motiverar man sin lägre ambitionsgrad med att en stor del av anslaget är ett engångsbelopp, avsett att användas till projekt eller till ekonomiska förstärkningar av engångskaraktär.

I reservation 3 motiverar man sedan sin njughet med en förment omsorg om folkrörelsernas integritet. Enligt moderaterna finns det risk för att dessas karaktär av just folkrörelser går förlorad om de statliga anslagen blir för stora.

Med denna minst sagt märkliga motivering går moderaterna emot också de fyra övriga partiernas beslut att tillstyrka en trepartimotion – undertecknad av socialdemokrater, folkpartister och centerpartister – där man begärt en uppräknig av anslaget till informationsarbetet för fred och nedrustning med 9 393 000 kr. till 15 000 000 kr. Detta anslag ges en ny beteckning: Information, studier och forskning om freds- och nedrustningssträvanden m. m., för att markera att visst stöd till enskilda organisationers studier och forskning – medel som tidigare kunnat erhållas genom bidrag från Fredslotteriet – framdeles skall kunna utgå från detta anslag.

Det är beklagligt att moderaterna mäter sig ur gemenskapen när det gäller inställningen till den viktiga opinionsbildningen kring fred och nedrustning. Jag yrkar avslag på reservation nr 3.

I reservation 2 yrkar vpk avslag på propositionens förslag om medelsanvisning till IDB, Interamerikanska utvecklingsbanken, för budgetåret 1987/88. Vpk motiverar som så många gånger förr sitt avslagsyrkande med att bankens stadgar och utlåningspolitik gör den mindre lämpad att kanalisera svenskt bistånd. Med den motiveringen kräver vpk också på nytt att Sverige skall lämna IDB.

Det är faktiskt ett klart uttalat önskemål från flera latinamerikanska länder att Sverige skall kvarstå som medlem i IDB för att efter bästa förmåga – den

är begränsad, men dock – kunna påverka bankens utlåning till länder och projekt där det ekonomiska stödet kan förväntas få den bästa utvecklingseffekten. Sveriges röst är förvisso begränsad, Bertil Måbrink, men det är dock en röst. Skulle Sverige lämna IDB blir det en progressiv kraft mindre i banken. IDB:s medel går trots allt i stor utsträckning till sådant som vi i andra sammanhang ställer upp på när det gäller att bidra till utvecklingen i olika länder.

Utskottet har anledning att vidhålla uppfattningen att Sverige har vissa möjligheter att göra konstruktiva insatser inom IDB. Sverige har också bundit sig för fortsatta utbetalningar till banken; vi har vissa förpliktelser gentemot banken. Slutligen vill jag fastslå att IDB bara är en av flera kanaler för samarbete mellan Sverige och de latinamerikanska länderna.

Som ett exempel på relationerna kan jag nämna att den nu aktuella utbetalningen till IDB uppgår till 25 milj. kr. Enbart anslagsposten Humanitärt bistånd till Latinamerika uppgår för innevarande budgetår till 150 milj. kr. och det bilaterala biståndet till Nicaragua till 125 milj. kr. för samma period. Härtill kommer anslag via posterna Katastrofer, Regionala insatser och Enskilda organisationer samt anslagen till SAREC, styrelsen för u-landsforskning. Därmed kommer vi upp i ganska väsentliga insatser, där utbetalningen till IDB är en mycket begränsad del. Jag yrkar avslag på reservation 3.

I reservation 4 yrkar vpk bifall till sin partimotion med begäran om ett anslag till Svenska fredskommittén. Som jag tidigare har sagt får fredsorganisationerna en mycket kraftig anslagsökning i årets budget. Gången är den att organisationer som vill ha grundbidrag för sin verksamhet skall lämna in ansökan härom senast den 1 september. Tio organisationer föreslås få sådant stöd för kommande budgetår. Utskottsmajoriteten delar regeringens uppfattning att tillgängliga medel för grundbidrag bör koncentreras på de centrala organisationer som redan erhåller sådant stöd. Bertil Måbrink påpekade själv att en utredning ser över anslagen. Vi får avvakta resultatet av den utredningen innan vi på nytt tar upp dessa frågor till behandling.

Vi finner det också rimligt att regeringen liksom hittills prövar de ansökningar om anslag som kommer in och fattar beslut om dem. Det är utskottsmajoritetens viljeytring, Bertil Måbrink. Vi anser att den avvägning som har gjorts är rimlig och bör kvarstå. Det finns inga speciella skäl, antiimperialism eller annat som Bertil Måbrink spekulerar i, som gör att vi inte anser att Svenska fredskommittén skall få ett anslag. Det kommer in ett stort antal anslagsansökningar från andra än de tio organisationer som nu föreslås få pengar. Det framgår mycket tydligt på s. 13 i utskottsbetänkandet att andra organisationer har fått avslag på sina ansökningar. Om Bertil Måbrink läser andra stycket på s. 13 tror jag att han kommer på bättre tankar vad gäller de bevekelsegrunder som han tror att utskottet har för att avslå begäran om anslag till just Svenska fredskommittén. Mot denna bakgrund yrkar jag avslag på reservation 4.

I reservation 5 yrkar vpk bifall till sin partimotion med begäran om 2 milj. kr. för fredsarbetet i skolorna. Internationella förhållanden, internationellt samarbete och fred är förvisso viktiga inslag i undervisningen inom grundskola och gymnasium. Erfarenheterna visar också att dessa frågor vunnit allt

större omfattning i och fått allt större betydelse för undervisningen i samhällskunskap. Farhågorna för att fredsundervisningen skulle komma i kläm om inte särskilda anslag beviljades för ändamålet torde vara överdrivna. Det är inte, som Bertil Måbrink försökte ge sken av i sitt inlägg, fråga om någon nedskärning på undervisningsområdet. Undervisningen drabbas inte av någon nedskärning i budgeten, och det finns därför ingen anledning att tro att samhällsundervisningen inom den här ramen skulle drabbas särskilt.

Låt mig i sammanhanget erinra om att skolöverstyrelsen nyligen fått 200 000 kr. i bidrag till fredsundervisningen och det internationella kontakttarbetet i skolan ur Olof Palmes minnesfond för internationell förståelse och gemensam säkerhet. Jag yrkar avslag på reservation 5.

I reservation 6 slutligen begär vpk ökade anslag till SIPRI, dvs. Stockholms internationella fredsforskningsinstitut. Det av vpk föreslagna anslaget överstiger propositionens förslag med drygt 2 milj. kr. Utskottsmajoriteten finner regeringens förslag om reservationsanslag på 15 766 000 kr. väl avvägt med hänsyn till de förväntade merkostnader som följer av den internationella löneutvecklingen, men anser inte att det för närvarande finns något utrymme för ytterligare medel för personalförstärkningar eller andra utökningar av verksamheten. Mot denna bakgrund yrkar jag avslag på reservation 6.

Herr talman! Med det anförda ber jag att få yrka bifall till utrikesutskottets hemställan på samtliga punkter.

Anf. 50 MARGARETHA AF UGGLAS (m):

Herr talman! Jag noterar att Bengt Silfverstrand som utskottsmajoritetens talesman först säger att det finns extra medel att anslå för särskilt angelägna områden men sedan inte vill ge sådana medel till förstärkning av nedrustningsdelegationen i Genève. Det beklagar jag mycket. Vidare anklagar han oss moderater för njugghet mot fredsorganisationerna. Men den kritiken måste väl i allra högsta grad drabba hans socialdemokratiska kolleger i regeringen, eftersom vi i allt väsentligt har hållit oss till budgetpropositionens förslag.

Anf. 51 BERTIL MÅBRINK (vpk):

Herr talman! Det är riktigt att Sveriges möjligheter att påverka IDB är mycket begränsade, Bengt Silfverstrand. Stadgarna och bestämmelserna gör att USA har det dominerande inflytandet. Vi vet ju varför IDB tillkom och vilka syftemål banken har. Bengt Silfverstrand kan väl redovisa vad Sverige har kunnat påverka i banken under sin medlemstid. Såvitt jag förstår får fortfarande Chilejuntan en ansenlig summa pengar från IDB och har så fått under hela den tid som den har existerat. Juntan i El Salvador får också pengar från IDB, och vad den juntan representerar vet både Bengt Silfverstrand och jag.

Det här är otillfredsställande. Varför skall Sverige finnas som medlem i denna bank och använda biståndsmedel för att förse dessa två militärjuntor med kapital? Det är militärjuntor som på ett grovt sätt förtrycker folkmajoriteten i dessa två länder.

Sveriges riksdag har fastlagt vissa biståndsmål, och de överensstämmer inte med medlemskap i den interamerikanska utvecklingsbanken IDB. Är

det kommersiella intressen som har tagit överhanden också här? Är det därför som vi skall ge dessa 25 milj. kr. till IDB? Säg i så fall det i stället för att säga att vi skall vara med i IDB för att försöka påverka. Det vet vi väl, om det är en amerikansk dominans, vad vi då kan påverka. Ingenting!

Det vore väl bättre att använda de 25 miljonerna för att ge ytterligare stöd till den demokratiska oppositionen i Chile och i El Salvador och till den folkmajoritet som förtrycks av Paraguays diktator. Då gjorde vi mera nytta.

Sedan vill jag säga att jag inte är benägen att acceptera Bengt Silfverstrands argumentation i fråga om Svenska fredskommittén. Faktum är att Svenska fredskommittén är en riksorganisation, en av de äldsta, och att den bedriver ett mycket stort fredsarbete. Varje gång kommittén har sökt pengar har den vägrats detta utan någon som helst motivering. Det finns naturligtvis en motivering bakom, men det vill man inte säga.

Nu hoppas jag att när man har höjt anslaget så kraftigt som riksdagen kommer att besluta om, man också kommer att lösa frågan om bidrag till Svenska fredskommittén och vissa andra organisationer.

Anf. 52 BENGT SILFVERSTRAND (s):

Herr talman! Först till Margaretha af Ugglas: Det är klart uttalat i utskottets betänkande, och jag underströk det också, att vi bedömer det vara möjligt att ge de förstärkningar till förhandlingsarbetet i nedrustningsdelegationen som kan visa sig erforderliga. Därmed har vi också tillgodosett det yttersta syftet bakom förslaget. Vi tycker inte att en förstärkning nödvändigtvis bör kopplas till ett visst specificerat anslag av just den storlek som moderaterna har föreslagit. Vi tycker att regeringen har den bästa överblick- en och möjligheten att se om det behövs en förstärkning, när den behövs och vilken storlek den ekonomiska insatsen skall ha.

Den njugghet som jag har talat om beträffande moderaternas syn på fredsarbetet finns angiven i siffror. Det är helt klart att vi har varit medvetna om, trots de kraftiga anslagsökningar som förekommit, att behoven har varit ännu större. Vi visar vår välvilja gentemot det viktiga fredsarbetet genom att kraftigt öka anslaget från ungefär 5 till 15 milj. kr. Moderaterna röstar mot det förslaget.

Moderaterna visar alltså med sina gärningar att de är mindre positivt inställda till fredsarbetet än övriga partier.

Vi har inga stora förväntningar på IDB, Bertil Måbrink. Det har jag klart och tydligt sagt. Sverige är en liten nation med ett mycket begränsat inflytande. Men Sverige är en progressiv röst inom IDB, och många utvecklingsländer i Latinamerika förväntar sig att Sverige skall fortsätta att göra sin stämma hörd. Det tycker vi är viktigt. Titta bl. a. på många latinamerikanska länders stora skuldbörda. Vårt anslag är litet. Försvinner det, innebär det trots allt att möjligheterna att göra något försämrats ytterligare.

Svenska fredskommittén har inte sidsteppats av utskottsmajoriteten av de skäl som Bertil Måbrink anför. Jag kan bara notera att Centerns fredsrad och Världsfederalisterna, för att ta ett par exempel, heller inte har fått de anslag som de begärt.

Det finns inga politiska skäl till att ansökningarna har avslagits. Det är

mycket möjligt, när vi nu får ökade ramar och en utredning skall se över formerna för biståndet – Bertil Måbrink antyder det själv emellanåt i sina inlägg – att vi får möjlighet att låta fler ta del av det här anslaget.

Anf. 53 BERTIL MÅBRINK (vpk):

Herr talman! Bara en kort kommentar om IDB. Det är riktigt, Bengt Silfverstrand, att de flesta utvecklingsländer har enorma skuldbördor. Men jag förstår inte att man kan ta det som ett argument för att ha kvar medlemskapet i IDB.

Anf. 54 BENGT SILFVERSTRAND (s):

Herr talman! När det gäller att vara med eller inte vara med i IDB lyssnar vi faktiskt mer på de skuldtyngda latinamerikanska länder som anser att Sverige skall vara med i IDB än vi lyssnar på vpk:s förslag att Sverige skall utträda.

Överläggningen var härmed avslutad.

Punkt 1

Mom. 1 (medel för tillfällig förstärkning av nedrustningsdelegationen i Genève)

Utskottets hemställan bifölls med 237 röster mot 69 för reservation 1 av Sten Sture Paterson m. fl.

Punkt 6 (anslag till Interamerikanska utvecklingsbanken)

Utskottets hemställan bifölls med 287 röster mot 17 för reservation 2 av Oswald Söderqvist.

Punkt 9

Mom. 1 och 2 (anslaget för information om freds- och nedrustningssträvanden m. m.)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 3 av Sten Sture Paterson m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 4 (stödet till fredsorganisationerna)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 4 av Oswald Söderqvist – bifölls med acklamation.

Mom. 7 (fredsarbetet i skolan)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 5 av Oswald Söderqvist – bifölls med acklamation.

Punkt 10 (anslag till Bidrag till Stockholms internationella fredsforskningsinstitut, SIPRI)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 6 av Oswald Söderqvist – bifölls med acklamation.

Övriga punkter och moment

Utskottets hemställan bifölls.

Prot. 1986/87:89
18 mars 1987

*Vissa anslag m. m.
inom utrikesdeparte-
mentets område*

6 § På förslag av andre vice talmannen medgav kammaren att de ärenden som hann debatteras färdigt under kvällen skulle företas till avgörande i ett sammanhang i början av nästa arbetsplenum.

7 § Föredrogs
konstitutionsutskottets betänkande
1986/87:18 om presstödet (prop. 1986/87:100 delvis).

Presstödet

Anf. 55 ANDERS BJÖRCK (m):

Herr talman! Just nu arbetar dagstidningskommittén, som är den sjätte pressutredningen på 20 år. Den har vida direktiv när det gäller den framtida utformningen av presstödet.

Utredningen är försenad, men dess betänkande bör vara klart inom ett år. Detta innebär att vi inom en relativt nära framtid i riksdagen kommer att ta ställning till nya riktlinjer för presstödet.

Mot denna bakgrund framstår det som naturligt – och jag tror att kammaren uppskattar detta – att nu inte ta upp någon längre debatt om de förändringar som kan vara aktuella när det gäller presstödet i framtiden. Det finns alltså nu ingen anledning att genomföra viktigare principiella förändringar i stödets utformning. Däremot är det enligt min mening ingenting som hindrar, med tanke på det statsfinansiella läget, att vissa besparingar görs.

På denna punkt föregår, åtminstone skenbart, regeringen med gott exempel. Besparingar sker t. ex. när det gäller etableringsstödet, som helt avskaffas, samverkans- och utvecklingsbidragen; de båda sistnämnda nära nog halveras. Det är en markering, men det handlar om besparingar på papperet, eftersom de anslagna beloppen under senare år inte har utnyttjats.

Herr talman! Vad det handlar om är alltså att presstödsnämnden får mindre ramar att röra sig med, men vi har hittills inte utnyttjat de ramar som finns maximalt.

I vad gäller besparingar på de tre nu aktuella områdena ansluter sig regeringens förslag till vad som under en följd av år har föreslagits av bl. a. moderata samlingspartiet, så även i motion till årets riksmöte.

På en annan viktig punkt har vi emellertid inte fått gehör hos utskottets majoritet. Det gäller besparingar på produktionsbidragen. Dessa är den helt dominerande utgiftsposten i vad gäller presstödet. Vi föreslår där besparingar på 20 %. Detta innebär en icke obetydlig besparing i kronor räknat, vilket måste anses värdefullt med tanke på de ansträngningar som nu görs för att få balans i statens budget. Jag tycker det är naturligt att också presstödet tas i anspråk i dessa strävanden.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservation 1, som är fogad till utskottets betänkande.

Herr talman! Så några ord om pressens lånefond. Här föreslås ett lån till Aftonbladet och Svenska Dagbladet på sammanlagt 175 milj. kr. Det skall då nämnas att dessa båda tidningar tillsammans från början hade begärt 250

milj. kr. och att den totala kostnaden för detta projekt gäller minst 600 milj. kr.

Om pengar till Aftonbladet och Svenska Dagbladet kan man naturligtvis ha olika uppfattningar. Det har emellertid i debatten, inkl. i en partimotion från folkpartiet till årets riksdag, gjorts gällande att ett beslut av det aktuella slaget skulle strida mot gällande regler och mot praxis på presstödsområdet. Detta, herr talman, är inte korrekt. Bl. a. på mitt initiativ gjorde presstödsnämnden en noggrann genomgång av om det med nuvarande regler var möjligt att bevilja lån till ett kvällstidningsföretag. Det konstaterades att detta låg inom regelverkets ram och att nämnden faktiskt redan en gång tidigare – det var 1980 – hade beviljat pengar just till Aftonbladet.

En annan synpunkt som förts fram är att det endast får ges lån till företag som inte kan finansiera sina investeringar på den allmänna kreditmarknaden. Men också här har nämnden följt praxis. En genomgång har inom nämnden gjorts av vilka tidningar som tidigare fått lån ur lånefonden. Det visar sig då att bland låntagarna finns ett antal av våra mest välbärgade borgerliga landsortstidningar, bl. a. några liberala flaggskepp. När dessa lån har diskuterats och det har fattats beslut i presstödsnämnden har det inte förelegat några reservationer från något partis sida.

Det vore, herr talman, mot denna bakgrund märkligt om man skulle utesluta Svenska Dagbladet och Aftonbladet från att få ett lån av detta slag. Detta hindrar emellertid inte att det kan finnas olika åsikter om lån av den aktuella storleksordningen, men jag har velat ta detta tillfälle i akt att bestämt tillbakavisa alla påståenden om att presstödsnämnden och konstitutionsutskottet skulle ha gått utanför de regler som finns vad gäller lån från pressens lånefond.

Anf. 56 BIRGIT FRIGGEBO (fp):

Herr talman! I går gjorde socialdemokraterna och moderaterna upp om att dra in 250 milj. kr. av barnfamiljernas mjölkpengar. I dag kommer dessa partier att besluta om att skicka dessa pengar till sina husorgan Svenska Dagbladet och Aftonbladet.

Förslaget är att låna dessa tidningar 175 milj. kr. och att bidra till räntan på lånet med ca 80 milj. kr. Intressepolitiken talar!

Enligt reglerna får lån inte beviljas till tidningar som kan få lån på den allmänna kreditmarknaden på normala villkor. Tidningarna har heller inte gjort gällande att de skulle ha svårigheter att på marknaden låna upp pengar på betryggande villkor. Att hävda något annat vore heller inte trovärdigt. Bakom tidningarna står ju LO och ett handelsbolag med en rad börsnoterade företag.

Bakgrunden är naturligtvis den att man försöker få lån där det är billigast. Det är inget fel i det. Ansvaret faller på dem som fattar besluten. Med detta lån följer, som tidigare sagts, en betydande subvention.

Anledningen till att riksdagen nu prövar lånefrågan är att lånet är så stort att alla budgetramar sprängs. Från 1969 och fram till 1986 har det beviljats totalt ca 210 milj. kr. från lånefonden. Det högsta beloppet hittills har varit 12,3 milj. kr. till ett samarbete mellan fem tidningar.

Lån skall enligt reglerna företrädesvis ges till samverkansprojekt som

innebär besparingar, och det är helt klart att flera hundra miljoner kommer att sparas genom detta projekt.

Lån skall dock inte beviljas till projekt när det gäller tidningar på orter där samverkan bedöms som möjlig och där projektet inte avser sådan samverkan.

Aftonbladet och Svenska Dagbladet har avvisat att ens utreda förutsättningarna för en samverkan med Dagens Nyheter och Expressen. Formellt skulle alltså lånen kunna avslås med hänvisning till de båda tidningarnas avvisande attityd till en samverkan, men så har inte skett.

Tidningsekonomiskt är den planerade samverkan gynnsam. Det visar företagets kalkyler. Projektet torde alltså under alla förhållanden komma till stånd utan statens medverkan. I varje fall kan ett avslag inte användas som motiv för att inte genomföra projektet. Vi har alltså kommit till slutsatsen att de 50 milj. kr. som finns i lånefonden skall levereras in till statskassan och inte kunna användas som en första utbetalning på lånet.

Herr talman! Med dessa argument yrkar jag bifall till reservation 4.

Sedan till Anders Björcks oprovocerade anförande om de här lånen. Han tycks mena att anfall är bästa försvar. Vad vi nu prövar är ju ett principbeslut om 175 milj. kr. till Aftonbladet och Svenska Dagbladet. Presstödsnämndens normala verksamhet är inte uppe till något slags KU-granskning, om Anders Björck tror det. Jag utgår från att de beslut som tidigare fattats skett efter de regler som gäller för verksamheten. Normalt är ju att lånen är på ett par tre miljoner. Anders Björck nämnde att några liberala tidningar tidigare hade fått stöd, och då hade det minsann inte varit något motstånd från folkpartister.

Jag har läst en tidningsartikel av Anders Björck, där han nämner några tidningar, bl. a. Eskilstuna-Kuriren och Falu-Kuriren. Det är 17 år sedan dessa tidningar beviljades 1 à 2 milj. kr. Jag tycker inte att det är särskilt heroiskt av Anders Björck att använda de besluten som argument i den här debatten.

Herr talman! Förra året var vi emot att höja stödet till tidningar med mer än 20 % hushållstäckning. Det behövdes inte då, och det behövs inte heller nu. I konsekvens härmed föreslår vi nu att stödet sänks till förra årets nivå.

Utskottsmajoriteten hänvisar till att reglerna inte skall ändras så länge presstödsutredningen arbetar med frågan. Förra året gick det bra att höja bidraget trots att utredningen även då arbetade. I år går det inte att sänka stödet. Den logiken förstår jag inte, och jag yrkar bifall till reservation 2.

Anf. 57 ANDERS BJÖRCK (m) replik:

Herr talman! Jag ber att få protestera mot påståendet att jag oprovocerat skulle ha gått till attack mot folkpartiet och Birgit Friggebo. Jag tyckte att det var korrekt att i mitt inledningsanförande kommentera den partimotion som folkpartiet har väckt och den reservation som fogats till utskottsbetänkandet och som innehåller de påståenden jag bemötte. Att kommentera detta är sannerligen inte att uppträda oprovocerat.

Birgit Friggebo inledde sitt anförande med att säga att moderaterna och socialdemokraterna gjort upp i denna fråga. Sanningen är ju den att samtliga partier utom just folkpartiet var eniga i presstödsnämnden, på samma sätt

som de är det i konstitutionsutskottet. Jag ber, herr talman, kammaren notera hur fru Friggebo vinklade detta i de allra första meningarna i sitt anförande.

Jag har den tidningsartikel som Birgit Friggebo refererade till framför mig. Hon framhöll att jag nämnt några liberala tidningar, och hon namngav två av dem vilkas lån låg långt tillbaka i tiden. Jag nämnde ytterligare några tidningar i denna artikel, men dessa berörde Birgit Friggebo icke. Det finns alltså ett antal ytterligare tidningar som skulle kunna nämnas i detta sammanhang. Det gäller borgerliga tidningar, inkl. liberala tidningar, med mycket god ekonomi, som fått pengar på exakt samma villkor som Birgit Friggebo nu med sådan kraft kritiserar, bara därför att det råkar gälla Svenska Dagbladet och Aftonbladet här i Stockholm.

Birgit Friggebos argumentation känns igen från de föredragningar vi fick i nämnden av bl. a. Dagens Nyheter.

Dagens Nyheter och folkpartiet har självfallet rätt att argumentera. Jag tycker dock att det är väldigt viktigt att slå fast att något brott mot några regelverk faktiskt icke skett. Det har inte förekommit några protester när vi tidigare tillämpat reglerna på just detta sätt och givit Aftonbladet pengar, för att ta bara ett exempel, eller givit borgerliga tidningar lån ur lånefonden.

Jag har dock, herr talman, mot bakgrund av vad som har sagts två frågor att ställa till Birgit Friggebo.

Den första frågan är: Tycker hon att nämnden gjort fel när den under tidigare år beviljat lån ur pressens lånefond till liberala och andra borgerliga landsortstidningar på i princip samma villkor som det nu är fråga om?

Den andra frågan är: Anser Birgit Friggebo att nämnden i fortsättningen skall avstå från att ge tidningar lån ur lånefonden när de behöver pengar och befinner sig i samma situation som Aftonbladet och Svenska Dagbladet? I så fall tror jag att det är lätt att ordna den saken.

Anf. 58 BIRGIT FRIGGEBE (fp) replik:

Herr talman! Jag skall svara direkt på Anders Björcks frågor om jag anser att det som presstödsnämnden ägnat sig åt under 10, 15, eller 20 år är fel. Jag vill upprepa att detta inte är något slags KU-granskning av presstödsnämndens verksamhet. Det är inte heller det ärendet nu gäller. Vad det nu gäller är att ta ställning till, efter de regler som gäller, huruvida vi skall bidra med ytterligare pengar från riksdagens sida för att möjliggöra ett lån till Aftonbladet och Svenska Dagbladet. Där är det fullt klart att tidningarna själva på en fråga i presstödsnämnden hävdade att de på normala villkor kan få lån på den vanliga kreditmarknaden. Därmed är det ett brott mot de regler som gäller. Lån får nämligen inte beviljas om man kan gå ut på den normala kreditmarknaden. Jag har då dragit den slutsatsen i konstitutionsutskottets behandling av frågan, och jag gör det också här, att det är intressepolitiken som talar.

Anders Björck frågar också om presstödsnämnden skall avstå från att i framtiden ge lån till tidningar som befinner sig i samma situation som Aftonbladet och Svenska Dagbladet. Ja, det förefaller fullständigt självklart, att om man kan gå ut på kreditmarknaden och låna upp pengar, skall det inte beviljas några lån. Det är ganska lätt att säga det, eftersom det är de reglerna som gäller.

Prot. 1986/87:89.
18 mars 1987

Presstöd

Anf. 59 ANDERS BJÖRCK (m) replik:

Herr talman! Låt oss först konstatera att det i folkpartimotionen framförs påståenden om att detta skulle strida mot presstödsreglerna. Låt oss konstatera att det i folkpartimotionen påstås att man inte får bevilja lån till tidningar som kan finansiera det hela på den allmänna kreditmarknaden. Låt oss konstatera, herr talman, att folkpartimotionen är behäftad med ett antal ganska så allvarliga sakfel.

Jag tycker att det är alldeles självklart att vi måste tillämpa samma praxis för lån till Aftonbladet och Svenska Dagbladet som vi gjort till andra tidningar. Men jag tycker att det bör komma till kammarens kännedom, även om vi nu inte granskar presstödsnämnden, att när det gäller lån till liberala tidningar har folkpartiets representant i nämnden icke haft några erinringar – då har man hållit tyst. Men nu när det gäller ett lån där en stor moderat tidning är inblandad har man en mycket bestämd, avvikande uppfattning. Den rätten har man naturligtvis, men jag tycker att det är mycket beklagligt att man går ut och försöker påstå att presstödsnämnden skulle ha överträtt sina regler. Det är exakt vad som står i folkpartiets partimotion.

Eftersom Jan-Erik Wikström sitter här i kammaren, måste jag också konstatera – och det har ett direkt samband med beskedet till Birgit Friggebo – att det i så fall under ett antal år har funnits anledning och möjlighet att rätta till regelverket på detta område. Till Birgit Friggebo måste jag ju få säga, att skulle vi nu säga nej till lånet till Svenska Dagbladet och Aftonbladet, blir helt självklart konsekvensen att pressens lånefond inte kommer att ha någon betydelse längre. När en tidning inte kan finansieras på den allmänna kreditmarknaden, får man konstatera att tidningen är i ett så dåligt läge att nämnden med de nya regler som gäller bör dra öronen åt sig även när det blir fråga om produktionsbidragen, och det tycker jag skulle innebära att vi går alldeles för långt. Här handlar det om intressepolitik, sade Birgit Friggebo. Jag instämmer i detta uttalande efter att ha hört Birgit Friggebo och läst partimotionen.

Anf. 60 BIRGIT FRIGGEBE (fp) replik:

Herr talman! Anders Björck vill komma ifrån huvudfrågan huruvida riksdagen nu skall fatta beslut om att ge mer pengar för att klara just det här lånet. Han hänvisar till beslut som tidigare har fattats i pressutredningen. Låt mig bara få informera Anders Björck om att det också finns liberala tidningar som har fått avslag i presstödsnämnden, och det har varit full enighet och även Anders Björck har varit med. Då har jag utgått ifrån att man vid bedömningen har sett på möjligheten att finansiera det hela på den allmänna kapitalmarknaden. Detta har också i de här fallen varit argumentet från presstödsutredningens sida. Här har också den folkpartistiska ledamoten ställt sig bakom beslutet.

Man kan alltså inte dra sådana här slutsatser av vad Anders Björck har sagt.

Anf. 61 BO HAMMAR (vpk):

Herr talman! Jag är ledsen att jag tvingas avbryta den här intressanta trätan mellan moderata samlingspartiet och folkpartiet om hur man beviljar lån till

olika tidningar. Debatten belyser på ett mycket påfallande sätt vad en gång Karl Marx sade: Intresset ljuger inte. Det handlar väl om partifärgen på de tidningar som man beviljar lån till.

Herr talman! Konstitutionsutskottets betänkande om presstödet innehåller ju inga stora nyheter. Det är väl naturligt i en situation då dagstidningskommittén arbetar med de här frågorna och så småningom skall komma med ett betänkande.

Från vpk:s sida har vi motionsvägen tagit upp stödet till fådagarstidningarna. Det handlar om ett femtiotal tidningar, varav flertalet uppbär produktionsbidrag. I en tid av stark monopolisering inom dagspressen spelar dessa tidningar en mycket stor roll för att säkra mångfalden inom åsiktsbildningen. Var för sig har dessa tidningar relativt små upplagor, men sammantaget har endagstidningarna över en kvarts miljon i upplaga. Tillsammans har – Anders Björck! Hör och häpna! – alla dessa tidningar ett presstödet som är mindre än vad Svenska Dagbladet ensamt uppbär. Det borde alltså finnas all anledning att öka stödet till fådagarstidningarna. Detta gäller i särskilt hög grad det lilla fåtalet endags-rikstidningar, som har mycket stora kostnader och mycket litet stöd. Jag tänker på tidningar som folkpartiets NU, Broderskap, vpk:s Ny Dag, kds:s Samhällsgemenskap och den syndikalistiska Arbetaren.

Utskottet har inte just nu velat förorda ett ökat anslag till dessa tidningar. Men jag noterar som mycket positivt att konstitutionsutskottets betänkande understryker dessa tidningars stora betydelse, och jag utgår ifrån att dagstidningskommittén kommer att beakta detta. Med tanke på de mycket positiva skrivningarna i betänkandet har vi därför från vpk:s sida valt att inte reservera oss på denna punkt, trots att vår motion inte fullt ut tillstyrks.

Däremot har vi reserverat oss mot att utvecklingsbidraget minskas och att etableringsbidraget helt avvecklas. Utvecklingsbidraget har kunnat tilldelas tidningar i särskilda svårigheter. Härondagen beviljade presstödsnämnden 600 000 kr. till folkpartiets veckotidning NU. Jag förmodar att Birgit Friggebo apropå intressepolitik är nöjd med det beslutet. Men varför då sitta i utskottet och acceptera en nedskärning av utvecklingsbidraget, som kanske innebär att andra tidningar i samma predikament som folkpartiets NU blir utan detta extra stöd? Men ännu är det ju inte för sent för Birgit Friggebo och folkpartiet att ansluta sig till vpk-reservationen 3, som jag yrkar bifall till.

Herr talman! Liksom förra året föreslår moderaterna och folkpartiet nedskärningar av ett presstödet som egentligen borde höjas. Folkpartiets nedskärningsförslag är relativt begränsade, men skulle ändå skapa stora problem för en hel del tidningar som är hårt trängda. Medan folkpartiet nöjer sig med att pruta 5 %, drämmer moderaterna till med 20 %. Om riksdagen, mot allt förnuft och all sannolikhet skulle välja moderaternas linje, skulle vi få bevittna en massdöd utan motstycke inom svensk dagspress. Bl. a. skulle säkert centerns huvudorgan Skånska Dagbladet tvingas till omedelbar nedläggning. Svenska Dagbladet, som väl ligger Anders Björck varmare om hjärtat, skulle däremot förmodligen klara sig igenom moderaternas svältkur bättre. Dels har man uppbackningen från storfinansen, dels får man hjälp av ett unikt och generöst statligt lån som Anders Björck var med om att ge tidningen – ett lån som kommer att kosta skattebetalarna mycket stora

pengar. Därav kan man dra slutsatsen att moderaterna är något selektiva i sina attacker mot presstödssystemet. Som jag sade inledningsvis när jag citerade Karl Marx: Intresset ljuger inte.

Herr talman! Det är ingalunda så att presstödet är ett stort statsfinansiellt problem som moderater och folkpartister säger. Ej heller är systemet utformat på ett sätt som inte befrämjar nödvändiga rationaliseringar. De tidningar som uppbär presstöd har rationaliserat och förnyat sig i minst samma utsträckning som de lönsamma tidningarna. Och reklamskatten täcker mer än väl kostnaderna för presstödet. I en motion till årets riksmöte har dessutom Nils Berndtson och jag själv presenterat ett konkret förslag om en mycket hårdare beskattning av direktreklamen, som skulle ge stora pengar och kunna användas för en ökning av presstödet. Jag utgår ifrån att dagstidningskommittén kommer att positivt beakta det här förslaget.

Herr talman! Avslutningsvis ett par ord om vår reservation 5, som jag också yrkar bifall till. Riksdagen har enhälligt ställt sig bakom en utbyggnad av taltidningsverksamheten. Det är bra, därför att ett ökat stöd till radio- och kassettidningar är en viktig demokratisk fråga. Men varför skall det då vara så svårt att bifalla vpk:s förslag om ökade anslag nu till denna viktiga verksamhet. Man behöver faktiskt inte alltid avvakta pågående utredningar, innan man kan bifalla självklara förslag.

Anf. 62 KURT OVE JOHANSSON (s):

Herr talman! När nu debatten återigen har fått en mindre känsloladdad prägel, kan det kanske ges tillfälle att understryka att en fri och obunden press är en omistlig del i en levande demokrati. Mycket av vitaliteten i den svenska demokratin skulle gå förlorad om tidningsdöden skulle tillåtas att gå för hårt fram. Huvudsyftet med den statliga presspolitiken är att motverka en sådan utveckling och att medverka till att mångfalden i tidningsutbudet bevaras så långt detta nu är möjligt.

Vi kan från dessa utgångspunkter konstatera det faktum att ett statligt ekonomiskt stöd utgår till pressen, inom ramen för vissa regler, och att detta är djupt förankrat i Sverige. Moderaterna bekämpade visserligen införandet av presstödet, men har senare i någon mån omprövat sin inställning. Uppfattningen att presstöd skall utgå återfinns numera i alla partier i riksdagen. Därmed, herr talman, borde ju allt vara gott och väl, men så är det tyvärr inte.

Av motionerna med anledning av regeringens proposition 1986/87:100 framgår med all önskvärd tydlighet att moderaterna är beredda att skära mycket hårt i stödet till pressen. I motion 1986/87:K813 med Anders Björck som första namn vill moderaterna, som sagt, spara 20 % på utgående produktionsbidrag. Konsekvenserna av en sådan drastisk nedskärning skriver man inte mycket om i motionen. I sin reservation 1 berör moderaterna inte med ett enda ord konsekvenserna av sina förslag. Det är naturligtvis lätt att förstå att de inte gör det, men inte är det särskilt hederligt.

Ett genomförande av folkpartiets förslag skulle också medföra en kraftig minskning av stödet till dagspressen i jämförelse med ett genomförande av regeringens förslag, som utskottsmajoriteten står för. Den generella reduktion av produktionsbidraget med 5 % som föreslås i folkpartimotionen,

minskar stödet till dagspressen i förhållande till regeringens förslag med inte mindre än 33 milj. kr. Därtill skall läggas ytterligare 15 milj. kr., som går förlorade för dagspressen till följd av att man vill återgå till nivån 18 180 kr. per ton förbrukat papper för tidningar med mer än 20 % hushållstäckning. Totalt rör det sig här om 48 milj. kr. Det är således inte små pengar det rör sig om.

När det gäller reservation 3 från vpk vill jag erinra om att anslagen till utvecklingsbidrag och samverkansbidrag samt etableringsstödet under senare år tagits i anspråk i begränsad omfattning. Jag är, Bo Hammar, för min del övertygad om att de medel som i propositionen har anvisats till utvecklingsbidrag och samverkansbidrag kommer att visa sig vara tillräckliga för nästa budgetår.

Folkpartiets motion 1986/87:K812 – detta har framhållits av Anders Björck och jag är beredd att understryka påståendet – är behäftad med många sakfel. Detta har också framgått vid sakbehandlingen i utskottet. Några kommentarer som tillägg till diskussionen mellan Anders Björck och Birgit Friggebo kan ändå vara på sin plats med anledning av folkpartiets reservation 4. Det kan t. ex. vara av intresse att konstatera att man i motionen inte följer upp sina förslag i partimotionen när det gäller lån till dagspressen. Folkpartiets representanter i utskottet tvingades retirera från sitt motionskrav, som innebär att man nära nog totalt urholkar pressens lånefond.

I reservation 4 försöker folkpartiet ge sken av att presstödsnämnden vid sitt ställningstagande om lån till Aftonbladet och Svenska Dagbladet inte skulle ha följt gällande praxis vid sin tillämpning av presstödsförordningen. Jag kan försäkra, precis som Anders Björck, att detta påstående saknar all grund.

Eftersom kunskapsbristerna på detta område tycks vara mycket stora på sina håll, finns det kanske anledning också för mig att erinra om att lån ur pressens lånefond företrädesvis skall ges för projekt som syftar till kostnadsbesparingar genom samverkan mellan tidningsföretag.

Presstödsnämnden konstaterade i sitt ställningstagande att den planerade tryckerisamverkan mellan de båda tidningarna är den mest omfattande sedan presstödet infördes. Om tidningarna var för sig skulle skaffa en ny tryckerianläggning, skulle den sammanlagda kostnaden bli flera hundra miljoner kronor högre. Nämndens beslut stämmer således väl överens med förordningens stadgande att lån företrädesvis skall ges för projekt som syftar till kostnadsbesparingar genom samverkan mellan tidningsföretag. Den kraftiga beskyllning som Birgit Friggebo har framfört i sina anföranden – att presstödsnämnden inte skulle ha följt förordningens andemening och text – är, såvitt jag kan förstå, helt felaktig.

Ett flertal motioner behandlar stödet till radio- och kassettidningar. Vpk har i detta sammanhang fogat en reservation till utskottets betänkande. Jag vill understryka, herr talman, att utskottet delar motionärernas syn på taltidningsverksamhetens stora betydelse. Taltidningskommittén får i propositionsförslaget ett anslag som är helt i överensstämmelse med vad den begärt.

Det kan vidare nämnas att riksdagen kommer att få anledning att

återkomma i denna fråga när taltidningskommitténs betänkande beretts färdigt i regeringens kansli. Kommitténs slutbetänkande kommer enligt uppgift att läggas fram i maj i år.

Herr talman! Jag yrkar avslag på samtliga reservationer som fogats till föreliggande betänkande.

Som framgår av konstitutionsutskottets betänkande godtar utskottet propositionens förslag i alla delar. Jag vill emellertid uppmärksamma kammarens ledamöter på vad utskottet anfört med anledning av motion 819 av Sture Ericson m. fl. och motion 820 av Kjell Mattsson m. fl.

Utskottet konstaterar i likhet med motionärerna att utvecklingen sedan den senaste generella höjningen av presstödet har lett till en försämrad situation för sådana dagstidningar som uppstår produktionsbidrag. Utskottet förutsätter därför att regeringen prövar frågan och, om den finner det motiverat, återkommer till riksdagen med förslag om en generell höjning av produktionsbidraget.

Herr talman! Jag yrkar bifall till hemställan i konstitutionsutskottets betänkande 1986/87:18.

Anf. 63 BO HAMMAR (vpk) replik:

Herr talman! Kurt Ove Johansson säger att utvecklingsbidraget kommer att räcka till trots den nedprutning som nu sker. Jag är inte lika säker på den saken, för rätt mycket av detta bidrag är redan använt.

Jag begriper inte heller varför bidraget inte kunde ligga kvar på den tidigare nivån. Om det är så att detta bidrag inte utnyttjas fullt ut – ja, desto bättre då för statskassan. Men jag tycker att möjligheten bör finnas för tidningar som befinner sig i svårigheter, typ folkpartiets tidning NU.

Etableringsbidraget gäller inte heller så mycket pengar – 10 milj. kr. om jag minns rätt. Men detta handlar också om en principiellt viktig fråga, och jag tycker att det är fel att man avskaffar det här bidraget. Anslaget har inte utnyttjats i särskilt hög grad. Men det förhållandet att det ändå skulle finnas kvar skulle markera en positiv syn från statsmakternas sida på att man etablerar nya tidningar. Det faktum att det nu tas bort markerar på något sätt uppfattningen att det nu inte längre finns något behov av att starta nya tidningar. Jag tror att det är tvärtom – jag tror att det finns ett stort behov av att etablera nya tidningar. Och jag menar att de endagstidningar som etablerats under den senaste tioårsperioden har inneburit ett positivt och intressant experiment. Denna utveckling kan man befrämja just genom etableringsbidraget.

Anf. 64 BIRGIT FRIGGEBE (fp) replik:

Herr talman! Kurt Ove Johansson talade sig varm för presstöd, för att vi skall ha en vital press. Jag delar helt den uppfattningen. Däremot tycker jag att han var rädd för känslor och vitalitet i denna kammare.

Jag skall läsa ur presstödsförordningen: "Lån får dock inte beviljas för sådana projekt som bedöms kunna finansieras på den allmänna kreditmarknaden till normala marknadsmässiga villkor och på ett från företagets synpunkt betryggande sätt." Det är vad reglerna innebär.

Företagen har heller inte hävdat att de inte skulle kunna gå ut på

kapitalmarknaden och få lån till normala villkor. Det räcker, herr talman, för ett avslag på den framställning som regeringen har gjort om att det skall beviljas pengar direkt till Svenska Dagbladet och Aftonbladet. Riksdagen tar nu på sig ansvaret för denna bedömning. Då spelar det inte någon roll hur vare sig praxis eller någonting annat har varit tidigare, utan då gäller tillämpningen av de regler som finns.

Problemet är dessutom att när riksdagen nu fattar det här beslutet införs – skulle jag tro – en ny praxis. Det kommer att ha ganska stor betydelse för framtiden, eftersom det ju finns en annan storstadsregion här i landet där olika samverkansprojekt diskuteras. Där torde storleken på lånet bli lika unik som när det gäller det lån som här diskuterats, eftersom den normala hanteringen i presstödsnämnden går ut på att bevilja lån på ett par tre miljoner kronor.

Anf. 65 KURT OVE JÖHANSSON (s) replik:

Herr talman! Nej, Birgit Friggebo, jag tycker inte alls att det är fel att det går känsla i debatten här i kammaren. Men det hade ju inte heller skadat om det hade varit litet saklighet i vad som sades i de här känslomässiga sammanhangen. Och det är därvidlag som jag tycker att Birgit Friggebo felade ganska kraftigt.

Jag har i mitt tidigare anförande slagit fast att presstödsnämnden har följt de föreskrifter som det är fråga om. Och jag vidhåller naturligtvis fortfarande den ståndpunkten.

Det har ju sagts här tidigare i debatten av Anders Björck, att den här aktuella investeringen inte bara gäller dessa 175 milj. kr. – det är egentligen mindre än en tredjedel av vad investeringen kostar. Om jag har förstått rätt är det så att nämnden, när den tog ställning, ansåg att problemet för företagen inte i första hand var att anskaffa kapitalet för investeringen utan snarare att betala kapitalkostnaderna.

Jag tror att om Birgit Friggebo skulle göra sig mödan att noggrant studera både presstödsförordningen och den praxis som tillämpas – och har tillämpats – i presstödsnämnden, så kommer hon att upptäcka att hon har åtskilligt fel på den här punkten.

Med anledning av Bo Hammars inlägg vill jag bara understryka att när etableringsstödet försvinner, så betyder det ju inte att det blir omöjligt att starta nya tidningar. Klarar man de stipulerade villkoren, kan man också ganska snart efter starten få produktionsbidrag. Om jag minns rätt rör det sig här om en kvalifikationstid på sex månader.

Anf. 66 BENGT KINDBOM (c):

Herr talman! När vi förra året diskuterade presstödet var centern det enda parti som höll fast vid oförändrade nivåer inom presstödet. Det gjorde vi då med motiveringen att vi inte skulle införa ändringar medan dagstidningskommittén arbetade.

Nu har ytterligare ett år gått, och från alla partier finns det nu krav på ändringar i den ena eller andra riktningen. Vi tycker från centerns sida att det är viktigt att vara med och markera några av dessa frågor, och det har vi gjort genom att ställa oss bakom KU:s majoritetsbetänkande.

Den grundläggande frågan gäller att söka bevara mångfalden i presskören, och det sker genom olika former av stöd som riktar sig till olika grupper av tidningar.

Jag tycker att det är bra att det här föreligger enighet om att det behövs ett stöd för att klara ytterligare tidningar från tidningsdöden. Det sker ändå successivt förändringar när det gäller tidningarna. Senast har vi upplevt att inom A-pressen ett antal tidningar övergår från flerdagarsutgivning till endagsutgivning.

När jag nu för centerns del vill markera några frågor, skall jag börja med att tala om endagstidningarna. En omfattande motion av Kjell A. Mattsson tar upp endagstidningarnas situation och utvecklingsmöjligheter. När vi nu har behandlat denna fråga vidare, bedömer vi nämligen att det finns utvecklingsmöjligheter för den här gruppen av tidningar. Det föreligger också en vpk-motion om nivåerna inom stödet.

I direktiven till dagstidningskommittén behandlas, som utskottet anger, särskilt tvådagartidningarna. Problemet med dessa direktiv är inte bara att de skriver om det positiva som också står i betänkandet utan också föreslår åtgärder som jag tror att direktivförfattarna mindre väl har övervägt. Därför tycker jag att det är så viktigt när KU nu säger att vi skall kunna överväga den typ av försöksverksamhet som föreslås i Kjell A. Mattssons motion och att man kommer att få ta upp detta förslag i dagstidningskommittén. Det förändrar innebörden i de direktiv som vi tidigare hade. Här har vi nu fått ytterligare möjligheter att arbeta med endagstidningarna såsom en kraft i den svenska presspolitiken.

Som jag sade förut har det nu gått ytterligare ett år. Den ekonomiska situationen har blivit värre för en del tidningar. Presstödet har urholkats, och det har lett majoriteten till ett uttalande om vad regeringen här bör göra, nämligen pröva frågan om en generell uppräknings av presstödet och därefter återkomma. Det är då vår förhoppning att regeringen gör detta, antingen i en tilläggsproposition eller i kommande budgetproposition, oavsett om dagstidningskommittén är färdig med sitt förslag eller inte.

Ytterligare en punkt som jag vill peka på är den som vpk särskilt har fäst sig vid och bl. a. reserverat sig beträffande. Det gäller utvecklingsbidraget och samverkansbidraget. De facto är det så att begränsade delar av anslaget har utnyttjats. Det innebär emellertid i och för sig inte att anslaget inte kan komma att nyttjas under detta år med belopp som tidigare har stått till förfogande. Det vet vi ingenting om.

Jag vill bara – eftersom utskottet säger att vi får anledning att ompröva de här stödformerna i anslutning till ställningstagandet till dagstidningskommitténs förslag – peka på något annat som inte särskilt framhålls i utskottsbetänkandet men som framhålls i budgetpropositionen. Det är vad statsrådet säger om utvecklingsbidraget. Han säger att det är ”en viktig länk i stödsystemet. Det är den stödform som ger presstödsnämnden möjligheter att ingripa i akuta lägen och påverka branschutvecklingen i presspolitiskt gynnsam riktning.”

Jag tycker det är oerhört viktigt att understryka att detta är en mycket användbar form för presstödsnämnden. Det är ett bidrag som vi får anledning att pröva ånyo. Det kan nämligen finnas anledning att pröva

storleken av det utvecklingsbidrag som vid varje enskilt tillfälle kan utgå till en tidning.

Herr talman! Låg mig slutligen beträffande lånet till Svenska Dagbladet och Aftonbladet notera att Anders Björck, med sina kunskaper från och mångåriga verksamhet i presstödsnämnden, klart har deklarerat principerna för nämndens ställningstagande. Jag konstaterar nu att det är riksdagen som skall besluta och att de argument som förts fram emot ett lån på ett klart sätt har tillbakavisats i betänkandet av utskottet.

Därmed, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Anf. 67 ELISABETH FLEETWOOD (m):

Herr talman! Jag skall fatta mig mycket kort. Görel Bohlin och jag har väckt en motion, K821, om synskadades tillgång till taltidningar. Genom den teknik som har förbättrats finns det nu 15 dagstidningar på kassett. Men utvecklingen går hela tiden vidare, och vad vi har syftat till med vår motion är en vidareutveckling av tekniken.

Vi kommer redan i maj eller möjligtvis juni att få ett slutbetänkande från taltidningskommittén, och därför föreslår man avslag på vår motion. Kanske hade vi varit glada om den i stället ansetts besvarad, men det är ingenting att bråka om. Jag är övertygad om att vi skall komma till ett positivt resultat när ett nytt förslag föreligger.

Med den teknik som i dag gäller är det mer än 70 % av de synskadade över 65 år som har svårt att tillgodogöra sig tekniken. Med den teknik som kan komma och som vi syftade till kommer ännu fler att kunna använda sig av kassettidningar.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslut i ärendet skulle fattas vid nästa arbetsplenum.)

8 § Föredrogs

konstitutionsutskottets betänkande
1986/87:21 om kommunala frågor.

Kommunala frågor

Anf. 68 HANS NYHAGE (m):

Herr talman! I föreliggande betänkande från konstitutionsutskottet behandlas ett antal kommunala frågor som har tagits upp i motioner väckta under den allmänna motionstiden i år. I huvudsak är det gamla bekanta frågor som aktualiseras, men nu liksom tidigare ställer sig utskottsmajoriteten avvisande till samtliga förslag. Till betänkandet är fogade sju reservationer, av vilka vi moderater står bakom fem.

I reservation nr 1 yrkar vi att den sedan 1986 gällande bestämmelsen om närvarorätt för personalföreträdare i kommunala nämnder och styrelser skall upphävas. Genom denna bestämmelse har de fackliga organisationerna getts en särställning som utgör ett allvarligt ingrepp i den politiska demokratin. De fackliga företrädarna favoriseras i jämförelse med övriga kommuninvånare,

vilket är helt oacceptabelt. Kraven på likställning och rättvisa har åsidosatts. Därtill medför bestämmelsen en ökad byråkrati och ökade kostnader, som utgör en helt onödig belastning för kommunerna.

Det finns enligt vår mening ingen rimlig anledning att behålla den nu gällande bestämmelsen om facklig representation i de kommunala nämnderna, varför vi yrkar att den skall upphävas.

I reservation nr 4 stöder vi motionskrav om en mindre restriktiv hållning från statsmakternas sida till frågan om delning av kommuner. Vi menar att när klara och väl underbyggda önskemål om kommunindelning framförs från kommuninvånarna själva, skall dessa önskemål i princip respekteras. En delning av en kommun i två mindre enheter torde med säkerhet innebära en vitalisering av den kommunala verksamheten. Den medför en spridning av beslutsfunktionerna och ett ökat engagemang bland kommuninvånarna. Vi yrkar att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna den uppfattning vi har i denna fråga.

Frågan om att stärka kommuninvånarnas inflytande och möjlighet att påverka utvecklingen i sin kommun genom kommunal folkomröstning har åter varit föremål för behandling i konstitutionsutskottet. Tyvärr har utskottsmajoriteten inte ställt sig bakom det enligt min mening mycket välgrundade och rimliga kravet om att förfaranderegler för kommunala folkomröstningar införs i kommunallagen. Härigenom skulle möjligheterna till dylika folkomröstningar öka och hela omröstningsinstitutet få en nödvändig och önskvärd stabilitet och stadga. Vi reserverar oss yrkar alltså att riksdagen ger kommuninvånarna den vidgade möjlighet att engagera sig i och påverka det kommunalpolitiska arbete som införandet av en förfarandelag för folkomröstningar skulle medföra.

Även frågan om öppna nämndsammanträden har tidigare behandlats i konstitutionsutskottet. Vi moderater anser att det skulle vara värdefullt med en försöksverksamhet som gör det möjligt för kommun eller nämnd att besluta om helt eller delvis öppna nämndsammanträden i ärenden som inte rör myndighetsutövning mot enskild person. Genom en dylik åtgärd skulle kommuninvånarnas möjligheter att ha insyn i den kommunalpolitiska beslutsprocessen påtagligt vidgas, vilket enligt vår mening skulle leda till ett ökat intresse för de kommunala frågorna, något som givetvis är av stort värde. Påpekas bör att folkstyrelsekommittén i sitt betänkande Folkstyrelsens villkor har lagt fram förslag som möjliggör offentliga utfrågningar i riksdagens utskott, vilket vi från moderat håll krävt sedan länge. Alla som nu tvingas uppleva det som i dessa dagar utspelas utanför konstitutionsutskottets sessionssal och visas upp för hela svenska folket måste väl ändå rimligen vara övertygade om att det är bättre och riktigare att få informationen genom öppna utskottssammanträden än på det snedvridna, ofullständiga och färgade sätt som nu används. Enligt min mening är det lätt att dra en parallell med de kommunala nämnderna, vars sammanträden således bör kunna vara öppna.

I reservation 7 hävdar vi moderater att reglerna för den kommunala kompetensen i näringspolitiska frågor bör ses över. Vi anser att kompetenslagstiftningen skall bygga på en restriktiv inställning i fråga om stöd till näringslivet. Vi anser också att det klart skall fastslås att kommuner och

landsting skall behandla sina medlemmar lika. Ett vidgat kommunalpolitiskt engagemang i rent näringspolitiska frågor medför med stor sannolikhet att konkurrensen snedvrids och principen om likabehandling åsidosätts. Vi anser alltså att kommunallagens regler bör ses över och att syftet därvid skall vara att gränserna för den kommunala verksamheten anges klarare och striktare.

Slutligen, herr talman, har vi moderater fogat två särskilda yttranden till utskottsbetänkandet. I det ena anser vi att möjligheterna till snabbare valgenomslag när det gäller kommunala styrelser och nämnder skall utredas vidare. Vi menar att det är angeläget att ett sådant genomslag sker och framhåller att detta måste vara lika möjligt att genomföra i landets övriga kommuner som i Stockholm.

I det andra yttrandet behandlar vi den kommunala avgiftsprogressiviteten, som bör avskaffas och ersättas av en enhetstaxa. I civildepartementet pågår för närvarande arbetet med en översyn av kommunallagen, och vi förutsätter därför att denna fråga blir behandlad i detta sammanhang.

Herr talman! Med det anförda yrkar jag bifall till de fem reservationer bakom vilka moderata samlingspartiets utskottsledamöter har ställt sig.

9 § Kammaren beslöt kl. 17.54 att ajournera förhandlingarna till kl. 19.00 för middagsuppehåll.

10 § Förhandlingarna återupptogs kl. 19.00 under ledning av förste vice talmannen.

11 § Fortsattes överläggningen om konstitutionsutskottets betänkande 1986/87:21.

Kommunala frågor (forts.)

Anf. 69 INGELA MÅRTENSSON (fp):

Fru talman! Inom framtidsstudien "Kommunerna och framtiden" har nyligen publicerats en rapport som heter "Fria ämbetsverk eller självständiga kommuner". I den beskrivs två framtidsmodeller för den offentliga sektorns organisation.

I den ena modellen "sektorsmodellen" blir verksamheten på den lokala nivån ett instrument för att genomföra statens intentioner. Politiskt handlande i Sverige blir en schattering av den grundfärg som är regeringens. I den modellen ligger dynamiken i den offentliga verksamheten, framför allt i ämbetsverken. Därav den första delen av rapportens titel "Fria ämbetsverk".

Det andra alternativet kallas "områdesmodellen". Den är inte uppbyggd som en pyramid utan bygger på en nätverksprincip. Varken branscher eller sektorer är organisationsgrunder utan i stället geografiska enheter. Den här

modellen fungerar i en miljö med stora krav på flexibilitet och underlättar nytänkande. Staten ger ramar för verksamheten medan kommunerna står för lokala initiativ inom den kommunala demokratin.

Politik består också av visioner och modellbyggande – åtminstone bör den göra det. Hur vill vi ha vårt samhälle i framtiden?

Folkpartiet vill ha en levande demokrati, där de enskilda människorna är med och fattar besluten. Invånarna i ett begränsat geografiskt område skall själva kunna avgöra sina lokala angelägenheter. Principen bör vara att beslutens räckvidd avgör på vilken nivå de skall fattas. Vår modell liknar således snarare områdesmodellen än sektorsmodellen.

1960- och 1970-talen präglades av centralism. De fria ämbetsverken styrde och ställde över huvudet på kommunerna. En avhandling om "Staten, kommunerna och servicen i ett ekonomiskt-geografiskt perspektiv" visar att 69 % av kommunens driftkostnader år 1965 var lokalt opåverkbara, 1 % av kostnaderna förklaras av det politiska majoritetssläget och resterande 30 % av lokala omständigheter. 15 år senare har bilden ändrats: 83 % är opåverkligt, 4 % beror av majoritetssläget och 13 % har att göra med lokala förhållanden. Det är alltså en betydande försämring av det lokala självstyret.

Kommunsammanslagningarna 1974 var ett led i denna utveckling som byggde på socialdemokraternas vision om den centrala maktens effektivitet och allmänna förträfflighet.

Människor har reagerat på denna samhällsutveckling på olika sätt. Vissa har gett upp och resignerat – man kan ju ändå inte påverka något i samhället. Andra har engagerat sig i aktionsgrupper av olika slag. Politiker har också reagerat med att prioritera decentralisering. I dag finns en tendens att sprida makten genom att flytta över ansvar från staten till kommunerna och till delar av kommunerna.

Folkpartiet har i motion 1986/87:613 lagt fram ett flertal förslag när det gäller kommunal demokrati. Men alla behandlas inte i detta betänkande, t. ex. direktvalda lokala organ, som vi får återkomma till när det kommer en proposition i ämnet.

Ett av våra förslag, som går ut på att förstärka den kommunala demokratin, gäller kommunala folkomröstningar i viktiga frågor. Enligt kommunallagen får kommunfullmäktige besluta att som ett led i beredningen i ett ärende genomföra folkomröstning, opinionsundersökning eller liknande för att inhämta synpunkter från kommunmedlemmarna. Förfarandet vid omröstning har dock inte närmare reglerats. För folkomröstningar i hela landet finns förfaranderegler antagna i folkomröstningslagen. Enligt folkpartiets mening bör utrymmet för kommunala folkomröstningar vidgas och en förfarandelag komma till stånd, vilket skulle göra det enklare att ordna folkomröstningar.

Kommunfullmäktiges sammanträden är alltid offentliga. Där redovisas partiernas ståndpunkter och argument. Men de verkliga besluten fattas i andra organ såsom facknämnder och kommunstyrelse. Dessa organ är emellertid slutna. Denna slutenhet är inte alltid motiverad. Folkpartiets förslag när det gäller kommunala folkomröstningar medför på ett naturligt sätt en större öppenhet gentemot allmänheten.

Vi måste alltid sträva efter att ha ett öppet samhälle där medborgarna kan

ta del av diskussioner och överväganden. Detta krav från allmänheten och massmedia märker vi inte minst i dessa dagar då konstitutionsutskottets slutna sammanträdesrum fokuserats. Inom parentes sagt tycker jag att vi i princip borde ha öppna utskottssammanträden – denna fråga har folkpartiet drivit – även vid konstitutionsutskottets utfrågningar i samband med granskningen av regeringen, så långt det är möjligt.

Däremot anser vi inte att det är lämpligt i en representativ demokrati att de fackliga organisationerna skall ha närvarorätt i kommunala nämnder. Genom denna närvarorätt, vid sidan av de politiskt valda representanterna, får den kommunala personalen en särställning jämfört med övriga kommuninvånare.

Slutligen vill jag ta upp frågan om kommunindelningar. De omfattande kommunsammanslagningarna genomfördes i syfte att skapa ekonomiskt bärkraftiga kommuner. I många fall har det varit till gagn för utvecklingen, men det finns också många exempel på motsatsen. De borgerliga regeringarna medverkade till delning av kommuner för att tillmötesgå dess invånare. När invånarna själva önskar dela kommunen anser vi det vara självklart att detta inte skall möta några hinder från statsmakternas sida. Regeringen bör tillåta delning av kommuner i sådana fall.

Med mitt anförande vill jag yrka bifall till reservationerna 1, 4, 5 och 6.

Anf. 70 BENGT KINDBOM (c):

Fru talman! I denna debatt skall jag uppehålla mig vid några frågor som har med den lokala demokratis funktion att göra.

I de allmänna valen väljs kommunfullmäktigeledamöter och landstingsledamöter direkt av folket. Utgången av de allmänna valen avgör sammansättningen av de nämnder och styrelser som finns i kommuner och landsting.

Den grundläggande utgångspunkten för partiernas nomineringsarbete är att ge en så bra representation som möjligt utifrån könsfördelning, yrkesfördelning, geografisk fördelning, åldersfördelning, m. m. Gemensamt för hela denna process är att ledamöter väljs och utses på demokratiska grunder, som omfattar alla invånare i en kommun eller i ett landstingsområde.

Sedan drygt ett år har dessa grundläggande principer förändrats. Socialdemokraterna och kommunisterna beslutade då att ändra kommunallagen så att facklig representation i alla nämnder utom styrelserna blir möjlig. Därmed togs ytterligare ett steg mot ökad korporativism i vårt samhälle. Redan när lagstiftningen genomfördes utsattes den för stark kritik av centern, men inte blott av centern och oppositionen i övrigt, utan också av socialdemokrater ute i den kommunala verksamheten, av jurister och av fackliga företrädare.

Tredje vice talman Bertil Fiskesjö gav vid förra årets debatt en utförlig lista på kritiska synpunkter som hade framkommit då lagen hade varit i kraft i två månader. Jag behöver inte upprepa denna kritik utan bara konstatera att kritiken inte har tystnat. Det har tillkommit ny kritik och nya kritiker.

I årets utskottsbetänkande hänvisar socialdemokraterna till att arbetslivscentrum – i nära samråd med civildepartementet – skall genomföra en utvärdering av den nya lagstiftningen, som endast varit i kraft i drygt ett år.

Fru talman! Den översyn som arbetslivscentrum skall göra gäller inte de

grundläggande principerna. Den gäller i stället i vilken omfattning närvarorätten utnyttjats och hur närvarorätten fungerat i teknisk mening. Att en sådan översyn vidtas när, som utskottet säger, lagstiftningen varit i kraft endast ett år pekar väl också på att lagstiftningen inte var bra när den genomfördes. Jag vill därför fråga Wivi-Anne Cederqvist, som är utskottets talesman, om hon inte betraktar det som ett misslyckande att så snart behöva hänvisa till en utvärdering. Dessutom har utskottsmajoriteten inte tagit upp den viktigaste principiella frågan, nämligen den fackliga närvarorättens förhållande till den politiska demokratin.

Den politiska demokratin måste på det lokala planet få verka fullt ut i kommunala nämnder och styrelser. En grupp får inte garanteras medverkan i den kommunala beslutsprocessen som går utöver det inflytande som de allmänna valen lett till. Detta tycker jag att Wivi-Anne Cederqvist och socialdemokraterna i övrigt mer borde diskutera än hänvisa till en utvärdering i teknisk mening. Enligt centerens uppfattning är närvarorätten för fackliga företrädare principiellt oacceptabel, varför den bör avskaffas i enlighet med förslaget i reservation 1, vilken jag härmed yrkar bifall till.

Fru talman! Jag skall nu gå över till några andra frågor som är av stor betydelse för den lokala demokratin och som behandlas i detta betänkande.

Delning av kommuner är något som socialdemokraterna i riksdagen tycks vara rädda för. Varför? Den frågan kan man verkligen ställa sig. Det var bråttom när det gällde att tvångsmässigt slå samman kommunerna, men när det är fråga om att gå i andra riktningen är det omöjligt. Under de icke-socialistiska regeringsåren 1976–1982 skedde några kommunindelningar, som tände hoppet på flera platser i landet att det skulle vara möjligt att få bättre fungerande kommuner. Detta hopp släcktes mycket snabbt sedan socialdemokraterna tillträdde regeringsmakten 1982. Min fråga till Wivi-Anne Cederqvist är: Varför är socialdemokraterna så rädda för att gå den lokala opinionen till mötes?

Kraven på förändringar kommer från kommuninvånarna själva, krav som i regel avspeglar enhälliga uppfattningar i den bygd som berörs.

Vid den genomgripande översynen av kommunallagen, som genomfördes på 70-talet, öppnades möjligheten att som ett led i det kommunala beredningsarbetet genomföra "kommunala folkomröstningar". Inga detaljregler om förfarandet finns i kommunallagen. Man hänvisar till att valnämnden får utnyttjas för genomförande av omröstningen. Eftersom de erfarenheter som finns av kommunala folkomröstningar är goda, finns det enligt centerens uppfattning anledning att utforma bättre regler för förfarande vid sådana omröstningar. Regler som bör fastställas gäller t. ex. valnämndens medverkan, reglerna för beslut om genomförande av omröstningen, frågornas utformning och beslut om dessa. Detta har tagits upp i reservation 5.

I reservation 6, som jag slutligen skall säga några ord om, behandlas frågan om försöksverksamhet med öppna nämndsammanträden. Vi anser att det vore värdefullt om en sådan försöksverksamhet kunde komma till stånd. Det skulle gälla nämndsammanträden i de delar som inte gäller myndighetsutövning mot enskild. En sådan försöksverksamhet skulle också ligga i linje med folkstyrelsekommitténs förslag som gäller riksdagens utskottsarbete. Vi skulle få en parallell prövning av dessa två frågor.

Fru talman! Jag yrkar med detta bifall till reservationerna 4, 5 och 6.

Till detta betänkande finns också fogat ett särskilt yttrande från centern och folkpartiet som gäller den kommunala kompetensen i näringspolitiska frågor. De frågor om den kommunala kompetensen som tas upp i betänkandet går i år liksom i fjol i båda riktningarna, att både vidga och snäva in den kommunala kompetensen. Vi delar stat-kommun-beredningens slutsats att någon utvidgning av den kommunala kompetensen när det gäller att bedriva näringsverksamhet inte skall ske. Det finns de som är bättre skickade än kommunerna att bedriva sådan verksamhet. Det finns också inom den sektorn ett stort utrymme för lokala initiativ och småföretagsamhet, och man kan t. o. m. ta över delar av kommunal verksamhet på entreprenad. Vi har i vårt särskilda yttrande också velat peka på vikten av att gällande kompetensbestämmelser inte överträds.

Fru talman! Med detta har jag yrkat bifall till de reservationer vilka centern har medverkat till. I övrigt yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

Anf. 71 NILS BERNDTSON (vpk):

Fru talman! Den kommunala verksamheten är föremål för utredningar och försöksverksamhet. De flesta motionsyrkanden kan tydligen avslås med motiveringen att utredning pågår. Det visar föreliggande betänkande. I vissa fall kan man naturligtvis avvakta utredningar, men det får inte bli ett enkelt sätt att slippa ta ställning till olika förslag.

De frågor som behandlas i dag rör skiftande problem. Jag skall beröra några av dessa.

Ett problem rör representationen i kommunala nämnder. För kort tid sedan infördes närvarorätt för personalföreträdare. Samtidigt råder det missförhållandet att mindre partier saknar möjligheter att följa nämndernas arbete. Det finns skillnader mellan facklig närvarorätt och rätten för alla partier att delta, antyder utskottet med påpekandet att den fackliga närvarorätten innehåller begränsningar. Men det finns också likheter och beröringspunkter. I båda fallen handlar det om att medge närvarorätt för andra än dem som valts enligt gängse valordning. Vi har i vpk-motionen om insyn för samtliga partier i kommunala nämnder pekat på den debatt som uppstått rörande facklig närvarorätt kontra det faktum att mindre partier saknar insyn. Ytterligare en omständighet som talar för mindre partiers insyn i kommunala nämnder är försöksverksamheten med lokala organ.

När frågan var föremål för utskottsbehandling förra året anförde konstitutionsutskottet att principiella kommunaldemokratiska skäl talar för vikten av att även små partier representerade i fullmäktige har möjlighet att få insyn i de kommunala organens arbete. Utskottet menade emellertid att ansvaret härför åvilade i första hand de politiska partierna och anförde vidare att man utgick ifrån att kommunallagens bestämmelser till skydd för minoritetsgrupper noga följs i kommunerna. Detta uttalande återges även nu.

Det är naturligtvis betydelsefullt att principen om alla partiers insyn slås fast. Så till vida är utskottets uttalande av värde. Men erfarenheten visar att det saknas enhetliga regler för hur det hela skall gå till. Det är därför vi begärt en ändring i kommunallagen i syfte att garantera samtliga partiers insyn i kommunala nämnder och styrelser. Om detta skall ske genom inrättande av

extra suppleantplatser eller reglerad närvarorätt kan övervägas. Avgörande är att nuvarande godtyckliga förhållanden ersätts med fasta regler.

Utskottet pekar nu på den pågående bearbetningen i civildepartementet av demokratiberedningens förslag och att detta arbete skall utmynna i förslag till en ny kommunallag. Utskottet utgår från att den i motionen upptagna frågan kommer att prövas i det pågående kommunallagsarbetet. Då jag tolkar detta som en indirekt beställning har vi från vpk inte reserverat oss.

Utskott och riksdag är tydligen inte beredda att i dag gå längre än till detta uttalande. Låt mig dock säga att vi kommer att följa frågans behandling med stor uppmärksamhet. Det är ett mycket rimligt krav att alla partier skall ha insyn i de kommunala nämndernas verksamhet för att kunna fullgöra de uppdrag väljarna har gett dem.

När det gäller fackliga företrädares närvarorätt kan noteras att arbetslivscentrum i samråd med civildepartementet skall genomföra en utvärdering av den nya lagstiftningen. Detta ligger i linje med vad utskottet anförde när lagen antogs. Även vi från vpk reste en rad frågeställningar i samband därmed, och vi hoppas att de skall bli belysta i denna utvärdering. Det blir då tillfälle att återkomma till frågan.

I reservation nr 3 behandlas den pågående privatiseringen av kommunal verksamhet. Utskottsmajoriteten tycks inte se de problem som aktualiseras i motion K610 av Jörn Svensson och avstyrker motionen. Men kan man blunda inför vad som sker? De borgerliga, särskilt moderaterna, blundar naturligtvis inte utan driver på privatiseringsprocessen. Men var står socialdemokraterna?

Man behöver inte ta de mest extrema exemplen – som Valdemarsvik i Östergötland, där bit för bit av den kommunala verksamheten utförsäljs och privatiseras – för att se allvaret i vad som nu håller på att ske i kommuner och landsting. Civilministern har sagt – och utskottet ställer sig bakom detta – att en kommun som på ett visst område valt en entreprenadlösning bör bevara sådan kompetens att den kan genomföra en reell prövning. Utskottet anför också att kommunen har det övergripande ansvaret för verksamheten. Men ingen kan förneka att den demokratiska kontrollen upphör eller försvagas, att medborgarnas möjligheter att värja sig mot felaktiga eller orättvisa beslut blir sämre och att hela idén om offentlig service undergrävs genom privatisering.

De problem som här har aktualiserats får ökad betydelse i takt med nedskärningarna inom den offentliga sektorn, och de kräver stor uppmärksamhet.

Ett par kompetensfrågor vill jag beröra.

Det gäller till att börja med frågan om utvidgning av den kommunala kompetensen när det gäller internationella frågor. Där har jag reserverat mig till förmån för motion K607 av Alf Svensson. Olika beslut har ju visat att den ursprungliga uppfattningen att kommunerna inte skall engagera sig i denna typ av frågor är genombruten. En utredning om formerna för internationella engagemang är därför ett rimligt krav.

Den andra frågan gäller den kommunala kompetensen i näringspolitiska frågor. Även här finns skäl för en viss vidgning av befogenheterna. Den motion som behandlas och avstyrks syftar närmast till att begränsa den

kommunala kompetensen. Jag har därför i ett särskilt yttrande påpekat att det också pågår en debatt om vidgad kompetens.

Till dessa frågor blir det tillfälle att återkomma i anslutning till stat-kommun-beredningens betänkande.

Jag yrkar, fru talman, bifall till reservationerna nr 2 och 3, som har fogats till detta betänkande.

Anf. 72 WIVI-ANNE CEDERQVIST (s):

Fru talman! Företrädare för övriga partier har talat för och yrkat bifall till sina reservationer. Låt mig nu beskriva utskottsmajoritetens syn på de olika motionsförslag och reservationer som konstitutionsutskottets betänkande innehåller.

Motionerna av Bertil Fiskesjö och Birgit Friggebo angående avskaffande av den fackliga representationen i kommunala nämnder behandlades och avslogs av förra riksmötet, närmare bestämt den 26 februari 1986. Då hade de nya bestämmelserna i kommunallagen om närvarorätt för personalföreträdare varit i kraft under knappa två månader.

I dag har kommunerna fått drygt ett års erfarenhet av hur fackliga företrädares närvaro- och yttranderätt i kommunala nämnder fungerar, även om de fortfarande kan sägas vara i begynnelsestadiet.

Som många har sagt tidigare här i dag beslutade arbetslivscentrumsstyrelse i juni förra året att genomföra en uppföljande studie av den här nya lagstiftningen. Studien skall ta upp dels i vilken omfattning närvarorätten har utnyttjats, dels vilka principiella och praktiska problem den nya lagstiftningen fört med sig.

Arbetet skall genomföras i nära samarbete med civildepartementet under de närmaste åren.

Jag vill säga till Bengt Kindbom att jag inte betraktar arbetslivscentrums intresse som ett misslyckande. Det var sagt från början att detta skulle studeras, och vi bör, Hans Nyhage och Bengt Kindbom, avvakta resultatet av detta arbete – det brukar vi göra.

Med detta yrkar utskottsmajoriteten avslag på reservation nr 1.

Nils Berndtson anser i vpk-reservationen nr 2, i likhet med motionären Alf Svensson, att kommuner och landsting skall få befogenhet att avge internationella opinions- och solidaritetsyttringar.

Den här frågan – om vidgning av den kommunala kompetensen – har diskuterats och behandlats tidigare här i riksdagen vid ett flertal tillfällen. Sedan dess har stat-kommun-beredningen lagt fram ett delbetänkande så sent som i september 1986 – Kommunal medverkan i internationella frågor (DsC 1986:10).

Stat-kommun-beredningen anser efter sina olika överväganden att det inte föreligger något skäl till utvidgning av den kommunala kompetensen. Betänkandet remissbehandlas för närvarande. Vi brukar avvakta utredning, och vi brukar avvakta remissbehandling. Utskottsmajoriteten föreslår att vi nu avvaktar remissbehandlingen. I reservation nr 2 föreslås ytterligare utredning i frågan.

Utskottsmajoriteten yrkar avslag på reservation nr 2.

Förbud mot privatisering av kommunal verksamhet krävs av Jörn Svens-

son i en motion, och i vpk-reservation nr 3 yrkar Nils Berndtson bifall till den motionen och föreslår att också denna fråga skall utredas.

Utskottet behandlade den här frågan under förra riksmötet och avstyrkte då vpk-motionen med krav om utredning. Utskottet har samma uppfattning i år som förra året, nämligen att ett sådant förbud som motionären kräver skulle utgöra ett ingrepp i den kommunala självstyrelsen.

Utskottet betonar, och jag vill gärna understryka detta, Nils Berndtson, att den kommun som valt en entreprenadlösning måste ha det övergripande ansvaret för verksamheten på området. Kommunen måste naturligtvis ingripa om den s. k. likställighetsprincipen är i fara.

Viktigt i det här sammanhanget är att kunna öppna vägar för att folkrörelser, föreningar och kooperativ skall kunna ta ansvar för verksamheter som i dag bedrivs i kommunal regi. Här har folkrörelseutredningen enligt sina direktiv bl. a. i uppgift att föreslå åtgärder för att undanröja sådana hinder som finns i dag för folkrörelser, föreningar och kooperativ. Folkrörelseutredningen beräknas avge sitt slutbetänkande under hösten detta år.

Med detta yrkar jag avslag på reservation nr 3.

I reservation nr 4 förespråkas en positivare syn på kommunandelningar. Det är en fråga som också diskuterats i kammaren i många år, och utskottet anser även denna gång att det ibland kan finnas kommunala demokratiska skäl för att en kommun delas, men genom den kommunala demokratiseringsprocess som hela tiden pågår, bör eventuella problem kunna lösas på annat sätt än genom kommunandelningar.

Jag yrkar avslag på reservation nr 4.

Reservation nr 5 bygger på en gemensam borgerlig motion, där man anser att det finns behov av särskilda förfaranderegler m. m. i fråga om kommunala folkomröstningar.

Sedan en tid tillbaka medger kommunallagstiftningen kommunerna att, så att säga, mäta den kommunala opinionen genom folkomröstningar. Eftersom en folkomröstning får ses som en typ av opinionsundersökning och inte kan betraktas som ett val, kan det inte vara nödvändigt att närmare reglera detta förfarande.

Enligt de uppgifter jag har inhämtat, klarar kommunerna vid behov en folkomröstning på ett smidigt sätt. En del kommuner anordnar folkomröstningar i anslutning till allmänna val, vilket t. ex. min egen kommun, Sandviken, gjorde i anslutning till valet 1985, då man hade en folkomröstning i endast en del av kommunen.

Det skulle vara värdefullt om någon av reservanterna, t. ex. Bengt Kindbom eller Ingela Mårtensson, kunde nämna vilka kommuner som stött på problem i den här frågan och även ge exempel på vilken art av problem de i så fall haft. Jag yrkar avslag på reservation nr 5.

Riksdagen avslög förra året och även 1984 motioner om öppna nämndsmanträden. Då det inte framkommit något som motiverar ett annat ställningstagande, avstyrker utskottet motionerna 613 och 615. Jag yrkar avslag på reservation nr 6.

De moderata ledamöterna i utskottet anser i reservation nr 7 att reglerna rörande kommunernas kompetens i näringslivs- och sysselsättningsfrågor bör ses över och att utgångspunkten i detta arbete bör bygga på en restriktiv

inställning i fråga om stöd till näringslivet. Jag måste nu hänvisa till ytterligare en utredning. En utredning har nämligen gjorts av stat-kommunberedningen som nyligen framlagt ett delbetänkande – Kommunal näringslivspolitik, Samverkan med staten och näringslivet (DsC 1986:16).

I betänkandet, som ännu inte remissbehandlats, dras slutsatsen att några förändringar på detta område inte är påkallade. Därför avstyrker utskottet förslaget, och jag yrkar avslag på reservation nr 7.

Därmed, fru talman, har jag yrkat avslag på alla reservationer och ber att få yrka bifall till utskottets hemställan på samtliga punkter.

Anf. 73 BENGT KINDBOM (c):

Fru talman! Jag tog i mitt anförande upp två frågeställningar som direkt berörs i avgivna reservationer och riktade mig till Wivi-Anne Cederqvist. Först gällde det frågan om facklig företrädare i kommunala nämnder.

Wivi-Anne Cederqvist ser det inte som ett misslyckande att man redan nu skall utvärdera ifrågasvarande lagstiftning. Hon hänvisar också till det översynsarbete som arbetslivscentrum skall företa.

Redan då lagstiftningen antogs framförde vi kritik mot den. Vi avvisade lagförslaget och menade att en lag bör vara en bra produkt redan då den antas av riksdagen. Vi skall inte redan efter 14 månader behöva företa en översyn och utvärdering för att rätta till brister i en lag. Riksdagen skall, då lagen antas, veta vad den innehåller och vilka konsekvenser den får. Det finns i synnerhet anledning att djupt besinna den kritik som framförs redan på beredningsstadiet.

Arbetslivscentrum skall också överväga de principiella problemen med den här lagstiftningen. Detta tycker jag nästan är det allvarligaste. Här överläts alltså åt ett organ, som också självt har partsinslag i styrelsen, att göra denna utvärdering. Det var den principiella uppläggningsen som jag ifrågasatte i mitt huvudanförande; sådana diskussioner skall partierna ansvara för, menar jag. Det är partiernas ansvar både i riksdag och i kommuner och landsting att hålla rågången klar i frågor som handlar om den kommunala demokratin. Detta har Wivi-Anne Cederqvist inte heller denna gång på något sätt velat vidgå, utan hänvisar till utredningsarbetet. Det är en brist, men vi får leva med den.

När det gäller kommunindelningar frågade jag vad det är som hindrar att folk lokalt – på sin ort, i sin bygd – skall få avgöra om de vill ha kommunindelning. Jag fick inget svar på den frågan. Hithörande problem kan lösas på annat sätt, säger Wivi-Anne Cederqvist. Det skall då vara genom olika lokala organ, frikommunförsök, osv. Men det finns inget som ur kommunaldemokratisk synpunkt kan svara mot en självständig kommun, av sådan omfattning att det går att klara de demokratiska problemen, frågor om insyn etc.

Det är sedan länge känt och beskrivet var gränserna går och att den kommunala demokratin försämras i kommuner över en viss storlek. Jag vill minnas att den kommunaldemokratiska kommittén på sin tid talade om ett invånarantal på 8 000–10 000 som det ideala för en kommun när det gäller den demokratiska sidan. Sedan finns det också andra frågor att ta hänsyn till.

Jag konstaterar att det i varje fall inte är den lokala vilja som kan finnas

som socialdemokraterna vill gå till mötes, utan de vill – såsom jag tolkar det hela – snarare behålla de stora kommunerna därför att dessa utgör en del i den maktstruktur som socialdemokraterna vill ha, dvs. en centraliserad lösning av samhällsstyrelseskicket.

Som ett argument för att avvisa förfaranderegler avseende kommunala folkomröstningar ställde Wivi-Anne Cederqvist frågan vilka problem det är som vi vill lösa. – Det var ju det jag redovisade i mitt huvudanförande; nämligen att vi vill ha klarhet, så att det inte behöver uppstå diskussioner vid det tillfälle då man beslutar om en lokal folkomröstning. Sådana regler som vi anser bör fastställas gäller valnämnds medverkan vid omröstningsförfarande, hur frågorna ställs, besluten om dessa och övriga problem som berör genomförandet av en kommunal folkomröstning.

Anf. 74 HANS NYHAGE (m):

Fru talman! Det finns ingen anledning att avvakta arbetslivscentrums utvärdering av verksamheten med personalföreträdare i kommunala nämnder. Bestämmelsen är felaktig, och en felaktig bestämmelse skall avskaffas. Anser verkligen Wivi-Anne Cederqvist att det råder likhet i demokratiskt hänseende mellan samtliga kommuninvånare i den här frågan?

Vad finns det för skäl att inte ha en positiv inställning till att kommuninvånarnas vilja respekteras, när de själva framför önskemål om att få dela sin kommun? De gör uppenbarligen detta därför att hela den kommunala verksamheten därmed skulle förbättras – till gagn för kommuninvånarna. Vad finns det då för skäl att inte ha en positiv inställning i detta sammanhang?

Vad finns det för skäl att inte medverka till att kommuninvånarna får möjlighet till inflytande genom förbättring av folkomröstningsinstitutet? Det är det vi vill. Därmed kan vi skapa ökade möjligheter för invånarna i en kommun att själva medverka på ett annat sätt än nu och få ge sina synpunkter till känna.

Jag måste också fråga: Vad finns det för skäl att inte vilja medverka till att kommuninvånarna får möjlighet att mer öppet än nu följa de kommunala nämndernas sammanträden? Det skulle otvivelaktigt öka intresset för de kommunala frågorna.

Jag vill upprepa det som jag sade i mitt huvudanförande: Man måste dra några slutsatser av det som nu sker i samband med konstitutionsutskottets granskningsärenden. Vore det inte bättre att där ha ett öppet utskottssammanträde och låta dem som är intresserade, inte minst pressen, ha möjlighet att följa detta, än att ha det som nu förekommer utanför KU:s sessionssal? Jag säger omigen: Det är lätt att i detta avseende dra en parallell med de kommunala nämnderna.

Vi borde rimligen alla kunna vara överens om att landstingskommuner och övriga kommuner skall behandla sina invånare lika. Risken är uppenbar att det inte sker om kommunerna engagerar sig i näringspolitiska frågor – det sker redan på alltför många håll i dag. Det finns alltså all anledning att se över bestämmelserna och se till att de skärps. Likhet skall råda mellan alla invånare i en kommun i detta avseende.

Anf. 75 NILS BERNDTSON (vpk):

Fru talman! I den motion som berör förbud mot privatisering av kommunal verksamhet påpekas att under senare år "har kommersiella intressen, främst ledda av vissa storföretag, sökt pressa fram privatisering av verksamheter inom den kommunala sektorn". Sedan nämns en rad av de risker som uppstår och som även jag tog upp i mitt första anförande. I motionen sägs vidare: "Mot denna bakgrund bör ett skydd mot privatisering skapas lagstiftningsvägen."

Wivi-Anne Cederqvist anser att detta är ett ingrepp i den kommunala självstyrelsen. Jag vill fråga: Vilket är allvarligast, det ingreppet i den kommunala självstyrelsen eller de avsteg från principen om kommunalt ansvar för offentlig service som följer av privatiseringen?

Ofta hyllas kommunernas roll när det gäller att säkra samhällsservicen, men socialdemokraterna är inte beredda att skydda denna service mot privatisering. Privatiseringsvägen från borgerligt håll ute i kommunerna möts vanligtvis – jag skall inte säga alltid – av motstånd från socialdemokraterna lokalt. De skulle säkert ha känt styrka om socialdemokraterna här i riksdagen hade haft mod att medverka till att stoppa privatiseringen. Detta är ett problem i dag, och det kommer att bli ett ännu allvarligare problem framöver – det bör Wivi-Anne Cederqvist tänka på.

Anf. 76 WIVI-ANNE CEDERQVIST (s):

Fru talman! Såväl Hans Nyhage och Bengt Kindbom som Nils Berndtson har tagit upp frågan om fackliga företrädare vid sammanträden i kommunala nämnder. Lagstiftningen om närvarorätt för fackliga företrädare innehåller ett flertal begränsningar. Hans Nyhage talade om att likhet skall råda mellan alla kommuninvånare, men personalföreträdarna har inte samma närvarorätt som representanterna för de politiska partierna, utan de har rätten att närvara endast vid behandlingen av frågor som rör förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagar. Man kan säga att det är ett komplement till nuvarande medbestämmandesystem. Det är säkert många som har missuppfattat detta, men så står det i såväl propositionen som lagen. Arbetslivscentrum skall nu utvärdera denna fråga.

När det gäller kommunindelning och demokratifrågor över huvud taget, som flera har varit inne på, speciellt Bengt Kindbom, har man i denna diskussion helt glömt bort de många frågor som har tagits upp under senare år och som berört den kommunala demokratin. Vi kan ta ett exempel: frikommunförsöket. Det skall göras en utvärdering, som sedan kommer att kunna ligga till grund för flera kommuners medverkan. Eftersom jag själv tillhör en frikommun vill jag säga att den kommunen, Sandvikens kommun, med sina olika områdesstyrelser mycket liknar den modell som Ingela Mårtensson beskrev i början av sitt anförande, en sorts närområdesmodell där människorna själva skall kunna bestämma och besluta i olika frågor.

Man kan tänka sig att även beslut om skolan skall tas i en sådan här lokal nämnd. Det kan då uppkomma skillnader inom kommunen, t. ex. vad gäller skolböcker e. d. Då skall naturligtvis kommunstyrelsen och fullmäktige agera på ett rättvist och jämlikt sätt så att ingen blir lidande. Men det är mycket viktigt att besluten fattas närmare alla människor, i områdesstyre-

ser, distriktsnämnder eller vad man vill kalla organen i fråga. Detta är på gång överallt i landet. Jag måste säga att jag tror mer på en sådan lösning, en stark ekonomi i botten, men närheten som en mycket viktig faktor.

Jag yrkar härmed bifall till utskottets hemställan.

Anf. 77 BENGT KINDBOM (c):

Fru talman! Vi kanske inte kommer så mycket längre i denna debatt. Jag vill bara till Wivi-Anne Cederqvist säga att jag inte alls glömt bort vad som har hänt på det kommunala området när det gäller frikommunförsoket. Kommunalsnämnder genomfördes efter valet 1979, initierat av ett centerpartistiskt statsråd:

Jag glömmer heller inte bort de diskussioner vi har haft om frikommunförsoket. Jag tycker att Wivi-Anne Cederqvist själv pekade litet på problemen med kommunalsnämnderna. Det hon ville ställa mot kommunalsnämnderna och de lokala politiska uppfattningarna var en stark kommunstyrelse och ett starkt fullmäktige. De skulle hålla ihop allt från toppen. Då finns egentligen inte så mycket kvar. Snarare har det skett en ytterligare koncentration:

De fackliga företrädarna skall vara ett komplement till medbestämmandelagen, säger Wivi-Anne Cederqvist. Sedan försöker hon säga att det finns så många undantag och så mycket begränsningar att lagen egentligen inte betyder särskilt mycket. Det tycker jag är ytterligare ett argument för att ta bort denna lagstiftning.

Anf. 78 INGELA MÅRTENSSON (fp):

Fru talman! I mitt anförande tog jag upp den kommunala självstyrelsen och betonade värdet av att kommuninvånarna själva får vara med om att besluta om de saker som berör dem direkt i deras vardag. Nu säger Wivi-Anne Cederqvist att det kan uppstå olikheter inom olika kommuner eller kommunalor. Ja, det får det väl lov att bli då. Det tycker jag inte är någon nackdel i det här fallet. Om man menar något med kommunalt självstyre får man också vara beredd på att det kan bli olika lösningar på problemen.

Wivi-Anne Cederqvist säger att de fackliga företrädarna bara har närvarorätt, och att det gäller förhållanden som direkt berör personalen. Men det finns så många andra som berörs av politiska beslut. Det kan gälla andra delar av verksamheten, och även kommuninvånarna påverkas av besluten. Med Wivi-Anne Cederqvists resonemang skulle man hävda att många fler skulle ha närvarorätt. Ett sätt att bemöta detta är att öppna sammanträdena, så att alla kommuninvånare har möjligheter att se och följa debatterna vid nämndsammanträdena. Jag förstår inte varför socialdemokraterna motsätter sig det förslaget.

Anf. 79 WIVI-ANNE CEDERQVIST (s):

Fru talman! Ingela Mårtensson säger att det då får bli skillnader så att det i distriktsnämnderna kanske kan fattas olika beslut t. ex. när det gäller sociala frågor. Den sociala tryggheten kan t. ex. komma till skada, och man kan behandla olika grupper, handikappgrupper, på olika sätt.

Vad jag menar, och som jag också sade till Bengt Kindbom, är inte att vi skall ha en stark kommunstyrelse med starka män och kvinnor, utan att det är bra att ha en stark ekonomi i botten. Jag har dock märkt att det kan bli billigare med områdesstyrelser eller distriktsnämnder. Man kan t. ex. själv få en summa pengar till en barnstuga att förfoga över, och då spar man på ett helt annat sätt. Men i grunden anser jag att det bör finnas en stark ekonomi och att de yttersta besluten som gäller grundtryggheten skall fattas centralt.

Anf. 80 INGELA MÅRTENSSON (fp):

Fru talman! Wivi-Anne Cederqvist tycks inte tro att de lokala politikerna kan besluta på ett för sina kommuninvånare bra sätt. Jag tror inte att de skulle gå emot någon grundtrygghet när det gäller deras kommun dels invånare, utan att de i stället skulle kunna utnyttja de möjligheter, erfarenheter och kunskaper som de har om sitt speciella område och på det viset finna bättre lösningar än dem som kommer från centralt håll.

Anf. 81 WIVI-ANNE CEDERQVIST (s):

Fru talman! Jag förstår inte att Ingela Mårtensson inte lyssnade på mitt huvudanförande. Jag talade mig då nämligen varm för just denna närhet till människorna och att man därigenom kan fatta beslut på ett helt annat sätt samt att man även, som jag sade nyss, kan spara mycket i ekonomiskt hänseende. Detta har jag talat mig varm för, Ingela Mårtensson.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslut i ärendet skulle fattas vid nästa arbetsplenum.)

12 § Föredrags

konstitutionsutskottets betänkanden

1986/87:23 om anslag till de kungl. hov- och slottsstaterna (prop. 1986/87:100 delvis),

1986/87:24 om anslag till allmänna val (prop. 1986/87:100 delvis),

1986/87:25 om anslag till datainspektionen (prop. 1986/87:100 delvis),

1986/87:26 om stöd till politiska partier (prop. 1986/87:100 delvis) samt

skatteutskottets betänkande

1986/87:26 om vissa anslag för budgetåret 1987/88 inom finansdepartementets verksamhetsområde (prop. 1986/87:100 delvis).

Beträffande dessa betänkanden konstaterade förste vice talmannen att ingen talare var anmäld.

(Beslut i ärendena skulle fattas vid nästa arbetsplenum.)

13 § Föredrags

lagutskottets betänkande

1986/87:13 om arrendatorers rätt att förvärva arrendestället i vissa fall.

Arrendatorers rätt att förvärva arrendestället i vissa fall

Anf. 82 JÖRN SVENSSON (vpk):

Fru talman! Varför bör Sverige ha en friköpslag för arrendatorer? Varför bör arrendatorernas frigörelse äntligen komma?

Det finns skäl nog och övernog.

Sverige har aldrig genomfört någon verklig jordreform. Vi har burit med oss den gamla frälse- och godsägartraditionen in i sen tid. Torpare och andra arrendatorer kom aldrig, eller sällan, på egen grund. De står där med sina namn i de gamla kyrkböckerna och husförhörlängderna – och bredvid står många gånger anteckningen: "utflyttad till Norra Amerika" eller "vistas i Tyska riket". Och så sent som 1967 beslöt riksdagen under protest från några socialdemokrater och kommunister ute i bygderna att ta ifrån arrendatorerna sista resten av 1919 års ofullständiga och välmentade egnahemspolitik.

Utgångsläget är ett annat i dag. Nu inser man alltmer att sunda jordbruksmetoder och levande bygder kräver att man stöder självständiga familj jordbruk. Förgudningen av de stora enheterna och deras förträfflighet är mer dämpad. Arrendatorerna själva kräver rättvisa. De kräver slut på feodala kontraktsbestämmelser, på godtyckliga arrenden. De kräver handling av svaga myndigheter som inte vågat gå emot godsherrarna. Att stå på egen grund är ett av villkoren för självständighet.

Det trista i denna sak är att arrendatorerna inte bara haft gångna tiders överhet – godsägare, kyrka, krona – till sina fiender och förtryckare. De har på senare tid faktiskt fått en ny, mycket finurligare fiende – det parlamentariska systemet med dess raffinerade förhållningstaktik.

Jag ber att få ta mig friheten att belysa denna förhållningstaktik, därför att den är ett lärorikt exempel och därför att den också kan i någon mån förklara varför det på många håll finns en sådan mistro mot våra politiska instanser.

Under flera år i slutet av 1970-talet ställdes frågor och yrkanden i riksdagen om friköpsfrågan. Då hänvisade man till att frågan utreddes av arrendelagskommittén. Samma motivering för avslag på yrkanden användes av en av kommitténs ledamöter, trots att han då visste att kommittén skulle gå emot friköpen, och så även han själv, och att representanter för kommittén redan då var ute i bygderna och informerade offentligt om detta. Det är klassisk parlamentarisk mygeltaktik – att låtsas som ingenting för att förhindra debatt och beslut på seriösa och sanna villkor.

Så kom arrendelagskommittén 1981 – inget förslag om friköp. Frågan kom igen med motioner, nu inte bara från vpk utan från två andra betydligt större partier. Lagutskottet uttalade då att frågan borde bli föremål för ny utredning. I dag används detta utskottsutlåtande för att hävda ståndpunkten att det inte gavs några förutsättningar för det nya utredningsuppdraget. Det är faktiskt en falsk bild. Lagutskottet sade nämligen att om det var rättsliga olägenheter med friköpsfrågan i allmänhet så borde man pröva möjligheterna av särskild friköpsreglering för s. k. historiska arrenden. Utskottet gav alltså klart uttryck för att man borde eftersträva någon form av positiv lösning, och utskottet beställde en utredning.

Frågan hade väckts genom motioner både 1982 och 1983. Men det dröjde

ända till november 1983 innan den nya friköpsutredningen över huvud taget tillsattes. Ny tidsutdräkt, ny förhalning.

När man såg personkretsen i friköpsutredningen förstod man genast att det inte var meningen att den kommittén skulle komma med något förslag om friköp. Detta måste justitieministern rimligen ha vetat när kommittén tillkallades. Ny förhalning, nytt sabotage.

Utredningen aviserade sitt betänkande till hösten 1985. Hösten gick, inget kom. Ny förhalning. Men nu, i februari–mars 1987 har betänkandet äntligen kommit, och precis som väntat är majoriteten emot friköp. Regeringen behöver alltså inte ha några som helst förpliktelser. Mitt grundtips som gammal skeptiker på området är att den inte kommer att göra någonting.

Detta är i sanning en märklig hantering. Är det så att en regering skulle vilja säga ja i en sådan här fråga, behöver man givetvis inte göra så här. Då ger man en utredning klara direktiv för den lösning man föredrar. Är det så att man vill säga nej, kan man göra det från början; dyra utredningar är då helt onödiga. Men om man vill ge sken av att man är intresserad av arrendatorernas problem men skyr varje verklig åtgärd i friköpsfrågan som pesten – då skall man naturligtvis göra så här. Då förlamar man riksdagen och hindrar beslut.

Nu finns det en reservant i friköpsutredningen – socialdemokraten Owe Andréasson. Det är en position som hedrar honom, och det är, vill jag gärna säga, en liten äreräddning för hans parti. Frågan är nu om regeringen bara skall ha honom som en skylt eller om den skall göra någonting.

Lagutskottet resonerar ologiskt, tycker jag, när det motiverar att man skall avvakta ett eventuellt regeringsförslag och därför inte i dag ta ställning i den här frågan. När en utredningsmajoritet har sagt nej, då är det något egendomligt att avstyrka ett förslag om initiativ från riksdagen med att man skall avvakta regeringens ställningstagande. Så hade man bara kunnat göra om utredningsmajoriteten hade varit positiv. Jag vet därför egentligen inte vad lagutskottet avser med det utlåtande det har avgivit.

Just i det läge som uppstått hade det tvärtom, menar jag, varit riksdagens sak att tala om för regeringen hur den önskade att frågan löstes. Eller också kunde utskottet och riksdagen en gång för alla ha sagt nej och gjort slut på det här mångåriga hyckleriet och den kurragömmalek som man har unnat sig – på arrendatorernas bekostnad, dess värre.

Fru talman! Jag yrkar bifall till motionen.

Anf. 83 OWE ANDRÉASSON (s):

Fru talman! I lagutskottets betänkande 1986/87:13 om arrendatorers rätt att förvärva arrendestället i vissa fall behandlas bl. a. en motion angående friköpsrätt.

Frågan om friköpsrätt för arrendatorer, som är brukare av s. k. historiska arrenden, har, som vi redan har hört, varit uppe till behandling i riksdagen tidigare. Redan under senare delen av 1970-talet kom frågan upp när en utredning tillsattes för att se över vissa delar av arrendelagstiftningen. Denna utredning berörde i sitt betänkande också friköpsfrågan men tog ingen slutlig ställning till frågans lösning.

I november 1983 tillkallades med anledning av ett tillkännagivande från

*Arrendatorers rätt att
förvärva arrendestället
i vissa fall*

riksdagen friköpsutredningen för att utreda vissa friköpsfrågor. Som framgår av direktiven gick utredningsuppdraget ut på att förutsättningslöst, utreda frågan om friköpsrätt för innehav av historiska arrenden. Utredningen skulle därutöver överväga om det borde införas en rätt till friköp av tomtmark till hus på ofri grund.

Friköpsutredningen har nyligen slutfört sitt uppdrag och avlämnat sitt betänkande (SOU 1986:52) Friköp vid historiskt arrende. Tilläggas kan att utredningen inte kunde bli enig. En reservation har som också sagts fogats till betänkandet med vidhängande lagtext.

Remissbehandling av betänkandet pågår enligt inhämtade uppgifter. Regeringens ställningstagande till betänkandet liksom de synpunkter som kan framkomma vid remissbehandlingen bör enligt ett enigt utskott inte föregripas.

Fru talman! Jag ber med det anförda att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Anf. 84 JÖRN SVENSSON (vpk):

Fru talman! Jag skall gärna ännu en gång betyga Owe Andréasson min stora aktning, en aktning som nog delas av Sveriges jordarrendatorer för hans positiva intresse för deras sak och problem. Owe Andréasson känner ju väl till de problemen från sin hembygd och är även väl bekant med dem från flera andra godsbygder i landet med många arrendatorer. Men jag tycker också att han å andra sidan skall vara mån om det anseende han åtnjuter och inte försöka spela med i det förhållningsspel som har pågått i så många år och som man nu kan vänta går in i en ny fas. Det är nämligen risken om man resonerar som Owe Andréasson gör, att nu skall vi avvakta remisserna och nu skall vi vänta det och det. Vi vet ju precis vilka remissvar det blir. Det är de gamla vanliga remissinstanserna som brukar yttra sig i den här typen av frågor. De är antingen instanser med en juridisk förankring, vilka i största allmänhet inte vill ha några nyheter på detta område, eller också är det organisationer, som domineras av de större jordägarna och inte vågar ta ställning i den inbyggda konflikt som naturligtvis finns mellan jordägare och jordarrendatorer. Jag fruktar att den här remissomgången kommer att utfalla just på det sätt som en sådan regering önskar för vilken den högsta regeln när det gäller förhållningssättet till arrendatorer är passivitet.

Anf. 85 OWE ANDRÉASSON (s):

Fru talman! Jörn Svensson säger att den här frågan har förhalats, och jag kan ta på mig en stor del av skulden för det under utredningsarbetet. Det tog tid att ta fram lagtext och annat, och det medförde en viss fördröjning.

Jag tror ändå att Jörn Svensson kan hålla med mig om att det i varje fall finns en del att hämta i utredningen. Det hade kanske varit värre om en enig utredning hade lagt fram förslaget. Nu finns det måhända ett litet hopp om framgång.

Anf. 86 JÖRN SVENSSON (vpk):

Fru talman! Ja, Owe Andréasson, det sista kan jag naturligtvis hålla med om. Det som är den stora frågan är hur regeringen betraktar det kommande

remissutfallet. Nog vore det bra bedrövt om en representant för riksdagens största parti som i en utredning så klart tagit ställning för en positiv lösning av friköpsfrågan skulle sopas undan av en regering som skulle inta en konservativ ståndpunkt.

Prot. 1986/87:89
18 mars 1987

Lagstiftning beträffande ideella föreningar

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslut i ärendet skulle fattas vid nästa arbetsplenium.)

14 § Föredrogs

laguskottets betänkande

1986/87:14 om bestämmelserna rörande nykterhet till sjöss.

Beträffande detta betänkande konstaterade förste vice talmannen att ingen talare var anmäld.

(Beslut i ärendet skulle fattas vid nästa arbetsplenium.)

15 § Föredrogs

laguskottets betänkande

1986/87:15 om lagstiftning beträffande ideella föreningar.

Lagstiftning beträffande ideella föreningar

Anf. 87 ALLAN EKSTRÖM (m):

Fru talman! Mellan detta överläggningsämne, som avser ideella föreningar, och nästa överläggningsämne, som rör statens skadeståndsansvar, finns det en gemensam nämnare, nämligen relationen mellan den enskilde, "den lille mannen", och staten, kollektivet, korporationerna. Vad det ytterst handlar om i båda fallen är att sätta gränserna så, att den starke icke alltför mycket missbrukar sin styrka och makt på den enskildes bekostnad. Det är ju erfarenhetsmässigt tyvärr så, att det många gånger kan sättas likhetstecken mellan rätt och makt. Man har så mycken rätt som man har makt, är ett yttrande som tillskrivs Spinoza. Rätten sitter i spjutstångs ände.

Alla västerländska konstitutioner innehåller liksom FN-stadgan och Europakonventionen regler som har till syfte att värna om den enskildes rättsställning eller sålunda att sätta gränser för majoritetens maktutövning. Sådana minoritetsskyddsregler är mer eller mindre utvecklade till den svages skydd, detta självfallet i sin tur som uttryck för de grundläggande ideologiska värderingar som är förhärskande.

Rättighetskatalogen i vår regeringsform är ganska ofullkomlig i jämförelse med många andra västerländska demokratier och har tillkommit till stor del som ett resultat av borgerliga insatser och ansträngningar. Frågan om hur detta skydd skall kunna utbyggas ytterligare och inte minst hur det skall kunna kontrolleras i praktiken har glädjande nog kommit att tilldra sig ökad uppmärksamhet i samhällsdebatten.

Fru talman! Det är mot denna fundamentala bakgrund som bedömningen

av moderaternas och centerns motioner om ideella föreningar skall ses. Ämnet skall inte bedömas för sig. Det finns en risk att så sker med hänsyn till utskottsindelningen, något som lätt skymmer helhetsbilden.

Som bekant har regeringsformens rättighetskatalog staten, det allmänna, till motpart. Det måste ligga nära till hands att vidga ramen så att motparten för den enskilde blir – förutom staten – organisationerna och korporationerna. Den fundamentala frågan som till sitt väsen är av konstitutionell karaktär blir att över hela fältet bestämma *rågången* mellan den enskilde och majoriteten. Hur rågången bestäms är en av hjärtpunkterna för innehållet i begreppet rättsstat.

Fru talman! Med ideell förening avses en form av juridisk sammanslutning som inte är att anse som aktiebolag, handelsbolag, stiftelse eller ekonomisk förening. Många ideella föreningar är rika och mäktiga, t. ex. arbetsgivarföreningar, fackföreningar och branschsammanslutningar. Det finns föreningar för praktiskt taget alla olika intressen och inriktningar. Nästan alla svenskar är medlemmar i åtminstone någon sådan förening.

För ideella föreningar finns det, mirabile dictu, inga som helst rättsregler, till skillnad från vad fallet är beträffande alla de andra typer av associationer som jag räknade upp.

Fackföreningarna åtnjuter en central ställning inom arbetsrätten. Lagen om medbestämmande i arbetslivet är det kanske främsta exemplet härpå, men även lagen om anställningsskydd och studieledighetslagen förtjänar att omnämnas i sammanhanget. Det är betecknande nog fackföreningen men inte den enskilde som tillerkänns en stor del av rättigheterna i de angivna lagarna.

Fackföreningens privilegier visar sig också däri att ett kollektivavtal kan sätta de arbetsrättsliga lagarna ur spel. Kollektivavtalet tar nämligen över lagen i vissa hänseenden, något som kan te sig överraskande från den eljest självklara synpunkten att lagen bör behandla alla lika.

Genom kollektivavtal kan arbetsgivaren slutligen förbinda sig att ej anställa personer som inte tillhör en avtalsslutande arbetstagarorganisation (organisationsklausul).

Fackföreningens maktställning spänner emellertid över vidare områden än själva arbetsrätten. Fackföreningen har sålunda kommit att få offentliga förvaltningsuppgifter. Det kan t. ex. vara fråga om ledamöter i arbetsdomstolen, i olika myndigheter och i offentliga utredningar.

Utanför fackföreningarnas maktsfär finns det intresseorganisationer där situationen i vissa hänseenden är densamma, ett påstående som jag närmare utvecklat i min motion K205, som handlar om korporativism och statsskickets grunder.

De organ som sålunda tillagts rätt att besluta i offentliga angelägenheter och som även i övrigt med samhällets stöd blivit utrustade med makt och inflytande saknar, som jag framhållit, emellertid själva offentliga regler för sin verksamhet.

Fru talman! Är det inte underligt att *bara* denna typ av associationer är undantagen från det normsystem som ansetts böra uppställas för övriga associationer, hur små och obetydliga de än må vara? Borde det inte – jag upprepar frågan – vara fullkomligt självklart att de organ, som tillagts rätt att

besluta i offentliga angelägenheter och även eljest med samhällets stöd blivit utrustade med makt och inflytande, *själva* skall vara underkastade offentliga regler för sin verksamhet? Hur skall man annars t. ex. veta att fackföreningens beslut är ett korrekt uttryck för medlemmarnas vilja? Den frågan har regeringsrätten för övrigt ställt sig i ett lagstiftningsärende rörande närvarorätten i kommunala nämnder (prop. 1984/85:200 s. 64).

I vilka avseenden borde det då vara naturligt med grundläggande normer från samhällets sida? Jo, främst i vad gäller relationen mellan den enskilde och fackföreningen beträffande

- möjligheten att få ett beslut från föreningens sida överprövat,
- rätten att få inträda i föreningen,
- rätten att vara kvar i föreningen,
- rätten att utträda ur föreningen samt
- rätten att slippa bli ansluten till en förening mot sin vilja.

I flera tidigare anföranden har jag närmare granskat rättsläget i de olika hänseenden jag nyss räknade upp. Ämnet återkommer nämligen år efter år i enlighet med det romerska talesättet "gutta cavat lapidem non vi sed saepe cadendo" eller "droppen urholkar stenen inte genom sin tyngd utan genom att falla ofta". Det viktigaste är emellertid inte att upprepa alla argumenten till förmån för att motsvarande skyddsregler som finns i annan associationsrätt – främst aktiebolagslagen och lagen om ekonomiska föreningar, där en proposition till ny lag för övrigt ligger på riksdagens bord – bör gälla för den enskilde även inom det centrala rättsfält jag nyss beskrivit. Varför minoriteten just här skall vara utlämnad till majoritetens godtycke är svårt att förstå. Blotta *riskan* för att makten missbrukas är ju rättsgrunden för annan lagstiftning, t. ex. rättighetskatalogen i själva regeringsformen. Motståndarens inställning är på något sätt avslöjande. När den enskildes motpart är så stark som staten, kollektivet och korporationen är, då behövs inga rättsnormer till den enskildes skydd. Jag är bedrövad.

Mot denna bakgrund nöjer jag mig denna gång med att citera några rader ur en av juridiska fakulteten vid Stockholms universitet utgiven skrift, *Rättssäkerheten i fackföreningar*. I skriften hänvisas till några på sin tid mycket uppmärksammade uteslutningsbeslut, vilka enligt skriftens författare Per Magnusson och Dan Sandberg visar – och nu citerar jag – "hur fullständigt rättslös den enskilde medlemmen blir när denne kommer på kant med förbundsledningen. De skönsmässiga uteslutningsförbehållen i stadgarerna gör att praktiskt taget allt beteende från den enskildes sida kan betraktas som uteslutningsgrundande. Då skall man ändå komma ihåg att i de fall som nu redogjorts för, så har det beslutande fackliga organet genom sina egna beslutsmotiveringar visat att det ej fanns grund för uteslutningarna; likväl kan ett beslut om uteslutning fattas. I andra fall åter är detta inte fallet utan vederbörande beslutande organ kan lugnt anföra att visst beteende är illojalt gentemot den fackliga organisationen och inget annat än lämplighetsinvändningar kan anföras mot beslutet." Och sedan kommer det viktiga: "Den enskilde medlemmens rättssäkerhet synes obefintlig." Härtill kommer – tillägger författarna – att skiljeklausuler kan lägga hinder i vägen för överprövning av uteslutningsbeslut i domstol. Att skiljeklausul för övrigt

även åberopats för att hindra en person från att frivilligt begära sitt utträde finns det ett färskt exempel på, nämligen Nytt Juridiskt Arkiv 1982 s. 853.

Sammanfattningsvis framgår att det rättsliga tillståndet till en del är oeffterrättligt från rättssäkerhetssynpunkt. Och omdömet gäller även utanför fackföreningarnas område. I högsta domstolens domar kan man hitta processer om uteslutning av medlem ur tandläkarförening, kennelklubb, båtklubb och mannekängförening. Beslutet om uteslutning kan även i sådant fall drabba den enskilde mer eller mindre hårt. I fallet med uteslutningen ur en båtklubb – för att nämna ett av fallen – gällde könsekvenserna tillgång till hamn och båtuppläggningsplats, anordningar vilka sannolikt tillkommit med stöd från det allmänna.

Syftet med de motioner från Martin Olsson och mig som jämte en motion av Gullan Lindblad och Sten Andersson i Malmö ligger till grund för utskottsbetänkandet är i själva verket att brännmärka nuvarande tillstånd. Vi vet nämligen att majoriteten – till vilken denna gång folkpartiet dess värre, helt överraskande och svårbegripligt nog, sällat sig – kommer att avvisa vårt krav på åtgärder från samhällets sida. Men åtminstone hoppas jag att kammarbehandlingen skall kvarlämna ett litet frö av dåligt samvete. I andra sammanhang brukar man ju uppträda till försvar för den svage. Varför undantag skall göras då den starke är staten, kollektivet och korporationer – det blir den kvardröjande frågan.

Jag ber, fru talman, att få yrka bifall till den gemensamma reservationen från moderaterna och centern.

Anf. 88 MARTIN OLSSON (c):

Fru talman! Den enskildes rättsliga ställning är en mycket väsentlig fråga i vårt demokratiska samhälle. Den enskildes ställning gentemot samhället och gentemot andra medborgare är därför noga reglerad i syfte att ge trygghet och förutsättningar för den enskilde att kunna hävda sin rätt.

Utöver relationerna till samhället och till andra enskilda har den enskildes förhållande till olika organisationer mycket stor betydelse i vårt samhälle. Praktiskt taget alla tillhör vi en eller flera föreningar. De många föreningarna och organisationerna med olika uppgifter och strävanden fullgör både för oss som enskilda och för vårt demokratiska samhälle synnerligen viktiga uppgifter. Ja, vi kan konstatera att vår folkstyrelse inte skulle fungera på önskvärt sätt och med tillräckligt stort engagemang om vi inte hade ett fungerande föreningsliv. Ett fritt och av statsmakterna oberoende organisationsväsende är bl. a. därför genom sin omfattning och sina uppgifter en viktig del av vårt folkstyre.

Dessutom måste vi som enskilda eller som grupper tillhöra föreningar för att vi skall kunna tillvarata våra gemensamma intressen. På liknande sätt är det nödvändigt att tillhöra föreningar för att man tillsammans med likasinnade skall kunna delta i ideell eller religiös verksamhet, fritidsverksamhet och mycket annat.

Det är viktigt att samhället på olika sätt underlättar och stimulerar föreningslivet. Men det måste även ses som en uppgift för samhället att stärka den enskildes ställning både inom och gentemot en organisation.

Vi har från centerns sida tagit upp dessa frågor i motion K207. Motionen

har rubriken Den enskildes ställning i förhållande till organisationerna. Ett yrkande som gäller frågan om förstärkt grundlagsskydd för den enskildes ställning till organisationerna samt frågan om korporativa tendenser i det svenska samhället behandlas av konstitutionsutskottet. Det yrkande i vår motion L202 som behandlas i det nu aktuella betänkandet från lagutskottet gäller frågan om utredning om förslag till grundläggande lagstiftning beträffande ideella föreningar.

I andra centermotioner tas andra frågor om den enskildes ställning gentemot organisationerna upp, nämligen kravet på lagstiftning mot kollektivanslutning till politiskt parti, frågan om den negativa föreningsrätten samt frågan om skydd för egenföretagare att inte bli utsatta för blockader.

Frågan om utredning om grundläggande lagregler för ideella föreningar har behandlats många gånger i riksdagen, och jag avser inte att här repetera de många olika skäl som talar för en sådan utredning. Jag vill endast erinra om att vi från centerns sida anser att många förhållanden under senare år har visat att det skulle vara värdefullt med vissa grundläggande regler om medlems rättigheter, exempelvis rätten att bli medlem i, rätten till utträde ur och rätten att stå utanför en organisation samt rättigheter och skyldigheter vid hot om eller beslut om uteslutning. Särskilt på grund av att föreningar som är organiserade som ideella kan ha en mycket omfattande verksamhet borde även frågor om minoritetsskydd, ekonomi, revision, skadeståndsskyldighet, ansvar för uppkomna förbindelser, upplösning av förening och även villkoren för att en ideell förening skall betraktas som en juridisk person övervägas.

Trots att ideella föreningar har synnerligen stor betydelse i vårt samhälle och för oss alla som enskilda medlemmar och medborgare och trots föreningarnas omfattande verksamhet, anser utskottsmajoriteten i år, liksom tidigare år, att det saknas skäl för en lagstiftning om ideella föreningar. Det bör observeras att både i centerns motion och i den gemensamma borgerliga reservationen som har fogats till utskottsbetänkandet begärs en utredning av frågan så att vi får behovet och lämpligheten av en lagstiftning belyst. Rädslan för en sådan utredning är förvånande om vi jämför med reglerna för andra typer av organisationer.

Riksdagen kommer under våren att behandla regeringens förslag till ny lag om ekonomiska föreningar. Även de ekonomiska föreningarna har synnerligen viktiga uppgifter såväl för medlemmarna som för vårt samhälle. Även dessa föreningar är viktiga inslag i vårt demokratiska samhälle. För dessa föreningar har vi haft en lagstiftning åtminstone sedan 1911.

Jag vill nämna något om de regler som nu gäller och som föreslås ingå i den nya lagen om ekonomiska föreningar, dvs. delar som avser medlemmarnas rättigheter och skyldigheter.

Lagförslagens tredje kapitel innehåller just sådana regler. I 1 § sägs:

”En ekonomisk förening får inte vägra någon inträde som medlem, om det inte finns särskilda skäl för vägran med hänsyn till arten eller omfattningen av föreningens verksamhet eller föreningens syfte eller annan orsak.”

I 4 § anges regler för utträde ur föreningen:

”En medlem har rätt att säga upp sig till utträde ur föreningen. I stadgarna får föreskrivas att en uppsägning skall göras skriftligen och att uppsägnings-

handlingen skall vara försedd med medlemmens bevittnade namnunderskrift.”

I samma paragraf anges om uteslutning:

”En medlem får uteslutas ur föreningen på sådan grund som anges i stadgarna. Föreningsstämman skall besluta om uteslutningen, om inte annat föreskrivs i stadgarna.”

I 6 § anges att styrelsen skall föra en medlemsförteckning och att den skall hållas tillgänglig.

Det finns alltså grundläggande regler för medlemmens ställning i en ekonomisk förening. Även om det självfallet är stor skillnad mellan ekonomiska och ideella föreningar, visar lagen om ekonomiska föreningar att man där utan att på något sätt begränsa föreningsfriheten kan ha regler ungefär motsvarande dem vi vill att man skall pröva vad gäller en lag om ideella föreningar.

Jag vill fråga socialdemokraternas företrädare vad som är anledningen till att man anser att sådana grundläggande lagregler är obehövligen när det gäller medlemmens ställning i en ideell förening och varför man t. o. m. motsätter sig att denna fråga utreds.

Fru talman! Centern har alltid slagit vakt om det omfattande och variationsrika föreningslivet i vårt land. Vi slår även vakt om den enskildes ställning såväl gentemot samhället som gentemot organisationerna. Det är mot denna bakgrund vi vill att man inom ramen för organisationsfriheten skall låta utreda förutsättningarna för en lagstiftning som främst skall ge garantier för den enskildes ställning inom och gentemot sin organisation. Det är därför som vi tillsammans med moderaterna och folkpartiet har fogat en reservation till utskottsbetänkandet, vilken jag härmed yrkar bifall till.

Anf. 89 LENNART ANDERSSON (s):

Fru talman! Frågan om lagstiftning rörande ideella föreningar är ett krav som i olika motioner aktualiserats här i riksdagen sedan början av 1970-talet. Under de senaste tio åren har kraven återkommit så gott som varje år. Kraven har varit lagstiftning omedelbart eller utredning av frågan, och kraven i dag är desamma. Formen för dessa krav har hela tiden varit densamma, dvs. motioner från enskilda ledamöter. Under åren 1976–1982, när det var olika borgerliga regeringar här i landet, kom ingen proposition i denna fråga. Men oavsett formen för hur dessa krav framförts är det uppseendeväckande att motionärerna inte förmått att anföra några nya motiv, konkreta åtgärder eller åberopat några särskilda händelser som inträffat i samhällslivet till stöd för kraven. Jag kan inte dra någon annan slutsats av detta än att alla ideella föreningar i vårt vittförgrenade föreningsliv tydligen skött sig mycket bra, vilket för mig inte är förvånande.

Föreningarnas omfattande verksamhet är en betydelsefull del av samhällslivet i dess helhet, men man får alltmör intrycket att motionärernas motioner lever ett alltmera isolerat liv här i riksdagen. Om man nu ändå granskar några av de konkreta förslag som framförts i motionerna, stannar man först vid kravet där det sägs att det mest väsentliga i en lagstiftning är att lägga fast regler för en medlems inträde i en förening eller utträde ur föreningen. Menar verkligen motionärerna att just detta skulle vara ett problem för

exempelvis religiösa samfund, nykterhetsrörelsen, idrottsrörelsen eller föreningar som stöder vetenskaplig forskning, föreningar för välgörenhet, alla djurskyddsföreningar eller politiska partier? Jag tror inte alls att det är något problem för dessa organisationer. Vad avser motionärerna med ett sådant krav? För min del är jag helt övertygad om att resp. förening inom ramarna för sina stadgar handlägger dessa frågor med både ansvar och omdöme.

Ett annat krav som förs fram i motion L203 lyder på följande sätt: "En sådan lagstiftning bör innehålla regler om t. ex. en medlems bundenhet av beslut som fattas utan medlemmens direkta medverkan - - - ." Även här finns anledning att fråga vad motionärerna verkligen avser.

Låt oss tänka oss följande händelse. En förenings styrelse kungör i laga ordning att ett visst ärende skall komma upp till behandling på ett möte vid angiven tidpunkt, och dagordningen för mötet fyller alla anspråk på tydlighet och fullständighet. Efter debatt på mötet kommer medlemmarna fram till ett beslut, som är fattat i demokratisk ordning. Beslutet tillkännages därefter till alla medlemmar. Betyder motionärernas krav på denna punkt att en medlem som inte deltagit i mötet inte behöver känna sig bunden utav mötets beslut? I klarhetens intresse vore det bra med ett klart besked från motionärernas sida. Om detta är vad motionärerna avser måste man fråga sig vilken form av demokrati vi är på väg emot.

Jag vill göra två korta tillägg. Allan Ekström sade att syftet med dessa motioner som nu återkommer på nytt är att brännmärka de nuvarande förhållandena. Det gäller att slå vakt om den svages förhållande till den starke. Men jag tror att Allan Ekström också bör tänka på att många svaga människor sammansluter sig just i en ideell förening för att genom föreningen kunna hävda sina intressen gentemot den starke. Varför skall då staten blanda sig i föreningens angelägenheter genom lagstiftning? Om vi har intresse för att slå vakt om de svaga människorna bör vi låta dem bilda sina föreningar och därigenom hävda sina intressen.

Fru talman! Mina och många andra människors erfarenheter av de ideella föreningarnas arbete är mycket positiva. Vi kan inte finna att det har hänt något i vårt samhälle under senare år som skulle motivera en lagstiftning om de ideella föreningarna. Jag tror inte heller att en eventuell framtida lagstiftning skulle ge en bättre situation i de ideella föreningarna. Kommer vi att få mycket fler kloka styrelseledamöter i alla föreningar om vi får en ramlagstiftning? Nej, jag är övertygad om att fria val inom organisationerna till styrelsen och andra förtroendeuppdrag är en mer effektiv metod än en ramlagstiftning, för att föreningarna med ansvar och omdöme skall fullgöra sina åligganden.

Fru talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Anf. 90 ALLAN EKSTRÖM (m) replik:

Fru talman! Jag har självfallet en lika positiv inställning till ideella föreningar som Lennart Andersson. Jag tillhör själv flera sådana; det gör vi säkert alla. Men erfarenheten har visat att allt inte är bra beställt. Jag har hänvisat till flera rättsfall från högsta domstolen som alla har det gemensamt att den enskilde varit tvungen att gå till allmän domstol för att få sin rätt.

Vår regeringsform innehåller en rättighetskatalog. Det gör FN-stadgan

och Europarådskonventionen också. Blotta misstanken om maktövertagelse och rättsmissbruk gör att den rättighetskatalogen är befogad. Fungerar allting gott och väl behövs inte några lagar, men det är vid de tillfällen då det inte gör det som de behövs. Jag upprepar att erfarenheten har visat att allt inte är väl beställt: I det senaste rättsfallet från högsta domstolen, NJA I 1982 s. 853, var det ett fackförbund som återopade en skiljeklausul som högsta domstolen underkände såsom inte förenlig med rättssäkerheten.

I vår gemensamma reservation hänvisas också till en rad exempel som visar hur angeläget det är att det finns regler till förmån för den enskilde. Jag hoppas naturligtvis att dessa regler inte skall behöva återopas av den enskilde. Men de gör säkert nytta genom att bara finnas där.

Anf. 91 MARTIN OLSSON (c) replik:

Fru talman! Efter att ha lyssnat på Lennart Andersson blir jag fundersam och undrar om han inte något har missuppfattat – kanske avsiktligt missuppfattat – strävandena bakom de krav som vi framför. Lennart Andersson citerade ur en motion, men den härleder sig i varje fall inte från centern, och jag skall därför inte kommentera vad som sägs där. Vi står bakom vår motion jämte den reservation som är avlämnad.

Som jag framhöll i mitt inledningsanförande är avsikten med vårt krav att det skall tillsättas en utredning som undersöker i vad mån det finns behov av och kan vara lämpligt med en lag som anger grundläggande regler för ideella föreningar. En sådan lag skall inte på något sätt hindra föreningarna, men skapa vissa grundläggande garantier för medlemmarnas ställning.

Jag jämförde med lagen om ekonomiska föreningar och pekade på att man när det gäller dem anser det viktigt att lagen omfattar medlemmarnas rättigheter och skyldigheter. Naturligtvis är medlemmarna i det fallet bundna genom viss ekonomisk verksamhet, och deras ställning kan därför i viss mån vara annorlunda, men principerna är desamma. Vi motiverar ju inte lagstiftningen för de ekonomiska föreningarna med att medlemmarna har misskött sig, utan de garantier som skapats genom lagstiftningen har tillkommit utan att man för den skull misstänker att det har förekommit missbruk på något sätt.

Vad gäller relationen mellan ideella föreningar och deras medlemmar finns det utan tvivel exempel på problem. Här talas om demokratiska beslut, men i debatterna om kollektivanslutningen talar Lennart Anderssons partivänner med samma känsla om de beslut som sammanhänger med den och betecknar dem som demokratiska.

I vår motion har vi tagit upp frågan med syftet att stärka både medlemmens och föreningens ställning. Om vi har en lagreglering som anger viktiga principer för medlemmarnas ställning, innebär detta att det skapas förutsättningar för en ökad tilltro till organisationernas förmåga att fungera och till deras verksamhet. Därigenom gagnar man både föreningarna och deras funktionärer. Syftet är alltså inte att reglerna på något sätt skall motverka föreningslivet, utan det är snarast fråga om att undvika att det ges anledning till vissa debatter om föreningarna som faktiskt skadar föreningslivet.

Vi vill alltså både stärka medlemmarnas ställning och gynna föreningslivet i vårt land.

Anf. 92 LENNART ANDERSSON (s) replik:

Fru talman! Jag vill först bekräfta för Martin Olsson att det citat jag gjorde ur en av de aktuella motionerna inte var ett citat ur en motion från centerpartiet.

Jag lyssnade mycket uppmärksamt på Allan Ekströms inledningsanförande och begärde efteråt att han skulle lämna konkreta besked om i vilka organisationer det har inträffat några händelser som motiverar en lagstiftning. Jag kan nu konstatera att Allan Ekström både i sitt inledningsanförande och i sin replik nästan uteslutande talade om fackliga organisationer. Av den anledningen tycker jag faktiskt att motionerna är felrubricerade. Vi skulle alltså kunna sortera bort alla ideella föreningar förutom de fackliga organisationerna. Den rätta rubriken på motionerna borde då egentligen vara Lagstiftning mot fackliga organisationer. Men om detta är syftet, Allan Ekström, säg det då rent ut! Tala då om vilken lagstiftning ni vill ha gentemot de fackliga organisationerna!

Om de fackliga organisationerna är det primära målet, då kan jag bättre förstå ett och annat separat yrkande i de olika motionerna. Då kan jag också förstå vilket syfte som ligger bakom, nämligen att minska de fackliga organisationernas inflytande. Det är helt uppenbart. Men om yrkandena skall gälla alla ideella organisationer, då får jag lov att säga att de framstår som mycket konstiga.

Anf. 93 ALLAN EKSTRÖM (m) replik:

Fru talman! Lennart Anderssons påstående att jag skulle vara på krigsstigen bara gentemot de fackliga organisationerna är orättvist. Jag skall citera tre meningar ur mitt anförande: "I högsta domstolens domar kan man hitta processer om uteslutning av medlem ur tandläkarförening, kennelklubb, båtklubb och mannekångförening. Beslutet om uteslutning kan även i sådant fall drabba den enskilde mer eller mindre hårt. I fallet med uteslutningen ur en båtklubb – för att nämna ett av fallen – gällde konsekvenserna tillgång till hamn och båtuppläggningsplats, anordningar vilka sannolikt tillkommit med stöd från det allmänna."

Jag har ingen ytterligare kommentar.

Anf. 94 KJELL-ARNE WELIN (fp):

Fru talman! De ideella organisationerna är ett omistligt inslag i ett gott samhälle. De gör utomordentligt värdefulla insatser på en rad olika områden såsom i fråga om facklig och politisk verksamhet, idrott, religionsutövning och socialt arbete. Det är angeläget att slå vakt om mångfald och oberoende inom föreningslivet. Varje förening skall ha möjlighet att utveckla sin egenart. Staten skall uppmuntra, inte försvåra, ideella insatser i fria folkrörelser.

I vissa situationer har frågan om den enskildes ställning gentemot organisationen aktualiserats. Det allvarligaste exemplet på att en organisation satt sig över enskilda människors rättigheter är kollektivanslutningen till politiskt parti. Men även andra likartade fall kan nämnas såsom organisationsklausul, och beslut om kollektiv sakförsäkring. I sådana fall är det nödvändigt att skydda den enskildes rätt.

I en borgerlig trepartimotion föreslås en lag mot kollektivanslutningen. I olika motioner till årets riksmöte föreslår folkpartiet bl. a. ändring i grundlagen för att säkerställa den negativa föreningsrätten, förbud mot organisationsklausuler, förbud mot kollektiva sakförsäkringar utan individuell anslutning och förbud mot blockader av enmansföretag.

Syftet med en ramlagstiftning för ideella föreningar kan i denna del tillgodoses med andra åtgärder. Vi gör dock bedömningen att en mer detaljerad reglering av ideella föreningars inre arbete i en samlad lagstiftning står i mindre god överensstämmelse med vår syn på de ideella föreningarnas integritet och oberoende. Vi har därför avstyrkt motionerna.

Anf. 95 PER-OLOF STRINDBERG (m):

Fru talman! Jag vill gärna komplettera Allan Ekströms anförande på en punkt, och jag vill replikera vice ordföranden i lagutskottet genom att säga följande.

Vårt förslag är ingalunda riktat mot de fackliga organisationerna. Jag vill ta ett typexempel och redogöra för en händelse som inträffade häromdagen inom statens invandrarverk. Det gällde en invandrarorganisation som hade årsmöte. Där avsatte man plötsligt den tidigare styrelsen och valde en ny. Det accepterades inte av den gamla styrelsen, utan man höll ett nytt årsmöte. Nu finns det plötsligt två stycken invandrarorganisationer med samma namn, bägge med så många medlemmar att de är statsbidragsberättigade.

Jag skulle gärna vilja ställa en fråga till vice ordföranden i lagutskottet, tillika ordförande i kommunfullmäktige i Södertälje. Låt oss säga att det inom en idrottsklubb i Södertälje inträffar en kuppstad händelse som leder till att man plötsligt har två organisationer med samma namn – bägge med så stort antal medlemmar att de bör ha bidrag från kommunen.

Tycker ändå inte Lennart Andersson att det finns anledning att se över denna fråga, så att exempelvis ett organisationsnamn är rättsligt skyddat för en ideell förening? Jag tycker det.

Ett politiskt parti kan inte utan vidare anta ett namn, eftersom det finns regler om registrering och skydd för politiska partiers namn. Men något sådant skydd finns inte för ideella organisationer. Just det som inträffade med invandrarorganisationer inblandade visar behovet av lagstiftning till skydd för ideella föreningar.

Anf. 96 LENNART ANDERSSON (s):

Fru talman! Det var ju bra att lagutskottets ordförande deklarerade att det inte enbart är fackliga organisationer som avses i dessa motioner. När man lyssnar till Allan Ekströms inledningsanförande, som till tre fjärdedelar handlar om de fackliga organisationerna, kan man inte få något annat intryck än att motionerna i första hand är avsedda att begränsa de fackliga organisationernas verksamhet.

Nu talar Per-Olof Strindberg om invandrarorganisationerna. Jag tycker inte att det var något särskilt väl-valt exempel. Jag är inte alls övertygad om att man gör det lättare för invandrarna att bilda organisationer och hävda sina intressen genom att införa en alltmer detaljerad lagstiftning här i landet. Invandrarna får allt större hinder att övervinna, allt fler regler att lära sig

innan de kan bilda sina föreningar och få i gång verksamheten. Detta gagnar inte de kommuner där invandrarna är bosatta och verksamma. Det behövs ett mycket nära samspel mellan invandrarorganisationerna och berörda kommuner.

Beträffande det andra exempel som Strindberg tog upp, som gällde det fallet att t. ex. en idrottsförening skulle spricka och två olika organisationer bildas i fortsättningen, är mitt svar följande. Om motsättningarna i en förening är så stora att man inte ens kan enas om att välja en styrelse utan måste bilda en ny organisation, så löser man inte de motsättningarna med den ramlagstiftning som det talas om i de här motionerna. Om motsättningarna är så starka som Strindberg visar i sitt exempel, kommer vi ändå att få uppleva att det bildas två idrottsföreningar, trots att det har funnits en lagstiftning. Den lagstiftningen kommer inte alls att lösa de här problemen.

Anf. 97 PER-OLOF STRINDBERG (m):

Fru talman! Det är verkligen inte lätt att göra vice ordföranden i lagutskottet nöjd. Jag ber om ursäkt för att jag tog just en invandrarorganisation som exempel. Det är möjligt att det var illa valt, men det var ett aktuellt exempel som jag hade framför mig. Här finns bland ideella föreningar en situation som är sådan att vi kan ha behov av en lagstiftning – definitivt inte för att försvåra deras verksamhet utan för att underlätta den och för att underlätta för det samhälle i vilket de verkar. Det skulle också gälla för en idrottsförening.

Visst kan det inträffa i ideella organisationer – jag har tillhört många under årens lopp – att oenighet uppstår, och nog vore det väl ganska bra, Lennart Andersson, att ändå ha något stöd i lagen för hur man från samhällets sida skall behandla organisationerna i en sådan konfliktsituation.

Jag yrkar bifall till den reservation som har fogats till betänkandet.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslut i ärendet skulle fattas vid nästa arbetsplenum.)

16 § Föredrogs

lagutskottets betänkande

1986/87:16 om det allmännas skadeståndsansvar m. m.

Det allmännas skadeståndsansvar m. m.

Anf. 98 ALLAN EKSTRÖM (m):

Fru talman! Som jag framhöll i det föregående överläggningsämnet – det om ideella föreningar – gäller frågan här relationen mellan den enskilde, ”den lille mannen”, och staten, det allmänna. Och som jag nämnde då är utstakandet av denna gräns av fundamental betydelse för betygsättningen av rättsstaten Sverige.

För ett antal år sedan slog myndigheterna till mot bilhandlaren Halvard Alvgaard i Vimmerby. Med utnyttjande av den enhälligt antagna betalnings-säkringslagen krossade myndigheterna Alvgaards verksamhet. Han hade

sedan 26 år tillbaka varit återförsäljare för Peugeot i Vimmerby. Efter två år visade det sig att myndigheternas tillslag saknat grund. Vid den tidpunkten hade Alvgård enligt egen bedömning förlorat nära 2 milj. kr.

I oktober 1984 slog myndigheterna till mot småföretagaren Roland Nilsson i Nybro, också denna gång med stöd av betalningssäkringslagen. Så småningom visade det sig att skattemyndigheterna även i detta fall varit ute helt i ogjort väder.

Antag nu att min skildring, som jag hämtat ur dagspressen, är helt invändningsfri. I så fall har det allmänna genom *oriktig myndighetsutövning* tillfogat enskilda medborgare betydande skada av såväl ekonomisk som ideell natur. Staten har krossat deras ekonomi och utsatt dem för medmänskornas ringaktning. Det är svårt att så här utifrån verkligen kunna sätta sig in i de drabbades situation när den var som värst.

Vem skall då bära de ekonomiska konsekvenserna av att staten begått fel och handlat oriktigt under utövande av sin myndighetsroll med det makt-språk som följer därav? Skall den som utsatts för integritetskränkningen själv bära skadan eller skall denna bäras av oss alla gemensamt? I dag är rättsläget det att den enskilde själv har att bära skadan, såvida inte någon offentlig funktionär kan anses ha vållat skadan genom att ha handlat vårdslöst på ett ej alltför obetydligt sätt. Kan funktionären däremot icke klandras för sin myndighetsåtgärd, undgår staten att gottgöra den enskilde dennes skada. Är denna värdering, som ligger till grund för 1972 års skadeståndslag, fortfarande riktig? Det anser icke vi borgerliga, men det gör däremot socialdemokraterna. Den enskilde bör ligga närmare till än staten att svara för den skada som staten tillfogat honom – detta är ett uttryck för socialdemokratisk ideologi.

Hur är situationen inom ett närbesläktat område, nämligen då myndigheterna fullgör sin *serviceskyldighet* med stöd av den nya förvaltningslagen?

En person, A, övervägde att inropa en jordbruksfastighet – belägen i Ronneby kommun – på exekutiv auktion. Innan inropet skedde, diskuterade A med vederbörande kronofogde hur det förhöll sig med lantbruksnämndens tillstånd till förvärvet. Kronofogden uppgav då att det ej skulle vara några problem för A att i framtiden behålla fastigheten. Även om han fick avslag på sin ansökan hos lantbruksnämnden, kunde han – enligt kronofogden – ånyo förvärva fastigheten när denna såldes vid offentlig auktion.

Upplysningen om innehållet i jordförvärvslagen var oriktig. Den som inropar jordbruksfastighet på exekutiv auktion måste avyttra den inom två år, om han ej utverkat tillstånd av lantbruksnämnden. Vid sådan avyttring – som i sista hand skall ske på offentlig auktion genom kronofogdemyndighetens försorg – får försäljaren inte på nytt uppträda som köpare, något som otvetydigt framgår av 17 § samma lag. A, som emellertid förlitade sig på riktigheten av kronofogdens besked om gällande rätt, inropade fastigheten vid den exekutiva auktionen. Sedan A kort tid därefter förvägrats förvärvstillsstånd, ansåg han sig tvungen att sälja fastigheten. Genom denna fastighetsaffär åsamkades A skada för omkring 12 000 kr.

A vände sig till justitiekanslern, som till att börja med slog fast att kronofogdens upplysningar om innehållet i bestämmelserna i jordförvärvslagen varit felaktiga – JK-Beslut 1983, C 13. För att skadestånd skall utgå enligt

skadeståndslagen fordras emellertid härutöver att den påtalade felaktigheten ägt rum vid "myndighetsutövning". Det var det emellertid inte fråga om här. A fick därmed ingen gottgörelse alls från statens sida.

I ett annat fall hade från gatukontoret i en kommun – det var Sundsvalls kommun – lämnats den felaktiga uppgiften att en viss fastighet som varit föremål för försäljning varit ansluten till det kommunala va-nätet. Enligt köparen skulle köpeskillingen ha nedsatts med ca 20 000 kr., om han känt till att så i själva verket inte var fallet.

Enligt högsta domstolen (NJA 1985 s. 696) hade det felaktiga beskedet ej avsett innehålllet i något beslut. Det hade inte heller rört något aktuellt ärende hos kommunen. Upplysningen hade således icke haft karaktären av förhandsbesked e. d. Inte heller i övrigt kunde upplysningen anses ha haft ett sådant samband med kommunens myndighetsutövning att det varit fråga om en åtgärd vid myndighetsutövning. Det grundläggande villkoret för skadeståndsansvar enligt skadeståndslagen var därmed enligt högsta domstolen inte uppfyllt.

I dag får följaktligen den enskilde stå sitt eget kast, om han lutar på en uppgift om innehållet i gällande rätt från myndigheternas sida. Det är nog fler än jag som finner det stötande att den enskilde i mina exempel själv måste bära den ekonomiska skada som uppstått genom att han förlitat sig på att myndighetens uppgifter om gällande rätt eller om något rättsligt faktum varit riktiga.

Det är egentligen tragiskt att utskottet är så djupt splittrat i den här frågan, som – enligt vad jag framhållit flera gånger – ytterst gäller om det är den enskilde som ensam skall bära den ekonomiska skadan av ett felaktigt handlande från det allmännas sida eller om det bör vara vi alla tillsammans. I den skadeståndsrättsliga litteraturen används ofta termen pulvrisering för att uttrycka just detta att de ekonomiska konsekvenserna sprids ut på så många personer som möjligt (Hellner, Skadeståndsrätt s. 33). Socialdemokraterna kan emellertid inte ens tänka sig att låta nuvarande ordning bli föremål för förnyade överväganden, vilket vi borgerliga begärt. Rätten sitter i spjutstängs ände.

Det allmänna kan slutligen driva *affärsmässig verksamhet* på samma sätt som vilken privat näringsidkare som helst. Det kan vara fråga om tillhandahållande av olika slags tjänster t. ex. inom kommunikationsområdet. Jag tänker då på SJ, televerket och postverket. Inom detta område borde staten – det kan man tycka – uppträda under samma betingelser som andra näringsidkare är skyldiga att göra enligt de lagar riksdagen stiftat t. ex. inom konsumentskyddsområdet. Spelreglerna skall vara desamma – det borde vara en självklarhet från rättvisesynpunkt. Men så är det naturligtvis icke. Även här har staten skaffat sig privilegier. Staten kan friskriva sig från ansvar och skadestånd på ett sätt som enskilda rättssubjekt icke har rätt att göra. Rätten sitter i spjutstängs ände – med socialdemokratiskt stöd.

En Stockholmsadvokat upptäckte till sin förfäran att han uteslutits ur telefonkatalogen, såväl ur yrkesregistret som ur den vanliga delen. Händelsen är några år gammal. Advokatens omsättning minskade med betydligt mer än 100 000 kr. Var och en kan ju tänka sig vad det skulle innebära för en näringsidkare att bara försvinna ur yrkesregistret. Advokaten ville självfallet

inte bära det ekonomiska ansvaret för det inträffade, till vilket han var helt utan skuld.

Televerket bestred emellertid allt skadeståndsansvar, under hänvisning till en friskrivningsklausul i de allmänna villkoren för telefonabonnemang, som här går tillbaka till ett av regeringen fastställt telefonreglemente. Det var ostridigt att uteslutningen berott på slarv och vårdslöshet från televerkets sida. Domstolarna ansåg tyvärr att telefonreglementet på grund av dess offentlighetsrättsliga karaktär inte kunde göras till föremål för jämkning enligt 36 § avtalslagen – en generalklausul som tar sikte på oskäligen och stötande avtalsvillkor. Advokaten fick alltså själv stå för det ekonomiska ansvaret för televerkets försummelser.

Enligt de i telefonkatalogen intagna allmänna villkoren gottgör televerket direkta utgifter som uppstått till följd av fel eller försummelse med högst 2 000 kr. Begreppet "direkta utgifter" har valts för att begränsa betalningskyldigheten till utlägg av typen kostnader för resor och telefonsamtal och därigenom utesluta gottgörelse för värdebortfall som det här var fråga om (Hellner, Speciell avtalsrätt I, Köprätt s. 180–181).

Om statens järnvägar missköter sig är situationen likadan. Den enskilde får bära de ekonomiska konsekvenserna av SJ:s försummelser såvitt angår personbefordran. Även om tåget ej alls skulle gå utan blivit inställt utan skäl eller om det skulle gå åt fel håll, är SJ fri från lagfäst ansvarighet gentemot den enskilde resenären. Skulle den enskilde däremot ha anlitat annat transportmedel, såsom båt eller flyg, skulle han ha kunnat få ersättning för liden skada. Detta framgår av 191 § sjölagen och 9 kap. 19 och 20 §§ luftfartslagen.

Att SJ inte har förmåga att upprätthålla normal tågdrift vintertid har särskilt pendlarna från Uppsala verkligen grundligt fått erfara. Då kritik från deras håll riktats mot KO för att inte hävda den enskildes rätt på ett effektivt sätt, blir svaret, att det är självklart att de affärsdrivande verken skall följa samma spelregler som andra företag. Svaret innefattar emellertid samtidigt ett erkännande av att SJ i dag inte lyder under sådana spelregler. Nya överläggningar förbereds dock, får läsaren av Svenska Dagbladet den 16 februari 1987 hoppfullt veta, syftande till att stärka resenärens ställning ytterligare. Kanske SJ:s åtaganden t. o. m. kan utsträckas till att avse samma mått på ansvar som gäller för andra transportmedel. Men då får nog KO lägga på ett kol extra.

Den gemensamma borgerliga reservationen utmynnar även här i en begäran om översyn av statens skadeståndsansvar. Det är beklagligt att socialdemokraterna även här uppträder till försvar för staten, dvs. för den starkare parten i rättsförhållandet. Det är däremot mycket tillfredsställande och betydelsefullt att de tre borgerliga partierna samlats bakom krav på översyn av gällande ordning i de hänseenden som jag berört i mitt anförande.

Herr talman! Med hänvisning till vad jag har anfört, till reservationen och till de anföranden som mina borgerliga kamrater kommer att hålla, yrkar jag härmed bifall till den gemensamma reservationen.

Under detta anförande övertog andre vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 99 BENGT HARDING OLSON (fp):

Herr talman! Det nu aktuella betänkandet från lagutskottet behandlar flera skilda frågor rörande det allmännas skadeståndsansvar. I de delar som främst gäller affärsverkens ansvar hänvisar jag till mina medreservanter Allan Ekströms och Martin Olssons inlägg.

Min uppgift är närmast att behandla problematiken kring det allmännas, dvs. statens, landstingens och kommunernas, skadeståndsansvar vid typisk myndighetsutövning. Problemet kan mera konkret beskrivas på följande sätt:

Om en myndighet har fattat beslut eller vidtagit annan åtgärd som orsakat skada för en enskild medborgare, vem skall då ekonomiskt ansvara för skadan? Skall det vara skadegöraren, exempelvis staten, eller den skadelidande privatpersonen själv? Hur skall frågan lösas när staten står mot individen?

Myndighetsutövningen har kraftigt utvidgats i takt med statsapparaten tillväxt. Risken för missbruk eller missgrepp har alltid funnits och kommer alltid att kvarstå. På senare år tycks dock myndighetsfelen ha ökat oroväckande. I vart fall har de blivit alltmer uppmärksammade. Därför har frågan om det allmännas skadeståndsansvar vid myndighetsutövning blivit allt viktigare.

Gällande skadeståndsrätt och dess tillämpning är i praktiken alldeles för sträng och leder inte sällan till stötande resultat på den enskilde medborgarens bekostnad. Det är en bister verklighet för de människor som åsamkats skador genom myndighetsutövning. Några konkreta situationer kan belysa detta påstående.

Skattemyndigheternas betalningssäkringar har ibland vållat stora skador för främst drabbade företagare, ibland med konkurs som yttersta konsekvens. Personer som skadats vid polisingripande kan orsakas stora kostnader, bl. a. genom förlorad arbetsinkomst.

Att vara anhållen under 24 timmar vållar naturligtvis olägenhet och även skada för den enskilde. Husrannsakan orsakar ibland materiella skador som drabbar tredje man, exempelvis en hyresvärd. I samtliga dessa fall är möjligheterna att få skadestånd av det allmänna oftast helt obefintliga eller ytterligt minimala.

Herr talman! Nu gällande skadeståndsregler återfinns främst i den allmänna skadeståndslagen. Huvudregeln är att en person, fysisk eller juridisk, som av oaktsamhet vållar annan person skada är skadeståndsskyldig. För det allmänna, dvs. stat, landsting och kommun, gäller skadeståndsansvar om fel eller försummelse förelegat. Dessutom föreligger skadeståndsansvar vid myndighetsutövning som orsakat skada för annan. Härav skulle man kunna förledas att tro att i princip samma skadeståndsregler gäller för den offentliga och den privata sektorn, men så är inte alls fallet.

Det allmänna är nämligen ovedersägligen favoriserat i skadeståndsrättsligt hänseende på den enskilde medborgarens bekostnad. Denna förmånliga situation för stat, landsting och kommun har tillskapats genom att det i skadeståndslagen har införts flera regler som inskränker den enskildes rätt till skadestånd.

För det första kan staten, även om en tjänsteman varit försumlig, endast

åläggas ansvar "om de krav har blivit åsidosatta som med hänsyn till verksamhetens art och ändamål skäligen kan ställas på dess utövning". För det andra behöver staten endast betala ersättning för intrång i näringsverksamhet "i den mån det är skäligt med hänsyn till intrångets art och varaktighet, felets eller försummelsens beskaffenhet och övriga omständigheter". För det tredje slipper staten ersättningskyldighet för skada som kunnat undvikas om den skadelidande fört talan om rättelse av det felaktiga myndighetsbeslutet. För det fjärde kan, om staten trots allt befinns vara skadeståndsansvarig, ersättningskyldigheten jämkas, och då ända ner till noll. Denna beskrivning av gällande skadeståndslag visar i klartext att huvudregeln om statens, landstingens och kommunernas skadeståndsansvar är så kraftigt urholkad att man med fog kan fråga sig vad ansvaret i realiteten är värt för den enskilde medborgaren.

I ett rättssamhälle måste naturligtvis både staten och den enskilde ta ansvar för sina handlingar. Men det är särskilt viktigt att staten bär ett generöst skadeståndsansvar för myndighetsutövning, där den enskilde medborgaren oförskyllt orsakas skada. I dag är det en alltmer utbredd uppfattning att staten inte tar ett rimligt skadeståndsansvar i dessa situationer. I flera fall kan det leda till allmänt stötande resultat. Enligt min uppfattning är nuvarande rättsläge oacceptabelt, och risken för underminering av allmänhetens tilltro till vårt rättssamhälle är uppenbar.

Herr talman! Mot denna bakgrund föreligger ett akut behov av reformering av reglerna för det allmännas skadeståndsansvar.

Utgångspunkten måste då vara att stat, landsting och kommun påtar sig ett generöst ansvar för skador som vållats enskilda medborgare genom myndighetsutövning. Till att börja med måste gällande begränsningsregler avskaffas. Sådana regler är ovärdiga den offentliga sektorn och även orättfärdiga vid jämförelse med den privata sidan, som saknar sådana begränsningar.

Dessutom måste gällande huvudregel utvidgas. Den naturliga utgångspunkten bör vara att en enskild som tillfogats skada till följd av åtgärd eller annat handlande från det allmänna sida bör få ersättning för den skada han lidit. Det allmänna bör därför åläggas ett omfattande skadeståndsansvar för felaktig myndighetsutövning. Härmed avses då samtliga skadefall som oförskyllt drabbar den enskilde medborgaren.

Denna skadeståndsrätt skall föreligga även om inte någon tjänsteman varit försumlig. Frågan om befattningshavaren varit försumlig eller inte får alltså inte påverka medborgarens rätt till skadestånd utan måste i stället bli en angelägenhet mellan arbetsgivaren och arbetstagaren.

Det nu föreslagna skadeståndssystemet är ingen revolutionerande nyskapelse. Motsvarande grundregel finns i den särskilda skadeståndslagen om ersättning vid frihetskränkning. Denna generösa grundkonstruktion bör utvidgas till att gälla hela området för myndighetsutövning. Samtidigt bör en del omotiverade begränsningar av det statliga skadeståndsansvaret avskaffas även i den särskilda lagen.

Slutsatsen av det nu förda resonemanget blir följande. En parlamentariskt sammansatt utredning bör få till uppgift att göra en översyn av det allmännas skadeståndsansvar vid myndighetsutövning som vållat skada för enskilda och företag. Med förtur bör förslag framläggas för att förbättra enskilda

medborgares skadeståndsrätt vid myndighetsutövning i form av tvångsåtgärder mot person, t. ex. gripande, eller mot egendom, t. ex. betalningssäkring.

Herr talman! Med detta yrkar jag avslutningsvis bifall till reservationen till lagutskottets betänkande nr 16.

Anf. 100 MARTIN OLSSON (c):

Herr talman! I fråga om det allmännas skadeståndsansvar har de tre icke-socialistiska partierna en gemensam reservation om att det bör göras en översyn. De båda föregående talarna har här angivit de viktigaste skälen till vårt ställningstagande. Det är samma ställningstagande som vi gjorde i betänkandet i fjol vid behandlingen av de här motionskraven. Jag vill därför bara kort anföra några synpunkter som vi i centern tagit upp dels i vår motion, dels i reservationen.

Rätten till skadestånd är av största betydelse för den enskildes ekonomiska trygghet. I skadeståndslagen anges ju grunderna för skadeståndsrätten. Men när det gäller statens skadeståndsansvar i affärsmässig verksamhet finns det vissa regler som begränsar rätten till skadestånd. Med anledning härav har frågor om skadeståndsansvar för de statliga affärsdrivande verken under de senaste åren tagits upp i motioner av oss i centern. Det har gällt t. ex. järnvägens ansvar för dröjsmålskostnader, postverkets ansvar för försenade eller förkomna försändelser och televerkets ansvar gentemot abonnenter.

Bakgrunden till motionerna och motionskraven på översyn av det allmänna skadeståndsansvaret har varit att det för statliga affärsdrivande verksamheter finns särskilda skadeståndsregler. Så t. ex. är postverket inte ansvarigt för förluster som har orsakats av försening under posthantering utom i vissa undantagsfall, nämligen vid försenade assurerade och rekommenderade försändelser eller assurerade paket. Förseningar vid postsorteringen har vi kunnat läsa om de senaste dagarna. Sådant förekommer då och då.

Enligt min mening bör det i skadeståndshänseende råda likställighet mellan staten, när den driver affärsverksamhet, och enskilda näringsidkare. Det bör vara en naturlig utgångspunkt att den enskilde, konsument eller näringsidkare, har samma skydd och rätt till skadestånd oberoende om motparten är staten eller övrig näringsverksamhet. Staten bör i egenskap av avtalspart omfattas av tillämpningen av gällande lagstiftning på samma sätt som övriga som driver verksamhet. Friskrivningsklausuler bör enligt min mening inte få leda till att konsumentskyddet försvagas eller kringgås. Det är därför angeläget att det kommer till stånd en översyn av gällande regler.

I majoritetens avslagsmotivering finner jag en passus anmärkningsvärd. Det står nämligen att utskottsmajoriteten än en gång vill stryka under att en skärpning av statens skadeståndsansvar för affärsmässig verksamhet är förenad med stora svårigheter och kan leda till betydande kostnadsökningar för allmänheten i form av exempelvis högre portoavgifter och dyrare järnvägsresor. Det argumentet är inte hållbart och får enligt min mening inte hindra att reglerna ses över. Det kan erinras om att motsvarande argument om kostnader inte brukar framföras eller godtas i andra sammanhang när det gäller att ge den enskilde konsumenten ett fullgott skydd. Mot den bakgrunden anser jag det viktigt att det görs en översyn av statens skadeståndsansvar.

Prot. 1986/87:89
18 mars 1987

Det allmännas skadeståndsansvar m. m.

Med detta, herr talman, ber jag att få yrka bifall till den gemensamma borgerliga reservation som har fogats till utskottsbetänkandet.

Anf. 101 LENNART ANDERSSON (s)

Herr talman! Det är bara några få månader sedan som vi förde samma debatt som denna här i kammaren. Efter att med uppmärksamhet ha lyssnat på de tidigare talarna måste jag konstatera att det är samma argument och samma ordval i dagens debatt som i debatten för några månader sedan. De motioner som vi nu behandlar är unika så till vida att de är uppe till behandling för andra gången under ett och samma riksmöte. Mot denna bakgrund, herr talman, skall jag försöka vara mycket koncentrerad i mitt inlägg.

Låt mig börja med att säga några ord om affärsverkens ansvar. Martin Olsson har både tidigare och i dag berört det ansvar som SJ, postverket och televerket bör ha när det uppstår förseningar inom deras verksamhetsområden och när det gäller att ersätta den enskilde som på något sätt har lidit skada.

Jag har tidigare från denna talarstol sagt att vi i majoriteten är öppna för en diskussion om storleken av den ersättning som affärsverken skall betala till de enskilda. Men vi har fortfarande samma uppfattning som förut, nämligen att skadeståndslagen inte är det mest effektiva instrumentet för att nå fram till målet. Vi anser att det är en otymplig väg att gå att lagstifta just på detta delområde. Det är mycket mer konstruktivt att söka åstadkomma en förbättring genom de avtal som i dag finns. Konsumentverket har då möjlighet att göra sin röst hörd gentemot affärsverken.

I slutet på lagutskottets nu aktuella betänkande gör vi också en mycket positiv skrivning från majoritetens sida. Vi deklarerar där att vi inte har någonting emot en utveckling som innebär att konsumentverket kan få ett större inflytande över de här förhandlingarna och vara med och bestämma storleken på den ersättning som skall utgå till människor som har råkat ut för exempelvis att ett paket blivit förstört, ett brev försenats eller någonting annat i den vägen.

När det sedan gäller de andra delarna av motionerna – det är frågan om rätt till ersättning på grund av felaktig myndighetsutövning – måste jag nog bara konstatera att vi för dagen har olika uppfattningar i den frågan.

Jag vill först erinra om att den lag som kom till 1972 vidgade arbetsgivarens skyldighet att ersätta skada som hans arbetstagare vållar i tjänsten. Det var en mycket påtaglig utvidgning som då skedde, och det ansvar som staten har i dag är rätt betydande, får man lov att säga.

I det betänkande som vi diskuterade för några månader sedan hade vi tagit in en mycket utförlig redovisning från justitiekanslern om hur han på statens vägnar handlägger de här ärendena. Justitiekanslern gav i sitt utlåtande till riksdagen det beskedet att han ansåg att de enskilda här inte lider någon skada, jämfört med vad som gäller vid annan lagstiftning, utan att den ordning som för närvarande gäller är till fyllest.

Jag måste nu konstatera att motionärerna från andra partier inte delar JK:s uppfattning. Motionärerna anser att JK är alltför snäv i sina bedömningar. Av den reservation som är fogad till utskottets betänkande framgår klart och

tydligt att motionärerna vill gå mycket långt – jag skall läsa upp ett citat. Det första gäller den översyn av lagstiftningen som motionärerna kräver: "Därvid bör särskilt övervägas en skärpning av ansvaret på så sätt att det allmänna skulle ansvara även för skada vid felaktig myndighetsutövning som uppkommer utan att någon befattningshavare varit oaktsam." Det kravet är mycket mycket långtgående. Jag tvivlar på att motionärerna verkligen har tänkt sig in i vilka konsekvenser ett genomförande av det kravet skulle ha.

Ett annat krav som reservanterna framför är att även en upplysning från en myndighet eller från en företrädare för en myndighet, dvs. en enskild tjänsteman, skall kunna tas till intäkt för att ge ersättning åt en enskild person. Här måste man ändå göra klart för sig vad som menas med myndighetsutövning. Om vi fortfarande håller fast vid att lagen gäller rätt till ersättning för myndighetsutövning, är det ju ett mycket långtgående krav om man vill utvidga lagstiftningen till att gälla även en upplysning från en enskild tjänsteman.

Det här är två mycket långtgående krav. Bengt Harding Olson anför i debatten här i dag att de begränsningsregler som finns i lagstiftningen omedelbart måste avskaffas, likaså att den nu gällande huvudregeln måste utvidgas, osv.

Jag delar icke de uppfattningarna. Jag anser att reservanterna för närvarande har gått alldeles för långt i sina krav på förändringar, att tiden inte är mogen för att vidta så långtgående förändringar. Jag vill också framhålla att jag anser att motionärerna inte i sina motioner har kunnat framhålla några händelser som visar att det är nödvändigt med så långtgående förändringar i nu gällande lagstiftning.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Anf. 102 MARTIN OLSSON (c):

Herr talman! Utskottets vice ordförande ironiserar över att det är samma argument som framförs som när vi behandlade de här frågorna i höstas. Men det är likartade motioner och likartade reservationer, så det är naturligt att argumenten blir ungefär desamma. Och att frågorna behandlas två gånger under samma riksmöte är inte direkt motionärernas fel, utan det är arbetsordningen i riksdagen som gör att motioner kan skjutas över från våren till hösten. Det skall ju inte hindra oss att väcka nya motioner när vi åter har allmän motionstid.

Den fråga som jag har tagit upp är det allmännas skadeståndsansvar i affärsverksamhet. Vi får komma ihåg att det allmännas verksamhet är mycket omfattande och av synnerligen stor betydelse för de enskilda. Vi arbetar mycket i vårt utskott med frågor om att stärka konsumentens ställning. Det gäller här ett exempel på brister i konsumentskyddet, och det är mot den bakgrunden vi tar upp de här frågorna.

Lennart Andersson påpekar att majoriteten har skrivit rätt positivt, men det är uppenbart att majoriteten ändå inte vill vara med på något tillkännagivande. Det tillkännagivande vi vill göra för regeringen är ju att de här frågorna bör utredas med målsättningen att så likartade regler som möjligt skall gälla för det allmänna och för annan näringsverksamhet. När vi klart förordar en utredning har vi därmed inte i förväg sagt vilket exakt resultat

utredningen skall komma fram till utan bara vilket mål man skall sträva efter att nå. Man bör pröva frågorna från utgångspunkten att skapa så långt möjligt likartade regler och därmed likartat konsumentskydd oberoende av om motparten är samhället eller privat näringsverksamhet.

Anf. 103 ALLAN EKSTRÖM (m):

Herr talman! Lennart Andersson efterlyste händelser som skulle tala till förmån för de behandlade motionerna. Jag nämnde faktiskt i mitt anförande fyra sådana fall. Jag hänvisar först till Halvard Alvgård i Vimmerby. Med utnyttjande av betalningssäkringslagen krossade myndigheterna hans verksamhet och tillfogade honom en förlust på inemot 2 milj. kr. Ingridandet var alltså oriktigt. Min fråga är: Vem skall bära konsekvenserna av att staten begått fel och krossat denne man? Skall den som utsatts för integritetskränkning själv bära skadan, eller skall den bäras av oss alla gemensamt?

Den man som litade på kronofogdens besked och tillfogades en skada på 12 000 kr. – står den mannen närmare till att bära denna skada än staten, som lämnade upplysningen?

Min gode vän advokaten i Stockholm som föll ur telefonkatalogen på grund av fel och försummelse från televerkets sida – bör han stå närmare till att bära konsekvenserna av televerkets försummelse än televerket självt?

Det är riktigt att 1972 års skadeståndslag innebar en utvidgning av ansvaret i jämförelse med vad som dessförinnan gällde, vilket Lennart Andersson fullt korrekt påpekade. Men det var 14 år sedan, och värderingarna har hunnit ändras. Vad vi vill från de tre borgerliga partiernas sida är att man överväger, om inte tiden är mogen att uppfylla den grundläggande tesen, nämligen att den som orsakar skada står närmare till att bära konsekvenserna än den som oskyldigt drabbas av skadan.

Anf. 104 BENGT HARDING OLSON (fp):

Herr talman! Folkpartiet och socialdemokraterna har uppenbarligen olika uppfattning i denna viktiga och grundläggande rättsäkerhetsfråga. Tyvärr är, det så, men det borde faktiskt intressera socialdemokraterna för sådana här skador kan drabba vilka människor som helst, både små och stora människor i samhället.

Lennart Andersson säger att det inte har hänt något nytt i ärendet. Men följer man bara vad som står i tidningarna – och det är väl inte lögn alltsammans – kan man se hur det ena fallet efter det andra rullas upp och visar att ekonomiska tragedier kan inträffa på grund av felaktig myndighetsutövning. Och Lennart Andersson, det är väl att ta i att säga att våra motioner inte är genomtänkta. Det kunde möjligen sägas om min enskilda motion tidigare, men nu är detta faktiskt en partimotion och den är genomtänkt, även av partiledaren. Jag skall fråga honom om han tänkt igenom denna motion mindre än andra partimotioner.

Sedan kommer Lennart Andersson med ett argument som möjligen skall betraktas som dräpande, nämligen att JK fått tillfälle att yttra sig och att han inte hade något att erinra. Nej, det tror jag det. Men jag har mycket att erinra mot JK:s handläggning av olika ärenden, när han rent av förlösar statliga medel. Det sade jag i förra debatten, och jag skall inte uppta tiden med det.

nu. JK utgår ju i sin uppfattning från den lag som gäller. Hans skyldighet är att tillämpa lagen. Det är vi som skapar den och han skall följa den.

Det är riktigt, Lennart Andersson, att vi kräver ett strikt ansvar, ett som jag föredrar att kalla det generöst skadeståndsansvar från statens sida. Det är tydligen att gå långt, men det är inte att gå för långt. Jag vill gärna understryka vad Allan Ekström sade. Vad det handlar om är vem som skall stå för skadan i en situation där den enskilde inte har gjort det minsta fel, där den enskilde helt oförskyllt lider skada. Kan Lennart Andersson förklara varför en person som har varit anhållen och suttit inlåst i 24 timmar inte skall få minsta ersättning? Är det verkligen att gå för långt att begära det? Det är det inte, i varje fall inte i folkpartiets Sverige.

Anf. 105 LENNART ANDERSSON (s):

Herr talman! Jag vill bara göra två korta anmärkningar.

Allan Ekström har vid ett par tillfällen anfört som exempel den advokat som inte fick sitt namn infört i telefonkatalogen. Jag har i dag sagt att vi när det gäller ersättningar i affärsmässig verksamhet är mycket öppna för att diskutera storleken på den ersättning som skall utgå i de aktuella fallen. Vi tror inte att just skadeståndslagen är det mest effektiva instrumentet att ta till i den del av frågan som vi nu debatterar. Vi skall gärna i fortsättningen vara med och diskutera hur advokaten och andra skall kunna få rimlig ersättning, men jag tror inte att det är skadeståndslagen som skall tillämpas.

När det gäller den bilförsäljare i Vimmerby vars fall har åberopats här ett par gånger vill jag bara kort konstatera att det pågår en särskild process i det ärendet, och jag tror att det är den bästa formen för att tillrättalägga just det fallet.

Bengt Harding Olson är mycket kritisk mot JK och JK:s uppfattning i dessa frågor. Det har ju Bengt Harding Olson rätt att vara. Men jag menar att det är JK som har fått statens uppdrag att handlägga dessa frågor. Upptäcker JK i sin handläggning att den nuvarande lagstiftningen är otillräcklig och att den skulle behöva kompletteras och förnyas, utgår jag från att JK framför detta till regeringen och att vi då får förslag om förbättringar av lagstiftningen. Men när vi har en så hög jurist som JK som handlägger dessa frågor, upplever jag detta som en garanti för att han också granskar hur långt den nuvarande lagstiftningen sträcker sig och om den är tillräcklig.

Anf. 106 BENGT HARDING OLSON (fp):

Herr talman! Sedan vi senast handlade detta ärende har det faktiskt hänt åtminstone en ny sak som det finns anledning att erinra Lennart Andersson om, nämligen att vi i lagutskottet har beslutat om att vi skall göra en utredning på det skadeståndsrättsliga området – en ny utredning är alltså tillsatt. Den skall se över de ideella skadestånden – skadeståndens storlek och beräkningen av dem. Då tycker jag att det skulle ligga extra nära till hands att i denna nya situation säga, att skall man nu titta på skadeståndsrätten i detta avseende, då kan man ta tillfället i akt att titta på det allmännas skadeståndsansvar. Det är faktiskt det enda som begärs här. Även om Lennart Andersson inte accepterar mina ändringsförslag – jag har faktiskt inte krävt att vi här och nu omedelbart skall göra någon lagändring – är jag helt klar

Prot. 1986/87:89
18 mars 1987

Anslag till exportfrämjande verksamhet, m. m.

över att Lennart Andersson definitivt inte, oavsett vad han säger i kammaren, är okunnig om att det finns existerande problem på detta skadeståndsområde. Därför tycker jag att det hade varit mycket generöst av Lennart Andersson och socialdemokraterna att i vart fall tillstyrka en översyn av dessa frågor.

Låt mig slutligen säga att jag inte tycker att Lennart Andersson skall använda JK som något slags husgud. JK har nämligen statens uppdrag att sköta dessa frågor. Och vi har ju förstått att statens intresse inte är så stort av att visa generositet mot de enskilda medborgarna i dessa avseenden. De som skall driva dessa frågor och som har ett viktigare uppdrag är vi riksdagsledamöter. Vi har folkets uppdrag, och det är mycket viktigare än statens uppdrag.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslut i ärendet skulle fattas vid nästa arbetsplenum.)

17 § Föredrogs

näringsutskottets betänkande

1986/87:18 om vissa anslag inom utrikesdepartementets område (prop. 1986/87:100 delvis).

Andre vice talmannen meddelade att debatten i fråga om detta betänkande skulle vara gemensam för samtliga punkter.

Anslag till exportfrämjande verksamhet, m. m.

Anf. 107 STEN SVENSSON (m):

Herr talman! I näringsutskottets betänkande nr 18 behandlas vissa anslag inom utrikesdepartementets område som berör bl. a. organisationer för internationell handel och exportfrämjande verksamhet. Samtidigt har utskottet behandlat fyra motioner rörande exportfrämjande.

Sveriges Exportråd har under det senaste decenniet ansetts vara det centrala organet för det statligt stödda exportfrämjandet. En långsiktig strävan att främja de svenska exportföretagens export har tagit sig uttryck i en anslagsutveckling, som i allmänhet har inneburit en reall oförändrad nivå, med undantag för år 1981 då exportfrämjandet tilldelades ett engångsanslag på 30 milj. kr., varigenom anslagsnivån höjdes.

Denna utveckling bryts nu genom årets budgetförslag, som enligt Exportrådets egna beräkningar för 1987/88 kommer att motsvara en reell minskning med åtminstone 15–20 milj. kr. I detta belopp ligger också en mindre reserv för kursförluster. Konsekvenserna av regeringens förslag torde bli besvärande, såväl för Exportrådets och handelskontorens verksamhet som för statsmakternas hittills uttälade politiska strävanden att främja svensk export.

I motion N378 har Erik Hovhammar och jag uppmärksammat problematiken. Vi konstaterar att den koncentration av det statliga exportfrämjandet som finns i våra nordiska grannländer saknas i vårt eget land. De svenska statsmakterna skulle enligt vår mening kunna underlätta ett effektivt

långsiktigt och samordnat svenskt exportfrämjande genom att låta en större del av statens anslag på området i fråga kanaliseras genom Exportrådet. Som ett första steg kunde 20 milj. kr. omfördelas för budgetåret 1987/88 från vissa anslag under industridepartementets huvudtitel. Motionen utmynnar därför i ett yrkande med denna innebörd. Därmed skulle det reala värdet av de anslag som går till Exportrådet i stort sett kunna bibehållas genom vårt förslag.

Som framgår av motionsyrkanden i vår kommittémotion rörande besparingar inom industridepartementets område har vi redovisat förslag som skapar det statsfinansiella utrymmet för den föreslagna omfördelningen. Vidare sammanhänger vårt förslag med den omstrukturering som vi föreslår skall ske av industriverket och som vi tagit upp i en motion som vi väckt med anledning av den näringspolitiska propositionen.

Som framgår av reservation 3 har vi också anslutit oss till ett centerkrav som går ut på att främja svensk export av reningsteknik. En sådan export till vissa länder i Östersjöområdet skulle kunna leda till en förbättring av miljösituationen. Dessa ambitioner ligger väl i linje med de förslag om ökad internationell samverkan på miljöområdet som vi redovisat från vårt håll i den moderata partimotionen om åtgärder för en förbättrad miljö.

Herr talman! Jag ber att med det anförda få yrka bifall till reservationerna 1 och 3.

Anf. 108 HADAR CARS (fp):

Herr talman! Vi har blivit alltmer medvetna om konsekvenserna i vårt land av miljöförstöringen i omgivande länder. Inte minst har Sverige drabbats av miljöskador som följer av utsläppen från Östeuropa. Våra vänner i centerpartiet har motionerat att man därför från statens sida borde vara beredd att ta något större risker när det gäller export av svensk energiteknik till Östeuropa. Vi har mycket god teknik för att rena industriutsläpp från de miljöfarliga delarna. Jag tycker att det är väl motiverat att riksdagen tar ett beslut i enlighet med det förslag som centerpartiet har väckt. Jag vill därför yrka bifall till reservation 3.

Anf. 109 JAN HYTTRING (c):

Herr talman! Sveriges export utgörs i stor utsträckning av produkter från vår skogsindustri. En betydande del av våra exportinkomster kommer från massa-, pappers-, och sågverksindustrin. Exportvärdet av träprodukter skulle väsentligt kunna ökas, exempelvis genom offensiva exportinsatser inom trähusbranschen och småhusindustrin.

De senaste åren har småhusbyggandet minskat i landet. Kapaciteten inom småhusindustrin är därför större än behovet inom landet. Det har fått till följd att många arbetstillfällen och företag inom småhusindustrin försvunnit eller hotas. Konsekvenserna för enskilda människor eller orter blir kännbara. Det har vi flera exempel på.

Mot den bakgrunden menar centern att möjligheterna till export av småhus måste förbättras. Den marknad som finns i t. ex. Västeuropa måste utnyttjas. Men det förutsätter att staten genom exportfrämjande åtgärder via Exportrådet prioriterar småhusindustrin. Det sker i dag inte på ett sådant sätt

Prot. 1986/87:89
18 mars 1987

*Anslag till exportfräm-
jande verksamhet,
m. m.*

som vi anser vara möjligt. Det är den situation som vi i centern tagit upp i reservation 2.

Jag yrkar bifall till reservation 2.

En annan del som berörs i det här betänkandet är export av reningsteknik. Det står i dag klart att praktiskt taget alla stora miljöproblem har internationella dimensioner. Miljöproblemen förorsakas eller förvärras av utsläpp från andra länder, nära och fjärran. Det enskilda landet som drabbas kan inte alltid självt lösa problemen, utan det kan bara ske genom internationellt samarbete.

Sverige skall vara pådrivande i det internationella miljöarbetet, och det är viktigt att miljöaspekterna byggs in i den allmänna samhällsutvecklingen.

Det är uppenbart att finansierings- och valutaproblemen i vissa av Europas länder förhindrar effektiva åtgärder. Bristen på åtgärder drabbar både dessa länder själva och miljön i andra länder, däribland Sverige. Detta gäller i första hand det akuta behovet av åtgärder i Östeuropa. Den bästa tillgängliga reningstekniken finns i väst, men den behövs lika mycket i öst.

Från centerns sida har vi här i riksdagen och i Nordiska rådet framfört förslag om att inrätta en ekonomisk fond för att få resurser för att komma till rätta med Europas luftföroreningsproblem. Riksdagen har bifallit det centerförslaget, men regeringen har underlåtit att driva frågan vidare internationellt, trots att det finns ett stort intresse bland de europeiska länderna.

Utöver den internationella luftvårdsfonden bör stater, exempelvis Sverige, kunna lämna utrymme för exportkreditgarantier för export av utrustning och reningsteknik. Från svensk sida har vi ett särskilt stort intresse att något görs för att begränsa luftföroreningsutsläppen och utsläppen i Östersjön. Vi skulle därför kunna styra exportkreditgarantier till sådana åtgärder som främjar miljön. Det skulle bli möjligt om nuvarande grunder för utfärdande av s. k. s-garantier tillfördes ett miljöpolitiskt motiv. Då skulle de svenska företagets möjligheter att exportera varor och tjänster på reningsteknikens område till berörda länder kunna förbättras. Sådana åtgärder, som visserligen innebär ett stort risktagande från statens sida, kan vara samhällsekonomiskt motiverade.

Herr talman! Jag yrkar därmed också bifall till reservation 3.

Anf. 110 LENNART PETTERSSON (s):

Herr talman! I utskottets behandling av de anslag inom utrikesdepartementets område som går till exportfrämjande åtgärder har vi från samtliga partier varit ganska överens. I betänkandet finns några mindre reservationer. De gäller bl. a. frågan om ytterligare några miljoner som skulle överföras från andra anslag till Sveriges Exportråd och vissa ytterligare satsningar på exportfrämjande åtgärder för småhus. Vi har också frågan om man i garantisystemet skall bygga in särskilda möjligheter att satsa på export av svensk reningsteknik.

Jag vill börja med att yrka bifall till utskottets hemställan och avslag på de tre reservationer som finns fogade till betänkandet.

Sten Svensson sade att anslagen till exportfrämjande åtgärder är viktiga och att de under ett antal år har hållits oförändrade reellt sett, men att

regeringen inför detta budgetår föreslår vissa minskningar. Detta uppfattar moderaterna som besvärande och vill överföra vissa anslag från industridepartementets område för att därmed öka anslaget till Sveriges Exportråd. Jag vill då säga att de anslag som i så fall skulle överföras från andra departement, främst industridepartementet, inte innebär några renodlade tillskott till den exportfrämjande verksamheten. En betydande del av dessa anslag i industridepartementet går nämligen redan till exportfrämjande åtgärder – det sker visserligen under särskilda program, men de går dock till exportfrämjande åtgärder.

Den här frågan har prövats tidigare, men vi har då inte funnit anledning att göra denna typ av överföringar. Det erfordras också sådana branschåtgärder som det här är fråga om och som man vill satsa på inom industridepartementets ram, och utskottsmajoriteten har därför yrkat avslag på förslaget om överföringar av medel från industridepartementet.

Även om det nu sker en dämpning av anslagen till exportfrämjande åtgärder, kan vi väl vara överens om, Sten Svensson, att det faktiskt inte räcker med att avsätta ett antal miljoner till särskilda statliga åtgärder för att exporten skall fungera. Det viktigaste är ju att det i landet förs en ekonomisk politik, som gör att exporten fungerar utan statliga stödåtgärder av någon mera betydande omfattning. Ingen kan förneka att exporten nu går bra. Vi har ett mycket betydande exportöverskott. Därför har vi i näringsutskottets majoritet sagt oss att det trots allt är acceptabelt att det nu sker en dämpning av de statliga subventionerna till företagens exportsatsningar. Vi måste ju också se till behovet av att minska anspråken på ökade anslag, eftersom det ju är fråga om skattebetalarnas pengar. Det är ytterligare ett skäl till att vi inte velat öka anslaget till Sveriges Exportråd.

Frågan om exportstöd till småhusindustrin är viktig. Jag har själv utrett den. Det var för några år sedan, då småhusindustrin hade det verkligt svårt. På basis av det utredningsbetänkande som förelåg föreslog den socialdemokratiska regeringen vissa satsningar som inte hade förekommit tidigare under de borgerliga åren. Vi fick alltså fram ett stöd, och det har gjort nytta, även om det inte fullt ut kunde kompensera för den strukturkris som småhusföretagen hade på hemmaplan. Dessa anslag har vi fortfarande kvar. Nu vill centerpartiet öka dem ytterligare, detta i ett läge när det faktiskt börjar se betydligt ljusare ut för småhusföretagen. Den inhemska marknaden blir bättre och bättre, och man kan därför säga att kravet från centerns sida på sätt och vis kommer några år för sent. Efter en total avvägning och med tanke på att småhusindustrin nu har det förhållandevis bättre vill vi inte gå med på ytterligare ökning och yrkar därför avslag också på den reservationen.

Till slut vill jag ta upp möjligheterna att använda de särskilda exportkreditgarantierna för export av svensk reningsteknik. Det är en helt ny princip som man för fram i centermotionen. Man kan naturligtvis mycket väl diskutera dessa angelägna frågor ur miljöskyddssynpunkt, särskilt om exporten skulle riktas till Östersjöstaterna och då i första hand Polen. Men det är som sagt fråga om en helt ny princip, och den kan inte utan vidare föras in i garantisystemet utan måste först prövas ordentligt.

Utskottsmajoriteten har inte varit helt avvisande på den här punkten utan sagt att utskottet för närvarande inte är berett att ställa sig bakom en sådan

Prot. 1986/87:89
18 mars 1987

*Anslag till exportfräm-
jande verksamhet,
m. m.*

förändrad grundprincip när det gäller de särskilda exportkreditgarantierna. Det är inte självklart att man skall jobba med exportkreditgarantier i detta sammanhang – man kanske skall tänka sig andra former av stöd, exempelvis till Polen.

Jag kan upplysa kammarens ledamöter om att om jag eller en bank har en fordran på Polen som vi i dagens läge skulle vilja bli av med, så får vi inte mer än 40 % av denna fordran. Det är alltså inte, som det sägs i reservationen, fråga om att exportkreditgarantisystemet skulle ta något större risker, utan i stort sett är det nog hundra procentiga risker. Då tycker inte jag att man skall använda exportkreditgarantisystemet. Vill man hjälpa till att röja upp i Polens nedgångna miljö, får man nog tänka sig u-hjälp eller något liknande. Därför har vi inom utskottsmajoriteten inte velat radera grundprinciperna för exportkreditgarantisystemet genom att tillstyrka motionen utan yrkat avslag på den.

Med detta, herr talman, ber jag än en gång att få yrka bifall till näringsutskottets hemställan.

Anf. 111 STEN SVENSSON (m):

Herr talman! Jag vill understryka för Lennart Pettersson att vi måste se dessa frågor långsiktigt. En mängd steg måste tas av ett exportföretag innan det kan registrera en exportorder.

För det första är det viktigt för Exportrådet att bygga upp en långsiktig relation med exportföretagen, så att man kan vara med i alla situationer och skaffa sig styrka inför de konjunkturväxlingar som det finns anledning att räkna med framöver. Även om det kan synas gå bra för tillfället, så vet vi av erfarenhet att situationen snabbt kan förändras.

För det andra är det viktigt att man koncentrerar verksamheten hos Exportrådet, så att vi får det bästa resursutnyttjandet. Då kan det vara av intresse att jämföra med de övriga nordiska länderna. I Finland t. ex. har man lagt upp det så att motsvarigheten till vårt exportråd redan disponerar ett i absoluta tal betydligt högre statligt anslag än vad det svenska Exportrådet gör. Även i Danmark överstiger det exportfrämjande anslaget det svenska. Detta visar att det är viktigt att koncentrera det statliga exportfrämjandet till en myndighetsfunktion som kan samordna och effektivisera stödet, så att man undviker den uppsplittring som i dag kännetecknar den svenska uppläggningsen. Detta bör man också ha i minnet när man bedömer vårt motionsförslag.

Anf. 112 JAN HYTTTRING (c):

Herr talman! Lennart Petterson säger att vi skulle vara för sent ute, när vi pläderar för ökade exportsatsningar när det gäller småhus. Vi skulle vara för sent ute därför att det nu blir ökad avsättning inom landet. Det blir det naturligtvis om vi kommer att bygga mer och det därigenom finns ett stort behov av småhus. Men jag vågar påstå att det aldrig kan vara för sent att satsa på åtgärder för att underlätta exporten av trähus. Den branschen har förändrats. Man har naturligtvis minskat kapaciteten genom konkurser och nedläggningar av husfabriker. Men bland de enheter som finns kvar har man en stor outnyttjad resurs. Det finns alltså kapacitet för att klara av en ökad export.

Beträffande exportkreditgarantisystemet när det gäller ny teknik vill jag säga att det är en bedömningsfråga huruvida det är ett något ökat risktagande eller ett hundraprocentigt risktagande. Förhållandena kan ju förändras. Vad vi är angelägna om är att vi skall kunna använda den teknik vi har i Sverige för att hjälpa till att åstadkomma bättre förhållanden inom miljövärden. Det är ju ett angeläget område. Vi inom centern beklagar att regeringen, trots riksdagens bifall till vår tidigare motion, inte driver frågan om en fond för vissa ekonomiska resurser till installationer av reningsutrustningar. Det vore angeläget att få veta om Lennart Pettersson känner till när regeringen tänker driva den fråga som riksdagen har beslutat om.

Anf. 113 LENNART PETTERSSON (s):

Herr talman! Frågan om en speciell fond för bistånd beträffande renings-teknik faller inte inom näringsutskottets område, utan det är jordbruksutskottet som har det ärendet. Jag känner inte till närmare detaljer i frågan, men jag utgår från att regeringen, då den har fått en beställning från riksdagen, efter bästa förmåga försöker att arbeta i enlighet med denna beställning. Om jag inte helt missbedömer vår energiminister – och vi vet ju att hon är en utomordentligt energisk person i dessa frågor – så är hon mycket engagerad i frågor som har att göra med luftföroreningar och liknande som kommer in över vårt lands gränser. Detta är faktiskt vårt stora miljöproblem i Sverige – inte de luftföroreningar som vi producerar inom landet.

Det är klart att regeringen arbetar på bred basis. Även om vi inte satsar på den tanke som har förts fram i centermotionen, nämligen att vi skall använda kreditgarantisystemet för export till exempelvis Polen av utrustning för att bekämpa luftföroreningar, innebär inte detta att socialdemokratin är ointresserad av dessa problem.

Det har förts många överläggningar i dessa frågor. Det är emellertid inte självklart att just dessa system skall användas, och jag har ju framhållit att ett land som Polen knappast är hjälpt av kreditgarantier. Det bör i stället handla om rent bistånd med tanke på de trassliga affärer som Polen har.

I övrigt vill jag säga till Sten Svensson beträffande hans uttalande att både Finland och Danmark satsar mer av skattebetalarnas pengar på stöd till statliga subventioner till exportfrämjande åtgärder, att detta är en sak för sig. Jag tycker att Sten Svensson som moderat snarast borde vara glad över att den svenska exporten går bra samtidigt som den svenska regeringen verkligen hushållar med skattebetalarnas pengar. Så länge vi har en så god exportsituation får man väl ändå acceptera den lilla neddragning i reella termer som regeringen här föreslår i budgetåstramningens namn.

Jag ber alltså att än en gång få yrka bifall till näringsutskottets hemställan.

Anf. 114 STEN SVENSSON (m):

Herr talman! Jag underströk alldeles nyss att det var fråga om en effektivisering av de medel som totalt står till buds – inte en fråga om att plussa på, utan att göra en omfördelning så att vi får ett bättre resursutnyttjande. Det var huvudpoängen.

Sedan tycker jag också att Lennart Pettersson ger en alltför glättad bild. Om man läser i budgetpropositionens bil. 5, s. 113 ser man att utrikeshan-

Prot. 1986/87:89
18 mars 1987

*Vissa anslag till energi-
ändamål, m. m.*

delsministern säger: "Långsiktig balans i de samlade svenska utrikesaffärer-
na har ännu inte skapats. Det är därför väsentligt att ansträngningarna att nå
dithän inte avtar."

Jag tycker att konsekvensen av den insikten rimligen borde vara att man
företar en sådan förstärkning som vi har föreslagit i vår motion genom denna
omfördelning.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslut i ärendet skulle fattas vid nästa arbetsplenum.)

18 § Föredrogs

näringsutskottets betänkande

1986/87:19 om vissa anslag till energiändamål, m. m. (prop. 1986/87:100
delvis).

Vissa anslag till energiändamål, m. m.

Anf. 115 IVAR FRANZÉN (c):

Herr talman! NU:s betänkande nr 19 behandlar en rad anslag för
energiändamål. Om flertalet anslag råder enighet, så dock inte när det gäller
ersättning för försenad idrifttagning av kärnkraftsreaktorn Forsmark 3. I
denna fråga råder en lång och varaktig söndring.

Centern och vpk har envist hävdad att det inte finns godtagbara grunder för
den ersättning på ca 1 060 milj. kr. som hittills har utbetalats till Forsmarks
Kraftgrupp AB. Jämförs denna summa med det genomsnittliga priset på
hittills producerad ström från Forsmark 3 kan vi konstatera att Forsmarks
Kraftgrupp AB hittills fått ut ersättning i samma storleksordning som de
marknadsmässiga intäkterna från hittills producerad elström från Forsmark
3.

Det är ett minst sagt fantastiskt resultat med tanke på att Forsmark 3 togs i
drift vid just den tidpunkt som CDL, som på den tiden var kraftbolagens
centrala driftsledning, i sitt yttrande till energikommissionen ansåg vara den
optimala tidpunkten, nämligen mitten på 1980-talet.

Jag måste ställa frågan: Vad är det för inflytande som kraftintressena har i
Sveriges riksdag, eftersom de kan få till stånd dessa fantastiska avtal?
Samtidigt som de startar ett kärnkraftverk, vid den tidpunkt som kraftindu-
strin bedömt som optimal, lyckas de få ut ersättning från skattebetalarna för
försenad idrifttagning som nu, cirka två år efter idrifttagningen, uppgår till
över en miljard.

Det är faktiskt svårt att hitta ett exempel på värre missbruk av skatte-
medel.

Jag har tidigare upprepade gånger i denna kammare påpekat de uppenbara
brister som finns i det avtal som ger Forsmarks Kraftgrupp AB dessa
generösa ersättningar. Ett exempel är att viss del av ersättningen utgår efter
kostnaden för el producerad i gasturbiner – detta trots att kärnkraft praktiskt
taget aldrig är aktuell för att ersätta gasturbinkraft.

Samtidigt som kraftindustrin har fått ersättning för elström som den inte har kunnat producera i Forsmark 3 har den fått skatterabatt för att kunna sälja mer ström från de kraftverk som varit i drift. Under 1985 och 1986 har kraftindustrin fått inte mindre än 425 milj. kr. i skatterabatt för att kunna öka sin elförsäljning. Ingen kan undgå att förundras över denna generösa dubbelkompensation.

Än obegripligare blir denna miljardrullning om vi beaktar att den betydligt billigare kraftvärmen till dels varit lagd i malpåse samtidigt som kraftindustrin har fått ersättning enligt kostnaderna för den mycket dyrare kondenskraften.

Till detta skall läggas att skatterabatten på kärnkraftsel till viss del har medfört att inhemska bränslen har konkurrerats ut. Användningen av biobränslen har alltså minskat på grund av dessa felaktiga ersättningsregler och felaktigt tillämpade skatterabatter.

Generositeten gentemot kärnkraften är påtaglig i praktiskt taget alla sammanhang.

Ett annat exempel i det betänkande som vi nu behandlar är hur avvecklingskostnaderna avseende forskningsreaktorerna i Studsvik blir ersatta. Tar vi med de medel som på tilläggsbudget II föreslås bli anvisade har snart 100 milj. kr. anvisats för att avveckla dessa små burkar i Studsvik. Det är aldrig någon diskussion om huruvida vi skall bevilja pengar i dessa sammanhang. Jag håller med om att vi måste avveckla de farliga anläggningarna på något anständigt sätt – men om de kostnaderna är det aldrig någon diskussion!

Jämför vi med den debatt som riksdagen förde strax före jul om att anslå några fattiga miljoner för att förlänga bidragen till solenergi och biobränsle, kan vi konstatera att det då gick att till nöds plocka 10 milj. kr. från andra angelägna tekniska projekt för att försöka täcka några månaders förlängning avseende solenergi – och mer tycks det inte bli.

När det gäller biobränseln hålls inte ens de löften som gavs här den 15 december. De löfena var värdelösa när vi kom till januari månad. I december sades det att bidrag skulle utgå till biobränsleanläggningar om ansökningarna var inlämnade till nyår. Nu sägs att det inte finns några pengar.

Det här är ett konsekvent handlande från regeringen. I varje läge främjar man den storskaliga elproduktionen, kärnkraften, och motarbetar den förnyelsebara energin, de småskaliga projekten. Även om miljö- och energiministern står i den här talarstolen, och ännu mer i talarstolar ute i landet, och talar vackert om detta är handlandet helt katastrofalt i detta avseende.

Naturgasen – det är i och för sig bra att den introduceras i Sverige – har nu i själva verket en viss framtid, men det beror på en enda sak, nämligen att Vattenfall är huvuddelägare i Swedegas. Man skulle i stort sett kunna säga att med nuvarande energipolitik och med nuvarande regering skall inget energislag egentligen göra sig besvär på svensk energimarknad om inte Vattenfall är huvudägare. Vattenfall skall snart göra allting. Den enda konsekventa linje jag hittills kunna finna i den socialdemokratiska energipolitiken är att det finns en som styr och en som tilldelas uppgiften att handla i

svensk energipolitik, och det är Vattenfall. Det är förskräckande att se den maktstruktur som här utvecklas. Den ena stunden går regeringen ut och skäller på Vattenfall och säger att man där är ointelligent och inte förstår vad man borde göra, och sedan överläts forskningsansvar och delar av BFR:s verksamhet till Vattenfall osv.

Naturgasen kommer säkerligen att införas i Sverige nu – Vattenfall är ju med, och regeringen står bakom och viftar på svansen. Det är i och för sig bra, men det finns ett problem. Även naturgasen förorsakar dryga kostnader när den skall introduceras, och någon måste bära dessa kostnader under ett antal år. Vattenkraften kommer, om ingen ändring sker, att få betala det lika väl som kärnkraften. Men det kommer att innebära en ny marknadsperiod, där naturgasen till varje pris skall köpa sig andelar i svensk energimarknad. Det kommer fortfarande att vara stora svårigheter för inhemska bränslen. Solenergin kommer t. ex. att ställas på undantag, eftersom energimarknaden har stort överskott på energi och någon stark aktör med regeringens goda minne kan styra energimarknaden till just de energislag som passar de storskaliga och politiska energisystemen.

Jag hoppas att det någon gång skall gå upp för svenska folket hur orimlig denna maktstruktur är, hur litet av verklig energipolitik som regeringen och riksdagen egentligen driver. Det är i stort sett regering, industri och kraftindustri som styr. Det är den skrämmande sanningen.

Centerpartiet har en annan reservation till betänkandet som gäller Ranstad. Vad som skall göras i nuläget är vi ganska överens om, men det är viktigt att ge klara besked om vilka målsättningarna är. Vi säger i reservationen när det gäller återställningsarbetena för Ranstadsområdet, där alunskiffer tidigare har brutits: "Staten skall ansvara för återställning av och ha framtida driftansvar för områden som innehåller miljöstörande lakrest. Dagbrottsområdet skall återställas. Skog och jordbruksmark som ej är belastad av tidigare industriverksamhet bör säljas till enskilda brukare. Byggnader som inte kan nyttjas för annan industriell verksamhet skall saneras bort."

Detta är en klar målsättning, en linje som vi bör handla efter.

Herr talman! Med detta ber jag att få yrka bifall till reservationerna 1 och 2 i NU:s betänkande 19.

Anf. 116 LENNART PETTERSSON (s):

Herr talman! Sin vana trogen tar Ivar Franzén ut svängarna ganska ordentligt i energipolitiken även vad gäller relativt små betänkanden. Jag skall emellertid inte ta det här stora greppet som Ivar Franzén gjorde, utan det blir förhoppningsvis tillfälle till det längre fram i vår.

När det gäller ersättning för försenad idrifttagning av kärnkraftsreaktorer och det avtal som reglerar det säger Ivar Franzén att centern och vpk hela tiden har varit eniga om att detta varit ett felaktigt avtal, som de inte har ställt sig bakom.

Låt mig säga att det finns en förhistoria. De grundläggande principerna fördes faktiskt fram för denna riksdag av den borgerliga regeringen. Såvitt jag förstår var centern en del av den borgerliga regeringen. Jag tror knappast att Ivar Franzén kan gå till ett generalangrepp i den här frågan.

Man kan alltid tvista om belopp, om man har tolkat avtalet rätt osv., men detta principiella avvisande finns det ingen grund för, inte med den bakgrund som centern har i den här frågan. Däremot bör vi gemensamt kunna konstatera att vpk hela tiden har fört en konsckvent linje. Dcscs företrädare bör alltså kunna tala om detta med större auktoritet.

Men, vilket påpekades av den borgerliga regeringen, man kommer inte ifrån skadeståndsanspråken. Den socialdemokratiska regeringen fullföljde sedan de principer som den borgerliga regeringen hade lagt fram och som riksdagen i fullständig enighet, med undantag för vpk, ställde sig bakom, och det kan man inte hoppa av bara därför att vi har en socialdemokratisk regering. Jag tror inte att man generellt kan rikta den kritiken mot statens förhandlare – det är i varje fall sällan man hör de klagomålen – att de skulle vara för snälla i sina förhandlingar. Jag tror snarare att de allra flesta som har råkat i kontakt med statens förhandlare i stället har klagat över att det varit alltför ogint, alltför smått tilltagna ersättningar och alltför dålig förståelse.

Bakgrunden är naturligtvis återigen, som jag framförde tidigare, att staten har att förvalta skattebetalarnas pengar. Jag är övertygad om att varje regering är intresserad av att hålla ordentligt i statens penningpung.

Men avtalet är som det är. Om avtalets tillämpning pågår det ständiga diskussioner mellan parterna. Men vi kommer tyvärr inte ifrån detta avtal, vi kommer inte ifrån grunden för ersättningsanspråken, och då är det inte mycket att göra, utan bara att betala ut pengarna. Detta har vi diskuterat flera gånger tidigare i denna kammare och i utskottet. Därför finns det ingen anledning att mer i detalj upprepa de argumenten, utan jag skall nöja mig med att yrka bifall till utskottsmajoritetens förslag på denna punkt.

Det pågår nu ett arbete för återställande av Ranstad. Såvitt jag förstår är vi alla överens om att det skall göras en fin återställning och att det får kosta en del pengar. Däremot är vi inte beredda, från utskottsmajoritetens sida, att säga att återställandet skall gå till på det eller det sättet, vilket förs fram i motionen. Därmed har vi icke nödvändigtvis sagt att de synpunkter som förs fram i motionen är fel och att vi inte kommer att landa där. Men, som majoriteten säger i utskottsbetänkandet, detta är nu föremål för utredning, och när man har analyserat de här sakerna och gjort en planering kan man från riksdagens sida slutgiltigt ta ställning till hur man vill göra. Vi tycker att man först skall verkställa utredning och analys. Därefter, på basis av fakta i målet, skall man slutgiltigt bestämma sig när det gäller återställning. Det är den tågordningen som utskottets majoritet har uttalat sig för.

Jag vill därför yrka bifall till näringsutskottets hemställan i betänkande nr 19 och avslag på de två reservationer som är fogade till betänkandet.

Anf. 117 IVAR FRANZÉN (c) replik:

Herr talman! Lennart Pettersson försöker pliktskyldigast blanda bort korten. Det avtal vi diskuterar här i kväll som berör Forsmark 3, Forsmarks Kraftgrupp AB, är ett avtal som lades fram av den socialdemokratiska regeringen 1983. Det är ett avtal som centern aldrig har biträtt, varför den historiebeteckning som Lennart Pettersson här har gjort är helt felaktig. Det är vidare typiskt att man försöker krypa bakom och säga att det här är ett avtal, och det kan vi inte bryta osv.

Vår hemställan har varje gång innehållit en begäran om omförhandling. Det hade självfallet varit bäst om den hade villfarits direkt eller om avtalet aldrig hade godkänts. Några allvarliga försök i den riktningen har aldrig gjorts ifrån regeringens sida. Nu påstås att det i regeringskansliet och möjligen även på andra nivåer pågår ett visst förhandlande om och analyserande av detta avtals rimlighet, rätta tillämpning osv. Under alla förhållanden finns här så uppenbara felaktigheter att ingen regering skulle ha kunnat undgå att upptäcka dem om den aldrig så litet hade velat se objektivt på detta, och något litet se det ur skattebetalarnas synpunkt.

Vi kan jämföra här med två ganska likvärdiga företag. Forsmark 3 ägs i huvudsak av Vattenfall. Vad beträffar Oskarshamn 3 sägs ibland att Sydkraft är kommunägt och ibland att det är ett privat företag. Det är någon sorts korsningsprodukt. I stort sett har det framförts samma argument för rätt ersättning som för Forsmarks Kraftgrupp AB. Det har inte alls fått något. Ingen skulle ha haft något. Det hade varit det enda rätta.

Moderaterna hade då faktiskt för en gång skull en liten poäng i sin energidiskussion, när de hävdade att det fanns vissa lika drag mellan dessa båda fall och att de borde ha behandlats lika. Där hade de faktiskt rätt.

Anf. 118 LENNART PETTERSSON (s) replik:

Herr talman! Ivar Franzén anklagar mig för att blanda bort korten när det gäller detta avtal med Forsmarksgruppen. Han säger att det avtal som vi nu diskuterar har centern i själva verket aldrig ställt upp på. Ja, detta är att ha en formalistisk uppfattning om verkligheten, Ivar Franzén.

Avtalet bygger på vissa grundläggande principer som lades fram inför Sveriges riksdag i ett förslag från, jag tror att det var, mittenregeringen. Samtliga riksdagspartier utom vpk ställde upp på de principerna. Sedan, Ivar Franzén, är man faktiskt förpliktigad att fullfölja de principerna i ett avtal, vilket alltså har skett. Därmed borde centerns ansvar för de grundläggande dragen i detta avtal vara helt klart.

Diskussionen gäller sedan vad man kan säga om de ersättningar som betalades ut på basis av detta avtal. Det är självklart att det här är en svår förhandling. Men som jag sade tidigare är staten knappast känd för att vara alltför generös i olika typer av förhandlingar. Jag kan inte tänka mig att ett fackdepartement hårt trängt av budgetkrav skulle tveka ett ögonblick att dra ner på de ersättningar som de betalar ut för att i stället kunna använda pengarna för mera offensiva saker. Att i det läget göra tvärtom skulle inte stämma överens med den vanliga verklighetsuppfattning som jag tror att de flesta här i kammaren har. Centern kan därför inte krypa undan det grundläggande ansvar som den har för detta avtal.

I avtalet förutsätts faktiskt att det skall föras ständiga resonemang. Om nu Ivar Franzén hört vissa rykten om att man i efterhand kanske skulle kunna justera ersättningen med ett antal miljoner, är det väl ett uttryck för att det är ett avtal som fungerar. Det bör Ivar Franzén vara glad för – det är ju precis vad han vill åstadkomma. Där har vi inte olika intressen – självfallet skall vi hålla nere ersättningarna så mycket som möjligt. Men i grunden finns då ändå det avtal som centern har varit med och formulerat principerna för.

Anf. 119 IVAR FRANZÉN (c) replik:

Herr talman! Det är en underbar argumentering som Lennart Pettersson för. Han talade först om det avtal som rörde Ringhals 3 och 4 och Forsmark 1 och 2 – han har rätt i att centern delvis var med på det. Logiken i Lennart Petterssons argumentering är då att eftersom centern inte är helt fri från ansvar för ett dåligt avtal, så måste centern sedan ställa sig bakom ytterligare ett dåligt avtal. Vi var ju tyvärr inte i majoritet i den borgerliga regeringen och kunde inte styra avtalet då heller. Därför blev det även då ett sämre avtal än vad vi ville ha till stånd, och det har vi en viss delaktighet i. Men eftersom vi har det får vi, när vi har kommit till insikt om att det var ett dåligt avtal, enligt Lennart Petterssons uppfattning absolut inte ha en annan mening när det gäller nästa avtal, som är ännu sämre. Det är väl tvärtom en merit, tycker jag. Den argumenteringen är alltså helt omöjlig, Lennart Pettersson.

Sedan vilar Lennart Pettersson till synes trygg i förvissningen att regeringen självfallet gör allt vad den kan och att det här därför inte kan vara ett dåligt avtal; det bevakas minsann. Men ta del av konsekvenserna av detta! 1 060 miljoner är hittills utbetalda.

Jag tror inte Lennart Pettersson kan motsäga mig när jag pekar på dessa direkt orimliga ersättningsvillkor: Man ersätter kärnkraft efter priset på gasturbinkraft. Kärnkraft kan aldrig vara så lätttrölig och på det sättet användas vid toppar, vilka man går in för att täcka med gasturbinkraften. Jag kan räkna upp flera sådana saker.

Hela den argumentering som Lennart Pettersson för är bakvänd och ger egentligen bara ytterligare kraftfulla belägg för hur rätt centern har i sin kritik av avtalet.

Anf. 120 LENNART PETTERSSON (s) replik:

Herr talman! Ivar Franzén gör nu en strategisk reträtt och erkänner i varje fall delvis centerns skuld till avtalet genom att man ställer sig bakom principerna, i varje fall för det inledande avtalet. Det är ju bra att kunna notera det.

Jag har inte uppfattat det så – ingen annan heller, tror jag – att Ivar Franzéns kritik enbart gäller det avtal som avsåg Forsmark 3 och de 110 miljoner som vi diskuterade i år. Ivar Franzéns första inlägg var ju ett generalangrepp för att man över huvud taget hade betalat ut en enda miljon. Det var fråga om totalt 1 060 miljoner.

Det är nog trots allt så att centern är delaktig i det här, och kanske – jag betonar kanske – hade vi, om den borgerliga regeringen på sin tid haft en annan utgångspunkt, kommit billigare undan. Men som avtalen nu är formulerade och med de principer som de bygger på finns det inga sådana möjligheter. Vi måste helt enkelt uppfylla avtalet – det är helt rimligt. Det är i enlighet med den uppgörelse som ligger i botten.

Andre vice talmannen anmälde att Ivar Franzén anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 121 HADAR CARS (fp):

Herr talman! Folkpartiets uppfattning är att ingångna avtal skall hållas. Det gäller också statens avtal med Forsmarks kraftgrupp. Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslut i ärendet skulle fattas vid nästa arbetsplenium.)

19 § Föredrogs

näringsutskottets betänkande
1986/87:20 om ädelmetallkontroll.

Ädelmetallkontroll

Anf. 122 JÖRN SVENSSON (vpk):

Herr talman! Jag skall fatta mig mycket kort. Sverige har haft ett enkelt och betryggande statligt system för kontroll av ädelmetall och ädelmetallarbeten. Det har varit ett mönster för andra länder. Det väckte därför berättigad förvåning i exempelvis EFTA-kretsar när Sverige före jul beslöt att gå ifrån detta system. Det system som kommer att efterträda det gamla är svårkontrollerbart, mer svåröverskådligt, sämre och rörigare. Man hade inte bort avskaffa det gamla systemet. Det var uppenbart ett politiskt misstag.

Om jag rätt har förstått underhandsresonemang om orsakerna till att förslaget om avskaffandet av den klassiska svenska ädelmetallkontrollen kom till stånd, så var ursprunget en strävan att hitta exempel och områden där man kunde visa upp s. k. avbyråkratisering eller förenkling. Emellertid har man inte lyckats göra vare sig det ena eller det andra. Det här området råkade vara det enda man hittade, och därför skulle man till varje pris förändra det rådande systemet. Men man har alltså gjort misstaget att förändra det till det sämre, och det bör man göra något åt.

Nu skall jag inte driva den här frågan så hårt, eftersom det handlar om en försöksperiod. Men jag är övertygad om att man, om man hade haft alla fakta på hand när det första beslutet fattades, aldrig hade avskaffat det gamla, enkla och effektiva kontrollsystemet.

Anf. 123 WIVI-ANNE RADESJÖ (s):

Herr talman! Kravet i vpk-motionen gällde en omprövning av riksdagens beslut i november 1986 om en avveckling av den obligatoriska statliga ädelmetallkontrollen. Detta beslut föregicks av en remissbehandling av den departementspromemoria som låg till grund för den nya lagen om handel med ädelmetallarbeten. Kommerskollegium uttalade då att den föreslagna ändringen av vårt system för ädelmetallkontroll inte skulle komma att försvåra det framtida samarbetet inom ädelmetallkonventionen. Denna konvention härstammar från 1975, då den skrevs under av bl. a. åtta EFTA-länder. Den ställer vissa krav, men säger inte att det behöver vara en kontroll och märkning av ädelmetaller. Inom konventionsländerna finns

dock både obligatoriska och frivilliga system för både kontroll och stämpling.

Innan vårt förslag framlades informerade en expertgrupp inom konventionen om att Sverige hade planer på att slopa obligatoriet. Det skedde våren 1986, och ingen hävdade då att Sverige inte skulle kunna fullgöra sina förpliktelser efter införandet av de nya reglerna.

Utskottsmajoriteten anser inte att det på grund av de motiv som framförs i motionen finns anledning att riva upp det beslut som fattades i kammaren i november 1986. Lagen träder ju i kraft först den 1 juli 1988.

I beslutet ligger också, som Jörn Svensson helt riktigt sade, att det inom en femårsperiod skall göras en utvärdering av den nya lagen, och då kan vi ta ställning till om någon ändring behöver göras.

Jag yrkar därför bifall till näringsutskottets hemställan och avslag på reservationen.

Anf. 124 JÖRN SVENSSON (vpk):

Herr talman! Att en utskottsmajoritet inte vill välta ett beslut som den har fattat för så kort tid sedan kan jag till nöds förstå, men jag tycker i alla fall att man skall vara så hederlig att man kan medge att man faktiskt gjorde ett misstag och en felbedömning.

Det är en litet lustig argumentering när man i ett ärende kan säga att det här försvårar inte våra relationer med EFTA-länderna men samtidigt i andra ärenden understryker hur viktigt det är att eftersträva enhetlighet.

Det hade varit väldigt bra, om det svenska systemet hade kunnat få stå som mönster för en enhetligare kontroll, inte minst med tanke på behövligheten av en sådan kontroll. Det förekommer ett omfattande internationellt skojeri med ädelmetallarbeten, som man är allmänt medveten om och som kan upprätthållas därför att provningssystemen inte är tillräckligt kvalificerade eller inte tillräckligt djupgående.

Därför var riksdagens beslut i höstas inte någonting som leder till bättre överskådlighet och större enkelhet, utan det leder till ökade komplikationer, ökad oenhetlighet och sämre kontroll. Därför var det ett dumt beslut.

Anf. 125 WIVI-ANNE RADESJÖ (s):

Herr talman! Jag citerade bara kommerskollegiets remissyttrande, där det noteras att vissa konventionsländer inte har något obligatorium, t. ex. Schweiz, Portugal och Norge. Det var det jag citerade, Jörn Svensson.

Anf. 126 JÖRN SVENSSON (vpk):

Herr talman! Jag vill erinra Wivi-Anne Radesjö om en sak. Vi sitter inte i den här kammaren för att ständigt åberopa underordnade myndigheters mer eller mindre välöverlagda påståenden, påståenden som ofta är färgade av att myndigheterna har en förhandsinställning och av olika skäl vill gå departementet till mötes med att tillhandahålla argument för dess ståndpunkter.

Vi sitter här för att göra självständiga bedömningar, därför att det är vi som är den sista och överordnade instansen. Då skall vi använda vårt självständiga omdöme, och då skall vi kalla ett dumt beslut för ett dumt beslut.

Nu har Wivi-Anne Radesjö retat upp mig, så nu vill jag faktiskt yrka bifall till min reservation.

Prot. 1986/87:89
18 mars 1987

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut i ärendet skulle fattas vid nästa arbetsplenium.)

*Anslag till museer och
utställningar*

20 § Föredrogs

kulturutskottets betänkande

1986/87:13 om anslag till museer och utställningar (prop. 1986/87:100 delvis).

Andre vice talmannen meddelade att debatten i fråga om detta betänkande skulle vara gemensam för samtliga punkter.

Anslag till museer och utställningar

Anf. 127 LARS AHLMARK (m):

Herr talman! Vi skall nu diskutera kulturutskottets betänkande nr 13 om anslag till museer och utställningar. Tidigare år har denna diskussion skett inom ramen för ett mer omfattande kulturbetänkande. Men det kan vara motiverat att ha en särskild debatt om musei- och utställningsverksamhet.

Det egendomliga är bara att vi inte kommer att ha *en* sådan debatt i vår utan *två*. Regeringen har nämligen i dagarna lagt fram en särproposition om de centrala museernas uppgifter och ansvar. Den berör i hög grad de frågor vi tar upp i dag. Som exempel kan nämnas att när utskottet föregående år avstyrkte en moderat motion om Riksutställningar, var det med motivering att den utredning som ligger till grund för den nu framlagda särpropositionen inte skulle föregripas. I år erinrar utskottet om detta och bestämmer sig i nästa andetag just för att föregripa behandlingen av de förslag regeringen framlägger med anledning av utredningsarbetet.

Att utskottsmajoriteten på detta sätt delar ett enhetligt sakområde, och två gånger med ett par månaders mellanrum tar ställning till samma anslag skapar otydlighet om vad riksdagen egentligen vill på området. Men dessutom belastar det kammarens arbete helt i onödan. Det är symtomatiskt att nästa museidebatt är inbokad till den 1 juni, dvs. efter det datum då riksmötet enligt riksdagsordningen skall vara avslutat. Utskottsmajoritetens agerande underlättar sannerligen inte möjligheterna att leva upp till riksdagsordningens bestämmelser.

Så till sakfrågorna. Vi har från moderat sida föreslagit en reduktion av anslaget till Riksutställningar med 3 milj. kr. En utförlig motivering finns i den motion som väcktes redan förra året där vi avslutningsvis säger att tiden är mogen för en översyn av Riksutställningars verksamhet. Den bör kunna effektiviseras och begränsas samt i viss utsträckning kunna överföras till andra institutioner. Kostnaderna bör också i högre grad kunna täckas med avgifter.

Men jag skall inte i första hand hänvisa till moderata motioner. Det kan lätt ge socialdemokraterna förutfattade meningar. Jag skall i stället citera ett par artiklar publicerade i Svenska Dagbladet tidigare i år.

Den 29 januari skrev Cecilia Stam under rubriken Riksutställningar – byråkratisk koloss? bl. a. följande:

"Internt har dugliga producenter sagt upp sig respektive tagit mycket tjänstledigt. De har 'samarbetsproblem'. Enligt flera personer jag har intervjuat tycks numera ovisshet råda om vem som skall göra vad på Riksutställningar. Vad som framför allt frustrerar kreativa producenter är den långsamma takten på produktionen, att alltför lång tid går mellan förslag och utförande."

Och längre fram i artikeln: "Något är således inte som det borde vara. Förklaringen är troligen enkel. Riksutställningar har blivit en institution, och därmed byråkratiserat. Man behöver inte längre berättiga sin existens inför de anslagsgivande statsmakterna."

Cecilia Stam slutar: "Jag kan i andanom se hur Riksutställningar blir svenska statens riksligare för utställningsmediet. Det vore möjligen ekonomiskt förmånligt, och enkelt för myndigheterna, men destruktivt för lokal kreativitet och kunskap. Det är inte självklart att just Riksutställningar är bäst på att göra utställningar i Sverige."

Om Cecilia Stam inte är vittnesgill i socialdemokraternas ögan kan jag hänvisa till en artikel den 2 februari i samma tidning av Göran Holmberg, förbundsdirektör i Konstfrämjandets riksförbund 1980-1986. Han säger bl. a.:

"Cecilia Stam markerar en livsnödvändig princip i artikeln 'Riksutställningar - byråkratiserad koloss?' då hon tar avstånd från 'att någon statlig institution överhuvudtaget får så mycket makt som Riksutställningar har aptit på'."

Göran Holmberg hänvisar till en utredning med bl. a. ABF:s förre förbundsordförande Inge Johansson. Den rekommenderade 1983 "det som Stam nu indirekt skriver om, nämligen en kritisk och öppen granskning av Riksutställningars förmåga att leva upp till de ursprungliga intentionerna och institutionens effekt på hela konstlivet. Museiutredningen undvek detta helt och hållet, och lämnar därmed frågan till kulturminister Bengt Göransson."

Att Bengt Göransson inte seriöst tagit itu med problemet framgår av den proposition som vi skall diskutera den 1 juni. För dagen vill jag yrka bifall till den moderata reservationen nr 4.

Vår andra reservation gäller Arbetets museum i Norrköping. I det fallet citerar utskottet 1985 års budgetproposition som hävdar att museet har stor betydelse för det växande intresset för att utforska arbetets historia och att museet bör kunna få stor betydelse när det gäller en samlad dokumentation av arbetets historia och arbetslivets förändring. Så långt utskottet.

Att den gamla textilfabriken Strykjärnet i Norrköping förvandlats till ett Arbetets museum finns ingenting att säga om. Men när man gör anspråk på att bli ett riksmuseum för arbete och därför kräver medel i annan ordning än andra regionalt förankrade museer, finns det anledning att se litet närmare på saken.

Vilket kulturhistoriskt museum har inte som en av sina främsta uppgifter att spegla arbetet och arbetslivets förändring? Det gäller Nordiska museet, Historiska museet och Etnografiska museet, vilka får ställning som ansvarsmuseer enligt regeringens museiproposition. Det gäller givetvis alla länsmuseer runt om i landet. Arbetet är, på gott och ont, människans allra närmaste följeslagare. "Du skall äta ditt bröd i ditt anletes svett" står det redan i Genesis.

Var Arbetets museum har sin plats i det svenska museimönstret är oklart. Varför regeringen så beredvilligt vill låta staten stå för kostnaderna är däremot lätt att förstå när man konstaterar att LO, ABF, KF och TCO är stiftare.

För verksamhetsåret 1985/86 gavs ett statsbidrag på 5 milj. kr. Det året gav ett överskott på 3,3 milj. kr. Nästa års verksamhet föreslås liksom årets på nytt få 5 milj. kr. Statsbidraget svarar då enligt årets budget för hela driftskostnaden. Stiftarna med det inte alldeles barskrapade LO i spetsen står, vad jag kan se av verksamhetsberättelsen, inte för ett öre av driften.

Herr talman! I den moderata motionen anser vi att stiftarna bör ta ett större ansvar för Arbetets museum och att bidrag i övrigt skall sökas på samma villkor som gäller för andra regionala museer. Jag yrkar bifall till reservation nr 3.

Anf. 128 MARGARETA MÖRCK (fp):

Herr talman! Det händer ju sällan att motioner tillstyrks vid utskottsbehandlingen. Därför noterar jag med tillfredsställelse att så har skett med motion Kr272, som föreslår mindre förstärkningar av anslagen till Statens musiksamlingars bibliotek. Tillstyrkandet gör det möjligt för Statens musiksamlingar att få stådat i sina nya kontorslokaler. Dessutom kan biblioteket, som planerat, ansluta sin katalog till forskningsbibliotekens datasystem LIBRIS. Anslutningen innebär en rationalisering av katalogiserings- och utlåningsverksamheten, som medför bättre service till ett ökat antal låntagare i hela landet, förenklat arbete för personalen men också direkta besparingar på driftskontot.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets skrivning under punkt 7.

Motion nr 201 handlar om den unika porträttsamlingen på Gripsholms slott, varav den största delen hänger på Gripsholms folkhögskola, vilket tyvärr innebär minskad tillgänglighet för allmänheten. Motionen avstyrktes i utskottet men "i positiv anda" och efter en livlig diskussion. För folkpartiets del vill jag understryka utskottets förhoppningar om att porträttsamlingen i högre grad görs tillgänglig för allmänheten utan att säkerheten för den skull blir eftersatt.

Herr talman! Folkpartiet vill tillföra statens konstmuseer större resurser än regeringen vill för inköp av konstverk till sina samlingar. De senaste åren har konstpriserna skjutit i höjden. Samtidigt har anslagen för inköp av konst till statens konstmuseer minskat. Denna kombination har en olycklig inverkan på museernas möjligheter att utöka sina konstsamlingar. Det finns uppenbara risker för att det uppstår luckor i samlingarna som inte kan fyllas i efterhand. Detta gäller exempelvis samlingarna av samtida svensk konst, där det är av stor betydelse att kontinuiteten i inköpen upprätthålls.

Statens konstmuseer kräver inte några stora belopp för inköp men betonar vikten av att anslagen ligger på en viss nivå, som är densamma år efter år.

Moderna museet vill ha möjlighet att köpa mer samtida utländsk konst. I dag slukas anslagen nästan helt och hållet av kostnaderna för vårdandet och bevarandet av befintlig konst, och nyförvärven får lämnas därhän.

Nationalmuseet har ett stort intresse av att förstärka de delar av samlingen som redan har en stor tyngd, och man vill tillföra samlingen äldre konstverk

och skulptur. Sådana inköp är naturligtvis kostsamma, men ett ökat anslag skulle göra det möjligt att kanske en gång om året – eller i alla fall en gång vartannat år – förvärva något betydande konstverk.

I fjol föreslog regeringen en förstärkning av inköpsanslaget med 2,7 milj. kr. Tyvärr anvisades endast 500 000 kr. av dessa som en permanent förstärkning. Folkpartiet ville att hela beloppet skulle vara en permanent ökning.

I år föreslår regeringen – i och för sig konsekvent – en minskning av anslaget med 2 594 000 kr.

Folkpartiet föreslår i stället en ökning av anslaget med ungefär samma belopp, dvs. 2,6 milj. kr. Detta förslag innebär ett bibehållande av nivån på innevarande budgetårs anslag.

En av våra stora tidningar hade i går en artikel på kultursidan som bl. a. berättade om när ståndsriksdagen år 1853 för första gången gav staten rätt att köpa konst. Ett par år tidigare hade medel anslagits till ett nationalmuseum där den offentligt ägda konsten kunde samlas.

Det hade visat sig att konstnärerna måste stödjas på fler sätt än enbart genom kungahusets och förmögna privatpersoners köp av konstverk.

Därför beslöt riksdagen att anslå 2 000 riksdaler för inköp av verk utförda av svenska konstnärer.

I dag stöder staten konstnärerna på många andra sätt, men 1853 års beslut var principiellt betydelsefullt. Staten åtog sig därmed ett ansvar för att bevara den svenska konsten till eftervärlden, ett ansvar som är lika angeläget i dag.

År 1853 anslag riksdagen alltså 2 000 riksdaler. Jag undrar vad den summan motsvarar omräknad i dagens penningvärde?

Hur som helst, folkpartiet menar att 2,6 milj. kr. i dag är ett rimligt anslag för att upprätthålla nivån på förvärven av konst i statens konstmuseer.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservation nr 2.

Anf. 129 SYLVIA PETTERSSON (s):

Herr talman! I detta betänkande från kulturutskottet, nr 13, behandlas i 13 punkter anslag till museer och utställningar. Enighet råder om nio punkter. Av de fyra punkter som vi är delvis oeniga om står moderaterna för två, folkpartiet för en och socialdemokraterna för en. Jag vill yrka bifall till hemställan i utskottets betänkande på alla punkter utom på punkt 7, där jag yrkar bifall till den socialdemokratiska reservationen. Jag yrkar avslag på reservationerna 2, 3 och 4.

De tre borgerliga reservationerna är gamla bekanta. Som vanligt vill moderaterna inte anslå medel till Arbetets museum. De vill dessutom minska anslaget till Riksutställningar. Som vanligt föreslår folkpartiet mer pengar än vi för konstinköp.

Den socialdemokratiska reservationen gäller ett ökat anslag till statens musiksamlingar med 175 000 kr., som Margareta Mörck sade. Det motsvarar drygt 1 % av hela anslaget. Det rör sig alltså inte om avskräckande stora summor. Detta är därför inte främsta anledningen till vårt avslagsyrkande. Anledningen till vårt nej är dels att vi anser att det vore fel av riksdagen att besluta om anslag till institutioners lokalvård, dels att vi som vanligt föredrar att låta tillsatta beredningar först säga vad de tycker i frågor som de har tillsatts för att ha en uppfattning om.

Prot. 1986/87:89
18 mars 1987

*Anslag till museer och
utställningar*

Om den folkpartistiska reservationen är egentligen inte så mycket att säga annat än att vi faktiskt inte har de pengar som Margareta Mörck föreslår att vi skall anslå för konstinköp. Om vi hade dessa pengar kunde det kanske vara trevligt att se till att konstinköpen ökade. Men som bekant har vi i år valt att hellre satsa de medel vi lyckas få fram på annat sätt, bl. a. på förbättring av visningsersättningen.

De moderata reservationerna är, som jag sade, gamla bekanta. Arbetets museum har moderaterna nu flera år velat beröva det statliga bidraget. Nu kommer alltså kraven igen. När moderaterna säger att det inte finns skäl att särbehandla Arbetets museum tror jag att det beror på att de inte inser att det är viktigt att utforska och dokumentera även arbetets historia. Eftersom det här området varit så totalt eftersatt, finns det enligt vår uppfattning all anledning att ge det en positiv behandling, för att lyfta fram en skildring av de många människornas insatser och upplevelser i arbetslivet.

När det gäller Riksutställningar sades i den moderata motionen förra året att Riksutställningar alltmer gör insatser för att med bildens hjälp förmedla inlägg i samhällsdebatten i stället för att satsa på spridande av konst. Denna motsättning som moderaterna förutsätter finns mellan bilden som inlägg i samhällsdebatten och bilden som konst vill jag protestera emot. Jag skulle vilja fråga Lars Ahlmark om moderaterna verkligen tycker att bilden inte skall få användas även som inlägg i samhällsdebatten.

Utskottsmajoriteten anser, som framgår av betänkandet, inte att det finns skäl att uppskjuta beslutet om anslag till Riksutställningar till behandlingen av museipropositionen. Vi kan inte se att dagens beslut kan hindra att utskottet i samband med denna propositions behandling kan diskutera fritt omkring Riksutställningars framtida roll. Lars Ahlmark har rätt i att det kommer att bli två debatter om museer och utställningar. Förhoppningsvis kommer vi att få en bättre tidpunkt på dagen för att föra den andra diskussionen.

Lars Ahlmark hämtade motivering för moderaternas ställningstagande från förra årets motion. Det har han blivit tvungen till, såvitt jag förstår, därför att det i den motion som väckts i år inte finns några motiveringar. Jag kan notera att Lars Ahlmark har läst Svenska Dagbladet och följt debatten mellan Cecilia Stam, Göran Holmberg och Bengt Skoog. Det rör sig naturligtvis om utomstående uppfattningar och i vissa fall spekulationer, skulle jag vilja säga. Det framgår av remissvaren på museipropositionen att museerna är mycket positivt inställda till Riksutställningars fortsatta medverkan i svenskt utställningsliv. Både Cecilia Stam och Göran Holmberg – jag har också följt debatten – skriver mycket om det som har varit, mycket litet om det som är och ingenting alls om vad som planeras för framtiden.

Riksutställningar kan ju detta med utställningar, och man är därtill angelägen om att förmedla sina kunskaper och erfarenheter. Lars Ahlmark, och moderaterna i sin reservation, tycker att vi inte borde ha tagit ställning till anslaget till Riksutställningar. Det är naturligtvis inte så gott att hålla reda på vilket ställningstagande man gör från år till år. Förra året var det faktiskt så att moderaterna hade två reservationer när det gäller Riksutställningar. I den ena reservationen yrkades på en neddragning med 3 miljoner, och i den

andra begärdes en översyn. Så det stämde kanske inte riktigt så bra i tyckandet den gången.

Jag måste göra en liten kommentar till frågan om anslaget till detta Arbetets museum. Det står i den moderata motionen att Arbetets museum är ett ansvarsområde främst för arbetsmarknadens parter. Det uttrycket brukar man använda i förhandlings-sammanhang, och då har man i allmänhet parter som sitter på var sin sida. Jag vill bara för klarhets vinnande påpeka att de som står bakom Arbetets museum är LO, TCO, ABF och KF. Jag tror inte att moderaterna med denna motion har velat rikta någon uppmaning till SAF att gå med i det här arbetet. Det kanske vore bra i och för sig.

Jag vill bara ställa ytterligare en fråga när det gäller Arbetets museum. Det står i reservationen att Arbetets museum liksom andra skall söka medel inom ramen för bidrag till regionala museer. Kanske moderaterna också har något förslag om vems anslag som i så fall skall minskas.

Anf. 130 LARS AHLMARK (m):

Herr talman! Det är ett faktum att Arbetets museum har behandlats på ett helt unikt sätt. Det är ett museum som har en stiftelse bakom sig. I den stiftelsen ingår de organisationer som både jag och Sylvia Pettersson nämnde. Men dessa organisationer har enligt den budget som är framlagd för innevarande år inte alls bidragit till driften. Driften står staten för helt och hållet. Det är litet överraskande med tanke på de ambitioner stiftarna säger sig ha då det gäller att satsa på utvecklandet av detta museum och över huvud taget på speglingen av arbetets roll i utvecklingen av vårt land. Det är alldeles uppenbart att mängder av museer har tagit det ansvaret. Det finns därför ingen anledning att särbehandla Arbetets museum i Norrköping på det sätt som skett.

Riksutställningars roll har diskuterats i den särproposition som nyligen lagts fram. Där framkommer en rad kritiska synpunkter på Riksutställningars sätt att fungera och bestämda önskemål om att verksamhet skall föras över från Riksutställningar till de museer som har den sakliga kompetensen då det gäller ting som skall ställas ut. Det hade varit värdefullt att få föra denna diskussion i ett sammanhang. Vi har konstaterat att dessa uppfattningar föreligger långt tidigare. Redan föregående år tog vi upp saken motionsledes. Jag citerade tidningsartiklar, och nu kommer det alltså också i remissyttrandena. Därför är det högst motiverat att begränsa Riksutställningars anslag och i den fortsatta diskussionen kring museipropositionen och i *andra sammanhang* se vilka insatser man kan göra för att på ett bättre sätt skapa fungerande vandringsutställningar av hög kvalitet i vår land.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslut i ärendet skulle fattas vid nästa arbetsplenum.)

21 § Anmälades och bordlades

Proposition

1986/87:109 Förslag om tilläggsbudget II till statsbudgeten för budgetåret 1986/87

Prot. 1986/87:89
18 mars 1987

Meddelande om frågor

22 § Anmäldes och bordlades

Förslag

1986/87:17 Riksdagens förvaltningskontors förslag om anslag på tilläggsbudget till statsbudgeten för budgetåret 1986/87, m. m.

23 § Anmäldes och bordlades

Motionerna

1986/87:A103 av Jan Hyttring (c)

Överprövning i personalärenden (prop. 1986/87:84)

1986/87:Bo128 av Rolf Dahlberg m. fl. (m)

1986/87:Bo129 av Erling Bager m. fl. (fp)

1986/87:Bo130 av Lars Werner m. fl. (vpk)

1986/87:Bo131 av Alf Svensson (c)

1986/87:Bo132 av Olof Johansson m. fl. (c)

Bostäder åt unga (prop. 1986/87:93)

24 § **Meddelande om frågor**

Meddelades att följande frågor framstälts

den 18 mars

1986/87:453 av *Per-Richard Molén* (m) till industriministern om persontransportstöd för Ånge kommun:

Är industriministern beredd medverka till att även Ånge kommun, i likhet med övriga kommuner inom stödområde B, kommer i åtnjutande av det 20-procentiga persontransportstödet?

1986/87:454 av *Görel Bohlin* (m) till industriministern om byggstoppet för industri- och kontorsbyggnader i Stockholms län:

Regeringen har beslutat att länsarbetsnämnden ej får medge tillstånd för annan byggnation än bostäder i Stockholms län under resten av 1987. Detta betyder totalt stopp för all industribyggnation och alla kontorsbyggen m. m. i länet. Genom detta hindras t. ex. Sigtuna kommun från att tillsammans med näringslivet genomföra nödvändig utbyggnad vid kommunens största arbetsplats, Arlanda. Arbetet med den planerade arbetsstaden, Arlanda stad, hindras – något som däremot gynnar Uppsalas planer på en liknande arbetsstad.

Vilka åtgärder avser industriministern vidta för att balansera de negativa effekterna av nämnda beslut?

1986/87:455 av *Per Arne Aglert* (fp) till statsrådet *Lena Hjelm-Wallén* om visst forskningsprojekt i Bangladesh:

Prot. 1986/87:89
18 mars 1987

Meddelande om frågor

Styrelsen för u-landsforskning, SAREC, har gett stöd till ett forskningsprojekt i Bangladesh, där ett nytt koleravaccin testats i stor skala på ca 80 000 personer. Kritiker i Bangladesh hävdar att projektet varit behäftat med åtskilliga brister. Det har hävdats att deltagarna inte fick ordentlig information, att de på olika sätt pressades att delta, att besvärande biverkningar inte noterades ordentligt och att gravida kvinnor inte undantogs i den omfattning som borde varit motiverad.

Med hänvisning till ovanstående vill jag fråga biståndsministern:

Vilka åtgärder avser biståndsministern att vidta med anledning av kritiken mot det ovan nämnda projektet?

25 § Kammaren åtskildes kl. 23.03.

In fidem

BERTIL BJÖRNSSON

/Olof Marcusson

Onsdagen den 18 mars

Tredje vice talmannen 84
Ahlmark, Lars (m) 174, 179
Ahlström, Lars (m) 100
Ahrland, Karin (fp) 76
Alemyr, Stig (s) 49
Andersson, Lennart (s) 144, 147, 148, 156, 159
Andersson, Sten, utrikesminister 3, 35, 42
Andréasson, Owe (s) 137, 138
Berndtson, Nils (vpk) 127, 133
Bildt, Carl (m) 10, 37, 44
Björck, Anders (m) 110, 112, 114
Cars, Hadar (fp) 161, 172
Cederqvist, Wivi-Anne (s) 129, 133, 134, 135
Claesson, Viola (vpk) 80, 89, 91
Ekström, Allan (m) 139, 145, 147, 149, 158
Eliasson, Ingemar (fp) 16, 38, 46
Ericson, Sture (s) 61, 65, 67
Flectwood, Elisabeth (m) 87, 90, 91
Fogelberg, Margareta (fp) 102
Franck, Hans Göran (s) 99
Franzén, Ivar (c) 166, 169, 171
Friggebo, Birgit (fp) 111, 113, 114, 118
Hammar, Bo (vpk) 114, 118
Hemmingsson, Margareta (s) 91
Hyttring, Jan (c) 161, 164
Johansson, Kurt Ove (s) 116, 119
Johansson, Olof (c) 21, 40, 47
Jonäng, Gunnel (c) 58, 65, 66, 75
Kindbom, Bengt (c) 119, 125, 131, 134
Löow, Maj-Lis (s) 78
Måbrink, Bertil (vpk) 102, 107, 109
Mårtensson, Ingela (fp) 123, 134, 135
Mörck, Margareta (fp) 176
Nyhage, Hans (m) 121, 132
Olson, Bengt Harding (fp) 153, 158, 159
Olsson, Martin (c) 142, 146, 155, 157
Paterson, Sten Sture (m) 67
Pettersson, Lennart (s) 162, 165, 168, 170, 171
Pettersson, Sylvia (s) 177
Radesjö, Wivi-Anne (s) 172, 173
Silfverstrand, Bengt (s) 104, 108, 109
Strindberg, Per-Olof (m) 97, 148, 149
Svartberg, Karl-Erik (s) 84
Svensson, Alf (c) 94

Svensson, Jörn (vpk) 136, 138, 172, 173
Svensson, Sten (m) 160, 164, 165
Theorin, Maj Britt (s) 71, 75, 76
af Ugglas, Margaretha (m) 52, 102, 107
Welin, Kjell-Arne (fp) 147
Werner, Lars (vpk) 29, 41, 48
Ångström, Rune (fp) 54

Prot.
1986/87:89

